

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

**TÜRKİYE’DE KAMU VE ÖZEL TELEVİZYON
KANALLARINDA HABER ÜRETİM
SÜREÇLERİNİN İŞLEYİŞİ**

Cem Koray OLGUN

Doktora Tezi

Ankara, 2015

TÜRKİYE'DE KAMU VE ÖZEL TELEVİZYON KANALLARINDA HABER
ÜRETİM SÜREÇLERİNİN İŞLEYİŞİ

Cem Koray OLGUN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2015

TÜRKİYE'DE KAMU VE ÖZEL TELEVİZYON KANALLARINDA
HABER ÜRETİM SÜREÇLERİNİN İŞLEYİŞİ

Cem Koray OLGUN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2015

KABUL VE ONAY

Cem Koray OLGUN tarafından hazırlanan "Türkiye'de Kamu ve Özel Televizyon Kanallarında Haber Üretim Süreçlerinin İşleyişi" başlıklı bu çalışma, 19.01.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Çiler DURSUN (Başkan)

Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN (Danışman)

Prof. Dr. H. Simten COŞAR

Prof. Dr. Esra BURCU

Doç. Dr. Aslıhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

19.01.2015

Cem Koray OLGUN

Dedem Abdürrezzak İpgin'in anısına...

ÖZET

OLGUN, Cem Koray. *Türkiye’de Kamu ve Özel Televizyon Kanallarında Haber Üretim Süreçlerinin İşleyişi*, Doktora Tezi, Ankara, 2015.

Medya günümüzde hem ekonomik hem de siyasi alanın tahakkümü altındadır. Türkiye örneğinde bu durum son on yıl içinde siyasi alanın lehine değişmiştir. Medyaya uygulanan baskı özellikle haber medyası üzerinden görülebilmektedir. Habere uygulanan sansür haberin üretim sürecinde başlamaktadır. Böylece baskı ile birlikte sansür ve otosansür de haber medyası içerisinde içselleştirilmeye başlanmıştır. Medya görece özerkliğini yitirmiştir.

Bu tezin amacı da, Türkiye’de hem kamu hem de özel televizyon kanallarında haber üretim süreçlerinin işleyişine sosyolojik bir açıdan yaklaşmak ve bu işleyişi yapı-fail ikiliğini aşarak analiz etmektir. Bu doğrultuda haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunların, ortaya konan bir kültürel ürün olarak haberi nasıl etkilediği ve bu etkinin neo-liberal yapı içerisinde bir fail olarak haberci üzerinden nasıl işlediği Bourdieu’nün alan teorisinden destekle incelenmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de kamu ve özel televizyon kanallarında çalışan yirmi üç haberciyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Haber üretim süreci, Yapı-fail, Neo-liberalizm, Yeni kapitalizm, Sansür, Pierre Bourdieu.

ABSTRACT

OLGUN, Cem Koray, *Functioning of The News Production Process in Private and Public TV Channels in Turkey*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2015.

The media is under the domination of economic and political fields. In Turkey experience, this situation has changed in favor of the political field in the last decade. Pressure on the media in particularly can be seen through the news media. The censorship begins to in the news production process. Thus, together with the pressure, censorship and self-censorship has been internalized in the news media. The media has lost its relative autonomy.

The aim of this thesis, in both of the public and private television channels news production process in Turkey it has to be approached from a sociological perspective and analyze this process with overcoming to structure and agency dualism. Accordance with this aim, problems in the functioning of the news production process how affected to the news as a cultural product and how it affects the impact of the neo-liberal structure on the journalist as an actor, was examined support from Bourdieu's field theory. In this context, in-depth interviews were conducted with twenty-three journalists who working in the public and private television channels in Turkey.

Key Words: News Production Process, Structure-agency, Neo-liberalism, New Capitalism, Censorship, Pierre Bourdieu

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ADAMA	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
TEŞEKKÜR	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	8
ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	8
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	8
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	10
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
1.3.1. Veri Toplama Aşaması	13
1.3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler	15
1.3.3. Araştırmanın Verilerinin Değerlendirilme Süreci.....	17
2. BÖLÜM	21
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	21
2.1. Kavramsal Çerçeve	21
2.1.1. Neo-liberalizm ve Michel Foucault'nun Yönetimsellik Kavramı	21
2.1.2. Richard Sennett ve Yeni Kapitalizm	26
2.1.3. Yaratıcı Emek.....	30
2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	34
2.2.1 İletişimin Eleştirel Ekonomi Politigi.....	34
2.2.2. Pierre Bourdieu ve Alan Teorisi	39
2.3. LİTERATÜR TARAMASI VE TANITIMI	47
3. BÖLÜM	50
TÜRKİYE'DE HABER MEDYASI VE HABERCİLER.....	50
3.1. KAMU TELEVİZYONU HABERCİLİĞİ.....	50
3.2. ÖZEL TELEVİZYON KANALLARI VE HABERCİLİK ANLAYIŞININ DEĞİŞİMİ	51

3.3. HABER ÇALIŞANLARININ TABİ OLDUĞU KANUNLAR VE SENDİKAL ÖRGÜTLENME	54
4. BÖLÜM	56
ARAŞTIRMANIN BULGULARI	56
4.1. KAMU VE ÖZEL TELEVİZYON KANALLARINDA HABER ÜRETİM SÜRECİNİN İŞLEYİŞİ.....	56
4.1.1. Kamu Televizyonu Haberciliği: TRT	56
4.1.2. Özel Televizyon Haberciliği	60
4.1.3. Haber Üretim Sürecinde Haber Kaynaklarıyla Kurulan İlişkiler	65
4.2. HABER ÜRETİM SÜRECİNİN İŞLEYİŞİNDEKİ SORUNLAR.....	69
4.2.1. Alanlar arası Mücadele: Medya, Siyaset ve Ekonomi İlişkisi.....	69
4.2.2. Görelî Özerkliğin Yitirilmesi	77
4.2.3. Kamu Yararı İçin Haber Anlayışının Çöküşü ve Reyting Haberciliğinin Yükselişi	97
4.2.4. Televizyon Haberciliğinde Ombudsmanlık Mekanizması Bir Çözüm Olabilir mi?	102
4.3. TÜRKİYE’DE HABERCİ OLMAK: HABERCİNİN EMEĞİ YARATICI EMEĞİN İYİ TÜRÜ OLABİLİR Mİ?	106
4.3.1. Haberci Refleksinin Yitirilişi	107
4.3.2. Haberciliğin İtibarsızlaştırılması	109
4.3.3. Habercinin Örgütlenememesi: Sendikasızlaşma Problemi	114
4.3.4. Habercilerin Çalışma Koşullarındaki Sorunlar	122
4.4. MEDYAYA KARŞI TEPKİLERE HABERCİLERİN BAKIŞI: GEZİ PARKI OLAYLARI ÖRNEĞİ.....	136
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	141
KAYNAKÇA	158
EK-1 GÖRÜŞME SORULARI.....	164
EK-2 GÖRÜŞÜLEN HABERCİLERİN PROFİLİ	167
EK-3 ORJİNALLİK RAPORU	168
EK-4 ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU	169

KISALTMALAR DİZİNİ

AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇGD	Çağdaş Gazeteciler Derneği
IMF	International Money Foundation (Uluslararası Para Fonu)
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
KESK	Kamu Emekçileri Sendikaları Federasyonu
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
TGS	Türkiye Gazeteciler Sendikası
TRT	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

TEŞEKKÜR

Türkiye’de kamu ve özel televizyon kanallarında haber üretim süreçlerinin işleyişini analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma, son dönemlerde sıklıkla tartışılan basın özgürlüğünün nasıl kısıtlandığını sosyolojik bir gözle göstermektedir. Bu doğrultuda çalışmanın başlangıcından sonlandırılmasına kadar beni destekleyen tez danışmanım Prof. Dr. Aylın Görgün Baran’a teşekkür bir borç bilirim.

Tez izleme komitesinde ve komite dışında yardımlarını benden esirgemeyen, araştırmanın alanı olarak gazetecilik alanı içinde bana yol gösteren Prof. Dr. Çiler Dursun’a ve araştırmanın metodu konusunda karşılaştığım her zorlukta desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Esra Burcu’ya teşekkür ederim.

Ayrıca Prof. Dr. Simten Coşar’a kendisinden aldığım ilham verici dersler ve bu çalışma konusunda verdiği aydınlatıcı fikirler sebebiyle teşekkürlerimi sunarım.

Hem hocam hem de beni bir dostu olarak gören Prof. Dr. Himmet Hülür’e de verdiği destek ve samimi önerileri için teşekkür borçluyum.

Çalıştığım Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji bölümünde tezimin son döneminde iş yükümü hafifleten asistan arkadaşlarıma da sonsuz teşekkürler.

Saha çalışması sırasında habercilere ulaşmamı sağlayan burada gizlilik nedeniyle isimlerini zikredemediğim haber emekçilerine ve katılımcılarıma teşekkürü bir borç bilirim. Onlar olmasaydı bu çalışma olmazdı.

Hayatıma girdiği andan beri her an yanımda olan biricik nişanlım Hülya Biçer’e bu hayatı yaşanabilir kıldığı ve çalışmanın her anında verdiği destek, sevgi ve huzur için teşekkür ederim.

Son olarak babam gibi gördüğüm merhum dedem Abdürrezzak İpgin'e öğrencilik yaşamım boyunca her zaman beni yüreklendirdiği ve bana inandığı için minnettar ve müteşekkirim.

GİRİŞ

20.yüzyılın başlarından itibaren kitle iletişim araçlarının hızlı ve etkili bir biçimde gelişmesinin topluma olan etkileri günümüzde artarak devam ediyor. Aslında bu etkiler yakın tarihimizde geliştiği için bize daha hızlı geliyor olabilir. Ancak medyanın ya da kitle iletişim araçlarının tarihinin çok daha eski zamanlara dayandığı söylenebilir. Jean Jeanneney (2009:20) “Medya Tarihi” kitabında ilk medyanın “çok basit ve öngörülebilir bir olayın herkese açık bir şekilde anlatılması” olduğunu ifade eder. Bu anlamda haberleşmek için kullanılan duman ve benzeri sesler gibi birçok örnek ilk kitle iletişim araçları olarak görülebilir. Kitle iletişim araçlarının bu gibi farklı biçimlerde yüzyıllar boyunca kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu bağlamda kitle iletişim araçlarının öneminin tarih boyunca hiçbir zaman kaybolmadığı görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri insanoğlunun haberleşmeye duyduğu ihtiyaçtır. Duman ve ses yoluyla haberleşmeden başlayan ve güvercinleri kullanarak birbirine haber “uçuran” insanoğlu için haber oldukça önemlidir. Aslında birinden ya da bir yerlerden haber almak yaşadığımız dünyada yalnız olmadığımızı bilmemizi sağlar. David Brin’in romanından sinemaya uyarlanan “*The Postman*” (1997) filminde kıyamet sonrası uluslar ortadan kalkmış olan dünyada kaos hakimdir. Bu kargaşa ortamında yeni bir devletin kurulduğu ve tekrar düzenin sağlanacağına dair inanç ise Kevin Costner’in canlandırdığı postacı karakterinin kasabaya gelmesi ile artar ve umuda dönüşür. Üstelik karakterin kendisi postacı değildir ve bunu uydurmuştur. Ancak zamanla kendisi de inanmaya başlar.

Bu filmin en ilgi çekici tarafı insanların sadece bir postacının varlığına dayanarak dünyadaki düzenin yeniden kurulacağına duyduğu inançtır. Çünkü ancak bir yerde bir devlet varsa postacılar var olabilir ve böylece dünyanın her yerine haber ulaştırabilir. Dolayısıyla dünyada yalnız olmadığımızın kanıtı haberleşmedir.

Haber vermek ya da herhangi bir yerde olan biteni rapor ederek geniş kitlelere ulaştırmak ve dünyada neler olduğunu öğrenmek yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden ötürü hiçbir

zaman önemini kaybetmemiştir. Bu bağlamda gazetelerin ortaya çıkışı, telgraf ile haberleşme ve ardından radyonun gelişimi ile birlikte 19.yüzyılın son çeyreğinden itibaren haberleşmenin hızı da artmaya başlamıştır. Jeanneney (2009:98) özellikle 1870’lerden Birinci Dünya Savaşının sonuna kadar olan zamanı gazetelerin altın çağı olarak nitelendirir. 1789 Fransız ihtilalinin bıraktığı özgürlük mirası 19.yüzyıl boyunca düşünce ve yazılar üzerindeki baskıyı azaltmayı başarmış ve basın özgürlüğü fikrinin medyanın ticarileşmesinden önce temellerinin atılmasını sağlamıştır (2009:77).

Ancak 20.yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde sermaye gruplarının yükselişi ve bunun karşısında maliyetlerin gün geçtikçe yükselmesi medya kuruluşlarının sermaye karşısında korunmasız bırakmıştır. Televizyonun icadıyla birlikte gazete ve televizyon arasındaki rekabette bu durumu olumsuz etkilemiştir. Jeanneney’e göre (2009:199) bunun nedeni reklamlardan en büyük payı televizyonun kapmasıdır. 1980’lerden itibaren neo-liberal politikaların gelişimi ile birlikte ise sermaye üstünlüğünü giderek arttırmıştır (McChesney 2006:54). Dolayısıyla sermayenin üstünlüğü medyanın üzerinde bir baskının oluşmasına sebep olmuştur. Aslî amacı kâr elde etmek olan medya şirketlerinin kurulmasıyla birlikte basın özgürlüğünden söz etmek artık çok mümkün olamamaktadır.

Oysa bu gelişmelerden daha önce 1947’de yazdıkları “Aydınlanmanın Diyalektiği” kitaplarında Theodor W. Adorno ve Max Horkheimer “Kültür Endüstrisi” kavramlarıyla dünyanın kültür endüstrisinin süzgecinden geçerek yönetildiğini ifade etmişlerdir (Horkheimer ve Adorno 1996:14). Kitle iletişim araçlarına artan bağlılık ile kitleler her zaman kandırılmaktadır. Adorno ve Horkheimer’in bu görüşünün günümüzde de geçerliliğini sürdürmekte olduğu rahatlıkla söylenebilir. Aslında kitle iletişim araçlarının gelişimindeki hıza, internet ve sosyal medyanın yarattığı sanal alanlara bakınca bir anda her şeyin söylenebilir ya da her görüşün temsil edilebilir görünmesi ciddi bir yanılsamadır. Son yıllarda ülkemizde uygulanan *youtube* ve *twitter*’a koyulan erişim yasakları ve *facebook* ya da *twitter* üzerinden yazılan iletilerle haklarında dava açılan kişilerin durumları düşünüldüğünde bu net bir şekilde görülebilir. Ancak internetin bu tür yasaklamalara bulduğu çözümler geçici çözümlerdir. Tek bir kişinin ya da belirli bir kesimin delebildiği yasak, ifade özgürlüğünü değil sadece günü kurtaracaktır.

Oysa günümüzde gazete ve televizyon haberlerine uygulanan sansür hem kamuoyunda hem de kamuoyunun tanık olmadığı haber üretim sürecinde işlemektedir. Dolayısıyla basın özgürlüğü tehlike altındayken ifade özgürlüğünden de söz edilemez. Çünkü düşünceler basın aracılığıyla serbestçe dolaşabilmektedir. John Stuart Mill bu dolaşımın güvence altına alınması gerektiğini belirtir (akt.Keane 2010:40). Özgür basın bu anlamda ifade özgürlüğünü sağlayan en temel araçtır. Özgür basın mutluluğun müttefikidir. Kamuya dünyada olup bitenler hakkında kapsamlı bilgi sunarak basiretli kararlar alınması olasılığını arttırmaktadır (Keane 2010:39). Dolayısıyla basın ve ifade özgürlüğü sağlanamadan internet ve sosyal medyadaki görece özerkliğe daha dikkatli yaklaşmak gerekir.

Türkiye’de ifade özgürlüğü Center For American Progress’in (Hoffman ve Werz 2013) raporuna¹ göre oldukça zor bir durumdadır. Rapor burada hapisteki gazetecilere dikkat çekmektedir. 2014 yılının sonlarına doğru gelindiğinde gazeteciler/haberciler üzerindeki baskı işten çıkarılma ve gözaltına alınma sıklıkla görülmektedir.

Dolayısıyla siyasi iktidarın bu tahakkümü basın özgürlüğünü tamamen ortadan kaldırmaktadır. Basın özgürlüğünün olmadığı bir durumda, medya da boyun eğmek durumunda kalmıştır. Gezi Parkı olayları bu boyun eğmeyi somut bir şekilde gösteren bir örnek olmuştur. Kamuoyunun bu bağlamda ana akım medyanın Gezi Parkı olayları sırasındaki tavrına karşı tepkisi çok sert olmuş, NTV’nin önünde yapılan protestoyu kanal canlı yayınlamıştır. Olaylar sırasında sosyal medya ve internet üzerinden ciddi bir haber akışı sağlanmıştır. Kamuoyunun ana akım medyaya olan güvensizliği için bu çok ciddi bir kırılma anıdır. Siyasi ve ekonomik alanın arasında sıkışıp kalmış olan ana akım medyanın yaşadığı bu şok medyanın içinde bulunduğu durumu hem kendisinin hem de kamuoyunun görmesini sağlamıştır.

Basın özgürlüğünün önündeki en büyük engel medya şirketlerinin ticari bir yapıda olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda medya hem ekonomiye hem siyasete bağımlı olduğundan dolayı basın özgürlüğünden söz etmek olanaksız hale gelmiştir. Keane (2010:24) bu doğrultuda iletişim medyasının “demokratik olmayan devletler ve

¹ <http://cdn.americanprogress.org/wp-content/uploads/2013/05/TurkeyPressFreedom.pdf> Erişim tarihi: 24.12.2014

demokratik olmayan pazar güçleri tarafından yönetilen yurttaşlar çoğunluğuna güç kazandırmaya çalışması gerektiğini” belirtir. Bu bağlamda medya, demokrasiden bahsedebilmek için özgür olmalıdır.

Gezi Parkı olayları medyanın işleyiş biçiminin aslında Keane’in bahsettiğinin tam tersi olduğunu düşündürmüştür. Çünkü kamuoyunun sokakta yaşadığı ile ekranda haberlerde gördüğü gerçekler birbirleriyle örtüşmemektedir. Temel işlevi kamuoyunu bilgilendirmek olan haber ve habercilik bu anlamda problemlidir.

Haberin ve haberciliğin bu sorunlu yapısı başta iletişim bilimciler ve sosyologlar olmak üzere birçok sosyal bilimcinin çalışmalarında incelenmiştir. Ancak Nicholas Garnham’a (2001:131) göre medya çalışmaları ekonomik temel tarafından belirlenme nosyonuna mütemadiyen direnerek geniş ölçüde meşrulaştırma ya da ideoloji sorununa odaklanıp kalmıştır. Dolayısıyla haber ve habercilik üzerine yapılan çalışmaların meşrulaştırma ve ideoloji sorunlarının ötesine geçmesi gerekmektedir.

Açıklamak gerekirse, haberin ürettiği ideolojik anlam kadar haberin nasıl üretildiği, üretilirken hangi aşamalardan geçtiği, bu aşamaların hangisinde müdahaleye uğrayıp uğramadığı, siyasal alanın ve ekonomik alanın haber üretim sürecine ne kadar dâhil olduğu ve bu sürecin temel aktörü olarak habercinin/gazetecinin bu sürecin içinde nasıl konumlandığı tartışılmalıdır. Bu tartışma basın özgürlüğünün nerede sekteye uğradığının anlaşılması bakımından da önemlidir. Çünkü basın özgürlüğünün olmadığı bir yerde demokrasinin işleyişinde de sıkıntılar olduğu aşikârdır.

Bununla birlikte medya üzerindeki siyasi baskıların son on yılda giderek arttığı gözlemlenmektedir. Kamu kuruluşu olan TRT’ye yapılan personel alımlarında medya sektöründe çalışmamış birçok kişinin istihdam edilmesi, üst düzey yöneticilerin gazetecilik geçmişi olmayan kişiler olması bunun açık bir örneğidir. Ayrıca özel televizyon kanallarındaki üst düzey yöneticilerini hiç biri de gazeteci değildir. Gazeteci olmayan medya patronlarının asıl amacı şirketlerinin kâr elde etmesi olduğundan, siyasi baskılara ve ekonomik yaptırımlara karşı ayakta duramamaktadır.

Siyasi alan medya üzerinde kurduğu tahakkümle artık gündemi de kendisi belirlemektedir. Araştırmacı gazetecilik yavaş yavaş yok olmaya başlamış ve yerini

protokol ya da izleyici gazeteciliği anlayışına bırakmıştır. Bu anlayış beraberinde sansür ve otosansürün medya içinde iyiden iyiye yerleşmesine neden olmuştur. Bu koşullarda habercilik yapmak çok mümkün olamamaktadır. Haber üretmeyi ve haber yapmayı kamu yararı olarak gören anlayış ortadan kalkmıştır. Haberde habercinin kendisi de özgür değildir.

Bu doğrultuda bu çalışma ana akım medyada haber üretim sürecinin işleyişlerini kamu ve özel medya sektöründe bulunan televizyon kanalları üzerinden analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu sürecin içinde hem yapının hem de failin ele alınması gerekmektedir. Kültürel bir ürün olarak haber üreten failin, haberin üretildiği mevcut neo-liberal yapı içindeki durumu analiz edilmiştir. Bu doğrultuda siyasi ve ekonomik alanın medya üzerindeki etkisinin bir fail olarak habercinin habitusunda ne gibi değişikliklere sebep olduğu incelenmiştir.

Araştırmamızın saha çalışması kısmında kamu ve özel televizyon kanallarında çalışan 23 haberciyile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Saha çalışması aşamasının planlama aşaması sırasında gelişen Gezi Parkı olayları araştırma üzerinden doğrudan etkili olmuştur. Bu doğrudan etki, bazı habercilerin görüşmekten çekinmesine bir haber kanalının da görüşmeyi reddetmesiyle net bir şekilde görülmüştür. Ayrıca görüşülen haberciler medyaya gösterilen tepkileri Gezi Parkı olayları üzerinden örneklendirerek anlatmışlardır. Bu araştırma tamamıyla Gezi Parkı olaylarının medyaya olan etkisine odaklanmasa da, yukarıda da anlatıldığı gibi olayların medyaya olan etkilerinin bir yansımaları içermektedir.

Bu bağlamda araştırmamız dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmanın metodolojisine yer verilerek, araştırmanın konusunun, amacından öneminden, araştırmanın nasıl uygulandığından ve sınırlılıklarından bahsedilmiştir. Ayrıca bu bölümde araştırmanın problem cümleleri ve görüşme sorularının nasıl oluşturulduğu da anlatılmış ardından uygulamada karşılaşılan güçlüklerden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçeveleri ele alınmıştır. İlk olarak kavramsal çerçeve içerisinde neo-liberalizm ve Michel Foucault'nun "yönetimsellik", Richard Sennett'in "yeni kapitalizm" ve David Hesmondalgh ile Sarah Baker'ın "yaratıcı

emek” kavramlarından söz edilmiştir. Neo-liberalizm ve yeni kapitalizm mevcut toplumsal yapıyı anlayabilmek için önemlidir. Burada Michel Foucault ve Richard Sennett bu yapı içindeki failin durumundan da bahsetmektedir. David Hesmondalgh ve Sarah Baker’ın yaratıcı emek kavramı ise failin emeğinin türünün tanımlanması açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla araştırmanın kavramsal çerçevesi hem yapı hem de faili birlikte ele alarak araştırmanın kuramsal çerçevesinde anlatılan teorileri desteklemektedir.

İkinci olarak araştırmanın kuramsal çerçevesi anlatılmıştır. Araştırmanın kuramsal çerçevesini, iletişimin eleştirel ekonomi politiği kuramı ve Pierre Bourdieu’nün alan teorisi ile kavramları oluşturmaktadır. Günümüz ana akım medyasına bakıldığında, bütün medya kuruluşlarının ticari yapılar oldukları görülmektedir. Medya kuruluşları farklı formatlarda yayın yapsalar bile ait olduğu şirketin doğrudan kontrolü altında olduklarından, yayın politikalarına göre bir işleyiş söz konusudur. Dolayısıyla, iletişimin ekonomi politiği yaklaşımı medyanın mülkiyet ilişkilerinden temelle yola çıkarak, medyanın hem ekonomi hem de politika ile olan ilişkilerine yapısal olarak bakmaya imkân sağlamaktadır.

Bu doğrultuda haber üretim süreci içinde failin analiz edebilmesi için Pierre Bourdieu’nün alan teorisi kullanılmıştır. Alan teorisi, birçok konuya uygulanabilirliği bakımından oldukça işlevsel bir yaklaşımdır. Bourdieu’nün yaklaşımı yapıyı ya da alanı tanımlarken iletişimin ekonomi politiğiyle benzer bir noktadan yola çıkmakta ancak devamında failin bu yapı içerisindeki işlevini göstermeye olanak sağlamaktadır. Bu yüzden iki kuramsal yaklaşımında kullanılmasına karar verilmiştir. Bourdieu’nün habitus kavramı yapının içindeki failerin haber üretim sürecindeki davranışına ilişkin- genelde gazetecilik davranışlarına ilişkin- bir eylem modeli sunmaktadır.

Üçüncü bölümde Türkiye’de haber medyasının kamu ve özelde oluşumunun kısa tarihçesinden ve haber çalışanlarının bu süreç içindeki haklarından bahsedilmiştir. Medyanın yaşadığı dönüşüm ve özellikle 1980’lerden itibaren neo-liberal politikaların medya üzerindeki etkisi anlatılmıştır. Ayrıca habercilerin tâbi olduğu kanunlardan ve sendikal örgütlenme haklarından da bahsedilerek mevcut çalışma koşulları içindeki yasal güvenceler hakkında bilgi verilmiştir. Habercilerin bu haklardan ne ölçüde yararlanıp

yararlanmadığı konusuna ise araştırmanın bulguları bölümünde değinilmiştir. Bu bağlamda bu bölüm araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde medyanın yapısı hakkında bir fikir edinmek için bir giriş niteliğindedir.

Dördüncü bölümde ise saha araştırmasının bulguları, dört kategori altında ele alınarak haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlar derinlemesine görüşme verileri üzerinden analiz edilmiştir. İlk olarak bir önceki bölümde Türkiye'deki haber medyasının durumunun tarihsel olarak anlatıldığı bölümü destekler nitelikte kamu ve özel televizyon kanallarında haber üretim sürecinin işleyişi katılımcıların anlatılarıyla analiz edilmiştir. Burada kamu ve özel televizyon haberciliği ayrı ayrı ele alınmış, özel televizyon haberciliğindeki haber üretim süreci ise haber kanalı ve prime time habercilik yapan ulusal kanal ayrımı yapılarak anlatılmıştır.

Bir sonraki alt bölümde haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlar analiz edilmiştir. Burada medyanın siyaset ve ekonomiyle olan ilişkisinden kaynaklı yapısal sorunlara ilişkin bulgulardan söz edilmiştir. Bu sorunlar doğrudan fail üzerinde etkili olmakta ve hem haberciye hem de haberciliği etkilemektedir. Bu doğrultuda araştırmanın bulgularının üçüncü bölümünde bu sorunların fail üzerindeki etkisi ve failin emeğinin türü analiz edilmiştir.

Araştırmanın bulguları bölümünün son alt bölümünde ise medyaya karşı gösterilen tepkilere yer verilmiştir. Bu tepkiler araştırmanın saha kısmının uygulandığı dönemde gerçekleşen Gezi Parkı olayları üzerinden incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise bulguların değerlendirilmesine yer verilmiş ve Türkiye'de haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlar basın özgürlüğü ve demokrasi bağlamında tartışılarak sonuçlandırılmıştır.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırma, Türkiye’de kamu ve özel televizyon kanallarındaki haber üretim süreçlerinin işleyişine ve bu işleyiş içerisindeki haber emekçilerinin rollerine odaklanmaktadır. Haber doğası itibariyle problematik ve ideolojik bir yapıya sahiptir. Eksik, yanlış ya da manipülatif bazı anlamlar içerebilir (Dursun 2014:15). Ancak bu haberin önemini azaltmaz ya da onu değersizleştirmez. Çünkü haber almak, başka yerlerde neler olduğunu öğrenmek, bireyler için bir ihtiyaçtır. Yeni medya teknolojilerinin baş döndürücü bir şekilde gelişimi de temelde bu ihtiyacı daha çabuk gidermek amacıyla. Artık habere hemen ulaşmaktan daha önemli bir şey varsa o da habere en önce ulaşmaktır. Dolayısıyla ulaşma biçimleri değişse de ya da haberin tarafsız olmadığı düşünülse de, Arthur Sulzberger Jr²’ın dediği gibi değişmeyen tek şey habere olan bağımlılıktır.

Bu doğrultuda haber üretim sürecini araştırmak, sadece medyadaki mülkiyet ilişkilerine ya da üretilen haberin içeriğinin ideoloji/söylem çözümlemesini içermemektedir. Haber üretim süreci, doğrudan haberin mutfağında çalışan haber emekçisiyle özelde içinde bulunduğu kurumun, genelde de medyanın bütününe mevcut toplumsal yapı içindeki konumuyla doğrudan ilişkilidir.

² The New York Times yönetim Kurulu Başkanı, 2010 yılında İstanbul’da düzenlenen Yeni Medya Konferansı’ndaki konuşmasından

Daha açık bir ifadeyle sadece yapının (medyanın, iktidarın) fail (haber emekçisi) üzerindeki etkisi ve belirleyiciliğini değil failin de bu yapıya karşı mücadele biçimlerini göstermek gerekmektedir. Özerkliğini yitiren medyanın içinde, haberci sadece bağlı bulunduğu medya kuruluşunun ilkeleri ya da tâbi olduğu basın iş kanununun kurallarına riayet etmekle yükümlü değildir. Aynı zamanda, medyanın siyaset ve ekonomi ile ilişkisinden kaynaklanan bazı görünmez kurallara da uymak zorunda bırakılmıştır

Bu zorunda bırakılma, sendikasızlaştırma ve iş güvencesizliğiyle sağlanmış, baskı ve sansürü de beraberinde getirerek haberciyi bir cendere içine almıştır. Bu yapının içinde haberci, haberci refleksini kaybetme ve otosansürü içselleştirme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. 80'lerden itibaren küresel ölçekte Neo-liberal politikaların Türkiye'de de uygulanmasıyla birlikte giderek ticarileşen medyanın, (Adaklı 2006) (Kejanlıoğlu 2004) bu etkilere sıklıkla maruz kalmaktadır. Ancak özellikle son on yıl içerisinde Türkiye medyada yaşanan dönüşüm ve siyasetin hem ekonomi hem de medya alanına olan tahakkümü şu anda yaşanan baskı ve sansürün daha önceki dönemlere göre farklı olduğunu düşündürmüştür. Bunun nedenleri arasında Türkiye'de son on yıl içinde medya da giderek artan tekelleşmeler, işten atılan habercilerin sayısındaki artış, habercilerin güvencesizliğinin artarak devam etmesi, baskı, sansür ve otosansürün giderek daha yoğun bir şekilde uygulanması vb. sayılabilir (Çölaşan 2007), (Dündar 2012), (Kayış 2013), (Sazak 2014).

Bu bağlamda bu araştırmanın temel konusunu kamu ve özel televizyon kanallarında çalışan habercilerin anlatıları üzerinden haber üretim süreci ve bu süreç içinde habercinin konumu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın ana problemi iletişimin ekonomi politiği ve Pierre Bourdieu'nun alan teorisi kuramından destekle habercinin bir fail olarak bu süreç içerisinde etkili olup olmadığı, faillerin habitusunun nasıl etkilendiği, yapının faili tahakkümü altına alıp almadığı kamu ve özel medya kuruluşlarındaki haber üretim süreçleri üzerinden araştırılmıştır. Böylece bu sürecin sonunda ortaya çıkan haberin kamu yararını ne ölçüde gözettiğini/ gözetemediğini tartışılarak, medya da demokrasinin mümkün olup olmadığı üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

İletişim bilimleri alanında Türkiye’de haber üretim süreçlerine ilişkin çalışmalara rastlansa da bu çalışmalar genelde haber üretim sürecinin işleyişinde yönetim biçimine, yeni medya teknolojilerinin buna etkisine, haberin içerdiği söylem biçimlerine ve mülkiyet yapısına odaklanılmıştır (Kara 2006), (Karaduman 2009), (Gürbüz 2010), (Aslan 2014), (Küçüközyiğit 2014). Ayrıca söz konusu çalışmalar yazılı basın üzerine odaklanmakla birlikte bir tek Aslan’ın (2014) çalışması televizyon kanallarını kapsamaktadır. Ancak bu çalışma haber üretim sürecinin işleyişindeki problemlere hem kamu hem de özel medyadaki televizyon kanallarında çalışan haberciler üzerinden ele almaktadır. Ayrıca sosyoloji alanında böyle bir çalışmaya ise literatür taramalarında rastlanmamıştır. Bu anlamda alanında bir ilk olma özelliğini taşımaktadır.

Dolayısıyla bu araştırma, Türkiye’de hem özel hem de kamu mediasındaki televizyon kanallarında haber üretim sürecinin işleyişine sosyolojik bir açıdan yaklaşp, yapı-fail ikiliğini aşarak, yapı ve faili beraberce ele almayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda haber üretim sürecinin işleyişindeki problemlerin, ortaya çıkan bir kültürel ürün olarak haberi nasıl etkilediği ve televizyon habercisinin bir fail olarak bu sürecin içinde nasıl etkilere maruz kaldığı ve bu etkilere karşı geliştirdiği mücadele biçimleri ele alınmıştır. Ayrıca araştırma sahası uygulanırken ortaya çıkan Gezi Parkı olaylarının ana akım medyada gösterilme biçimleri kamuoyundan medyaya karşı şimdiye kadar görülmemiş bir tepki ortaya çıkarmıştır. Bu tepkinin beraberinde medyaya karşı bir güven sorunu yarattığı görülmüştür. Haber üretim sürecinde hem haber hem de haberci bu tepkilerden etkilenmiştir. Bu sebeple, ek bir amaç olarak haber üretim sürecinin işleyişinin Gezi Parkı olaylarından nasıl etkilendiği sorusuna da odaklanılmıştır.

Bu doğrultuda, ilk olarak iletişimin ekonomi-politiği kuramından destekle, Türkiye’de Neo-liberal politikalar tarafından biçimlendirilen mevcut yapının içinde, siyaset, ekonomi

ve medya arasındaki ilişkinin günümüzdeki durumu üzerinden baskı ve sansür mekanizmalarının işleyişinin arkasındaki dinamikler analiz edilmiştir.

İkinci olarak, Türkiye medyasında bu etkinin neo-liberal yapı içerisinde fail üzerinden nasıl işlediği Bourdieu'nün alan teorisinden destekle ele alınmıştır. Göreli özerkliğini yitiren medyanın içinde hem kamu hem de özel medyada çalışan faillerin değişen habituslarının, haber üretim sürecinde habercilere olan etkileri analiz edilmiştir. Habercilerin bu süreçte sarf ettiği emeğin niteliğinin yaratıcı emek olup olmadığı, bu emeğin kamu yararına üretilmiş haberi nasıl ortaya çıkarabileceği tartışılmıştır. Bütün bu kuramsal ve kavramsal açıklamalara yönelik olarak araştırmanın temel soruları aşağıda belirtildiği gibi geliştirilmiştir.

1. Hem kamu hem de özel sektörde haber üretim süreci nasıl gerçekleşmektedir?
2. Medya kuruluşundaki üst düzey yöneticilerin, hükümet yetkilileriyle olan ilişkileri haber üretim sürecini etkiliyor mu?
3. Hem kamu hem de özel sektörde haberin ilk elde edilen hali ile yayına hazırlanan son hali arasında nasıl bir fark vardır?
4. Her iki sektörde de üst düzey yöneticiler haber üretim sürecine hangi durumlarda müdahale etmektedirler?
5. Her iki sektörde de üst düzey yöneticiler kendi verdikleri kararları bağımsız olarak (editorial bağımsızlık) verebilmekte midir?
6. Her iki sektörde de muhabirler haber üretim sürecinde kendilerinin ne derece etkili olduklarını düşünmektedirler?
7. Kamu ve özel sektördeki medya çalışanlarının çalışma koşulları birbirinden farklılık göstermekte midir?

8. Kamuya ait medya sektöründe çalışan muhabirler ve tabi oldukları üst düzey yöneticiler arasında nasıl bir ilişki vardır?
9. Özel medya sektöründe çalışan muhabirler ve tabi oldukları üst düzey yöneticiler arasında nasıl bir ilişki vardır?
10. Hem kamu hem de özel sektördeki medya çalışanlarının sendika ve grev hakkı nasıl düzenlenmektedir? Bu düzenlemeler çalışanların işlerini ne ölçüde etkilemektedir?
11. Hem kamu hem de özel medyada üretilen haber kamu yararını gözetmeli midir?
12. Kamu ya da özel medya kuruluşlarında çalışan haberciler için meslekleri toplum içerisinde önemli bir statüye sahip midir?

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma, iletişimin ekonomi politiği ve Pierre Bourdieu'nün alan teorisinden destek olarak Türkiye'de kamu ve özel televizyon kanallarındaki haber üretim sürecinin işleyişini anlayabilmek için kurgulanmış nitel bir çalışmadır. "Nitel araştırma tek bir varlığı değil, devasa bir çeşitliliği sağlayan şemsiye terimdir" (Punch 2005:132). Kümbetoğlu'na göre ise (2005:47) "nitel araştırma insanların ve kültürlerin ayrıntılı derinlemesine bir tanımını yapmak, insanların gerçekliğe yükledikleri anlamı, olayları, süreçleri, kavrayış ve anlayışlarını ortaya koymak için yapılan bir eylemdir". Berg'de (2006:3) nitel araştırmanın anlamlar, kavramlar, tanımlar özellikler, metaforlar, semboller ve betimlemelere göndermede bulunduğunu belirtir. Bu anlamda haber üretim sürecini araştırırken, bu süreç içinde habercilerin gündelik hayat deneyimleri, çalıştıkları alanın gerçekliği ve tecrübelerini aktarmak bu süreci anlayabilmek için önemlidir. Bu yüzden habercilerin bu süreç içindeki yaşam dünyalarını ve gerçekliklerini, daha iyi anlayabilmek ve çözümleyebilmek adına nitel bir çalışma yapılmıştır. Bu doğrultuda

muhabir, editör, genel yayın yönetmeni, haber dairesi başkanı ve haber müdürlerinin olduğu katılımcılarla derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak görüşme gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşme en yaygın kullanılan araştırma tekniğidir. Çünkü araştırmacıların sadece gözlem yaparak edinemeyeceği bilgilere ulaşmasını sağlar (Berger 2000:111).

Derinlemesine görüşme tekniğinin üç türü vardır. Bunlar yapılandırılmamış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmış görüşme teknikleridir (Berger 2000:112). Yapılandırılmamış görüşme tekniğinde araştırmacı elinde herhangi bir soru formu olmadan katılımcılarla görüşme yaparken, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmış görüşme tekniklerinde elinde bir soru formu bulunur. Ancak yapılandırılmış görüşmede soru formunun dışına çıkamazken yarı yapılandırılmış görüşmede gerek görürse soru formu dışına da çıkıp başka sorular da sorabilir (Berger 2000:112). Sorular araştırma sırasında yeniden düzenlenebilir, sorulardaki kelimeler esnektir ve kelimeleri değiştirilerek katılımcıya yöneltilebilir ve araştırmacı görüşme konuları arasına sonda ekleyebilir ya da çıkarabilir (Berg 2006:93) Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği bu anlamda araştırmacıya daha çok serbestlik tanımakta ve soru formunun dışında ama araştırmayla ilgili başka soruları sormasına olanak vermektedir. Haberciler üzerinden yapılan bir araştırma, habercilik mesleğinin doğası gereği dinamik bir yapısı olduğundan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Çünkü araştırma sahası gündemde olan her türlü gelişmeden etkilenebilmektedir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği bu bağlamda araştırmanın konusu ile ilgili birçok ek sorunun sorulmasına olanak vermektedir.

1.3.1. Veri Toplama Aşaması

Araştırmanın veri toplama sürecinde, habercilerle görüşmeler ayarlamak çok kolay olmamıştır. Genellikle görüşmeler haber merkezlerinde yapılmış ancak çeşitli dernek ve kafelerde de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerle önceden telefonla bağlantı kurularak randevu alınmış ve ses kayıtları katılımcıların rızası alınarak kaydedilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların yanlarında –haber merkezinde olmaktan dolayı-

yanında bulunan arkadaşları dışında -ki hiçbiri görüşme yapılırken yanımızda oturmamıştır- kimse bulunmamıştır. Habercilere ulaşmak için televizyon kanallarına da gidilmiş ayrıca, Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD) ve KESK Haber-Sen Ankara temsilcilikleri ile bağlantı kurularak bazı habercilere de ulaşılmıştır. Ayrıca bu süreçte görüşmek isteyen habercilerden gelen her türlü talepte dikkate alınmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği yukarıda anlatıldığı gibi yarı yapılandırılmış soru formu ile birlikte katılımcılara uygulanmıştır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda, Ankara ve İstanbul'da kamu ve özel televizyon kanallarında çalışan haberciler arasından kamu kuruluşunda (TRT) çalışan 13 haberci ile Özel medya kuruluşlarında çalışan 10 haberci olmak üzere toplam 23 haberciye ulaşılmıştır. Özel medya kuruluşlarını temsilen ana akım medyada çalışan 10 haberciyle görüşülmüştür. Bu haberciler araştırma sahasının getirdiği zorluklar sebebiyle ulaşılabilen ve görüşmeyi kabul eden katılımcılardır. Ayrıca sözü edilen 10 haberciden 4'ü haber kanallarında, 6'sı ise prime time habercilik yapan televizyon kanallarında çalışmaktadır. Görüşülen haberciler Star, Fox, TV8³, ATV, NTV, Kanal D ve Haber Türk kanallarında çalışan veya son 6 ay içinde ayrılan habercilerdir Son 6 ay içinde çalıştığı kanallardan ayrılan veya ayrılmak zorunda kalan iki katılımcımız vardır. Bunlardan ilki, araştırmanın saha çalışması devam ederken el değiştirmiş ve haber dairesinde çalışan bütün haberciler işten çıkartılmış olan TV8'den bir muhabirdir. Haber üretim sürecinin sorunlarından ve özellikle özel medya sektöründe habercinin güvencesiz çalışması üzerine odaklanan araştırmamız için bu katılımcının tecrübeleri çok önemlidir. İkinci katılımcı ise Haber Türk kanalından Gezi Parkı olayları sırasında anlaşarak ayrılan deneyimli bir editördür. Bu katılımcıda⁴ araştırmanın yapıldığı dönemin tanıklarından biri olarak araştırmamızda yer almıştır. Katılımcımız da bu çalışanlardan biridir. Her iki habercide görüşme yapıldığında işlerinden ayrılalı dört aydan fazla bir süre geçmemiştir⁵.

³ Haber dairesi kapatılmadan önce orada çalışan TV8 muhabiri

⁴ Katılımcı görüşme yapıldığından Amerika'nın Sesi yayın kuruluşunda çalışmaya başlamak üzereydi.

⁵ Yapılan görüşmelerin tarihleri ekte verilen Katılımcıların demografik özelliklerinde görülebilir.

Görüşülen 23 haberciden 12'si muhabir 11'i ise üst düzey yöneticilerden oluşmaktadır. (5 editör, 5 haber müdürü ve 1 haber daire başkan yardımcısı). Ayrıca bu kişiler arasında, 2 emekli TRT çalışanının da biri muhabir diğeri ise haber müdürüdür. Habercilerin gerçek isimleri kullanılmamış yerlerine kod isim verilmiştir.

Araştırmamız kapsamında öncelikle 2013 yılının Mart ve Nisan aylarında Star TV/NTV/CNBC-e ve TRT kanallarının Ankara bürolarında pilot görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşmeler ve saha gözlemi sonrasında görüşmecilere yöneltilen sorular, araştırmanın temel soruları ve kuramsal çerçevesi dikkate alınarak oluşturulmuştur. Araştırmanın uygulanması ve pilot görüşmeler arasındaki zaman dilimi içerisinde Gezi Parkı olaylarının yaşanması daha sonrasında televizyon kanallarına ve habercilere ulaşmayı zorlaştırmıştır. Bu zorluğa araştırmanın sınırlılıkları ve uygulamada çekilen zorluklar bölümünde değinilmiştir. Ayrıca Gezi Parkı olaylarının medya üzerindeki etkisine ilişkin bir soruda görüşme sorularına eklenmiştir.

Bu bağlamda oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu Eylül 2013-Mart 2014 tarihleri arasında 23 haberciye uygulanmış ve ses kayıtları alınmıştır. Ses kayıtları deşifre edilerek oluşturulan transkriptler çözümlenmiştir.

1.3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler

Araştırmanın başında, kamuya ait medya kuruluşu olan TRT ile özel sektöre ait medya kuruluşlarından CNN Türk kanallarının haber merkezlerinde çalışan muhabirler ve üst düzey yöneticilerle derinlemesine görüşmeler yapılması planlanmıştır. Ancak araştırmanın uygulanma aşamasına başlamak üzereyken meydana gelen Gezi Parkı olayları Türkiye medyasında bir kırılma yaşanmasına sebep olmuştur. Gezi Parkı olayları sırasında ana akım medyanın haber birimleri gerçekleri yansıtmadığı ve sansürlediği

gerekçesiyle yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. En çok eleştirilen TV kanallarından biri de CNN Türk olmuştur. Bu yüzden kanalla görüşmeye gittiğimizde “maksatlı bir çalışma” yaptığımız iddiasıyla görüşme talebimiz geri çevrilmiştir. Ayrıca İstanbul’daki merkezlerine Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü üzerinden gönderilen resmî araştırma izni talebine cevap dahi verilmemiştir. Bu nedenle CNN Türk kanalından hiçbir haberciyle görüşme yapılamamış ve kanal araştırmanın kapsamının dışında bırakılmıştır.

Bu noktada araştırmanın iki kanal arasında karşılaştırmalı bir analiz olmasından vazgeçilerek temeldeki kamu ve özel ayırımına geri dönmüştür. Kamu ve özel medyada haber üretim sürecinin nasıl işlediği konusu, ana akım medya üzerinden çalışılmak üzere yeniden tasarlanmıştır. Bu bağlamda, hem kamu kuruluşu olan TRT’nin haber üretim sürecinin özel kanallardan farkını hem de özel kanalların kendi içerisinde haber kanalı ve prime time kanal olmasından kaynaklı farklılıklar anlamaya çalışılmıştır.

Görüşmeler devam ederken yaşanan ikinci bir gelişmede 17 ve 25 Aralık operasyonları olmuştur. Bu operasyonlar sırasında da habercilere ulaşmak zorlaştığından dolayı görüşmeler Şubat ayına kadar uzamıştır. Bu süreçte sosyal medyada ortaya çıkan birçok ses kaydı ve siyasilerin açıklamaları görüşmelerde sorulan sorular karşısında alınan cevapları doğrular nitelikte olmuştur.

Bir diğer karşılaşılan güçlük habercilerin yoğun çalışma temposundan kaynaklanmaktadır. Ayrıca medya üzerine yapılan her çalışmanın hem yerel hem de küresel ölçekte meydana gelebilecek her türlü olaydan etkilenebileceğini de göz ardı edilmemiştir. Ancak Türkiye’deki siyasi konjonktürün Gezi Parkı olayları sonrasında ana akım medyayı bu kadar ciddi düzeyde etkileyeceği öngörülememiştir.

Son olarak bu araştırmanın görüşmeleri, gündemi belirleyen bu olayların etkisi göz ardı edilmeden gerçekleştirilmiştir. Sadece olaylara odaklanmaktan hassasiyetle kaçınılmıştır. Dolayısıyla çalışmamız temel meselesi olan haber üretim sürecinden hiçbir zaman

sapmamıştır. Ancak içinde bulunduğu zamanın toplumsal, ekonomik ve kültürel koşullarını görmezlikten de gelmemiştir.

1.3.3. Araştırmanın Verilerinin Değerlendirilme Süreci

Yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucu elde edilen veriler MAXQDA 10 programı üzerinden kodlanarak temalar oluşturulmuştur. İlk önce görüşmecilerin sorulara vermiş olduğu cevaplar üzerinden açık kodlamalar yapılmıştır. Açık kodlama Punch'ın da (2005:201-202) belirttiği gibi verileri kavramsallaştırmak için uygulanmıştır. Açık kodlama sırasında sahada alınan notlar da dikkate alınarak araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinden destekle bu aşama gerçekleştirilmiştir.

Açık kodlama sonrası elde edilen verilerin üzerinden ikinci kez geçilerek (Neumann 2007:667) yapılan eksenli kodlamada temel kategoriler belirlenmiştir. Bu noktada bazı temalar çıkarılmış yeni temalar eklenmiştir. Seçici kodlamada ise gerek saha notlarına gerekse basın açıklamalarına ve ilgili yasalara yeniden geri dönmüştür. Bu doğrultuda oluşturulan temalar şöyledir.

1. Kamu ve Özel Televizyon Kanallarında Haber Üretim Sürecinin İşleyişi
2. Haber Üretim Sürecinin İşleyişindeki Sorunlar
3. Türkiye'de Haberci Olmak: Habercinin Emeği Yaratıcı Emeğin İyi Türü Olabilir mi?
4. Medyaya Karşı Tepkilere Habercilerin Bakışı: Gezi Parkı Olayları Örneği

Türkiye'de kamu ve özel televizyon kanallarında haber üretim sürecinin işleyişi kamu ve özel televizyon haberciliğini ayrı ayrı ele alan ve bu bağlamda genel işleyişi özetleyen bir tema olarak oluşturulmuştur. Kamu ve özel televizyon kanallarda haber üretim süreçlerinin kâğıt üzerindeki işleyişlerini göstermenin ötesinde habercilerin bu süreci

nasıl tanımladıkları önemlidir. Bu yüzden bu tema araştırmanın sahasının yapısal özelliklerinin analiz etmek açısından önemlidir. Burada özel televizyon haberciliği içinde prime time habercilik ve haber kanalı haberciliği arasındaki farklar da analiz edilmiştir. Yapılan saha görüşmelerinden sonra böyle bir ayırım yapmanın özel televizyon kanallarındaki haber üretim sürecinin analizinde oldukça önemli olacağına karar verilmiştir. Ayrıca kodlama aşamasında, haber kaynaklarına ulaşmakta kamu ve özel sektörde çalışan habercilerin farklı koşullara sahip olmasının etkisine ilişkin kategoride bu temanın altına yerleştirilmiştir. Haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlara geçmeden önce bu temada alana ilişkin genel bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmıştır.

Haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlar temasının içinde failin gazetecilik alanı içinde değişen habitus karşısındaki durumu, hem yapı hem de fail açısından ele alınmıştır. Bu kategorinin haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlar başlığı altında oluşturulmasının nedeni katılımcıların anlatılarında verdiği yanıtlardan kaynaklanmaktadır. Katılımcılar haber üretim sürecinin işleyişinde birçok sorun olduğunu anlatılarıyla ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bu temanın ilk alt kategorisi olan alanlar arası mücadele içinde Türkiye’de medyanın siyaset ve ekonomi ile olan ilişkisi saha görüşmelerinin verileriyle desteklenerek üç alt kategoride analiz edilmiştir. Siyasi alının medyaya ya da gazetecilik alanına uyguladığı doğrudan ve ekonomi alanı üzerinden uyguladığı dolaylı baskı alt kategorileri bu doğrultuda alanlar arası mücadeleyi anlatmaktadır. Siyasi alanın gündemi belirlemesi alt kategorisinde ise siyasi alanın gazetecilik alanına uyguladığı doğrudan ve dolaylı baskının bir sonucu olarak gündemi belirlediğini göstermektedir. Siyasi ve ekonomik alanın medyaya –Bourdieu’cü deyişle- gazetecilik alanı üzerindeki bu tahakküm kurma süreci ve özellikle son 5 yıl içinde siyasi alanın, ekonomik alanı da denetimi altına almasıyla yapının uğradığı değişim medyada görece özerkliğin kaybolmasının zeminini hazırlamıştır. Görece özerkliğin gazetecilik alanında yitirilişyle beraber, siyasi alanın doğrudan ve dolaylı olarak kurduğu kontrol ve denetim mekanizmalarının işleyişi, baskı ve sansürün giderek medyada artması ve akabinde zorunlu bir şekilde oluşan otosansür mekanizmasının oluşması analiz edilmiştir. Dolayısıyla bu üç aşama medyanın ya da gazetecilik alanının görece özerkliğini adım adım nasıl yitirdiğini göstermektedir.

Bu noktada katılımcıların anlatıları kamu yararı için haber yapma anlayışının ortadan kalktığını göstermektedir. Kamu yararı kavramının algılanışının habercilerin bakış açısına göre değiştiği saha araştırması sırasında fark edilmiştir. Bu bağlamda kamu yararının televizyon kanalının yararına göre değişebildiği tespit edilmiştir. Ayrıca reyting mekanizmasının özellikle prime time habercilik yapan ulusal kanallarda oldukça belirleyici olduğu da görülmüştür. Burada bir televizyon kanalı için iyi reyting alan haberin içeriği ne olursa olsun kamu yararına olan ama reytingi düşük olan bir haberden daha önemli olduğu anlaşılmıştır. Bu durum aynı zamanda kamu yararına haber yapmanın reyting haberciliğinin yükselişi karşısında ortadan kalkacağını gösterdiğinden bu iki tema arasındaki ilişkinin bir arada ele alınmasına karar verilmiştir. Son alt kategori ise televizyon haberciliğindeki bu sorunları çözüme ombudsmanlık mekanizmasının çözüm olup olamayacağına ilişkindir.

Türkiye’de haberci olmak temasının içinde ise, failin değişen habitus karşısında varlığını sürdürmek için maruz kaldığı sorunlardan bahsedilmiştir. Bu doğrultuda bu tema içinde habercinin emeğinin yaratıcı emeğin iyi türü olarak oluşup oluşmadığı analiz edilmiştir. Bu bağlamda oluşturulan alt kategorilerin üzerinden son kertede bu soruna bir cevap bulunmaya çalışılmıştır. Haberci refleksinin yitirilişi bu doğrultuda hem katılımcılar tarafından dile getirilmiş hem de araştırmacı tarafından saha araştırması sırasında ortaya çıkmış bir kategoridir. Bu kategoriye bağlı olarak haberciliğin itibarsızlaştırılması bu koşullarda çalışan habercinin kamuoyu gözündeki değer yitimini göstermektedir.

Sendikasızlaşma teması gazetecilik alanında var olan en önemli sorunlardan birini doğrudan temsil etmektedir. Bu tema içinde habercilerin tâbi olduğu yasal düzenlemelerin ne derece uygulandığı da analiz edilmiştir. Ayrıca sendikal örgütlenmenin habercinin güvenceli koşullarda çalışmasına olan etkisi incelenmiştir. Bu etkiler bir sonraki temada habercilerin çalışma koşullarındaki sorunlar başlığı altında analiz edilen sorunlarla da ilişkilidir. Uzun çalışma saatleri, çalışma koşullarının habercilerin özel yaşamına olan etkisi güvencesiz çalışma ve risk aynı zamanda habercilerin niteliklerinin değişmesine de neden olduğunu göstermiştir. Bu yüzden bu son

alt kategori aynı zamanda habercinin emeğinin yaratıcı emeğin iyi türü olup olmadığına bir cevap vermesi açısından oluşturulmuştur.

Son olarak ise medyaya karşı tepkilere habercilerin bakışı Gezi Parkı olayları üzerinden incelenmiştir. Haber üretim sürecinin işleyişindeki problemlerin somut bir göstergesi olarak Gezi Parkı olayları sırasında ana akım medyaya karşı gösterilen tepkiler ve medyaya olan güvenin sarsılması habercilerin anlatıları üzerinden değerlendirilmiştir. Gezi Parkı olaylarının araştırmanın uygulanması sırasında gerçekleşmesi araştırmacıyı zorunlu olarak bu kategoriyi oluşturmaya yönlendirmiştir. Bu bağlamda araştırma uygulandığı dönemdeki toplumsal gerçekliği yansıtmayı da amaçlamıştır.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kavramsal Çerçeve

Araştırmamızın kavramsal çerçevesini; Neo-liberalizm ve Michel Foucault'nun “yönetimsellik” Richard Sennett'in Yeni Kapitalizm ve David Hesmondalgh ve Sarah Baker'in “yaratıcı emek” kavramları oluşturmaktadır.

2.1.1. Neo-liberalizm ve Michel Foucault'nun Yönetimsellik Kavramı

Neo-liberalizm yeni bir politika ve geçici bir ideolojiden öte olarak yeni bir toplum düzeninin temelden dönüşümüdür. Neo-liberalizm, Pierre Dardot ve Christian Laval'in tanımladığı gibi (2012:2) yeni bir akılsallık biçimidir. Bu akılsallık biçimi çağdaş kapitalizmin akıl biçimidir. Dolayısıyla bu anlamda “neo-liberalizm, insanların evrensel rekabet ilkesi uyarınca yönetilmesinin yeni bir tarzını belirleyen söylemlerin, pratiklerin, düzeneklerin bütünü olarak tanımlanabilir” (2012:2). Neo-liberalizm liberal politikaların bırakınız yapınlar ideolojisinden farklı olmak üzere liberal politikaları dönüştürme amacını taşır. Aslında buradaki temel nokta neo-liberalizmin rekabeti körüklemesidir. Foucault'ya göre de (Read 2012:84) neo-liberalizm ekonomik faaliyeti toplumsal ve siyasi ilişkilerin genel matris haline getirme sürecinin kapsamını genişletir ama odağında mübadele değil rekabet vardır. Rekabetin iyi işlemesi içinde kurallar gereklidir (Dardot ve Laval 2012:7). Dolayısıyla neoliberal düzen piyasanın her şeye hâkim olduğunu iddia etmez. Onlara göre devlet bu noktada ortadan kalkmadığı gibi kendisi daha çok piyasanın hizmetine girmiştir ve bir şirket halini almıştır.

Çünkü devlet, Marx'ın kendi döneminde vurgulamış olduğu gibi, sermaye birikim sürecine yönelik her türden engeli parçalayan güçlü bir kaldıraç olmaktan bir an bile vazgeçmemiştir. Neo-liberalizmin en önemli yeniliklerinden biri piyasanın doğal haline hayali geri dönüş değildir; bütün ülkelerde kamusal kurum ve müdahalelerin ortadan

kalkmasını değil dönüşümünü gerektiren mantığıyla, dünya çapındaki piyasa düzeninin hukuksal ve politik olarak yerleşmesidir... Devlet yok olmadığı gibi, hiç olmadığı kadar şirketlerin hizmetine girmiş, dahası şirket tarzında bir yönetime dönüşmüştür (Dardot ve Laval 2012:7).

Bu bağlamda neo-liberalizm iktisadi bir akılsallık ve bunu koşullayan bir yönetimsellik gerektirir.

2.1.1.1. Yönetimsellik

Yönetimsellik kavramı Michel Foucault'nun deyimiyile, başkaları üzerinde uygulanan tahakküm teknikleri ile kendilik teknikleri arasındaki ortak noktaya vurgu yapar (Dardot ve Laval 2012:9). Bu anlamda yönetim özgürlüğün kendisine doğrudan ihtiyaç duyar. “yönetmek, özgürlüğe karşı ya da özgürlüğe rağmen yönetmek demek değildir, özgürlük aracılığıyla yönetmektir, yani bazı normlara kendiliğinden uyum sağlamaları için bireylere bırakılan özgürlük alanı üzerinde aktif olarak etkide bulunmaktır” (Dardot ve Laval 2012:10). Ancak tartışmalı bir biçimde böyle bir özgürlüğün ya da daha doğru bir ifadeyle öznelerin özgürlüğünün iktidar ilişkilerinin ve tahakküm biçimlerinin dışında bulunduğu tartışmaya açıktır (Dardot ve Laval 2012:10). Foucault'da bu yönetsel aklın özgürlüğe ihtiyacı olduğunu savunur. Hatta özgürlüğü üretmek ve örgütlenmek zorunda olduğuna vurgu yapar. Yeni yönetim türü özgürlüğün yönetilmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Ama özgür ol, diye bir emir vermez (Foucault 2008:63). Bu bağlamda yönetimselliğin kastettiği özgürlük kendilik olarak kişinin kendisini bir şirket gibi yönetmesi bağlamında kendiliğe vurgu yapar. Bu tür değişimler insanı *Homo economicus*'a dönüştürecektir. Çünkü bu yönetimselliğin işlem koşulları çıkar yatırım ve rekabettir. “Haklar mübadele için vardır ve bir anlamda toplumsal sözleşmenin ilk mübadelesi üzerinden tesis edilirler, ama çıkar indirgenemez, devredilemezdir; çıkar mübadele edilemez.” (Read 2012:86)

2.1.1.2. Homo Economicus ya da Neo-liberal Özne

Foucault da klasik liberalizmden neo-liberalizme geçişi rekabet üzerinden ifade eder. Ona göre bu geçiş sırasında değişen şey, vurgunun mübadele antropolojisinden rekabet antropolojisine kaymasıdır. Rekabet aynı zamanda devletin piyasa değil, piyasanın koşullarına daimi müdahalesini de gerekli kılar (Read 2012:85). Bu düzenin öznesi konumunda olan *Homo economicus* ise bir girişimcidir ve kendine yatırım yapar. Ve Homo economicus ya da neo-liberal özne ister bir CEO olsun ister bir işçi, kendisini bir girişimci olarak görür (Read 2012:85). Dolayısıyla bu Marksist anlamda işçi ve kapitalist arasında mücadelenin de koşullarını bozar (Read 2012:89). İşçi bu düzen içerisinde kendisini esnek olarak sektör içerisinde kendisini daha yüksek statülere taşıyabilecek eğitimlere de katılabilir. Bu anlamda birey kendisini sistemle doğrudan yapısal uyum içinde bulunduracak bir yapının içerisinde sistemin kendisini esneklettiği ölçüde var olabilir. Read'ın vurguladığı gibi bu neo-liberalizm, kapitalizmsiz kapitalizmin bir biçimi olarak görülebilir;

Bir yandan kapitalizmin yol açtığı husumeti ve toplumsal güvensizliği yürürlükten kaldırmak suretiyle, kapitalizmi ya da onun simgelerini, koşullarını ve mantığını çelişkili bir biçimde bütün topluma yayarken bir yandan da sadece özel mülkiyeti değil kapitalizmde refahın dağıtılışının mevcut şeklini de korumanın bir yoludur. Kapitalistle işçi arasındaki karşıtlık üretim şeklinin dönüştürülmesiyle, refahın üretiminin ve dağıtımının yeni bir örgütlenişine değil, tabi olma kipiyle yeni bir öznellik üretimiyle yok edilmiştir. Dolayısıyla neo-liberalizm ekonominin oldukça spesifik bir şekilde toplumun bütününe yayılmasını gerektirir (Read 2012:88).

Neo-liberal ekonominin toplumun bütününe yayılması, yönetimselliği beraberinde getirdiği için aynı zamanda toplumsal olanı da ortadan kaldırır ya da öldürür. Toplumsalın olmadığı yerde birey ancak neo-liberal bir özne olarak toplum içinde varlığını sürdürebilir. Eğitim sistemine ve serbest piyasaya baktığımızda kendini bir şirket gibi yöneten bireyin geldiği noktaları görüp büyük bir heyecanla alkışlarız. Bireyin kendiliğine yönelik her eylemi bireyin kendisini daha özgür hissettiği yalanına bir kez daha bağlar. Oysa bu durum özgürleşmeyi değil yabancılaşmayı beraberinde getirir. Marx'ın yabancılaşma kavramı neo-liberal düzen içerisinde de kendine yer bulmuş ve yönetimsellik adı altında başka bir kisveye bürünmüştür. Ancak Antonio Negri'nin de vurguladığı gibi (aktaran Read 2012:91);

“Neo-liberalizm toplumun bütününe yayılmış olan işgücünün güçlerini azaltmayı hedefleyen bir söylem ve pratiktir-toplumsal varoluşun bütünüyle emeğe veya potansiyel emeğe dönüştüğü anda, kapitalistlerden, girişimcilerden oluşan bir toplumsal imgeyi tesis eder. Üretim fabrikanın kapalı alanından çıkıp bütün toplumsal alan yayılmaya başladığında ve kültürel ve toplumsal varoluşun bütün sahalarını geri çevirdiğinde, neo-liberalizm toplumu bir piyasa olarak tasvir eder ve böylece üretimi topyekün ortadan kaldırır”.

Negri’ye göre neoliberal iktidar da fabrikadaki disiplinci iktidarın bedenleri üretim aygıtlarına hapsedme ve onları sınırlandırma yoluyla işlediği gibi o da bedenleri ve bireyleri özelleştirme ve tecrit yoluyla dağıtarak işler. Neo-liberalizmin merkezi terimi ve politik stratejisi olarak deregülasyon, yönetimin veya düzenlemenin eksikliği değil tecrit etme ve dağılım üzerinden yönetme biçimidir (aktaran Read 2012:91-92). Tam da bu noktada ortaya çıkan esneklik ise daha fazla özgürlük ve yaşama daha sıkı uyum vaadinde bulunsa da, bu biçim aslında daha kolay yönetme ve yönetilmenin bir biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu doğrultuda neo-liberal öznenin üç niteliğinden bahsedilebilir; İlk olarak kendini bir şirket gibi yöneten, yönetimselliği içselleştirmiş bir kendilik yaşayan, ikinci olarak esnek üretim biçimine ve koşullarına uyum sağlayan ve son olarak kendi yararına strateji geliştiren ve böyle daha özgür gözükse ama daha dışarıya kapalı, hatta Marksist anlamda yabancılaşmış birey.

Görüldüğü gibi neo-liberalizm toplumun her yerindedir ve neo-liberal politikaların etkisi birçok alanda görülebilir. Bu bağlamda neo-liberalizmin medyaya ve medya politikalarına olan etkisinden de bahsetmek gerekir.

2.1.1.3. Neo-liberalizm ve Medya Politikaları

Neo-liberalizmin medyaya olan etkisi çok uluslu şirketlerin medya şirketlerini satın alması ya da daha önce var olmadıkları sektöre girip yeni şirketler kurmalarıyla gerçekleşmiştir. Bu anlamda geleneksel medya dev holdinglerin parçası durumuna gelmiş ve şimdi sektörde isim yapmış birçok dev medya şirketinin temeli neo-liberal politikalar sayesinde atılmıştır. Oysa birçok medya şirketi neo-liberal politikalarından önce piyasaya kar amaçlı olarak girmemiştir. Örneğin McChesney’de (2006:25) Amerikan medyasının

doğuştan kâr amaçlı olmadığını belirtmiştir. Ancak neo-liberal politikaların egemen olmasıyla birlikte, özellikle Amerika’da daha önce medya sektöründe bulunmayan büyük ve çok uluslu şirketlerin piyasaya girmesi, medya şirketlerini kar amaçlı bir hale getirmiştir.

Dolayısıyla bugün küresel medya pazarı esas olarak yedi çokuluslu şirketin egemenliğindedir. Disney, AOL-Time Warner, Sony, News Corporation, Viacom, Vivendi, Bertelsmann. McChesney’nin de belirttiği gibi bu şirketlerin hiçbiri pazara bir medya şirketi olarak girmemiştir. Hepsi de 2001 yılında dünyanın en büyük 300 finansal olmayan şirketler listesinde yer almaktadır. Ve esas faaliyetleri Amerika’da olmakla birlikte, yalnızca üçü gerçek anlamda Amerika kökenlidir (Adaklı 2006: 38).

Neoliberal politikaların medya sektörüne etkisi açısından en önemli nokta ise deregülasyon sürecidir. Kuralların kaldırılması olarak tanımlanabilecek olan deregülasyon aynı zamanda bir yeniden düzenlemeyi de içinde barındırır. Bu süreç özel radyo ve televizyon yayıncılığının yaygınlaşmaya başlaması açısından oldukça önemlidir. Medya sahipliğinin deregülasyonu yüksek kar ve özelleştirme ile yeni yönetim teknolojilerini olanaklı kılar. Bu da beraberinde iletişim sektöründe devasa bir büyüme ve artan kâr oranlarını beraberinde getirir (Adaklı 2006).

Anlaşılacağı gibi neo-liberalizm ve neo-liberal politikalar küresel anlamda birçok sektörü etkilediği gibi medya sektörünü de etkilemektedir. Bu durum özellikle 1980’lerden beri medya da yaşanan dönüşümün en temel sebebidir. Bu politikaların Türkiye medyası üzerindeki etkilerine 3. Bölümde değinilecektir.

Neo-liberalizm yukarıda Read’in de (2012) belirttiği gibi kapitalizmsiz bir kapitalizm olarak tanımlandığında Richard Sennett’in “yeni kapitalizm” olarak adlandırdığı süreçle örtüşmektedir. Bununla birlikte Richard Sennett esnekleşme ve güvencesiz çalışma süreçlerine de vurgu yapmaktadır.

2.1.2. Richard Sennett ve Yeni Kapitalizm

Richard Sennett'e göre yeni kapitalizm kapitalizmin değişen üretim ilişkilerinden sonra ortaya çıkmıştır ve bu yeni düzen esnek üretim biçimiyle daha fazla özgürlük vaat etmesine rağmen, bunu gerçekleştirmemiştir. Kurumlar beceriler ve tüketim kalıpları değişmiştir ancak, Sennett'e göre (2009a:17) bu değişimler bireyi özgürlüğe kavuşturmayacaktır. Sennett bu düzeni şöyle özetlemektedir. (2009a:61)

“toplumsal kapitalizmin erozyonu yeni bir eşitsizlik formülasyonu yarattı. Yeni sayfa tezi, değişimin insanları demir kafesten kurtaracağını iddia etmişti. Eski kurumsal yapı, esnek örgütler alanında gerçekten de yıkıldı. Onun yerine bir iktidar coğrafyası geldi: bürokrasinin ara katmanlarının durmadan azaldığı kurumlarda iktidarın merkezi çevreyi kontrol ediyor. Bu yeni iktidar biçimi kurumsal otoriteden sakınıyor, toplumsal sermayesi düşük. Başlı çeken örgütler, sadakat, enformel güven ve birikmiş kurumsal bilgi eksiklikleri yaratıyor. Bireyler söz konusu olduğunda, çalışmanın değeri yüksek kalabilse bile, işin kendisinin manevi prestiji dönüşüyor; başlı çeken şirketlerdeki işler, çalışma etiğinin iki kilit unsurunu yerinden çıkarıyor: sonraya bırakılmış doyum ve uzun vadeli stratejik düşünme.”

Görüleceği üzere bu yeni düzen demir kafes olarak adlandırılan bürokrasiden uzaklaştıkça, daha fazla özgürleştirmemekte aksine daha fazla baskı uygulayarak yapılan işin niteliğini de azaltmaktadır. Sennett'e göre bu durumun kişilik üzerinde bir bozulma yaratmaktadır. Sennett, Karakter Aşınması (2008) kitabında bu durumu iki farklı kuşak üzerinden anlatır. Daha önce Jonathan Cobb'la birlikte yazdıkları “Hidden Injuries of Class” (1977) kitabında görüşme yaptıkları Enrico'nun yerini “Karakter Aşınması” eserinde oğlu Rico alır. Sennett'e göre yeni kapitalizm bireyin karakterine doğru saldırıya geçmiştir. Babası Enrico'nun kuralları ile büyüyen ve zaman zaman buna isyan eden Rico, şimdi yeni kapitalizmin yarattığı yeni kurallar karşısında Sennett'in (2008) deyimiyle sürüklenmektedir. Enrico'dan toplumsal olarak daha iyi bir konumda olmasına ve sınıf atlamayı başarmasına rağmen Rico'nun bunalımı bu noktada başlar. Çünkü Sennett'e göre kısa vadeye dayalı kapitalizm Rico'nun karakterinin aşınması tehlikesini barındırmaktadır (2008:25-26). Rutine ve katı bürokratik ilerleyişe karşı esnek üretimle isyan bayrağını açan yeni kapitalizmin sorunu ulaştığı bu başarıyla ne yapacağını bilememesinden kaynaklanmaktadır (2008:32). Yeni kapitalizmin beraberinde getirdiği esnekliğin, bireylere verdiği daha fazla özgürlük vaadi aslında tam da tersine işlemektedir. Bu doğrultuda esneklik kavramına da şüphayle yaklaşan Sennett, esnekliğin

bireyi yaşama daha müdahil kılması konusunda kuşkularını gizlememektedir (2008:46). Aslında ona göre esneklik bireye daha geniş olanaklar sunarak onu rahatlatacağı yerde, sistemin karşısında çok daha zor durumlara sokmaktadır. Söz konusu esneklik bireyin her türlü koşul altında boyun eğmesini kolaylaştıran bir biçimde etkili olmaktadır. Esneklik bu bağlamda Sennett'in deyimiyle bireyi eğen güçler üzerine yoğunlaşmaktadır (2008:47). Sennett burada esnekliğin Adam Smith'in Aydınlanma'sında bahsettiği versiyondan farklı olduğunu belirtir. O'na göre (2008:62) Smith'in hayal ettiği esnek insan, diğer insanlara yönelik ani sempati patlamaları yaşamalıdır. Ancak bugünün karmaşık modern rejiminde iktidara sahip olanlar daha farklı bir karaktere sahiptirler. Onlar özgürdür. "Ama yaşadıkları ahlakdışı bir özgürlüktür".

Yeni kapitalizm olanakları içerisinde risk kavramı da oldukça önemli bir hale gelmiştir. Risk almak eskisinden çok daha fazla tehlikelidir. Ama buna rağmen risk artık Sennett'in deyimiyle girişimci kapitalistlere ya da maceracı bireylere özgü değildir. Ulrich Beck'in belirttiği gibi risk kitleler tarafından her gün omuzlanması gereken bir zorunluluktur (akt. Sennett 2008:84). Sennett de başarısızlığın bu anlamda yeni kapitalizmin en büyük risklerinden biri olduğunu belirtir (2008:124). Çünkü başarısızlığın telafisi daha önceki dönemlere göre daha zor olmaktadır. Yeni kapitalizm bireyin anlık kapasitesini dikkate almaktadır (Sennett 2008:101). Başka bir deyişle bireyin o ana kadar gelen süreci sadece tek bir an'a bağlıdır. Birey başarısız olursa sürecin hiçbir önemi kalmayacaktır. Dolayısıyla başarısızlık yeni kapitalizmin en büyük acısıdır.

Sennett'e göre (2009a:40) yeni kapitalizmle birlikte emek gücü de geçici bir hal almaktadır. O'na göre bu durum geçici ya da mevsimlik işçi veya taşeronlaşmanın daha ötesinden bahsetmektedir. Bu mesele kurumun içyapısıyla ilgilidir.

Çalışanlar üç ya da altı aylık sözleşmelerle bağlanabilir ve bu sözleşmeler çoğu zaman yıllar sonra yenilenir; böylelikle işveren sağlık ya da emeklilik sigortası primlerini ödemekten kaçınabilir. Dahası, kısa vadeli sözleşmelerle çalışan işçiler görevden kolaylıkla hareket ettirilebilir, sözleşmeler firmanın değişen etkinliklerine uyacak şekilde değiştirilir. Ve firma, personelden sıyrılıp kurtularak ya da personel ekleyerek, hızla daralabilir ya da genişleyebilir (2009a:40).

Görüldüğü gibi yeni kapitalizm beraberinde güvencesiz çalışma koşullarını da getirmektedir. Bu noktada Sennett yeni kapitalizmde korkunun yerini kaygı duygusunun aldığından bahseder.

Kaygı olabilecek şeylerle, korku ise olacağı bilinen şeylerle ilgilidir. Kaygı, kötü tanımlanmış koşullarda ortaya çıkar; korku, acı ya da talihsizlik iyi tanımlanmış olduğunda. Eski piramitte başarısızlık korku temelli olurdu; yeni kurumda başarısızlık kaygı tarafından şekillendiriliyor (Sennett 2009a:43).

Dolayısıyla Sennett'e göre başarısızlık kaygı tarafından şekillendirilmektedir. Bu noktada kaygı bireyi belirsizliğe sürüklemektedir. Kaygının kötü tanımlanmış koşullarda ortaya çıkması emeğin geçicileşmesini ve güvencesiz çalışma koşulları ile ilişkilidir. Bu durum da birey işe yaramazlık kâbusu ile yüzleşmek zorunda kalır. İşe yaramazlık kâbusu Sennett tarafından küresel emek arzı, otomasyonun yaygınlaşması ve yaşlanmanın yönetimi başlıklarında ele alınmıştır (2009a:64-66). Ancak kavram aşırı yeterlilik ve risk gibi süreçleri de kapsamaktadır. Küresel emek arzı ile birlikte işgücü ucuzlamış ve üretim merkezleri değişmiştir. Dolayısıyla Sennett'e göre (2009a:67) bu durumu hazırlayan zemin küreselleşmedir. "İnsan enerjisi kaynaklarının yer değiştirmekte olduğu ve hâlihazırda gelişmiş olan dünyada yaşayanların bu yer değiştirme sonucunda dışarıda bırakılabileceği şeklindeki algılamayı da ifade eder". Otomasyon teknolojisinin gelişmesi ise verimlilik ile birlikte kazanç elde edip, emekten tasarruf sağlanmasına olanak vermektedir. Ancak emeğin tasarrufu ile bireyi işe yaramaz olmaktadır. (Sennett 2009a:68). Üçüncü bir etken yaşlanma ise işe yaramazlık kâbusunun en önemli boyutlarından birini oluşturmaktadır. Ancak burada Sennett'in bahsettiği yaşlanma yaşın ilerlemesinden öte, yeteneğin ya da becerinin körelmesiyle daha çok ilgilidir. Sennett'e göre bir beceri edindiğinizde elinizde ömür boyu sahip olacağınız bir şey olmamaktadır (Sennett 2009a:70).

Dolayısıyla işe yaramazlık kâbusu yeni kapitalizmin en büyük sorunlarından biridir. Çünkü tam tersine "kendini işe yarar hissetmek, başka insanlar için önemli olan bir şeye katılmak demektir (Sennett 2009a:131). İşe yararlık Sennett'in deyişiyle (2009a:134) "faydacı bir alışverişten fazlasını ifade eder" ve bu durumu ortadan kaldıracı olan şey ise yönetimdir.

İşe yararlılığın bir kamu malı olduğunu reformcular bir kabul edebilse, modern ekonominin en dinamik sektörlerinin ürettiği kaygılar ve işe yaramazlık korkusuyla savaşılabılırler... İşe yararlık faydacı bir alışverişten daha fazlasını ifade eder. Bu simgesel bir deklarasyondur ve en çok, yönetim onu bahsettiğinde önemli hale gelir; kamu hizmetindeki en alt kademedeki işçiye bile bunu bahsedebilecek olan yönetimdir (2009a:134).

Görüleceği gibi işe yararlık bu anlamda yeni kapitalizmin işe yaramazlık kâbusunu ve kaygıyı ortadan kaldırabilecek bir unsurdur. Ancak Sennett'e göre yeni kapitalizme yönelik en radikal meydan okuma zanaatçılıktır. Sennett'e göre zanaatçılık; "bir şeyi o şeyin kendisi için iyi yapmaktır. Öz disiplin ve öz eleştiri tüm zanaatçılık alanlarına sıkı sıkıya bağlıdır; standartlar önemlidir ve kalitenin amaçlanması, ideal olarak, kendi içinde bir amaç haline gelir" (2009a:76).

Ancak zanaatçılığın yeni kapitalizm içinde politik anlamda vücut bulması zordur (Sennett 2009a:134). Çünkü Sennett'e göre (2009a:134-135),

Yeni iş dünyası, bir şeyi, o şeyin kendisi için iyi yapma arzusunun bir insanın yaşantısında yıllar ya da on yıllar içindeki kök salmasına izin vermeyecek kadar hareketlidir. İnsanları hareketli işler için eğiten eğitim sistemi, derine inme yerine kolaylığı tercih eder... Zanaatçılık yeni iş ve eğitim kurumlarının ve de siyasi kurumların gerektirdiği idealleştirilmiş benliğe meydan okur.

Sennett'e göre (2009a:135) zanaatçılık yeni kapitalizmin kültürünün idealleştirilen biçimi içinde eksik bırakılmış bir değere sahiptir. Bu bağlılıktır. Sennett'e göre bağlılık;

Bu takıntılı ve rekabetçi zanaatçının bir şeyi iyi yapmaya kendini adayabilmesinden çok yaptığı şeyin nesnel değerine inandığı anlamına gelir. Bir insan ancak ve ancak kendi arzuları dışında, hatta başkalarının vereceği ödüller alanı dışında duran bir objektif standarda inanıyorsa bir şeyin ne kadar iyi yapıldığını tarif etmek için doğru ve düzgün sözcüklerini kullanabilir. Bir şeyi, size hiçbir şey kazandırmasa da doğru yapmak hakiki zanaatçılığın özüdür (2009a:135).

Anlaşılacağı gibi zanaatçılık içinde rekabet kavramından da söz edilebilir. Sennett'e göre bu kavram zanaatçılık için hiçte uzak bir kavram değildir (2009a:135). Ancak Sennett'e göre buradaki rekabet işin iyi yapılmasına yöneliktir. Oysa yeni kapitalizm içindeki rekabet tıpkı neo-liberalizm de olduğu gibi; sadece bireysel olarak kazanmayı amaçlar. Zanaatçılığın özü olarak yukarıda anlatıldığı gibi "bir işi o iş için iyi yapmak" anlayışdır ama bu ne yeni kapitalizm ne de neo-liberalizmle örtüşür. Sennett'e göre (2009b:54), yeni

kapitalizm içinde “rekabet işçilerin şevkini ve cesaretini kırmıştır ve sırf iyi bir iş çıkarmak için söz konusu olan zanaatkârın meslek ahlakı da ödüllendirilmemiş ya da görünmez hale gelmiştir”.

Sennett’in zanaatçılık kavramı yeni kapitalizme karşı en radikal karşı duruş biçimini ifade eder (2009a:134). Bu bağlamda bu çıkış kendi içinde bir ideal olarak, neo-liberalizme karşı da bir duruş sergiler. Zanaatçılık Sennett için (2009b:386) yaptığı işten gurur duymayı içerir. Bu yüzden Sennett (2009b:34) zanaatkârların usta tanrısı Hephaistos örneğini verir. O’na göre (2009b:386) Hephaistos yeni kapitalizmin kişilik üzerindeki etkilerine karşı bizim de onun gibi olacağımız en şerefli kişidir.

Sennett’in görüşleri araştırmamız bağlamında medya sektöründe çalışan habercilerin yeni kapitalizmden haber üretim sürecinde nasıl etkilendiğini göstermek açısından yararlıdır. Güvencesiz çalışma ve riskin her zaman yüksek olduğu ve hem siyasi hem de ekonomik alan bağımlı hareket etmek zorunda olan ticarileşmiş gazetecilik alanı da bu yüzden yeni kapitalizmden etkilerinin en yüksek biçimde görüleceği alandır.

2.1.3. Yaratıcı Emek

Yaratıcı emek (*creative labour*) kavramı son dönem medya çalışmalarında kullanılan bir kavramdır (Hesmondalgh ve Baker 2009) (McKinlay ve Smith 2009). Kavramın kökeni Frankfurt Okulu’na referansla medya sektörünü kültür endüstrisi olarak ele alır ve bu sektörde çalışanların emeğini yaratıcı emek olarak tanımlar (Hesmondalgh ve Baker 2009). Literatürde kol emeğinden ayrı olarak zihinsel emeğin tanımlandığı başka kavramlardan da söz edilmektedir. Bunlardan en yaygın olarak kullanılanı gayri maddi emek (*immaterial labour*) kavramıdır. Gayri maddi emek metanın enformasyonel kültürel içeriğinin üretimi olarak tanımlanabilir (Lazzarato 1996:133). Lazzarato’ya göre (1996:136.7) gayri maddi üretim: görsel ve işitsel üretim, reklam, moda, yazılım üretim, fotoğraf, kültürel aktiviteler vb. üretim alanlarını içerir. Bu aktiviteler iş ve işgücü kavramlarının klasik tanımlarının sorgulanmasına neden olmaktadır. Emeğin bu türü, kültürel enformasyonel içerik üreten entelektüel becerileri, yaratıcılık ve imajinasyon ile

birleştirilmiş teknik ve el emeklerini ve girişimcilik becerilerini içeren emekleri de içermektedir. Bu bağlamda metropoliten gayri maddi emeği özelliklerini, risk, aşırı sömürü, mobilite ve hiyerarşi oluşturur (Lazzarato 1996:136.7).

Hesmondalgh ve Baker'ın (2009) çalışmalarında kullandığı bağlamda yaratıcı emek kavramları ise neoliberal politikalara paralel olarak subjektif tecrübenin kalitesinin bireyin iyi çalışma (*good work*) üretmesini nasıl imkânlı hale getirebileceğini tartışmaktadır. Aslında Hesmondalgh ve Baker'ın (2009:1) çalışmalarının temel sorusu kültürel endüstrilerin çalışanlarına işlerini yaparken ne tür tecrübeler sunduğu üzerine odaklanmaktadır. Bu doğrultuda “kültürel endüstrilerde yaratıcı çalışma” adlı çalışmalarında İngiltere’de kültür endüstrileri olarak tanımladıkları üç sektörde (televizyon, müzik kayıt, dergi yayıncılığı) 63 yönetici ve çalışanlarla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirmişlerdir (Hesmondalgh ve Baker 2009: 9-10). Yazarlar “yaratıcı emek” ve bu sektörde çalışanlar olarak “yaratıcı çalışanlar” kavramlarını (*creative workers*) kültürel üretimde emeğin paylaşımını tanımlamaktadır (Hesmondalgh ve Baker 2009:9).

Hesmondalgh ve Baker (2009:35-39) yaratıcı emek kavramından bahsederken öncelikle iyi çalışma ve kötü çalışma arasında bir ayrım yaparlar. Onların amacı yaratıcı emeğin bu kavramsallaştırma içinde iyi çalışma örtüşüp örtüşmediğini göstermektir.

	İyi Çalışma (<i>Good Work</i>)	Kötü Çalışma (<i>Bad Work</i>)
Süreç	İyi ücret, çalışma saatleri,yüksek seviyede güvenlik, Özerklik, Çıkar, Katılım Sosyallik Özsaygı Kendini Gerçekleştirme İş-yaşam dengesi Güvence	Düşük ücretler, kötü çalışma saatleri ve düşük güvenlik seviyesi Güçsüzlük Sıkıntı Yalnız bırakılma, tecrit(izolasyon) Düşük özsaygı ve utanç Amacına ulaşamamış gelişme Aşırı Çalışma Risk
Ürün	Mükemmel ürünler, Kamu yararına katkı sağlayan ürünler	Düşük kaliteli ürün Diğerlerinin refahına katkı sağlamada başarısız ürünler

Tablo 1. İyi ve Kötü Çalışmanın Kavramsallaştırılması (Hesmondalgh ve Baker 2009:39).

Hesmondalgh ve Baker'a göre (2009:36) iyi çalışma; iyi ücretler, iyi çalışma saatleri, yüksek seviyede güvenlik, özerklik, çıkar, katılım, sosyallik, özsaygı, kendini gerçekleştirme, iş yaşam dengesinde uyum ve güvence ile gerçekleşmekte ve ortaya çıkan ürünler kamu yararına katkı sağlayan ürünler olmaktadır.

Kötü çalışmada ise, düşük ücretler, kötü çalışma saatleri düşük güvenlik seviyesi, güçsüzlük sıkıntı, yalnız bırakılma, amacına ulaşamamış kendi geliştirme süreci, aşırı çalışma ve risk görülmektedir. Kötü çalışma sonu ortaya çıkan ürün ise düşük kalitelidir ve kamu yararına ya da diğerlerinin refahına katkı sağlamakta başarısız olmaktadır.

Hesmondalgh ve Baker (2009:36) iyi çalışma kavramına ihtiyaç duymalarının nedenini şöyle açıklarlar;

Temel derdimiz çalışanların tecrübesi olsa da, bu kavram, iyi çalışmanın iyi süreç ve iyi ürün arasındaki ilişkiyi açıklama fırsatı veriyor. Çalışanlar buradaki iyi çalışma listesinde yer alan bazı özelliklere sahipler ama yine de ortaya yüksek standartlarda bir ürün çıkmıyor. İyi çalışma terimini böyle bir durumda sorgulamadan kabul etmek oldukça müphem. İkinci olarak ta iyi tecrübelerin olduğu çalışmalar sınırlı bir şekilde ya da etik olarak şüpheli sonuçlara yönlenebilir. Tıpkı Oppenheimer problemi gibi.

Anlaşılabacağı gibi Hesmondalgh ve Baker iyi çalışma kavramına şüpheli biçimde yaklaşmakta ve yaratıcı emeğin ortaya çıkma koşullarını süreci idealize ederek ele almamakta bu tür bir emek türünün gerçekçi biçimini tartışmaktadır. Ayrıca ikici olarak belirttikleri hususta iyi çalışmanın görülmesine karşın ortaya çıkabilecek olası etik problemlere karşı mesafeli durmaktadırlar. Sennett'in Zanaatkâr kitabının başında tartıştığı "Oppenheimer Problemi" örneğini bu duruma örnek olarak alıntılarlar. Los Alamos projesinin yöneticisi Robert Oppenheimer günlüğünde şöyle yazar; "Teknik olarak cazip bir şey gördüğünüzde, onu yapmaya koyulursunuz ve neyi yaptığınızı hakkında ise ancak teknik başarıyı elde ettikten sonra tartışırsınız işte atom bombası hakkında olan biten de böyleydi (aktaran Sennett 2009b:10-11). Sennett'e göre (2009b:10) Oppenheimer kendisini iyi bir iş yaptığına bu ifadelerle ikna etmiştir.

Dolayısıyla iyi çalışma her zaman iyi sonuçlar doğurmayabilir. Yazarların yaratıcı emeğe yaklaşımı da bu doğrultudadır. Hesmondalgh ve Baker (2009 220-221) çalışmalarında özerkliğin daima sınırlı olduğunu ve yaratıcı çalışanların ürettikleri ürün üzerinde özellikle dağıtımını piyasaya sürülmesi ve kamulaştırılması konusunda çok az kontrol sahibi olduklarını ifade etmektedir. Ayrıca birçok çalışan sadece bir iş sahibi olmak için, düşük ücreti, uzun çalışma sürelerini, düşük seviyedeki güvenliği, güvencesizliği görmezden gelmektedir (Hesmondalgh ve Baker 2009:221). Onlara göre bu durumda ortaya çıkan sömürü ve özsaygının yitirilmesi, kendini gerçekleştirmek için yaratıcı çalışma yapmak ile çelişmektedir (Hesmondalgh ve Baker 2009:221).

Hesmondalgh ve Baker'a göre (2009:222) iyi yaratıcı çalışmanın daha iyi bir şekilde gerçekleşmesi ancak sendikalarla olabilmektedir. Sendikaların özellikle güvencesizleşme üzerine çalışmaları bu anlamda oldukça önemlidir. Ancak sendikaya üye olan çalışanların işten çıkarılacağına ilişkin kaygı ve korku bu süreci etkilemektedir (Hesmondalgh ve Baker 2009:223). Hesmondalgh ve Baker (2009:224) bu süreç içinde İngiltere'de gazetecilerin sendikadaki üye ve güç kaybının ardında hem bu tür davranışların hem değişen istihdam yasaları olduğunu ifade etmektedir.

Bu anlamda iyi ve kötü medya çalışması bireysel bir tecrübe olduğu kadar aynı zamanda bir sosyal adalet meselesidir. Fakat her ikisi de siyasi mücadelenin önemli yönlerini oluşturmaktadır (Hesmondalgh ve Baker 2009:234).

Anlaşılacağı üzere yaratıcı emek kavramında medya sektöründe çalışanları yaratıcı çalışan olarak tanımlayarak bu süreçte ortaya konan emeğin türünün farkına vurgu yapmaktadır. Kavramın Hesmondalgh ve Baker’a göre (2009:165) gayri maddi emek kavramından farkı onların kültürü temel olarak sembolik dışavurumcu ve bilgisel olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Onlara göre yaratıcı emeğin sanatsal yaratıcı çalışmanın yeri medyadır ve medya endüstrileri en önemli haber ileticileridir (Hesmondalgh ve Baker 2009:165).

Yaratıcı emek bu nedenlerden olayı medya çalışmalarında ortaya konan emeğin tanımlanabilmesi için önemli bir kavramdır. Genel anlamda kavram medya sektöründe çalışan tüm çalışanları kapsamaktadır. Medya sektöründe farklı çalışma alanları da olmasına karşın bu süreçte yaşanan sorunlar benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda yaratıcı emek kavramı araştırmamızda habercilerin çalışma koşullarını anlayabilmek için kullanılan bir araçtır.

2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu araştırmanın kuramsal çerçevesini iletişimin eleştirel ekonomi politiği ve Pierre Bourdieu’nün alan teorisi yaklaşımları oluşturmaktadır.

2.2.1 İletişimin Eleştirel Ekonomi Politiği

İletişimin eleştirel ekonomi politiği iletişim çalışmalarındaki en temel yaklaşımlardan birisidir (Mosco 2009). Ancak iletişimin eleştirel ekonomi politiği anlatılmadan önce Eleştirel ekonomi politik kavramından bahsetmek gerekir. Golding ve Murdock’a göre (2014:53) Eleştirel ekonomi politik ana akım ekonomi biliminden dört noktada farklılaşır. İlk nokta eleştirel ekonomi politiğin bütüncü (*holistic*) olmasıdır. İkincisi eleştirel ekonomi politik tarihseldir. “Üçüncüsü temelde kapitalist teşebbüs ile devlet müdahalesi arasındaki dengeyle ilgilenir. Ve en önemlisi, adalet, eşitlik ve kamu yararı gibi temel ahlaki sorunlarla ilgilenebilmek için verimlilik gibi teknik konuların ötesine gider”. Bu

bağlamda eleştirel ekonomi politik tarihsel olarak kapitalist girişim ve devlet müdahalesindeki dengeye odaklanırken verimlilik ya da kâr maksimizasyonu gibi meselelerinde ötesinde eşitlik adalet ve kamu yararı gibi sorunları da göz ardı etmez. Başka bir deyişle üretilen ürünün salt ekonomik getirisinden bahsetmek yerine bunun toplumsal etkilerine, ortaya çıkan eşitsizliklere de odaklanır.

Eleştirel ekonomi politiği diğerlerinden ayıran şey, onun, belirli mikro bağlamların genel ekonomik dinamiklerce ve onların dayandığı daha geniş yapılarca nasıl şekillendiğini göstermek üzere, konumlanmış eylemin her zaman ötesine gitmesidir. Eleştirel ekonomi politik özellikle iletişimsel etkinliğin, maddi ve simgesel kaynakların eşit olmayan paylaşımı tarafından yapılandırma tarzlarıyla ilgilenir (Golding ve Murdock 2014:54).

Anlaşılacağı gibi Golding ve Murdock’ın buradaki vurgusu toplumsal pratiğe yöneliktir. Dolayısıyla Raymond Williams’ın da belirttiği gibi “Bir ürünün bileşenlerine değil, bir pratiğin koşullarına bakılması gerekir” (akt: Golding ve Murdock 2014:52). Golding ve Murdock ta bu doğrultuda Williams’ı izlemektedir.

İletişimin eleştirel ekonomi politiği de bu doğrultuda kamu iletişiminin sembolik ve ekonomik boyutları arasındaki karşılıklı etkileşime odaklanmaktadır (akt Hesmondalgh ve Baker 2011:388).“ Dolayısıyla iletişimin eleştirel ekonomi politiği, kültürel üretimin farklı finans yollarının ve örgütlenme biçimlerinin, kamu alanındaki söylemler ve temsiller silsilesi ile izleyicilerin bu söylem ve temsillere erişim açısından nasıl iz sürülebilir sonuçlara yol açtığını göstermeyi” amaçlamaktadır (Golding ve Murdock 2014:49).

Dolayısıyla, iletişimin ekonomi politiği, kültürel üretim pratiklerine ve bu pratiklerin etkilerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda Golding ve Murdock (2014:56) kültürün eleştirel bir ekonomi politiği için dört tarihsel sürecin özellikle merkezi konumda olduğunu belirtirler: medyanın gelişmesi, şirket menziline gelişmesi, metalaştırma, devlet ve hükümet müdahalesinin değişen rolü.

Medyanın gelişmesi bir kültür endüstrisi olarak medyanın endüstrileşmesi ve ticarileşmesi anlamına gelir. Şirket menziline genişlemesi, şirketlerin hem medya alanının kendi içinde çeşitlenmesine hem de farklı sektörlerde yer alan şirketlerle

birleşmelerinin sonucu olarak genişlemelerine gönderme yapar (Adaklı 2006:29-30). Bu noktada medya sektöründe yer alan neredeyse bütün şirketler temelde medya kuruluşu değildir ve medya kuruluşu olmak amacıyla kurulmamıştır (Adaklı 2006:38). Şirket menziline bu denli genişlemesi üçüncü sürecin gelişmesi için zemini hazırlamıştır. Kültürel yaşamın metalaşması. Bir meta, bir fiyat karşılığı mübadele edilmek için üretilen maldır. Ticari iletişim şirketleri her zaman meta üretme işinde var olmuştur (Golding ve Murdock 2014:57). Kültür endüstrileri bu bağlamda meta üreten şirketlerdir. Bu metalar içinde başlangıçta Golding ve Murdock'a göre her türlü gazete dergi roman gibi sembolik ürünler ile sınırlı bir üretim söz konusuysen sonraları gramofon telefon, radyo seti gibi yeni ev teknolojilerinin gelişmesiyle kültürel tüketim, tüketicilerin bir erişim koşulu olarak uygun cihazı satın almasını gerektirmiştir (Golding ve Murdock 2014:57). Bu süreç iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel biçimde ilerlerken günümüzde, artık yalnızca ek olarak bilgisayarlar değil, akıllı cep telefonları, tablet bilgisayarlar vb. ürünler Golding ve Murdock'ın erişim koşulu olarak tüketmesini gerektiren metaları arttırmıştır.

Bu süreç içinde ele alınması gereken başka bir nokta ise reklamcılıktır. Golding ve Murdock (2014:57-58) reklamcılığın neden bir meta olduğuna dair iki hususun gözden kaçırıldığını belirtirler. Onlara göre tüketicilerin evinde televizyon olması ve zaten bunun için önceden para ödeyip ek bir ödeme yapmayacak olmaları yanıltıcıdır. Çünkü ilk olarak "reklamı yapılan ürünlerin satış fiyatına ilaveler biçiminde programın masraflarına katkıda bulunurlar. İkinci olarak ise bu sistem içinde izleyicilerin kendileri asli metadır.

Devletin ve hükümetin müdahalesinin değişen rolü ise 1980'lerden sonra gelişen neo-liberal politikaların, devletin kamu yatırımlarından uzaklaşmasıyla birlikte gerçekleşmiştir. Böylece deregülasyon politikaları ile birlikte yayıncılıkta kamu tekeli kaldırılmıştır (Adaklı 2006:31).

Golding ve Murdock'a (2014:60-61) göre iletişimin ekonomi politiğinin üç çözümleme hattı vardır;

Birincisi kültürel malların üretimiyle ilişkilidir-ki ekonomi politik kültürel üretimin kültürel tüketim silsilesi üzerinde sınırlandırıcı bir etki yaptığı varsayımına özel önem atfeder. İkinci olarak medya ürünlerindeki mevcut temsillerin, onların üretimi ve tüketimindeki maddi gerçeklerle bağlantılı ilişkilendirilme biçimlerini göstermek için metinlerin ekonomi politiğini inceleriz. Son olarak ekonomi politiğin özel olarak

ilgilendiği maddi ve kültürel eşitsizlik arasındaki ilişkiyi göstermek için kültürel tüketimin ekonomi politiğini değerlendiririz.

Görüldüğü gibi iletişimin eleştirel ekonomi politiği, kültürel ürünlerin üretimine, onların üretimi ve tüketimi ile ilgili ilişkilendirme biçimlerine ve maddi ve kültürel eşitsizlik arasındaki ilişkiyi gösterme amacındadır.

Dolayısıyla iletişimin eleştirel ekonomi politiği kuramına göre medya meta üretip dağıtan endüstriyel ve ticari örgütlerdir (Adaklı 2008:25) (Golding ve Murdock 1997:4).

Kitle iletişim araçlarının ekonomi politiği, her şeyden önce medyanın meta üretip dağıtan endüstriyel ve ticari örgütler olduğunu kabul etmelidir. Farklı medya sektörleri birbirinden yalıtık biçimde ele alınamazlar; zira bunlar, zaten şemsiyesi altında buldukları şirketin kontrolündedir ve eylemleri, yalnızca geniş ekonomik bağlama referansla anlaşılabilir. Çözümleme, medyanın ekonomik ve politik düşüncelerin yayılmasındaki ideolojik işleyişine de uzanmalıdır. Medyanın ekonomi politiği, yalnızca metaların üretimi ve dağıtımına odaklanamaz, mutlaka bu metaların kendine has doğasını ve bunun ideolojik rolünü hesaba katmalıdır. (akt.Adaklı 2008:25).

Görüldüğü gibi iletişimin ekonomi politiği yaklaşımı medyanın mülkiyet ilişkilerinden temelle yola çıkarak, medyanın hem ekonomi hem de politikayla olan ilişkilerine yapısal olarak bakmaya imkân sağlamaktadır.

Adaklı, Golding ve Murdock'ın (1997) 1970'lerin ortalarından itibaren medya sektöründe 4 ana eğilim saptadığını belirtir. Konsolidasyon, yoğunlaşma, çeşitlendirme ve uluslararasılaşma. Dev holdinglerin geleneksel medyaları satın almaları ve bu şekilde ortaya çıkan medya endüstrilerinin yoğunlaşmaları, bu büyük şirketler arasında artan çeşitlilik ve nihayetinde oluşan uluslararası ya da başka bir ifadeyle küresel bir biçime kavuşması medyanın yapısını tamamen değiştirmiştir.

Golding ve Murdock bu süreci anlatırken (1997:11) yoğunlaşma boyutu içerisinde üç ana süreçten bahseder. Bunlar bütünleşme, çeşitlendirme ve uluslararasılaşmadır. Bütünleşmenin iki temel biçim vardır. Bunlardan ilki olan yatay bütünleşmede şirketler belli bir alt sektörde birden fazla ürün ya da kuruluşla piyasayı kontrol etmeye çalışmasıdır (Adaklı 2006: 36). Örneğin Türkiye'de Doğuş yayın grubunun hem haber kanalı (NTV) hem spor kanalı (NTVSPOR) hem gündüzleri finans yayını akşamları sadece yabancı dizi film yayınlayan (CNBC-E) kablolu yayında yalnızca eğlence ve

Amerikan gündelik yaşamına göre hazırlanan (e2) ve ulusal bir kanal olarak Star TV aynı bünyenin içindedirler. Görüleceği gibi aynı şirketin hem haber hem spor hem eğlence kanalları mevcuttur. Ayrıca eğlence kanalları farklı izleyici kitlelerine hitap etmeleri açısından çeşitlilik göstermektedir.

Dikey bütünleşmede ise şirket üretim sürecini tek bir aşamada genişleterek, diğer aşamaların mesela ham maddelerin desteğini ve kapital ekipmanın karşılanması ve dağıtımını ve perakendesine odaklanır (Golding ve Murdock 1997:12). Böylece üretim sürecinin tamamı tek merkezden kontrol edilmeye başlandığında tekelleşme eğilimi güç kazanmaktadır. Türkiye’de Doğan grubu ve Yay sat bunun için oldukça iyi bir örnektir (Adaklı 2006:37).

İkinci bir süreç olarak çeşitlenme ise birden fazla alanda mülkiyet sahipliğine vurgu yapmaktadır. Büyük şirketler sadece medya alanında değil diğer sektörlerde de yatırım yapmaktadır (Adaklı 2006:37).

Bununla ilgili olarak üçüncü bir süreç ise uluslararasılaşmadır. Artık ürün ne olursa olsun küresel pazar için üretilmektedir. Ulusal medya şirketlerinin bu yolla küresel bir kimlik kazanması medya sektörü açısından, özellikle 70’lerin başlarında düşen kâr marjını yükseltmek için oldukça önemli bir hamledir (Adaklı 2006:37). Ayrıca bu süreç bilgi üzerindeki egemenliği de tekelleştirmekte ve bu yolla yönetsel yeni bir iktidarın biçimlenmesine olanak kazandırmaktadır.

Anlaşılacağı gibi iletişimin eleştirel ekonomi politiği yukarıda da belirtildiği gibi medya tarafından üretilen ürünlerin maddi ilişkilerini incelemek ve maddi ile kültürel ilişki arasındaki eşitsizliği incelemek için ortaya konmuş bir teoridir. Medyanın yapısını ve mülkiyet ilişkilerinin belirleyiciliğini vurgulayan teori bu araştırmanın medyaya karşı temel yaklaşımını da ortaya koymaktadır. Medya meta üretim dağıtan endüstriyel ve ticari örgütlerdir (Golding ve Murdock 1997). Bu doğrultuda medyanın ticari yapısı dikkate alınmalı ve medyanın siyaset ve ekonomi ile ilişkisine bu açıdan bakılmalıdır. İletişimin eleştirel ekonomi –politiği yapıyı bu şekilde tanımlarken faili ele almamaktadır. Bu noktada Pierre Bourdieu’nün alan teorisi ise yapı-fail ikiliğini aşan bir yaklaşımla failin

bu süreç içindeki rolünü de göstermesi bakımından araştırmanın amacı çerçevesinde tamamlayıcı bir işlev üstlenmektedir.

2.2.2. Pierre Bourdieu ve Alan Teorisi

Bourdieu'nun alan teorisi, birçok alana uygulanabilirliği bakımından oldukça işlevsel bir yaklaşımdır. Bu anlamda alan teorisini kullanan çalışmalara iletişim ve medya üzerine yapılan çalışmalarda rastlanabilmektedir (Köse 1995) (Benson ve Neveu 2005) (Hesmondalgh 2006) (Park 2009). Bourdieu'nun yaklaşımı sosyal bilimlerdeki yapı ve fail ikiliğini aşan bir yaklaşım sunmaktadır. Bourdieu bu anlamda sadece yapıyı ya da sadece faili ele alan çalışmaların birçok unsuru göz ardı ettiğini belirtir (akt. Baran ve Özsöz 2011:3).

Bourdieu'nun alan teorisi hem yapıyı hem faili ele alan bir yaklaşımı benimser. Alan teorisi sadece alanlar arasındaki mücadelelere odaklanmak yerine failerin (eyleyicilerin) davranışlarına da ilişkin bir eylem modeli sunmaktadır.

İlk olarak Bourdieu'nün yaklaşımı bağlamında alanı tanımlamak gerekir. Bourdieu'ye göre alan (Bourdieu ve Wacquant 2012:81) çözümleyici bir açıdan, “konumlar arasındaki nesnel bağıntıların konfigürasyonu ya da ağı” olarak tanımlanabilir.

Bu konumlar, varoluşları ve kendilerini işgal edenlere, eyleyicilere ya da kurumlara dayattıkları belirlenimler açısından farklı iktidar (ya da sermaye) türlerinin dağılım yapısındaki mevcut ve potansiyel durumlarıyla(tahakküm, itaat, benzeşme vb.) nesnel olarak tanımlar. Söz konusu iktidar (ya da sermaye) türlerine sahip olmak alanda elde edilebilecek özgül faydalara erişimi belirler.

Swartz'a (2013:169) göre de, Bourdieu alan kavramını, “toplumsal ve kültürel yapılar ile pratikler arasındaki ilişkileri ele alan yaygın kavramsallaştırma biçimlerinde eleştirdiği çeşitli öznellik ve nesnellik biçimlerini düzeltmek üzere geliştirdiği “açık” bir kavram olarak görür”. Bu doğrultuda Bourdieu'nun alan kavramı, “Goffman'ın “total kurumlarından”, Althusser'in “devletin ideolojik aygıtlarından” ya da Foucault'nun “disiplin düzenlerinden ziyade mücadele alanlarıdır” (Swartz 2013:172).

Bourdieu'nun alan teorisi, Swartz'a göre (2013:167),

Arz ile talep, sanatçılarla izleyicileri, daha genel olarak da kültürel üretim alanı ile toplumsal sınıf alanı arasındaki ilişkilerin alan yapılarıyla ve süreçleriyle dolayımlandığı iddiasına dayanır. Üreticiler kültürel üretim alanında mücadele ederler ve ürünleri, tüketicilerin taleplerinden ziyade o mücadele içindeki hâkim ya da ezilen konumlarını yansıtır”

Görüldüğü üzere alan teorisi kültürel üretim alanındaki mücadelelerin biçimlerine ve mücadele biçimlerinde hâkim veya ezilen konumlara odaklanmaktadır. Bu bağlamda alanlardaki konumlar için ortaya konan mücadele içinde “sermayenin tanımı ve dağıtımı üzerinde bir ölçüde iktidar tekeli kurmuş olanlar ile üstünlükleri ele geçirmeye çalışanları birbirlerinin karşısında konumlandırır” (Swartz 2013:176).

Bourdieu alan kavramını anlatırken alan ile oyun arasında bir benzerlik kurulabileceğini belirtir (Bourdieu ve Wacquant 2012:82).

Oyuncular arasında kazanılacaklar ve kaybedilecekler yani bir türlü bahisler vardır. Oyuna yatırım *illusio* söz konusudur: oyuncular ancak oyuna ve bahislerine olan inancı (*doxa*) paylaştıkları ölçüde oyuna katılır ve – bazen kıyasıya bir rekabetle birbirlerinin karşısına çıkarlar. Oyunu ve bahislerini sorgulama dışı tutacak şekilde benimserler. Oyuncular yalnız oyuna girerek oyunun oynanmaya değer olduğunu kabul etmiş olurlar ve bu karşılaşma rekabetlerinin ve çatışmalarının ilkesidir. Kozlara, yani güçleri oyuna göre değişen temel kartlara sahiptirler kartların gücü nasıl oyuna göre değişiyorsa farklı sermaye türlerinin (iktisadi, kültürel, toplumsal ve simgesel) hiyerarşisi de farklı alanlarda değişir.

Görülebileceği gibi oyun metaforu Bourdieu’nün alan kavramının sınırlıklarını anlatmak için başvurduğu bir benzeşmedir. Bu bağlamda alan kendi belirlenimlerini içine girene dayatan bir güç alanıdır (Baran ve Özsöz 2011:7). Ancak bu dayatma tek taraflı değildir ve oyuncu tarafından içselleştirilir. Burada *doxa* kavramından da bahsetmek gerekir. *Doxa*, Mücen’e (2007: 426-427) göre “olageleni, alışılmışı tanımlamaktadır; bunların elbette olagelmesi gerektiği düşünülür; hem ortada olan, apaçık olan, hem de görünmeyendir: Gizemli olduğundan değil, doğal olduğundan”. Bu bağlamda Mücen’e göre Türkçeye sabit fikir olarak çevrilebilecek olan *doxa* kavramı alışılmış ve doğal olanı göstermektedir. Doğaldır çünkü içselleştirilmiştir.

2.2.2.1. Habitus

Habitus alan teorisinin içinde tamamlayıcı bir kavramdır. Wacquant, Bourdieu ile beraber çalışmaları “Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar” kitabına yazdığı girişte

(2012:27) Habitusun ne tam olarak bireysel ne de davranışları tek başına belirlediğini ifade eder. Ancak habitus “buna karşın eyleyicilerin içinde işleyen yapılandırıcı bir mekanizmadır. Bourdieu’ye göre ise eyleyicilerin çok çeşitli durumlarla başa çıkmasını sağlayan bir strateji üretme ilkesidir”. Bourdieu habitusu ve habitusun işlevlerini “Bilimin Toplumsal Kullanımları” kitabında şöyle anlatır;

Failler benim habitus olarak adlandırdığım edinilmiş yatkinliklere sahipler, yani kişileri, yeri geldiğinde alanın güçlerine karşı çıkmaya ve direnmeye sevk eden sürekli, kalıcı var olma biçimleri. İçinde buldukları alanın icap ettirdiği yatkinliklerle aynı olamayan, başka alandan edinilmiş yatkinliklerle o alanda bulunanlar, örneğin her zaman yanlış konumlanma, buldukları durumdan huzursuz olma, yokuş yukarı gitme, zaman dışı kalma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Ancak aynı zamanda alanın güçleriyle mücadeleye de girebilirler, direnebilirler ve yatkinliklerini yapılaraya uydurmaktansa yapıları yatkinliklerine uygun kılmak için onları yatkinliklerine göre değiştirmeye çalışabilirler (Bourdieu 2013:74).

Anlaşılabacağı gibi habitus faillerin sahip olduğu eylem biçimlerine vurgu yapar bu bağlamda habitus, faili toplumsal düzendeki yerine uygun hale getiren eylem eğilimleri setidir (Baran ve Özsöz 2011:10). Bourdieu burada habitusun alanın güçleriyle mücadeleye girebileceğini de vurgulamaktadır. Habitus bu noktada alana karşı direnebilir ve onu değiştirmeye çalışabilir. Başka bir ifadeyle alanın habitusu yapılandırabileceği gibi habitus da alana ilişkin yargıyı yapılandırabilir (Bourdieu 2007:48).

Böylece habitus aktörün içinde bulunduğu toplumsal bağlamının etkisini devreye sokan bilişsel ve güdüsel bir mekanizmadır; bilgi ve kaynakların bu bilgi ve kaynakların biçimlendirdiği etkinliklere aktarıldığı bir kanal, araç/ortam sağlar. Böylece, nesnel bağlamın karşılıklı ilişkileri ve dolaysız etkinlik durumları habitus aracılığıyla geri getirilir ve oluşturulur. Habitus, kişinin etkinliklerinin daha genel parametresini oluştursa da insanlar aynı zamanda yaratıcı/üretici varlıklar olarak anlaşılmalıdır (Tatlıcan ve Çeğin 2007:315-316).

Dolayısıyla “alan habitusun işlev gördüğü toplumsal ortamın yapısını belirler” iken (Swartz 2013:167) habitus ta alanı belirleyebilir. Bu bağlamda habitus yeniden üretimi sağlayarak alanın var olmasında etkin bir rol oynar (Baran ve Özsöz 2011:11). Bu bağlamda Bourdieu’ye göre habitus içselleşmiş pratiklerdir (Köse 2004:55).

2.2.2.2. Sermaye

Bourdieu'nün alan teorisi içinde kullandığı en önemli kavramlardan biri de sermayedir. Sermaye kavramı bazı noktalarda Marx'ın kullandığı anlama çok yaklaşırsa da Bourdieu kapitalizme özgü emek biçimlerini ayrı bir kategoride değerlendirmez (Swartz 2013:109-110). Ona göre dört sermaye biçimi vardır: Ekonomik sermaye, kültürel sermaye, toplumsal sermaye ve simgesel sermaye. Ekonomik sermaye yalnızca ekonomik kaynaklardan oluşan sermaye biçimidir. Kültürel sermaye “sözel beceri, genel kültürel farkındalık, estetik tercihler, okul sistemi hakkında bilgi, eğitim gibi geniş çeşitlilik gösteren olanakları kapsar” (Swartz 2013:111). Kültürel sermaye Bourdieu'ye göre (Bourdieu ve Wacquant 2012:108) somutlaşmış, nesneleşmiş ve kurumlaşmış olmak üzere üç biçim halindedir ve Bourdieu bunun bilgi sermayesi olarak ta adlandırılabilirliğini belirtir. İlk olarak kültürel sermayenin somutlaşmış biçimi “bireyin sosyalleşme yoluyla içselleştirdiği, beğeni ve anlayış örüntülerini oluşturan, kültürle kazanılmış yatkınlıklar toplamına işaret eder” (Swartz 2013:111). Kültürel sermayenin nesneleşmesi ise kitaplar ve sanat eserleri gibi uzmanlaşmış kültürel beceriler gerektiren nesnelere işaret eder. Son olarak eğitim sistemi de Bourdieu'ye göre kültürel sermayenin kurumsallaşmış halidir (Swartz 2013:112). Swartz'a göre (2013:111,117) Bourdieu'nun amacı burada kültürün iktidar kaynağı olabileceğini göstermektir. Ancak kültür dünyası özerkliğine rağmen ekonomiye tabidir.

Bourdieu'ya göre (Bourdieu ve Wacquant 2012:108) toplumsal sermaye, “bir bireyin ya da bir grubun, kalıcı bir ilişkiler ağına, az çok kurumlaşmış karşılıklı tanıma ve tanınmalara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek ya da potansiyel kaynakların toplamıdır”. Simgesel sermaye ise bu sermaye türlerinden herhangi birinin, algı kategorileriyle kavrandığında büründüğü biçimdir. Simgesel sermaye ise tüm bu sermaye biçimlerini çeşitli oranlarda içinde barındıran ve böylelikle belirli bir alanda söz sahibi olmak için geçerli olan sermaye türüdür (Baran ve Özsöz 2011:12).

Buraya kadar, Bourdieu'nün alan teorisinden ve bu teoriye ilişkin kavramlardan bahsedildi. Şimdi bu teorinin araştırmamız kapsamında uygulandığı televizyon ve gazetecilik alanından bahsedeceğiz.

2.2.2.3. Televizyon ve Gazetecilik Alanı

Bourdieu'nun televizyon ve gazetecilik alanı üzerine fikirlerinin bulunabileceği en önemli kaynak Televizyon Üzerine (1997) çalışmasıdır. Bourdieu'ye göre (Köse 2006:31) televizyon alanı öncelikle toplumda belirli bir meşruiyete sahip olanlar tarafından kurulmuştur. “Bu özünde bir hâkimiyet mücadelesidir. Çünkü televizyon kuruluşları toplumsal düzende, Bourdieu'nün simgesel şiddet olarak adlandırdığı bir egemenlik biçimini uygulamaktadır”. Bourdieu (2000:21) bu bağlamda televizyon tarafından uygulanan simgesel şiddetin mekanizmalarını ortaya çıkarmayı amaçlar. Bourdieu'ye göre (2000:21-22) simgesel şiddet; “ona maruz kalanların ve aynı zamanda da, çoğu kez, onu uygulayanların sessiz suç ortaklığıyla ve her iki tarafında onu uyguladıkları ya da ona maruz kaldıklarının bilincinde olmadıkları ölçüde uygulanan bir şiddettir”. Bu doğrultuda sosyolojinin işlevlerinden biri de Bourdieu'ye göre gizli kalmış şeyleri açığa çıkarmak ise, simgesel şiddette ortaya çıkartılmalıdır. Bourdieu'ye (2000:22) göre “Televizyonun, örneğin haberler düzeyindeki simgesel eyleminin bir bölümü, dikkatleri, herkesin ilgisini çekecek türden omnibüs olarak nitelenebilecek –yani herkes için geçerli olan- olaylarda yoğunlaştırmaktan ibarettir”.

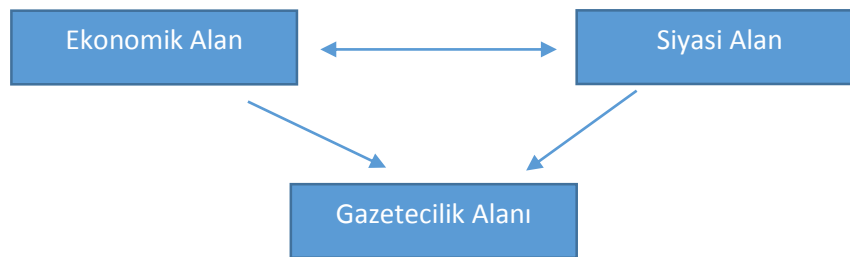
Bourdieu (2000:45) televizyon alanı kavramı yerine gazetecilik alanı kavramını kullanmanın televizyon setindeki olayları betimlemenin ötesine geçerek “gazetecilerin uygulamalarının açıklayıcı mekanizmalarını kavramaya çalışmak için” gerekli olduğunu savunur. Bu araştırma kapsamında da Bourdieu'nün alan teorisinin uygulanacağı alan gazetecilik alanıdır. Bourdieu'nün alan teorisine yapılacak bir çözümlemenin nasıl olması gerektiği konusunda Bourdieu ve Wacquant (2003:90) şöyle der;

Alan terimleriyle yapılan bir çözümleme, zorunlu ve birbirine bağlı üç uğrak içerir. İlk olarak alanın konumu iktidar alanına göre çözümlenmelidir... İkinci olarak, bu alanda rekabet halinde olan eyleyicilerin ya da kurumların işgal ettikleri konumlar arasındaki bağıntıların nesnel yapısı kurulmalıdır. Üçüncü olarak, eyleyicilerin habitusu, yani belirli bir toplumsal ve iktisadi koşul türünün içselleştirilmesi yoluyla edindikleri ve söz konusu alanın içinde tanımlanmış bir yörüngede az ya da çok gerçekleşme fırsatı bulan yakınlık sistemleri çözümlenmelidir.

Bu doğrultuda ele alınacak olunursa, gazetecilik alanı bir kültürel üretim alanıdır. Bu anlamda Bourdieu'ye göre (2006:203) içinde küçük ölçekli ve büyük ölçekli üretim alt alanlarını içerir. Küçük ölçekli üretim de kültürel sermaye daha yoğun ekonomik sermaye ise daha az iken, büyük ölçekli üretim de ise ekonomik kapital yüksek seviyelerdedir. Bourdieu küçük ölçekli üretimin saf sanatsal ürün üretmeye yönelmiş olduğunu ancak büyük ölçekli üretimin ticari kültürel hizmetlerin üretimine yöneldiğini vurgular. Bu yüzden küçük ölçekli üretimin sembolik sermayesi yüksek büyük ölçekli üretimin ise düşük seviyelerdedir. Ayrıca küçük ölçekli üretimde yüksek düzeyde bir özerklik görülürken büyük ölçekli üretimde düşük bir (görelî) özerklikten başka bir deyişle heteronom bir yapı görülür (akt:Hesmondalgh 2006:213-214). Bourdieu'ye göre (2000:52) gazetecilik alanı;

Toplumsal dünya içindeki önemlerini, enformasyonun büyük ölçekli üretim ve yayılımının sağlayan aygıtlar üzerindeki olgusal bir tekeli ellerinde bulundurmakta olmalarına ve bu araçlar eliyle sıradan yurttaşlara, ama aynı zamanda da kültürün öteki üreticilerine, bilim adamlarına, sanatçılara, yazarlara, kimi zaman “kamu alanı” diye adlandırılan şeye kolayca ulaşabilmelerine borçludurlar, yani büyük ölçekli yayına.

Dolayısıyla gazetecilik alanı üzerine yapılan bu araştırmada büyük ölçekli üretimin yapıldığı alana yöneliktir. Bourdieu'nün ilk olarak belirttiği doğrultuda alanın konumu iktidar alanına göre çözümlenmelidir. Gazetecilik alanı bu doğrultuda siyasi alan ve ekonomik alanın baskısıyla karşı karşıyadır.

Şekil:1 Gazetecilik Alanı, Ekonomik Alan ve Siyasi Alan Arasındaki İlişki

Bourdieu'ye göre (2000:79) gazetecilik alanını

Bütün öteki alanlarda “arınmış”ın zararına olarak “tecimsel”in “meslek” ilke ve değerlerinin korunmasına en bağlı üreticilerin harcanması uğruna ekonomik ve siyasal erklerin baştan çıkarıcılığına en duyarlı üreticilerin güçlendirilmesine nasıl katkıda bulunduğunu anlamak için, bir yandan onun kendini öteki alanlarıncıyla

türdeş bir yapılanma uyarınca örgütlediğini, bir yandan da “tecimsel”in ağırlığının onda çok daha büyük olduğunu görmek gerekir.

Görüldüğü gibi gazetecilik alanı Bourdieu’ye göre ticarileşmiş (tecimsel) bir alan olarak hem siyasi alana hem de ekonomik alana bağımlıdır. Gazetecilik alanının bu bağımlılığı (heteronomi) alanın özerkliğini yitirmesine sebep olmaktadır. Bourdieu’ye göre (2005:41) birçok alan gibi gazetecilik alanında da çok düşük bir özerklik görülmektedir. Bourdieu’ye göre böylece gazetecilik alanında giderek heteronominin artmaya başladığı söylenebilir ve bu ekonominin ve politikanın diğer kültürel üretim alanlarına da nüfuz etmesi anlamına gelmektedir.

Bir yayın organının özerklik derecesi hiç şüphesiz ilanlardan ve devlet yardımından kaynaklanan gelirlerinin payına ve aynı zamanda da ilan verenlerin yoğunluk derecesine göre ölçülür. Herhangi bir gazetecinin özerklik derecesine gelince, bu önce basındaki yoğunlaşma derecesine bağlıdır; (basın, potansiyel işverenlerin sayısını azaltmak suretiyle iş güvensizliğini artırır). Sonra da gazetecinin çalıştığı gazetenin gazeteler uzamı içindeki konumuna, yani az çok “entelektüel” ya da tecimsel kutuplardan birine yakın oluşuna bağlıdır; daha sonra gazete ya da basın organı içinde, sahip olduğu farklı statü güvencelerini ve aynı zamanda da ücretini belirleyen konumuna bağlıdır ve nihayet enformasyon üretimindeki, özerk yeğinliğine bağlıdır. (bilimsel konuları basitleştirerek işleyenler ya da ekonomi muhabirleri gibi bazı gazeteciler, özellikle bağımlı durumdadır (Bourdieu 2000:78).

Dolayısıyla “gazetecilikte olanları anlamamız için, yayınları kimin finanse ettiğini, kimin reklam verdiğini, kimin reklam için para verdiğini, sübvansiyonların nereden geldiğini bilmek yeterli değildir” (Bourdieu 2005: 33). Bu noktada Bourdieu’nün yaklaşımı alanda çalışan faillere (eyleycilere) de odaklanmaktadır. Bourdieu’ye göre (2005:85) hem siyasi alan hem de gazetecilik alanının ortak yanı “çok doğrudan ve çok sıkı bir şekilde pazarın ve halkoylamasının yaptırımın baskısı altında bulunmalarıdır.” Alanda çalışan gazeteciler de bu doğrultuda hem kurum içi hem kurum dışı ekonomik dayatmalara hem de kamuoyunun yaptırımının baskısına maruz kalmaktadır. Çünkü Champagne’in de belirttiği gibi (2005:48) “gazeteci rahatsız eden zorluk çıkan, hem iyi hem de kötü yetenekleri olan, ekonomik ve politik kısıtlıkların ona yüklediği ağırlığı kabul etmek zorunda kalan, pozisyonunu dengesiz ve konforsuz olarak gösteren kişidir”. Bu bağlamda gazeteci yapısal olarak, politik veya ekonomik kısıtlıklar altında-değişkenlik gösteren periyod ve pazara- *uygun ürünler* üretmeye mahkûm edilmişlerdir. (Champagne 2005)

Bunun sonucu olarak gazetecilik alanının baskı gücü, siyasal alana yönelmiş olan edimcilerin, en büyük çoğunluğun talep ve beklentilerinin baskısına boyun eğmeye yönelik, bazen tutkusal ve düşünülmemiş ve çoğu kez de basının kazandırdığı anlamla seferber edici hak talepleri halinde oluşturulmuş eğilimlerini pekiştirir (Bourdieu 2000:85-86).

Bourdieu bu doğrultuda gazetecilik alanının ürettiği bir kültürel ürün olarak habere şüpheli biçimde yaklaşır o'na göre haber dayanıksız bir üründür ve bu ürünün üretimindeki amaç müşteri kazanmaktır.

Haber denen ve fazlasıyla dayanıksız olan bu malın üretimine yönelik bir alanın özgül mantığı içinde, müşteri uğruna girilen rekabet, öncelik için, yani en yeni haberler (atlatma) için girilen bir rekabet biçimini almaya yönelir- ve bu, elbette, tecimsel kutba daha yakın olduğu ölçüde daha fazladır (Bourdieu 2000:80-81).

Görüleceği gibi, haber üretmek, gazetecilik alanının ticari kutba daha yakın olması ile oldukça yakın bir biçimde ilgilidir. Burada üretilen haberin değeri, en yeni haberler için bir rekabete girilmesine sebep olur. Çünkü haber atlatmak, yani bir televizyon kuruluşunun diğerlerinden önce o haberi vermesi ya da en çok izlenecek haberi vermesi yüksek oradan reytingin kazanılmasını sağlar. Bourdieu'de bunun belirleyiciliğine dikkat çeker. Reyting almayacak haberin “bunun ilgi çekici bir yönü yok” (Bourdieu 2000:31) diyerek reddedilmesi bu yüzdendir. Bourdieu'ye göre (2000:31-32) reyting “halihazırda gazeteciliğin en özerk mekânlarında bile bütün beyinlere yerleşmiştir”. Gazeteciliğin alanı bu yüzden reyting aracılığıyla “ekonomik alanın baskısı altındadır. Ve fazlasıyla heteronom, tecimsel baskılara çok güçlü bir şekilde maruz kalan bir yapıdır” (Bourdieu 2000:59-60).

Sonuç olarak Bourdieu'nün alan teorisi, gazetecilik alanını ve bu alanın içindeki failer olarak gazetecilerin ya da habercilerin habituslarını çözümlemeye oldukça geniş sosyolojik bir perspektif sunmaktadır. Ayrıca Hesmondalgh'a göre (2006:217), Bourdieu'nün alan teorisinde özerklik kavramını vurgulaması onun teorisini potansiyel olarak ana akım Marksist ekonomi politik geleneğinden daha üstün kılmaktadır. Bu araştırmanın kapsamında ise alan teorisi daha önce de belirtildiği gibi iletişimin eleştirel ekonomi politikasının eksik bıraktığı yerden yapı ve faili birlikte alarak tamamlayıcı bir işleve sahiptir.

2.3. LİTERATÜR TARAMASI VE TANITIMI

Haber üretim süreciyle ilgili yapılan çalışmaların en güncel olanı Kemal Aslan'ın İkna Ekranları (2014) çalışmasıdır. Aslan'ın çalışması TRT Haber ve NTV örneği üzerinden haber kanallarındaki editöryal süreci analiz etmektedir. Aslan, çalışmasında her iki kanalın haber bültenlerinde yer alan veya almayan haberleri eleştirel söylem çözümlemesiyle incelemiştir. Aslan ayrıca her iki kanalda çalışan habercilerle de derinlemesine görüşmeler yapmıştır. Aslan çalışmasının sonucunda habercilerin sendikal örgütlenmesinin editöryal bağımsızlık konusunda önemli olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca editöryal yapıdaki uygulamaların deşifre edilmesini önermektedir.

Ekmel Geçer'in Türkiye Medyasını Anlamak (2013) çalışması ise Geçer'in doktora tezinin görüşmeleri kısmını oluşturmaktadır. Geçer'in kitabı iletişim sektörünün 46 tanınmış ve önemli ismiyle yapılan görüşmeleri içermektedir. Altı başlıkta topladığı görüşmeler genel olarak medyada demokratik bir yapı mümkün mü sorusuna cevap aramaktadır. Ancak kitap sadece görüşmeleri içermekte ve yazarın herhangi bir görüşünü yansıtmamaktadır. Ancak Türkiye medyasının genel bir görünümünü habercilerin anlatıları üzerinden görmek açısından önemlidir.

Uğur Küçüközyiğit'in "Haber Üretim Sürecinde 'Haber Kararı' ve Karar Aşamasında Öne Çıkan Faktörler" adlı çalışması haber üretim sürecini *Birgün*, *Cumhuriyet*, *Sözcü* ve *Yeniçağ* gazetelerinin haber toplantıları üzerinden analiz etmiştir. Katılımcı olmayan gözlem tekniğini kullanan araştırmacı, bu toplantıların haber üretim sürecine ve karar alma aşamasındaki rolünü ortaya göstermiştir.

Haber üretim süreci üzerine yapılan bir başka çalışma Gizem Gürbüz'ün "Geleneksel Ve Yeni Medyada Haber Üretim Tarzı" (2010) başlıklı yüksek lisans tezidir. Gürbüz burada haber üretim sürecini *Bianet* internet sitesi ve *Hürriyet* gazetesinde çalışanlar üzerinden incelemiştir. Bu bağlamda internetin alternatif bir medya aracı olup olmadığını sorgulamıştır.

Murad Karaduman'ın "Yeni İletişim Teknolojileri Bağlamında Haber Üretim Süreci Ve Haberin Yapısı: Doğan ve Doğuş Grubu Örneği" (2009) başlıklı doktora tezi Doğan ve Doğuş gruplarının yapısını inceleyerek bu gruplarına ait kanalların haberlerine içerik analizi uygulamış ve medya profesyonelleriyle görüşmeler yapmıştır. Araştırmacı çalışmasının sonunda yeni medya teknolojilerinin haber üretim sürecindeki etkilerinin önemine ilişkin bir değerlendirme sunmaktadır.

Haber üretim sürecine ilişkin dünyada yapılan çalışmalara bakıldığında öncelikle Pew Research Center'in her yıl hazırladığı The State of the News Media⁶ raporlarından söz edilmelidir. Bu raporlar Amerika'da haber medyasının durumunu yıllık raporlarla göstermektedir. Son yıllardaki raporlar kullanıcıların haberlere ulaşmasında sosyal medyayı sıklıkla kullandığını göstermektedir. Ayrıca dijital habercilik giderek yükselmektedir.

Radio Television Digital News Association'da benzer bir biçimde 2009-2010 yıllarında hazırladığı raporda benzer bir biçimde televizyon haberciliğinde dijital haberciliğin yükseldiğinden bahsetmektedir (Papper 2012)

Haber üzerine yapılan çalışmalarda, siyaset medya ilişkisine odaklanan çalışmalara sıklıkla rastlanmaktadır. Bu çalışmalardan ilki Timothy Cook'un (2005) "Governing with The News" çalışmasıdır. Cook çalışmasında Amerika'daki haber medyasını siyasi bir kurum olarak ele almakta ve gazetecileri de siyasi aktörler olarak görmektedir (2005:85). Cook'a göre haber medyası ve onun ürettiği haberler siyasi etkilerden bağımsız olamamaktadır. Siyaset içinde medya politika üretmenin önemli bir parçasıdır.

Bir başka çalışma ise Lance Bennett'in "News The Politics of Illusion" (2012) adlı kitabıdır. Bu çalışmada Amerika'da haber medyasının nasıl işlediğini, siyasetin habere nasıl müdahale ettiğini, gazetecilerin bu süreçte mesleklerini icra ederken karşılaştığı güçlükleri anlatmaktadır. Bennett haberlerin siyasetçiler tarafından yönlendirilerek birer stratejik iletişim aracı olarak kullanıldıklarını ileri sürmektedir. Bennett'in haberi

⁶ <http://www.journalism.org/packages/state-of-the-news-media-2014/> Erişim tarihi: 23.12.2014.

siyasetin bir illüzyonu olarak gören yaklaşımı burada Cook'un yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Görüldüğü gibi Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığında, haber üretim sürecinin farklı boyutlarının çalıştığı söylenebilir. Çalışmalara daha çok editöryal karar alma süreçlerine odaklanmaktadır. Ayrıca son yıllarda internet gazeteciliğinin yükselişi ile birlikte de bu alan yönelik çalışmalarda artmıştır. Türkiye'deki çalışmalarda siyasetin medya üzerindeki belirleyiciliğine yapılan vurgu dünyada yapılan çalışmalara göre daha üstü kapalı bırakılmıştır.

Yurtdışında yapılan çalışmalar ise siyasetin medya üzerindeki belirleyiciliğini göstermesi bakımından Türkiye'deki çalışmalardan farklılık göstermektedir. Ancak çalışmaların Amerikan medyası üzerine yapıldığı düşünüldüğünde sosyo-politik ve sosyo-ekonomik açıdan böyle bir farklılığın olması doğaldır. Pew Research Center gibi kuruluşların yaptığı araştırmalar ise haber medyasının dönüşümünü izlemek açısından oldukça önemlidir.

Araştırmamız açısından, Türkiye'de yapılan çalışmaların daha yol gösterici olması uygulama alanının aynı olmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar Herman ve Mcchesney'nin ifade ettiği gibi (2001) küresel bir medyadan söz ediyor olsak ta medyanın konumu ülkeden ülkeye değişmektedir. Türkiye'de yapılan çalışmalar bile yapıldığı döneme göre farklılık göstermektedir. Türkiye'de yapılan çalışmalarda özellikle Kemal Aslan'ın çalışması araştırmamız için yol gösterici olmuştur. Diğer yandan Cook'un çalışması da siyasetin medya üzerindeki tahakkümünü vurgulaması bakımından araştırmamız açısından önemlidir.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HABER MEDYASI VE HABERCİLER

Bu bölümde Türkiye'de haber medyasının gelişiminden ve medya çalışanlarının koşullarından bahsedilmiştir. Bu bölümde anlatılanlar bulgular kısmında habercilerin kendi anlatılarıyla da desteklenmiştir.

3.1. KAMU TELEVİZYONU HABERCİLİĞİ

TRT bir kamu hizmeti yayıncısı olarak yayın hayatına başlamıştır. Bu bağlamda TRT'den beklenen toplumun her kesimine eşit bir şekilde yaklaşmasıdır. Anayasanın 133. maddesinde⁷ özerkliği ve tarafsızlığı hükme bağlanan TRT bu anlamda yasal olarak tarafsız olmak zorundadır. Öte yandan özerkliği de hiçbir kurum tarafından tehdit edilemez. Ancak TRT'nin tarafsızlığı her zaman tartışılmalı bir konu olmuştur. Bu durum TRT'nin sadece siyasal iktidara yakın duruşu ile ilgili değildir. Aynı zamanda TRT'ye yapılan usulsüz atama iddiaları ve kadrolaşmalar ile ilgilidir. Aysel Aziz'e göre her siyasi iktidar döneminde gerçekleşen kadrolaşmalar giderek daha çok parti temelli uygulamalara dönüşmekte ve deneyimli personelin tasfiyesine neden olmaktadır (akt. Aslan 2014:116-117).

Dolayısıyla bu durum TRT'de haber üretim sürecinin, üretilen haberlerin güvenilirliğinin ve tarafsızlığının tartışılmasına zemin hazırlamaktadır. Hâlbuki 2954 sayılı TRT kanununun da belirtilen genel yayın ilkelerini içeren 5. maddenin *k* ve *l* bentlerinde habere ilişkin olarak şu ifadeler yer almaktadır.

- k) Haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasında tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleri ile çağdaş habercilik teknik ve metotlarına bağlı olmak,
- l) Haberler ile yorumları ayırmak ve yorumların kaynaklarını açıklamak,

⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm> Erişim Tarihi: 22.12.2014 15:20

Görüldüğü üzere, TRT haberlerin toplanmasında tarafsızlık ve doğruluk ilkelerine bağlı olduğunu, haberler ile yorumları ayırarak sadece bilgi verme amacıyla olduğunu belirtmektedir. TRT protokol haberciliği yapmasından dolayı sunumlarında tarafsız olmak adına daha nesnel ifadeler kullanmaya çalışmaktadır. Ayrıca yine protokol haberciliği nedeniyle bültenlerinde siyasetçiler ve bürokratlar daha çok yer almaktadır (Aslan 2014:144-146). Ancak TRT haberlerinin sıklıkla eleştirilmesinin nedeni siyasi iktidarın icraatlarının ilk sıralarda yer almasından ve muhalefete çok az yer vermesinden kaynaklanmaktadır.

Göktaş (2006) ve Zeki (2006) de çalışmalarında bu sebeple TRT'nin bir kamu hizmeti yayıncısı olmaktan öte devlet kanalı olduğunu vurgulamaktadır. Zeki'ye göre (2006:55) TRT “devlet denetiminde ve ‘devlet örgütünün kamu hizmeti anlayışıyla’ yayın yapan bir kurum haline gelmiştir.

Özel televizyon kanallarının kurulup medyada TRT tekelinin kırılmasıyla birlikte, TRT haberciliği de eleştirilmeye başlamıştır. Şimdi özel televizyon kanallarıyla birlikte değişen haber anlayışından bahsedelim.

3.2. ÖZEL TELEVİZYON KANALLARI VE HABERCİLİK ANLAYIŞININ DEĞİŞİMİ

1980'lerden itibaren küresel ölçekte etkili olan neo-liberal politikaların Türkiye medyasına olan etkisi ise oldukça derin olmuştur. Kaya'ya göre (2009:233) “en köklü ve hızlı değişimlerin yaşandığı ülkelerden birisi de Türkiye'dir”. Bu noktada en önemli değişim radyo ve televizyonlar da kamu tekelinin kaldırılmasıdır (Kaya 2009:234). Adaklı (2006:138) 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte IMF ve Dünya Bankası tarafından tavsiye edilen uyum programlarında yer alan “telekomünikasyon başta olmak üzere alt yapısı sağlaştırılan hizmet sektörlerinin özelleştirilmesinin (Adaklı 2006: 134) bu süreci hızlandırdığını ifade etmektedir. 24 Ocak kararlarından sadece 9 ay sonra gerçekleşen 12 Eylül askeri darbesinin uygulamaya koyduğu ekonomik politikalar ise Kaya'nın deyimiyle (2009:241) paradoksal biçimde medya alanındaki ciddi gelişmelerin hazırlayıcısı olmuştur.

Tek televizyon kanalı olan TRT darbe sonrasında tek sesli yayın yapan bir kanala dönüşmüştür. Böylece bu dönemde en merak edilen şey ise renkli yayına ne zaman geçileceği olmuştur (Kuyucu 2012:110). 1984’de renkli yayına geçilmesiyle beraber televizyon izleyicisine farklı seçenekler sunmak amacıyla kanal sayısı çoğaltılmıştır (Kuyucu 2012:111). Bu doğrultuda TRT’nin aynı yıl 4 kanalı yayına başlamıştır.

Televizyon yayıncılığın kamu tekelinin kaldırılmasıyla televizyon kurmak için yasal ya da yasal olmayan girişimler 1980’lerin başından itibaren başlamasına rağmen (Adaklı 2006:229) girişimler 1990’da Star 1’in kurulmasına kadar başarılı olamamıştır. Star 1’den sonra hızlı bir biçimde ortaya çıkan özel televizyon kanalları ancak 13 Nisan 1994 tarihinde kabul edilen 3984 sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunla yasal dayanağa kavuşabilmiştir (Adaklı 2006:235-236).

Özel kanalların kurulmasıyla birlikte, özel sermaye medyanın içine girmiştir. Kaya’nın da (2009:245) belirttiği gibi,

Türkiye’de mesleği gazetecilik olmayanların basın alanı dışında biriktirdikleri sermaye medya alanında hâkimiyet kurmuştur. Dinç Bilgin grubunun da tasfiye olmasından sonra basın alanında daha önce mevcut sermaye sahiplerinden bugün ayakta kalabilen yoktur.

Anlaşılabacağı gibi medya sahipleri arasında gazeteci kökenli hiçbir kimse kalmamıştır. Bunun sonucunda medya kuruluşları büyük holdinglere bağlı ticari kuruluşlar olarak günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Özel kanalların kurulmasıyla birlikte tek haber kaynağı olan TRT’nin karşısına da rakip kanallar çıkmaya başlamıştır. İlk özel kanal olan Star 1 bu anlamda kurulduğu dönemde haber bültenleriyle TRT’nin önüne geçmiştir. Özellikle Körfez savaşı sırasında CNN’den simultane çeviri ile yapılan yayın habercilik açısından ciddi bir başarıdır (Aslan 2014:127).

Özel televizyon haberciliği ile TRT haberciliği arasındaki en önemli farklardan biri Aslan’a göre (2014:144) hem sunucuların hem muhabirlerin ticari televizyonlara beraber yıldızlaşmasıdır. Bu bağlamda özel televizyonlarda spikerler yerlerini anchormanlere bırakmıştır. Özel kanalların kurulmasıyla birlikte Türkiye’de anchormanlerin özel kanallarda haber bültenlerini sunmasıyla sıklıkla karşılaşmıştır. Reha Muhtar, Ali Kırca,

Mehmet Ali Birand gibi isimler bu anlamda haber bültenleriyle özdeşleşmiştir. Günümüzde bu anlayıştan biraz uzaklaşmış olsa da Cüneyt Özdemir’in Kanal D ana haber bültenini sunmaya başlaması yeniden anchormanlerin ekranda daha çok görülmesinin yolunun açılabileceğini düşündürmüştür.

Özel televizyon haberleri, görselliğe ve haberin sunumuna önem vermekte ve haberleri bir eğlence şovu haline getirmektedir (Göktaş 2006:86). Özel televizyon haberciliğinde ekrana yazılan cümleler, kullanılan görüntü tekrarları, popüler müziklerin kullanımı gibi unsurlarda haberin izlenilirliğini arttırmak için kullanılan unsurlardır. Ticari televizyonlardaki habercilik izleyicilere hoş vakit geçirmek anlayışına dayandırılmıştır. Komedi, müzik kan vahşet ve şiddet öğeleri haberlerde bulunmaktadır (akt. Aslan 2014:147). Bu bağlamda özel televizyon haberlerinin izlenme oranları başka bir ifadeyle reyting özel kanallar açısından oldukça önemlidir.

Özel kanalların kurulmasının ardından ortaya çıkmaya başlayan tematik kanallar; “genel izleyici kitlesi yerine, özel izleyici gruplarına yönelen ve onların beğenilerine uygun temelde yayın yapan kanallardır” (Aslan 2014:148). Tematik kanallar spor, müzik belgesel, haber, ekonomi vb. konularda yayın yapmaktadır (2014:149).

Bu anlamda ilk haber kanalı NTV 9 Aralık 1996 yılında yayın hayatına başlamıştır. Bu tarihten sonra haber kanalları sayısı giderek artmaya başlamıştır. Şu anda hâlihazırda Türkiye’de yayın yapan 18 haber kanalı bulunmaktadır. (Aslan 2014:154). NTV izleyici kitlesi olarak “Türkiye’de siyasi ve ekonomik kararı veren veya bu kararlara etki eden kişileri hedeflemektedir” (akt.Zeki 2006: 69).

Haber kanalları 24 saat haber yayını yapmaları, saat başı bültenlerle her an gündemin nabzını tutmaları açısından farklılaşmaktadır. Aslan’a (2014:163) göre de haber kanallarının belirleyici özelliği canlı yayınlardır. Haber kanalları son dakika gelişmelerini anında izleyiciye ulaştırabilmektedir. Ancak Aslan’a (2014:160) göre reytinglere bakıldığında diğer televizyon kanallarının ana haber bültenleri tematik haber kanallarına göre daha fazla seyredilmektedir.

Buraya kadar kamu ve özel sektördeki habercilik anlayışı anlatıldı. Ancak bu habercilik anlayışlarını etkileyen ya da bu anlayışı etkileyen yapı içinde bir fail olarak habercilerin

çalışma şartlarıdır. Bu bağlamda habercilerin hangi yasalara bağlı olduğu ve sendikal hakları hakkında bilgi verilmelidir. Bir sonraki bölümün de amacı budur.

3.3. HABER ÇALIŞANLARININ TABİ OLDUĞU KANUNLAR VE SENDİKAL ÖRGÜTLENME

Kamu medyasında çalışan habercilerin koşullarının özel medya kuruluşlarında çalışan meslektaşlarının koşullarından en temel farkı devlet memuru statüsünde olmalarıdır. TRT’de çalışan haberciler 2954 sayılı⁸ TRT kanuna tabidir. TRT’de çalışan haberciler için bu kanunla 5953 sayılı Basın İş Kanunu arasında herhangi bir ilişki yoktur. Başka bir ifadeyle TRT’de çalışan haberciler bu bağlamda kanunen gazeteci değil devlet memurudur. Özel medya kuruluşlarında çalışan haberciler ise, eğer işverenleri ile bir sözleşme yaparlarsa 5953 sayılı (Özsever 2004:36-39) Basın İş Kanunu’na tabidirler. Daha sonra bu yasa 1961’de yapılan 212 sayılı yasa değişikliğiyle yürürlüğe girmiştir (Özsever 2004:39). Bu yasa 5953 sayılı kanuna göre, “gazetecinin kıdem tazminatını alma hakkı kolaylaştırılmış, askerlik, hamilelik, yıllık ücretli izin, fazla mesai gibi konularda bazı haklar getirilmiştir” (Özsever 2004:44).

212 sayılı yasa 5963 sayılı kanunun eksiklerini kapatan bir yasadır. Bu yasa ile birlikte gelen bazı dikkat çekici değişiklikler şöyledir: Gazetecinin kıdem tazminatı konusunda çalıştığı işyerine değil mesleki geçmişine bakılması ve bu anlamda beş yıl hizmeti bulunan gazetecinin kıdem tazminatı hakkını kazanmasına karar verilmiştir. Ayrıca gazeteciyle yapılan iş sözleşmesinin işveren tarafında üye iş sendikasına eğer değilse en fazla üyesi bulunan mesleki kuruluşa 15 gün içinde gönderilmesine, gece çalışan gazetecinin tatilinin iki güne çıkarılmasına ve fazla mesai ücretinin getirilmesine karar verilmiştir (Özsever 2004:40-42).

212 sayılı yasa, getirdiği bu düzenlemeler medya sahipleri tarafından 11-13 Ocak 1961 tarihlerinde boykot edilmiştir. Gazeteciler ise gazete sahiplerinin bu boykotuna karşı

⁸ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2954.pdf> Erişim Tarihi: 04.11.14 19:33

“Basın” adında bir gazete çıkartarak tepkilerini göstermişlerdir (aktaran Adaklı 2006:296).

212 sayılı yasa ile kazanılan haklar 80’li yıllarla birlikte kaybedilmeye başlanmıştır. Adaklı (2006:297) 12 Eylül darbesi ile birlikte medya çalışanlarının Türkiye Gazeteciler Sendikasının (TGS) varlığına rağmen, sosyal haklarında büyük bir kayıp yaşamış olduğunu belirtir.

1984 yılında çıkarılan 2821 sayılı Sendikalar Kanununun ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu ile medya sektöründe çalışanların sendikal ve sosyal hakları iyice daralmıştır. Bu düzenlemeler, TGS’nin üye sayısının 6000’lerden 3500’lere gerilemesine neden olurken basın-yayın sektöründe taşeronlaştırma, düşük ücretli çalıştırma, işyerini değiştirme, haksız yere işten çıkarma gibi pek çok keyfi uygulamaya kapı açmıştır.

Ancak medya sektöründe sendikaların tasfiye edilme süreci 90’lı yıllarla başlamıştır. 1991 yılında *Milliyet* gazetesinden 128 kişinin işten çıkarılması bu anlamda bir kırılma noktası olmuştur. Sendika böylelikle *Milliyet* gazetesindeki % 51’lik çoğunluğunu ve 1992’den sonra toplu sözleşme yetkisini kaybetmiştir. (Adaklı 2006:298). Sendikaların medya sektöründen tasfiyesi sonrası, gazete sahipleri ve bu süreci destekleyen üst düzey yöneticiler “gazeteciliğin bireysel bir meslek olduğunu, gazetelerin mali yapısının bozukluğu, sendikaların çağdaş bir yapıya sahip olmayışı, Türk sendika sisteminin zaafı gibi gerekçelere dayandırmışlardır” (Adaklı 2006:299).

Ancak medya sektöründe sendikasızlaşma medya çalışanlarının iş güvencesini ortadan kaldırmıştır. Adaklı’ya göre (2006:301) gazetelerden uzaklaştırılan sendika Televizyon kanallarına da çok fazla girememiş ve dolayısıyla 2001 kriziyle birlikte Doğan medya grubunda çalışan binlerce işçi çıkartıldığında onları savunacak her hangi bir yapıda olmamıştır.

Anlaşılacağı gibi habercilerin çalışma koşullarında yasal olarak giderilmesi gereken eksiklikler vardır. Sendikal örgütlenme ise sağlıklı bir şekilde işlememektedir. Bu hususlara ilişkin habercilerin anlatıları bulgular bölümünde verilerek günümüzde habercilerin çalışma koşulları analiz edilmiştir.

4. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

4.1. KAMU VE ÖZEL TELEVİZYON KANALLARINDA HABER ÜRETİM SÜRECİNİN İŞLEYİŞİ

Bu bölümde kamu ve özel televizyon haberciliğinde haber üretim sürecinin işleyişinin nasıl işlediği bu süreçte yer alan aktörlerin bakış açısıyla anlatılmıştır. Bu doğrultuda önce kamu televizyon kanalı olarak TRT'deki işleyişe ilişkin bulgulardan bahsedilmiş, bir sonraki alt bölümde ise özel televizyon kanallarındaki işleyişe ilişkin bulgular haber kanalı ve prime time kanal ayrımı yapılarak anlatılmıştır.

4.1.1. Kamu Televizyonu Haberciliği: TRT

Bu bölümde TRT'de haber üretim sürecinin işleyişine ilişkin bulgulardan söz edilecektir. TRT'nin özel kanallardan farklı olarak merkezi Ankara'dadır. Bu yüzden haber İstanbul'da üretilse de o haberin yayına alıp alınmayacağına Ankara karar vermektedir. TRT'nin Ankara'daki merkez binası geniş bir yerleşkede içinde binlerce habercinin çalıştığı birden çok binadan oluşan büyük bir yapıdır. İstanbul bürosu ise TRT İstanbul radyosuyla aynı binayı paylaşmakta ve haber dairesi tek bir büyük odayı kullanmaktadır. Ankara merkez binası modern bir görünüme sahip olsa da aslında televizyon kanalından çok büyük bir şirkete benzemektedir. Bu yüzden katı bürokratik yapı kendisini her zaman hissettirmektedir. Öte yandan İstanbul bürosunun ise daha samimi ve sıcak gözüktüğü söylenebilir. Haberin en yoğun saatlerinde, haber yayına girmeden ki yaşanan heyecan haberin bir ekip işi olduğu gerçeğini araştırmacıya göstermiştir. Ankara binasında katılmış olunan haber toplantısında kendisini hissettiren katı bürokrasi, İstanbul bürosunda yerini ekip dayanışmasına, karşılıklı uzlaşmacı diyaloga bırakmıştır.

Haber üretim sürecine ilişkin işleyişe bakıldığında gündemin siyasiler tarafından belirlendiği ve haber toplantılarında TRT örneğinde haber müdürü veya haber daire başkanı ya da başkan yardımcılarının bu süreci belirleyen kişiler oldukları görülmüştür.

Dolayısıyla katılımcıların anlatılarından habercilerin konumunun karar alma sürecinde belirleyici bir etken olduğu söylenebilmektedir.

Adı üstünde gündem olması gerekiyor bir. İkincisi bu haberi verdiğimiz takdirde insanlar ne gibi bir bilgi edinecekler. Yani ne faydası olacak bu haberin. Atıyorum biz çok gereksiz bir haberi alırsak kedi güzellik yarışmasını alırsak bunu 5 dakika, 10 dakika verebiliriz. Bundan kaç kişi ne alır. Hiç bir şey almaz. O bakımdan biz bunlara TRT olarak bakarken bir gündemsel olması ikincisi de mutlaka ve mutlaka vatandaş bilgilendirme amacı gütmesi. Her türlü haberi yaparken mutlaka bunu düşünürüz mutlaka. Planladığımız şey o insanları bilgilendirelim. İnsan merak ediyor dimi?...Bugün ana haberimde 4 tane canlı bağlantım var. Nedir Türkiye'nin gündemi. İnsanlar yola çıkacak trafik uyarı haberi. Ne gibi önlemler alınmış bir uyarıcı olması bakımından. Ayrıca bir haberim daha var yola çıkmadan aracınızın bakımı. Bunların arkasında bizim hep bilgilendirme çalışmamız var. Bizim hiç bir haberimiz boş değildir. İzlediğinizde dersiniz bu haberde böyle bir şey var. Bizde hiç boş haber olmaz. Sizde o toplantıya katıldınız gördünüz biz tek tek o haberleri. Arkadaş arıyor diyor ki Bahçeli şöyle şöyle konuştu. Tamam, alın ana habere ana haber için yapın. *Nejat, TRT*

Görüldüğü gibi, üst düzey yönetici Nejat bilgilendirmenin temel amaç olduğu ve bu bağlamda bir kamu yararının da gözetildiğinden bahsediyor. Sözü geçen haber toplantısında işleyiş, Nejat'ın başkanlığında, TRT'nin yurt ve dünya genelindeki servislerden gelen haberlerin hangilerinin yayınlanıp hangilerinin yayınlanmayacağı (haberci diliyle görülüp görülmeyeceği) biçiminde gerçekleştirilmiştir. Bu kararı son kertede Nejat vermektedir. Toplantıda tartışma yapılmamakta sadece üst makamdan onay alınmaktadır. Nejat aynı zamanda TRT'nin yayın politikasını da temsil etmektedir. Bu noktada muhabir Ali karar mekanizmasının işleyişinin haberin önemine göre farklılaştığından bahsetmektedir.

Burada yönetim karar veriyor. Alt düzeyde de karar veriliyor ama onlar çok rutin şeylere. Alt düzeyde karar verebiliyorsunuz ama netameli konularda veya bulunduğunuz kurumun yayın politikaları düşünüldüğünde üst yönetime soruyorsunuz bunu. Yani gündemi onlar belirliyor sonuçta. Kurumun gündelik işlerinde rutin işlerde siz belirleyici olabiliyorsunuz. Editörler alt düzey yöneticiler belirleyici olabiliyor.

Araştırmacı: Bir olayın haber yapılıp yapılmayacağına dair kararlar için de geçerli mi?

Tabi tabi. Mesela siyasi konularda kurumun yayın politikasıyla ilgili. Dediğim gibi netameli konularda kurumun üst yönetimi belirliyor. Mesela bu dersaneler konusu pek girilmedi son dönemde. O tür şeylerde soruyoruz nasıl görücez nasıl görmeyelim şeklinde veya görülüyorsa bile gündemi belirliyorsunuz kaçamazsınız ama hani nasıl

görülebileceği şeklinde tereddütler oluşuyor sorumluluğu almak istemiyorsunuz.
Ali, TRT

Anlaşılabileceği gibi, Ali'nin ifadesiyle “netameli” konularda karar verme yetkisi üst yönetime bırakılmıştır. Yetkinin buradaki mutlaklığı habercinin haberi yapma yapmayacağı konusunda kaygı duymasına sebep olmaktadır. Sorumluluğu almak istememek burada otosansür kavramını da çağrıştırmaktadır. Çünkü muhabir bilinçli olarak bazı haberleri yapmaktan kaçınmaktadır.

Yine TRT’de editör olarak çalışan Kenan bu işleştikten yukarıda anlatılanlara paralel olarak bahsederken, genel anlamda televizyon haberciliğindeki işleyiş ile TRT içindeki işleştikinin farklılıklarını vurgulamaktadır.

Televizyon haberciliğinde editöryal masa karar veriyor. Editörü de dâhil edin. TRT için düşünürsek haber müdürleri ve daire başkanlarının yer aldığı bir karar alma süreci. Çok özel durumlarda genel müdür bile müdahil olabiliyor. Genel işleştik bakarak editöryal masada gerçekleşen bir süreç bu. Olayın önemi kamuoyunda yaratacağı tepki. Kamuoyunu meşgul etme biçimi kamuoyunun ilgisi, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi koşullar içinde, buna kamuoyunun merakının ve ilgisini de ekleyebilirsiniz. Bütün bu özellikler ölçüsünde haberi değerini ortaya çıkartıyor. O değer ölçüsünde gündeme alıyorsunuz. Ama gündeme nasıl alıyorsunuz? Nasıl bir ağırlık veriyorsunuz gündem içinde. O haberi nasıl görüyorsunuz? Bu hemen hemen her tür haber için aynı şekilde işler. Gün içindeki gelişmeleri, diğer medya kuruluşlarının o olaya ilgisiyle de bağlantılı bir şekilde haberin nasıl işleneceği masaya yatırılır. Haber daha geniş boyutlu bir şekilde işlenebilir.

Görülebileceği üzere haber üretim sürecindeki işleştikte, TRT’nin katı bürokratik bir yapı içinde işlediği söylenebilir. Editöryal masa, rutin gündelik haber işleştik sürecinde etkili olurken, karar verici mercii her zaman için haber daire başkanı ve genel müdür olabiliyor. Özel televizyon kanallarında bunu belirleyen en tepede patron ve patronaj ilişkileri olduğu söylenebilirken—ki bir sonraki alt bölümde bahsedilecek- bunun karşılığı TRT’de kanalın bürokratik yapısının üst düzey yöneticileridir.

TRT ile ilgili olarak yukarıda yapısına ilişkin bilgi verirken, Ankara’nın asıl karar verici olduğundan bahsetmiştik. Bu noktada TRT’nin Ankara ve İstanbul merkezlerinde üretilen haberin birbirinden farklı olup olmadığına ilişkin yönelttiğimiz soruya, Fikret şöyle cevap veriyor.

Ankara'daki genel merkezimiz aslında Genel Kurmay'ın genel merkezi gibi, anlatabiliyor muyum? Yani apoletli insanların çok olduğu, resmiyetin, ifadelerin daha dikkatli kullanıldığı, işte her köşe başında karşınıza genelkurmay'a gittiğinizde bir albay çıkar bir general çıkar falan. TRT'nin genel merkezi de o şekilde. Biz burada biraz daha gazeteci terminolojisiyle gazeteci jargonuyla konuşmaya çalışıyoruz ve birbirimizden besleniyoruz. Yani benim arkadaşlarımdan öğrendiğim o kadar çok şey var ki. *Fikret, TRT*

Fikret'in yanıtı, bu bölümün başında belirtilen araştırmacının sahaya ilişkin gözlemleriyle örtüşmektedir. Fikret'e göre TRT'nin İstanbul merkezinde gazetecilik daha kolay yapılabilen ve katı bürokratik yapının etkisi ise çok fazla hissedilmemektedir. Ayrıca arkadaşlık ilişkilerinin daha yoğun olduğu, muhabir editör ya da haber müdürü statüsüne bakmaksızın herkesin birbiriyle tahakkümsüz bir ilişki kurduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu durumun habercinin işini yapması için ekstra bir motivasyon sağladığı da söylenebilir.

Dolayısıyla TRT'nin İstanbul merkezi için daha demokratik bir yapıdan söz edilebilir. Bu noktada araştırmacının gözlemi de bu veriyi doğrulamaktadır. Ankara'dan gelen telefonla, Hac haberi için gönderilmesi istenen bir muhabir ve bir kameramanın seçilmesi sırasında, haber müdürü gidebilecek herkesi teker teker arayıp sormuş ve kimseye bu konuda her hangi bir zorlamada bulunmamıştır. Sonuç olarak gidecek kişi gönüllük esasına göre belirlenmiştir. Burada haber müdürü, katı bürokratik yapının kurallarını esnek bir şekilde uygulamıştır.

Ankara ve İstanbul merkezleri arasındaki farktan bahseden Şükrü'de son karar vericinin Ankara olduğunu bir kez daha vurgulamakla birlikte, İstanbul'da çalışan muhabirlerin çok üretken olduğundan ve çok sık haber önerdiğinden bahsetmiştir. Bu durumda yukarıda bahsedildiği gibi TRT İstanbul bürosunun daha demokratik bir yapıya sahip olmasının da etkisi vardır.

Ankara'daki arkadaşlar bakıp ta biz bunu izlemiyoruz diyebilirler. Bizim gündemimizde yok. Haber değeri görmüyoruz diyebilir. Ya da tam tersi sizin görmediğiniz bir haberi gündeme alın onu izleyin diye öneri getirebilir. Buradaki arkadaşlar oradaki öneriyi dikkate alırlar çünkü sonuçta karar alıcı Ankara'daki arkadaşlardır. Muhabirlerin bu tip önerileri olabilir. Buradaki arkadaşların çoğu bu tip önerileri sever. Gündemlerinde belli bir haber vardır. Kendilerini belli bir alanda

uzmanlaştırırlar. İlgi alanlarına göre ya da farklı bulduğu bir şeyi haber olarak önerir buradaki arkadaşlara ya da editöre. Haber trafiğine göre eğer güncelliğini hemen yitirmeyen bir haberse bir iki gün içinde, güncelse o an gündeme alınıp götürülebilir. Bir de anlık geliştirilen haberler var. Orada o artık refleksi haberci refleksini göstermeniz gerekiyor. Bizim eylem haberi dediğimiz patlamadır soygundur. O an gelişir. Buradaki arkadaşlar o refleksle o bilgiye ulaşır ulaşmaz hemen olay yerine giderler ya da sistemin üzerinden onun haberleştirirler. Ama o haberin yayına girip girmeyeceğini Ankara'daki haber dairesi başkanı onun onayıyla ya nöbetçi müdürüne giderler. Sonuçta karar alıcı TRT'de uygulamalar anlamında Ankara'daki kişidir. *Şükri, TRT*

TRT'nin Ankara ve İstanbul bürolarının haber üretim süreçlerindeki işleyişi hakkında bu girişi yaptıktan sonra bir sonraki bölümde bu sürecin özel televizyon kanallarında nasıl işlediğine ilişkin genel bulgulardan bahsedilmiştir.

4.1.2. Özel Televizyon Haberciliği

Türkiye'de özel televizyonların yapısına ilişkin bilgiler dördüncü bölümde verilmişti. Biz bu bölümde özel televizyon haberciliğinin işleyişi hakkında bilgi vereceğiz. Özel televizyon haberciliğinde, haber üretim sürecinin işleyişinden bahsederken temelde haber kanalı ve prime time habercilik yapan kanalları ayrı ayrı ele almak gerekir. Haber kanalı ve prime time habercilik yapan haber kanallarının habere bakış açıları farklıdır. Bu durum görüşülen haberciler tarafından da desteklenmiştir. Haber kanalının önceliği haber yapmak ve haber yayınlamaktır. Yirmi dört saat yayın yapan bu kanallarda haber bültenleri bütün bir güne yayılmaktadır. Her an ve her yerde olabilmek için hızlı olmak zorundadırlar.

Prime time habercilik yapan televizyonların ise genelde bir tek akşam ana haber bültenleri vardır. Bazı kanalların gün ortası kuşakları mevcutsa da bu çok yaygın değildir. Prime time haber yapan televizyonlar akşamları yarım saat ile 1 saat arası- genellikle 45 dakika- haber bülteni hazırlarlar. Prime time habercilik yapan televizyon kanalları haber yaparken haberin görselliğine ve izlenebilirliğine oldukça önem vermektedir. Bu yüzden reyting mekanizmasının en etkili olduğu habercilik türü de budur.

Öncelikle, haber kanallarında haber üretim sürecinin işleyişinden bahsedilmiş, daha sonra ise prime-time habercilik yapan kanallardaki süreç anlatılmıştır.

4.1.2.1. Haber Kanallarında Haber Üretim Sürecinin İşleyişi

Haber kanallarındaki işleyiş, temelde özel medya kuruluşu olduklarından dolayı diğer ulusal kanallarla benzerlikler gösterir. Prime time habercilik yapan ulusal kanallar gibi tek bir bültenleri olmaması onları kısmen reyting savaşının dışında bırakmıştır. Ama yine de yapı olarak ticari olan özel medya kuruluşunun bir koludurlar. Haber kanalının niteliğini belirleyen en önemli nokta ise hızdır. Bu noktada, haber kanalları ve prime time yayın yapan ulusal kanallar arasındaki farkı NTV'den İsmail şöyle anlatmaktadır:

Haber kanalıyla ulusal kanalların haberi arasında da fark vardır. Haber kanalı bir yandan haber fabrikası gibi çalışır. Bu avantajı ve dezavantajı beraberinde getirir. Avantajı nedir hani bütün gündemi an ve an takip etmek. Dezavantajı nedir? Bu haber fabrikası zaman zaman yöneticisinden editörüne muhabirine kadar yabancılaşmayı getirir. İşi çok sıradanlaştırır. Çünkü çok fazla haber vardır. Tırnak içi önemli önemsiz çok ayrımı kalmaz. Daha çok haber doldurmak. Doldurmak derken belli bir sayı vardır şu anda tabii ki bilmiyorum zaman zaman değişir. İşte günde atıyorum 80 haber midir 150 haber midir? Yani öyle bir kota yoktur ama 24 saati çevirmek için hazırlamak zorunda olduğunuz haberler vardır. Zaman zaman çok haber olmayacak haberleri bile bazen haber yapmak zorunda bırakır sizi. Ulusal kanallarda ise süzgeçten artık elekten elene elene akşama kadar belli bir süre tabii yarım saattir 40 dakikadır neyse onların vakti. Oraya uygun e tabii ki biraz reyting mantığını da gözeterek, biraz daha popüler anlatımla. Haber kanallarında popüler anlatım yoktur. İşte onun kendilerince tırnak içinde süsleyerek biraz deforme ederek tam haber mi değil mi anlaşılabilirliği içinde verilen günde tek şeye odaklanılan dolayısıyla muhabirin editörün yöneticinin daha çok bir şeye vakit ayırabildiği bir bültenidir. Haber kanalında ise bu koşuşturma hız haber bombardımanı içinde çok fazla ince eleyip sık dokunur ama dediğim gibi bir süre sonra bu el alışkanlığı kalem alışkanlığıyla da ezbere dönebilir yani. İsmail, NTV

Görüldüğü gibi, haber kanalları İsmail'in deyimiyle tam bir haber fabrikası gibi çalışmaktadır. Bu anlamda haber kanalları her şeyi her an takip etmek durumunda kalmaktadır. İsmail'in burada dikkat çektiği nokta 24 saati doldurmak için yapılan onca haberin haberde yabancılaşmayı beraberinde getirebileceğidir. Ayrıca haber kanallarında

hız da çok önemli olduğundan bu haber bombardımanına sebep olabilmektedir. Ve bu bombardıman içinde bunun ezbere dönme tehlikesi de vardır.

4.1.2.2. Prime Time habercilik Yapan Ulusal Kanallarda Haber Üretim Sürecinin İşleyişi

Prime time habercilik yapan ulusal kanallarda haber üretim sürecinin nasıl işlediğine bakıldığında iki temel etkenin bu süreci belirlediği söylenebilmektedir. Bunlardan birincisi daha önce de bahsettiğimiz gibi bu kanalların sadece ana haber bülteni yayınlıyor olmasıdır. İkincisi ise bu etmene bağlı olarak haberin izlenebilirliğini ölçen reyting mekanizmasının varlığıdır.

Prime time habercilik yapan kanallarda çalışan katılımcılar haberin görselliğinden ve haberin süslenerek sunulmasının prime time habercilik için bir gerek olduğundan bahsetmişlerdir.

Araştırırsın doğruları bulursun ama TV'de onu izletebilmen lazım. TV'de onu seyredebilir hale getirmen lazım. Süslemen lazım. Süslemek hani bir paketi süslemek değil, aslında benziyor. Ama özellikle prime timelar da bu sıkıntı çok fazladır. Şimdi artık haber kanalları da çok yapıyor bunu. Çünkü hepsi zaten birbirimize karıştık. Ben bundan önce iki kez haber kanalı yöneticiliği de yaptım. Yani orada biraz daha zamanla yarıştığın için detayları çok fazla görmek zorunda kalabilirsin. Yani akşam 7 olduğunda şöyle bir durumda kalabilirsin. Akşam olmuştur. Devam eden şeyler bitmez, bütün gün koşmuşundur. Prime time o anlamda biraz daha rahat biraz daha akliselim davranıyorsun artık işte görüyorsun bütün haber kanalları benim önümde açık. Benim için bunların hepsi görsel ajans haber veriyor. Biri son dakika verip birbirlerini atlatıyorlar ama beni hiç atlatamıyorlar. Onda görüyorum ona göre gardımı alıyorum. Akşam seyircime vereceğim şeyin şeklini değiştiriyorum. Ama onlar nefes nefese koşturmayla geçiriyorlar. Ben akşam prime time da onu alıyorum süslemeye bakıyorum. Geçmişti hatırlıyorum geçmişten ne kullanabilirim diye bakıyorum. Resmen bu şey gibi güveç yapmak gibi. Ona biraz bilmem ne atıyorum kokusunu da farklı hale getiriyorum. Onlar sürekli vermek zorundalar karın doyuruyorlar haber kanalları. Ben onun akşam masadaki sunumuyla bilmem nesiyle yandaki unsurlarıyla filan gerçekten lezzetli bir görsel şovuyla vermeye çalışıyorum. Mesela giriş efekti çok önemlidir. Neyle bitirdiğin çok önemlidir. Bir sonraki habere nasıl pas atacağın çok önemlidir. Onu spiker nasıl alacaktır oradan da nereye pas atacaktır çok önemlidir. Haberi şunla bitirelim o zaman arkasında şu geliyor, bir bütün olmak zorundadır haber bülteni 45 dakikalık o bülten bütün olmak zorundadır. *Erdal, Kanal D*

Erdal, bir önceki alt bölümde NTV'den İsmail'in anlattıklarına paralel bir şekilde prime time habercilikteki işleyişten bahsetmektedir. Hatta prime time haber kanalı olmanın bir avantajı olarak, haber kanallarının birer görsel ajans olarak gördüğünü söylemektedir. Ayrıca ona göre artık haber kanalları da bu haberleri süslemektedir. Haberin süslenmesi, insanları bilgilendirmek için değil hoş vakit geçirtmek için kullanılan Tabloid haberlerin haber bülteninde kullanılmasına benzemektedir (Çaplı 2002:92). Olgun (2009:90) hem prime time habercilik yapan kanallarda hem de haber kanallarında bunun yapıldığını ama iki kanalında farklı kodlarda yayın yaptıklarını belirtmiştir. Dolayısıyla haber içerikleri de farklı kodlarda hazırlanmıştır.

Ayrıca haber bülteni hazırlarken daha çok vaktinin olması habercinin Erdal'ın deyimiyle nefes nefese kalmasını önlemektedir. Tek bir haber bülteninin olması bu anlamda bir avantaj gibi gözükse de, prime time habercilik yapan kanalların en büyük sıkıntısı, yaklaşık bir saatlik bu şovu izletebilmektir. Haber prime time habercilik yapan kanallar için görsel bir şovdur. Bu noktada habercinin karşısına reyting problemi çıkmaktadır.

Şimdi biraz isim filan da kullanmayacağım dediğin için çok rahat konuşuyorum, reyting denen bir canavar var bizim yönümüzü değiştiren, bizim adam gibi haber yapmamızı engelleyen reyting diye bir canavar var. Ve onunla ölçülüyor her şey. Bir anda bakıyorsun moraller çökmüş bir haber merkezinde. Niye reytingde 2. sıraya düşmüşsün. Biz hep birinci sırada olmaya aday bir kanalıyız. Bu da morali bozuyor. Tabi ondan sonrada şey arıyorsun, milletin yaptığını yapmak zorunda kalıyorsun. Bu şeye benziyor bir dönem reha muhtar çok eleştirilirdi ama millet taklit etmek zorunda kalırdı. Kan revan işte cinsellik sokak ağırlıklı o tarz o üslup, fakat başka türlü de yaşama şansın yoktu... Yine de reyting belasıyla sabahlara kadar bakarak düşmüşsek doğru bildiklerimiz değil de tabii ki yanlış şeylerde yapalım anlamında söylemiyorum ya da yapıyoruz anlamında. Ulan napmamız lazım o zaman biz şu haberleri biraz da sonunda görsek şöyle mi yapsak ya insanları kaybetmemek için orda. Artık öyle bir görüyorsun ki dakika dakika reytingi görüyorsun. bir haberde de şöyle çıkmış bir haberde şöyle görmüş bir sürü nedeni var öbür tarafta bilmem ne başlamış oluyor öbür tarafta bilemene olmuş oluyor ama...Gerçekten biraz şeyi de görüyorsun sıkılma mevzusunu görüyorsun. Bizim insanımız öyle deli gibi haberi alıpta senin dediğin gibi belgesel ya da Araştırmacı Gazetecilik gibi-Uğur Dündar dönemi gibi ya da ona benzer çok fazla şey vardı- Çok izlemiyorlar artık. *Erdal, Kanal D*

Erdal, reytingi bir canavara benzetmekte ve haberin değerinin artık sadece onunla ölçüldüğünü vurgulamaktadır. Bu noktada iyi haber ya da kamu yararına haber yapmak önemli olmaktan çıkmaktadır. Artık önemli olan reytinglerde o kanalın kaçınıcı olduğudur. Reyting mekanizmasının işleyişindeki teknoloji de günümüzde oldukça

ilerlediğinden artık bütün bir haber bültenini değil anlık olarak hangi haberin ne kadar reyting aldığı da an be an izlenebilmektedir⁹. Böylelikle reyting almayan bir haberin bir daha ana haber bültenine çıkması pek mümkün olmamaktadır. Fox TV'den Funda, verilen haberlerin reytinglere göre belirlendiğini, bu yüzden üçüncü sayfa haberleri olarak tabir edilen haberlerin bültende çok fazla yer aldığına dikkat çekmekte ve bu haberleri izlemek istemediği için şikâyet eden izleyicilere tepki göstermektedir.

Son yıllarda vahşeti çok sevmeye başladık. Mümkün olduğunca ne kadar kaçmaya çalışsanız da her gün bir şey geliyor size her gün bir ölüm cinayet dayak soygun, üçüncü sayfa haberleri daha çok olmaya başladı. Ne kadar kaçayım deseniz de kaçamıyorsunuz. Genel olarak halkın gündemini de onlar oluşturduğundan dolayı siyaset dışında da bunlara yönelmek durumunda kalıyorsunuz çünkü reyting gibi bir kaygınız var özel kanalda olunca. Reytingi getiren size halk. Halkın gündemi de bu olunca, mecburen yapıyorsunuz. Her ne kadar etik diyip kaçmaya çalışsanız da kaçamıyorsunuz... Haberin reytingi olur mu olmaz. Haber dediğiniz şey reytinge tabi olmamalı. Bir haber bülteni ilk 100'de nereye girmişin hiçbir önemi olmamalı. Ama var olunca da reytinge göre oynamak zorundasınız reytinge göre bülten yapmak zorundasınız. İnsanlar tepki gösteriyor tabi. Sabah sabah biz bültenden çıktık şimdi. Cinayet soygun bilmem ne kaza, adam yazıyor oradan işte bunu mu izlicez sabah sabah içimiz karardı. İçiniz karardı ama onu izliyorsunuz sonuç olarak. Biz de istiyoruz gidelim kültür sanat haberi yapalım şurada şu oyun başlamış burada bu opera filan, izlemiyorsunuz. İzlenmiyor yani. *Funda FOX*

Anlaşılacağı gibi, Funda'nın söyledikleri Erdal'ın söyledikleriyle bir paralellik göstererek, reyting sisteminin prime time habercilik yapan kanalların haber üretim süreçlerinde ne kadar belirleyici olduğunu göstermektedir. Ancak Funda'nın alıntının sonunda izleyiciye olan tepkisine ayrı bir parantez açmak gerekir. Funda burada izleyiciye, izlemiyorsunuz diyerek, reyting sistemini referans göstermekte ve bu sistemin doğruluğunu ve geçerliğini peşinen kabul etmiş olarak görünmektedir. Ama aslında reyting sisteminin hangi ölçütlerde ve neyi temel alarak ölçüm yaptığı konusunda ve bu ölçümün ne kadar doğru sonuçlar verdiği konusunda emin değildir. Çünkü bu tepkinin öncesinde, haberin reytingi olamayacağını söylemektedir. Ama sonrasında bu sistemi referans göstererek haber bültenini savunmaktadır.

⁹ Bu sistemi her kanal kullanmaktadır. TRT'de üst düzey yönetici Nejat ile yapılan görüşmeler sırasında, Nejat bu sistemi araştırmacıya göstermiştir. Anlık reyting sistemi de FOX kanalında görülmüştür.

Bu bölümde, prime time habercilik yapan kanalların haber üretim süreçlerindeki iki temel etkene dair bulgulardan bahsedildi. Bunlardan ilki sadece ana haber bülteni için haber yapmanın, haber kanalına göre bu işleyişteki öncelikleri değiştirmesiydi. Haberler görsel bir şov olarak düşünülüyordu. İkincisi ise buna bağlı olarak reyting mekanizmasının bu durum üzerindeki belirleyiciliği üzerineydi. Böylece prime time habercilik ile özel kanal haberciliği arasındaki ayırım da belirtilmiş oldu.

Son olarak, reytingin haber üretim sürecindeki etkisi sadece burada anlatılanla sınırlı bırakılmamıştır. Bir sonraki bölümde haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlar başlığı altında reytingin etkisine yeniden geri dönmüştür.

4.1.3. Haber Üretim Sürecinde Haber Kaynaklarıyla Kurulan İlişkiler

Haber kaynakları ile kurulan ilişkiler bir haberci için oldukça önemlidir. Haberi doğru ve güvenilir kaynaktan almak, kaynağın haberi manipüle etmesine izin vermemek bir haberin doğru ve tarafsız biçimde üretilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda TRT içinde haber kaynakları ile kurulan ilişkiler üzerine yöneltilen sorularda, TRT’de çalışmanın yarattığı bazı zorlukların bu ilişkileri kurmakta yarattığı zorluklar katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

Bir gazetecilikte var birde TRT’nin kendi içinde var... Haber kaynakları ile ilişki TRT’de maalesef çok sağlıklı yürümüyor. Aslında olması gereken bir ilişki. Habercinin haber kaynaklarıyla ilişkisi de belli bir statüde belli bir çerçevede olması gerekiyor. Hani etik ilişkiler. TRT de habercilik anlayışında şöyle bir şey var. Muhabir TRT’de otursun. Dışarıda olduğu zaman sanki çalışmıyormuş gibi işe gelmemiş gibi. Habercinin kaynaklarıyla bilgi kaynaklarıyla ilişkilerini oluşturabilmesi ve sürdürebilmesi için sahada olması lazım. Sabah öğle akşam işte bulunduğuna ilişkin haberci imza atmak zorunda. Atmadığı zaman neredesin diye sorarlar. Eğer yapmak istiyorlarsa nereden bileyim ben senin nerede olduğunu diyip soruşturma açabilirler. *Nihat, TRT*

Görüldüğü üzere, Nihat’a göre haber kaynaklarıyla etik bir çerçevede ilişkiler kurulmalıdır. Ancak TRT’deki mesai uygulaması habercinin haber kaynaklarına

ulaşmasında ciddi bir engeldir. Nihat'a göre bu durum haber kaynakları ile olan ilişkinin sağlıklı yürümemesine neden olmaktadır.

Daha tecrübeli bir haberci olan Levent'in ifadeleri bu noktada Nihat'ı desteklemektedir. Levent haber kaynakları konusunda meslek büyüklerinin kendilerine verdiği tavsiyeleri şu sözlerle ifade etmektedir.

Biz haber kaynakları ile hep iletişim içinde olurduk. Büyüklerimiz bize şunu öğretmişti. Kardeşim masada oturmak yok gazeteci masada oturmaz. Gideceksin haber kaynaklarının tek tek gezeceksin her gün gezeceksin. 70'li 80'li yıllarda biz gezerdik. Kimse kaynağımız giderdik konuşurduk sohbet ederdik. İlişkimizi sıcak tutardık. Bakanların telefonu vardı bizde. Bakana bir şey soracaz ya da bir şey yapıcaz. Bir sürü aşamayı geçmektense direkt açardık telefonu bakana. O kadar güven ilişkisi vardı aramızda. Bu şundan dolayı tabi biz tektik. Bakan olsun diğer haber kaynakları olsun ekrana çıkmak için takla atarlardı. Haber olmak için takla atarlardı. Dolayısıyla bizim bir havamız vardı. Belki de ilişki ondan güzeldi... 90'lı yıllardan sonra yine biz bütün muhabir arkadaşlarımıza, abi sıcak tutacaksınız, telefon edin merhaba nasılsın iyi misin üç günde bir arayın adamı sosyal ilişkileriniz olsun. Her ne kadar TRT'de çalışıyor olsanız da bileceksiniz bu işi. *Levent, TRT*

Anlaşılacağı gibi Levent haber kaynaklarıyla kurulan ilişkinin haberci için oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu ilişkinin aynı zamanda bir güven ilişkisi yarattığını ve doğru habere ulaşmanın daha kolay olduğunu ifade etmektedir. Burada haberciliğin itibarının geçmişte çok yüksek olduğunu da vurgulamaktadır. Levent kendilerinin de yeni gelen muhabirlere benzer bir tavsiyede bulduklarını belirtmektedir. Ancak bir önceki alıntıda Nihat'ın anlattığı gibi şimdi TRT'de bu anlayış mesai uygulamasıyla giderek zorlaşmaktadır.

Haber kaynaklarıyla kurulan ilişkilerde önemli bir noktada karşılıklı güvendir. Bu ilişkinin Kenan'ın ifadesiyle sağlıklı kurulamaması habercinin/gazetecinin saygınlığını da zedeleyebilmektedir.

Bir gazetecinin haber kaynaklarıyla doğru ve sağlıklı ilişki kurması gerekiyor. Haber kaynaklarına kendinin güvenilir olduğunu hissettirmesi lazım yoksa bilgiyi o kaynaklardan elde edemez. Saygılı eşit ve mesafeli bir ilişki kurması lazım. Görüşebilirsin yemek yiyebilirsiniz. Kesinlikle bir habercinin kendisini haber kaynağına teslim etmemesi lazım. Bizde meslek hastalığı vardır. Pek çok haberci de bu hastalığın içine düşer. Bir haber kaynağını izliyorsa zaman zaman onunla duygusal bir yakınlık kurar. Sempati oluşur ona karşı. CHP muhabiri CHP genel başkanına AK Parti muhabiri AK Parti genel başkanına karşı bir sempati uyanabilir. Bu zaman zaman işine de yansiyabilir. Mesela savı ne dediyse doğrudur diye

düşünebilir. Ama yargı sürecinde savcı taraflardan biridir iddia makamıdır. Onun her söylediğini doğru gibi görmemek gerekir. Haber kaynağının dediğini de süzgeçten geçirmelisin. O nedenle bir olay tartışmalı bir konuda bir kaç kaynaktan test etmelisin. Meslek hastalığıdır. Sempati duyar. Buna düşmemek lazım. Eşit mesafede durmak kendisini onun kontrolüne bırakmamak gerekiyor. Onun içinde mesafeyi sürekli koruyacaksın. Koruyamazsan bu yaptığın haberlere yansır. *Kenan, TRT*

Anlaşılabileceği gibi, Kenan, habercinin haber kaynaklarıyla kurduğu ilişkilere çok dikkat etmesi gerektiğini ve meslek hastalığı olarak tanımladığı belli bir kişiyi kurumu ya da siyasi partiyi çok izlemesinden kaynaklanan, kaynağın kendisine sempati duymaya karşı mesafesini sürekli olarak korumalıdır. Aksi takdirde bu durum yaptığı haberde bile kendini gösterebilir.

Kenan'ın ifadelerine benzer bir şekilde NTV'den İsmail de eğer haber kaynakları ile kurulan ilişkide mesafe korunmazsa bunun haberciyi sıkıntılı bir süreçle yüz yüze bırakacağını belirtmektedir.

Tabi habercinin özel kaynakları vardır. Bu herkes olabilir. Yani nedir gazeteci şeytanla bile görüşür... Siz kendi sınırlarınızı nerede koyuyorsunuz. Bu ilişkiyi nasıl kuruyorsunuz? ...Herkesle konuşursunuz haber için ama sonuç olarak bunun hep bir sınır vardır siz o tarafa o bu tarafa geçmemelidir. Eğer özel hayat çok fazla iç içe geçer ise. Ya da siz bu tarafa geçtiğiniz zaman mesafeyi kaybederseniz onun gibi olursunuz açıkçası. O zaman da o gazeteciliğin sorgulama şeylerini yitirebilirsiniz daha fazla o tarafta hissetmeye ya da bakmaya başlarsınız. Bu tıpkı iliştilenmiş gazetecilik gibi. Bir askeri birlikte çok fazla hareket ederseniz bir asker gibi düşünmeye başlarsınız. Ya da onların gözünden bakmaya başlarsınız. Ekonomi gazetecisi için başkadır politikacı ile olan ilişkisi başkadır. Çünkü bu sınır aşıldığı zaman hem gazetecilik yetini yitirebilirsin hem onlar gibi düşünmeye başlarsın hem de kullanılabilirsin. Öyle haber verirler ki sana bir tane doğru arasında üç tane yanlış. Sen onu fark etmeyebilirsin üç yanlış da yapabilirsin. Bütün bu geldiğimiz noktada bütün bu dava süreçlerinin haklı ya da haksız olmasından bağımsız olarak. Bunu da gösteriyor. Bütün bu Ergenekonlar balyozlar şunlar bunlar. Bunda bağımsız olarak gazetecinin bu dediğimiz sınırları aşır angajmanlar sonucu o dönem aldıkları pozisyonla bu dönem aldıkları pozisyona baktığımız zaman aslında ne dediğimiz çok net olaraktan anlaşılıyor. *İsmail, NTV*

Görüleceği gibi İsmail'in haber kaynakları ile kurulan ilişkiler hakkındaki ifadeleri Kenan'ın söyledikleriyle örtüşmektedir. Habercinin kaynağıyla arasında kurduğu ilişki

yaptığı habere de yansımaktadır. Bunun en somut örneği, İsmail'in üstü kapalı bir şekilde örneklendirdiği Balyoz davasındaki gazetecinin tutumudur. İsmail ile görüşüldükten 10 ay sonra Aralık 2014'de Balyoz davasını ortaya çıkaran gazetecinin delillerinde yanlışlık tespit edilmiştir¹⁰. Dolayısıyla gazeteci/habercinin haber kaynaklarıyla kurduğu ilişkileri ister meslek ister sosyal hayatında oldukça dengeli bir biçimde kurması gerektiği açık bir şekilde görülmektedir. Bu dengenin bozulması habercinin güvenilirliğini yitirmesine ve haberin tarafsızlığının ortadan kalkmasına neden olabilmektedir.

Haber kaynakları ile kurulan ilişkiler, yoğun mesai altında çalışan haberciler için yaratılması gereken ekstra zaman anlamına gelmektedir. Star TV'den Derya da bu durumu vurgulamaktadır.

Sosyal hayatta görüşmek şöyle... İşte bizim çalışma saatlerimiz çok yoğun televizyonda. Gün içinde mesela sizle görüşmeyi bile çok zor bir gözüm bilgisayarda. Benim için gün içinde buluşmak çok kolay olmuyor. Seyahatler olursa çok daha kolay. Beraber seyahate gittiğiniz ekiple çok daha kolay gidip tanışma imkânınız görüşme imkânınız daha yüksek oluyor. Fakat ben genlikle randevularımı iş saatlerinin dışına almak zorundayım. İşte akşam mesela meclis açık olduğunda meclise gidiyorum. O insanlarda meclisteyse gidip bir çaylarını içiyorum müsait vakitlerinde. Böyle telefonlaşıyoruz ya da bir yemek organizasyonu yapıyor filan.
Derya, Star

Anlaşılabacağı gibi haber kaynaklarıyla kurulan ilişkiler, haber üretim süreci içinde oldukça önemlidir. Haberciler bu süreçte kaynaklarıyla olan ilişkilerinin sınırlarını kendileri belirlemek zorundadır. Bu hem üretilen haber için hem de habercinin güvenilirliği için oldukça önem taşımaktadır.

¹⁰http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/162863/Bavul_patladi_O_yazi_makineyle_yazilmis_.htm
Erişim Tarihi: 17.12.2014 23:03

4.2. HABER ÜRETİM SÜRECİNİN İŞLEYİŞİNDEKİ SORUNLAR

Bu bölümde, Türkiye’de ana akım medyanın haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlara ilişkin bulgular yer almaktadır. Sorunlar genel anlamda bir alan olarak medyanın, siyasi ve ekonomik alanla mücadelesinde doğrudan ya da dolaylı olarak bu iki alanın tahakkümü altında olması sebebiyle görece özerkliğini yitirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple ilk olarak medya alanının ekonomik ve siyasi alan karşısındaki pozisyonu hakkındaki bulgular incelenecektir.

4.2.1. Alanlar arası Mücadele: Medya, Siyaset ve Ekonomi İlişkisi

Bu bölümde genel olarak Türkiye’de medyanın siyaset ve ekonomi ile olan ilişkisi saha görüşmelerinin verileriyle desteklenerek incelenmiştir. Siyasi ve ekonomik alanın medyaya -Bourdieu’cu deyişle-, gazetecilik alanı üzerinde tahakküm kurma süreci ve özellikle son 5 yıl içinde siyasi alanın, ekonomik alanı da denetimi altına almasıyla yapının uğradığı değişim medyada görece özerkliğin kaybolmasının zeminini hazırlamıştır.

Medya ya da araştırmanın kapsamı açısından daha spesifik bir ifadeyle gazetecilik alanı, siyasi ve ekonomik alanla her zaman ilişki içinde olmuştur. Bu yapı mevcut sosyo-ekonomik ve politik süreçlerden etkilenerek zaman zaman alanlar arasındaki güç dengesini etkileyebilmektedir. Gazetecilik alanının hem ekonomik hem de siyasi alanı belirlediği zamanlar olduğu gibi, sadece ekonomik alanın ya da sadece siyasi alanın gazetecilik alanını veya siyasi alanın hem ekonomik alanı hem de bu alan üzerinden gazetecilik alanını belirlediği üzerinde tahakküm kurduğu zamanlarda vardır. Bu doğrultuda bu başlığa ilişkin bulgular Siyasi alanın medyaya uyguladığı baskı, ötekileştirme korku ve güvencesizlik medyaya uygulanan ekonomik yaptırımlar ve siyasi alanın gündemi belirlemesi kategorileri altında incelenmiştir.

4.2.1.1. Siyasi Alanın Medyaya Uyguladığı Baskı

Görüşülen katılımcıların neredeyse tamamı medyanın üzerindeki siyasi alanın baskısından söz etmektedir. Bu baskıdan iki farklı yönden söz edilebilir. İlki siyasi

İktidarın doğrudan baskısı ki bu medyayı doğrudan denetlemeyi ve hatta çalışan yöneticileri hedefler. İkincisi de yine siyasi iktidarın dolaylı baskısı bu da aynı zamanda ticari bir kuruluş olan medyanın sahibine uygulanan ekonomik yaptırımları vurgular. Buradaki dolaylı baskı siyasi alanın ekonomik alan üzerinden medya alanı üzerine kurduğu baskıyı tanımlamaktadır.

Bu baskılar sonucu katılımcılar yaklaşık son 10 yıllık süre içinde Türkiye'deki medyanın dönüşümünden bahsetmektedir. Özellikle son 5 yıl içinde ise bu dönüşümün sonucunda oluşan baskının arttığı konusunda hemfikirdirler.

Türkiye'de ciddi bir medyanın üzerinde (madem isim yazılmıyor) ciddi bir faşizm var. Hiç bir şekilde gazetecilik yapılmıyor. Ben 15 yıldır bu işin içindeyim ama yaklaşık 8 yıldır özellikle son 5 yıldır artarak devam eden bir baskı var üzerimizde. Ama yenilir yutulur bir baskı değil bu. Şey gibi. Ne bileyim Nazi Almanya'sında gazetecilik yapanlardan çok bir farkımız olduğunu düşünmüyorum. Rusya'da demir perde ülkelerinde bilmem nede. Hata yaptığın zaman direkt karşılığını siyasilerden buluyorsun isim olarak kurum olarak değil. Yani o kadar aşağı inmiş durumda. İsim isim sen nerede çalışıyorsun sen napıyorsun bu kadar net baskı ve sansür var yani.
Emre, NTV

Görüldüğü üzere Emre medya üzerindeki baskının düzeyinin oldukça arttığını anlatmaktadır. İsim isim herkesin bilindiğini ve artık herhangi bir hata yapıldığına çoğu zaman kurumsal değil bireysel düzeyde bir tepkiyle habercinin karşı karşıya kaldığı görülmektedir. İktidarın medyaya baskısı bu anlamda bazı durumlarda kurumsal olmayı aşmış bireysel düzeye inmeye başlamıştır. Emre bu baskının son 5 yılda arttığını vurgulamaktadır. Bu hem diğer katılımcılardan bazılarının görüşleriyle hem de saha gözleminin verileriyle örtüşmektedir.

Bu noktada eski TRT haber müdürü Levent bu baskının TRT içinde çok net bir şekilde görüldüğüne vurgu yaparak, bir yeniden yapılanma ve zihniyet değişikliğine gidildiğinden bahsetmektedir.

2003'ün sonundan itibaren başladı.2002'de seçimi kazanınca, 2003'den itibaren burada yeniden yapılanma ve zihniyet değişikliğine gittiler. Dolayısıyla habercilik kriterleri hep iktidarın lehine kurgulandı. İktidarın borazanı haline getirildi 2003den itibaren. Bu sadece TRT bağlamında da değil. Türkiye'de tüm kamu kurum kuruluşlarında nerede imam hatipli varsa, bu TRT'de oldu. Vakti zamanında buraya giren imam hatip mezunu arkadaşlar yayının başına getirildiler şimdiye kadar hiç

yayıncılık yapmadıkları halde. Kriter değişti. iyi haberci, iyi spiker, prodüktör değil. İmam hatip mezunu musun? İlahiyat mezunu musun? Gibi kriterler başladı. Buraya Devlet Hava Meydanları İşletmesinden (DHMI) genel müdür yardımcısı getirdiler. İmam hatip mezunu. Ben dedim senin teftiş kuruluna gitsem, müfettiş olsam olur mu dedim. Ben gider miyim? Ben de meslek namusu var. Bu kriterler o tarihten sonra ister siz değişim deyin dönüşüm diyin. Bu parçalama yok etme. *Levent, TRT*

Levent'in bahsettiği bağlamda yaşanan değişim ayrıca kamu medyasında değiştirilen kadrolar üzerinden görülebilmektedir. Son yıllarda TRT'nin personel alımlarında, iletişim mezunu olma şartı aranması da alıntıda bahsedilen kadrolaşma eleştirisini destekler niteliktedir.

Medyadaki yapının değişimi konusunda NTV'den İsmail bunu medyanın giderek ticarileşmesine bağlayarak anlatmaktadır. İsmail medyanın ekonomik olarak bağımsız olması gerektiğini de vurgulamaktadır.

Medyanın ticarileşmesi derken yani bu ekonomik işlerle daha fazla ilgileniyor olması medya düzeyinin ya da oluşumunun. İşte medyanın da bu kuruluşlar içinde alt basamakta destek mahiyetinde zaman zaman elde tuttukları ekonomik siyasi bir güç. Bu giderek abartılarak gidiliyor ama şu var yani bu ekonomik bağımsızlık kendi ayakları üzerinde durma ya da o çok klişedir editöryal bağımsızlık filan olmuyor yani maalesef olmuyor. Bu iş ilişkileri birbirinden kopmadıkça insan çok fazla umutvar olamıyor. Çünkü bir iktidar gidiyor bir iktidar geliyor. Bir güç gidiyor başka bir güç geliyor. Bu çarka herkes bir şekilde katılıyor iktidar tarafından. Dolayısıyla bıçak nasıl kırılacak onu da çok açıkçası bilmiyorum. Ama şu var medya patronlarının bu işlerden ayrılmadıkça hani medyanın kendi için çok rahat davranabileceğini açıkçası düşünmüyorum. *İsmail, NTV*

Görüldüğü üzere medya ekonomik olarak bağımsız olmadıkça, editöryal bağımsızlıktan bahsetmek imkânsız görünmektedir. Çünkü medya kuruluşları bir şirket gibi çalışmakta ve ticari ilişkiler üzerinden işlemektedir. İsmail burada bir yandan ekonomik bağımsızlıktan söz ederken, diğer yandan da medya kuruluşlarının iktidar ile olan ilişkisine ve iktidarların medya üzerindeki gücüne dikkat çekmektedir. Anlaşılacağı gibi iktidarlar değişse de bu zihniyet değişmemektedir.

Ancak buna karşın yaklaşık son 5 sene içinde yukarıda Emre'nin de vurguladığı gibi bu biraz daha değişime uğramış ve iktidarın kendisinden olmayı ötekileştirme süreci başlamıştır.

Ama şu var son döneme baktığımızda. Şimdi darbe dönemleri bellidir mesela. Darbe dönemlerinin kendi anayasası yasası bilmem nesi vardır. Yazarsın adam seni atar içeri sen de bunu bilirsın. Ya yazmazsın ya da yazarsın ama bunu bilirsın. Çünkü o darbedir karşıdaki. Daha sonraki dönemlere baktığında askerın bir takım şeyleri vardır. Ya da bir takım iktidar odaklarının medyayı kullanma bilmem nesi vardır. İşte son dönem şu telaffuz ediliyor. Bu son yaşanan 3-5 yıl geçmiş dönemlere benzemiyor. Çok ağır bir şey. Bu hem bence doğru hem yanlış. Yanlış eskiden de bu kadarı vardı. doğru artık iş nereye varmış durumda, ya bendensin ya o taraftansın. Şunu demek istiyorum. Daha önceki dönemlerde bir gazeteci işini kaybettiği zaman iyi kötü iki üç yerde iş bulma mesleğini yapabilme imkânlarına sahipti. Şimdi bu yok bir yerden şey olduğunuz zaman ikinci ya da üçüncü yerde iş bulma şansınız çok az kimse size iş vermiyor. Çünkü korkuyor. Onun için bence son yılların en fazla işsiz gazetecinin kümelenildiği ve bir kısmının maalesef artık mesleğine dönemeyeceği zamanlardayız. Bizim bildiklerimiz kamuoyunun bildikleri bir takım tanıdık isimler. Onun dışında bir sürü muhabiri kameramanı, ismini bilmediğim bir sürü emekçisi de var bu işin. Bunların bir kısmı işini yapmayacak artık mesleğine de dönemeyecekler. Böyle bir şey. Birde bu siyasi konjonktürü bahane edip ekonomik olarak insanları işten çıkartan bir yapıda var. *İsmail, NTV*

Anlaşılabacağı gibi, bu süreç içinde çalıştığı medya kuruluşundan kovulan ya da bir şekilde işsiz kalan habercinin sektörde bir daha iş bulması oldukça zorlaşmaktadır. İşten atılan haberci, medya içinde siyasi alan tarafından ötekileştirildiğinden, hiçbir kanal tarafından istenmemektedir. İsmail bu yüzden şimdiye kadar en çok işsiz habercinin olduğu zamanlarda olduğumuzu vurgulamaktadır. Ancak İsmail'in de ifade ettiği gibi siyasi baskının dışında, ekonomik olarak insanları işten çıkarmak isteyen birçok kanal da siyasi konjonktürü bahane etmektedir.

4.2.1.2. Medyaya Uygulanan Ekonomik Yaptırımlar

Medya kuruluşlarının ticari bir şirket gibi yapılanmalarının, alan arası mücadeleyi medyanın aleyhine çeviren bir etken olduğu söylenebilir. Bunun sonucunda medya kuruluşları direkt olarak siyasi baskıya maruz kalmaları bile dolaylı olarak ekonomik

bazı yaptırımlarla karşılaşmaktadır. 2009 yılının şubat ayında Doğan medya holdinge maliye tarafından kesilen 826 milyon Türk lirası tutarındaki ceza ile eylül ayındaki 3 Milyar 755 milyonluk vergi cezaları bunun en somut örneğidir¹¹. Bu cezanın¹² o dönemde iktidarı eleştiren Doğan medya grubuna uyarı mahiyetinde olduğuna ilişkin medya sektöründe genel bir kanı oluşmuştur. Ancak özellikle vergi cezasından sonra iktidara yönelik eleştirilerin gittikçe azaldığı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu yaptırım yapılan görüşmelerde de en sık anlatılan örnek olmuştur.

Bütün şimdi patronlar açısından düşünün vergi denetçilerini gönderiyor bilmem ne yapıyor ceza yazıyor işte tüpraşa geçen gün ceza yağdı mesela. Adam bahane buluyor seni sindirmeye çalışıyor bu sefer sen açıyorsun onu başbakanı olmasa bile yardımcısını. Ya diyorsun tamam biz bunu yapıcak sen ayarla. Nasıl bir mekanizma işliyor nasıl yapılıyor. Bir bakıyorsun ceza hafiflemiş. Eskiden doğan grubuna 3 milyar lira ceza gelmişti. 3 milyar dediğiniz 5 tane televizyon alırsınız ya. Büyük televizyon alırsınız. O ceza indi 150 200 milyona. Nasıl indi? *Arda TV8*

Şimdi Aydın Doğan örneğine bakıyorsunuz ve anlıyorsunuz ki. Bir hareketiyle trilyonlarından olacak bu adam. Bu adamların hiç biri gazeteci değil. Parasını aslında inşaat yaparak kazanıyor. Bir kaç milyon dolarla da gazetesini idare ediyor TV'sini idare ediyor. Hükümet diyor ki sana bu medya kuruluşunda yaptığın bir haber yüzünden, tamamını bitiririm diyor. Aydın Doğan'a yaptığı o bir müfettiş gönderdi 5 milyar... *Emre NTV*

Her iki katılımcıda bu cezanın etkilerinden bahsederken, iktidarın ekonomi üzerinden uyguladığı yaptırımlarla bir medya kuruluşunu nasıl baskı altına aldığını/alabildiğini vurgulamaktadır. Medyanın ticarileşmesi, medya kuruluşlarının her zaman ekonomik olarak bir iktidar odağına bağımlı olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu bağımlılık medya patronunun da çalışanını denetleme ihtiyacına neden olur. Didem¹³ medyanın ticari yapısının tüm dünyada böyle olduğunu söylemekle birlikte yine de patron baskısının en yoğun olarak Türkiye'de hissedildiğini vurgulamaktadır.

¹¹<http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/sirketler/02/18/dogan.holdinge.rekor.ceza/514295.0/> Erişim tarihi: 15.10.2014 11:25.

http://www.radikal.com.tr/turkiye/maliye_dogan_yayin_holdinge_37_milyar_tl_rekor_vergi_cezasi_kesti_953649 erişim tarihi: 15.10.2014 11:30

¹²Daha sonrasında bu ceza 940 milyon Türk Lirasına indirilmiştir.

<http://ekonomi.haberturk.com/para/haber/631766-dogan-940-milyona-anlasti-5-milyarlik-borcunu-sildi> Erişim tarihi: 15.10.2014 14:00

¹³ Hem Türkiye hem de Amerika'da basın sektöründe çalıştığı için böyle bir karşılaştırma yapmıştır..

Medyada kurum genel olarak dünya genelinde olduğu gibi özel sektördür. Özel sektörde patronaj demektir. Dolayısıyla kurum dışı baskının kendisi bizatihi kurumun yapısından kaynaklı olan patron demektir. Patron baskısı aslında Türkiye’de en çok olarak hissedildiği yer. Ama öte yandan belki de kamuoyu önünde hiç görülmediği yer ekonomi haberleridir. Ekonomi haberlerinin olması nedeni de çok basit çünkü patron demenin kendisi iş dünyası demektir, ekonomik ilişkileri var demektir. Beklentileri ekonomik beklentileri, ekonomik kayıp kaygısı var demektir. Öncelikle aslında baskının olduğu yer ekonomi haberleridir. Bunun anlamı şu her gün patronun rakibi olan şirket ya da kişi ile ilgili olumlu haber yapamazsınız. Bu belki bazen otosansürle gösterir yapmama durumu bazen de doğrudan ya siz her gün ne yapıyorsunuz diye patronaj katından gelen mesajla gösterir kendini. Ya da zaten yönetici, Türk medya yapısında yönetici olmak demek kendi içselliliğinde zaten patronajı iyi tanımayı gerektirdiği için yönetici olan kişi zaten otosansürü kendiliğinden iyi uygulayan kişidir Türk medya yapısında. Dolayısıyla yönetici onu zaten belki patron düşünmeden ve de fark etmeden bile uygulamaktadır. Uygulamaya devam eder ekonomi haberlerinde. Bir diğer durumda patronun yatırım yapacağı alanlar genelde kendi organındaki ekonomi servisleri tarafından daha dikkatli izlenir. Örneğin patron enerji alanında iş yapıyorsa enerji haberlerinin daha fazla olduğu aslında gözlenebilir. Muhtemelen o alandaki haberler daha dikkatli takip edilir. Ve bunlar aslında kamuoyunda çok fazla göze batan unsurlar olmaz. Dış baskı noktasında birinci nokta bu. Bir tanesi de siyasi haberler. Siyasi haberler noktasında patronaj baskısı kendini ekonomi nedeniyle gösterir.. Yine burada da bazen bunun illa baskı şeklinde yansıtılması gerekmez eğer patronun ihale beklentisi var ise zaten dikkatlidir. Kendi dikkatli olduğu için yöneticileri de dikkatlidir. O tepeden aşağıya bir zincir şeklinde muhabire kadar inecektir. *Didem, Haber Türk*

Anlaşılabacağı gibi patronaj ilişkileri medya üzerindeki baskının hem kurum dışı hem de kurum içi ayağını oluşturmaktadır. Siyasi ve ekonomik alanın yaptırımları karşısında patron bu baskıyı çalışanlarına yansıtmaktadır. Bir anlamda kurum dışı baskı kurum içindeki baskının nedeni olmaktadır. Öte yandan Didem’e göre bu yapı içindeki yönetici patronun hassasiyetlerini bilerek haberlere yaklaşmaktadır. Patronu bu anlamda hem siyasi baskıdan hem de doğrudan ekonomik olarak olumsuz etkilerden korumak yöneticinin bir görevi olmuştur ve dolayısıyla haberci de bundan sorumlu olmaktadır.

Ekonomi haberleri örneği aynı zamanda medya patronunun bu anlamda sahip olduğu kanalı kullanarak kendine avantaj sağlamasına da olanak sağladığını göstermektedir. Bu anlamda ticari bir özelliği olan özel medya kuruluşları için ekonomi haberleri oldukça önemlidir.

Buradaki önemli bir diğer nokta bir sonraki bölümde anlatılacak olan medyada görece özerkliğin yitirilmesinin zeminini medya üzerindeki baskıların neden olduğunu göstermesidir. Kanal yöneticilerinin, editörlerin, muhabirlerin patronun rızası haricinde haber yapması pek mümkün gözükmemektedir. Bu beraberinde doğal olarak otosansürü de getirmektedir. Didem muhabire kadar iner derken bu durumdan bahsetmektedir. Ancak patronunda ekonomik çıkarları yüzünden tabii olduğu iktidar vardır. Dolayısıyla iktidar ya da siyasi (politik) alan medyayla kurduğu ilişkilerde ekonomik alandan yararlanarak bir güç elde etmektedir. Bu güç iktidara, o medya kuruluşunda çalışacak personeli belirlemeye varacak kadar geniş yetkiler vermektedir.

Siyasete bu gücü veren ekonomik ilişkilerdir aslında. Bir de siyasete yine bu gücü veren halkla kurulan ilişkidir. Türkiye’de her zaman siyasi mekanizmaların medya üzerinde baskısı vardır olmuştur bundan sonrada olacaktır dünyadaki bütün örneklerde böyledir. Bu baskı zaman içerisinde daha doğal ve sınırları daha yaygın hale geldiğinde sorun buradadır. Bunu şu anlamda söylüyorum siyasi baskı eğer doğrudan personeli kimi çalıştıracağına bile belirler noktaya geldiyse, sınırları minimum düzeye inmiş demektir. Oysa siyasi baskı daha alışlageldiği sürece belli haberlerde hassasiyet belli konularda daha az dikkat çekici haberler yapılması ise bu daha gelenekseldir. Ama her şeyin belirlendiği personelin belirlendiği personelin nasıl davranacağına belirlendiği gibi detaylara kadar inmiş bir siyasi baskı sınırları çok genişlemiş ve farklı bir noktaya gelmiş demektir. *Didem, Haber Türk*

Görüleceği üzere siyasi alan, ekonomik alan üzerindeki tahakkümünden aldığı gücü medya üzerine uygulamaktadır. Siyasi alan hem kamu hem de özel medya kuruluşlarında çalışan personeli belirlemeye muktedir hale gelmiştir. Bu savı saha verileri de doğrulamaktadır.

4.2.1.3. Siyasi Alanın Gündemi Belirlemesi

Siyasi alanın medya üzerindeki bu hâkimiyeti sonucunda, haberin gündemini de kendisi belirlemektedir. Siyasi haberlerin gündemde yer alması doğal bir durumdur ancak, öncelik daha çok siyasilerin çıkışlarından oluşmaktadır.

Daha çok Türkiye’de gündemi siyasilerin çıkışları belirliyor ve yasal düzenlemeler yani sokakta olan bu işler. Halkın gündemi çok fazla belirlemediğini söyleyebiliriz. Yani halkın yaptığı eylemlerle ilgili gündem bile neredeyse siyasiler tarafından belirleniyor Türkiye’de. O yüzden yani her türlü çıkış her türlü yasal düzenleme

perde önünden perde arakasında yapılan bizim de gündemimiz oluyor. Sonuçta ben yüksek yargı muhabiriyim adliye muhabiriyim ama atıyorum adalet bakanlığı bir yasal düzenleme yapıyor o kaç yargılamayı etkileyecek ya da neden böyle düzenleme yapıyor neyi amaçlıyor art niyet var mı arkasında yandaşları mı için yapıyor yoksa karşı tarafa daha çok vurmak için mi bunlara bakmak zorundayız. O yüzden dediğim gibi. Bakanlıklar bürokrasi ve siyasilerin açıklamaları, eylem plan söylem her şeyleri gündemi belirliyor. *Emre, NTV*

Gündemi medya belirliyor deniyor ama gündemi siyasiler belirliyor. Yani onların söylediği her flash sonuçta gündemi oluşturuyor. Oradan yola çıkarak onun bağlantılı olduğu şeyleri de bir şekilde bizler bulup çıkartmaya uğraşıyoruz. O şekilde gündeme alıyoruz haberi. *Funda, FOX*

Gündemi genellikle haberciler belirlemiyor. Gündemi genelde siyasiler ya da otoriteler belirliyor. Siz ya onu köpürtüyorsunuz bakış açınıza göre ya da görmüyorsunuz. Türkiye’de habercilerin gündem belirlediği çok az oluyor. Türkiye’de araştırmacı gazetecilik olmadığı için. İzleyen gazeteciyiz biz. Araştıran bulan gündeme getiren gazeteci değiliz *Ertan, TRT*

Görüldüğü üzere üç farklı katılımcı da siyasi alanın gündemi belirlediğinden bahsetmektedir. Bu siyasi baskının kendiliğinden bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Siyasi alanın belirleyiciliğini bilen medya ona göre pozisyon almaktadır. Hatta bunun oldukça içselleştirildiği araştırma sırasında TRT’de üst düzey yönetici Nejat’ın anlattığı şu olaydan daha da net görülmektedir.

Mesela ben bugün bir Fransız bakan gelmişti, Fransız bakanı ulaştırma bakanı getirdi burayı gezdirdiler sağı solu gezdirdiler Sincan metrosunu gezdirdiler filan. Ben sayın bakana, çünkü kendisi gitti katıldı o bakanın toplantılarına dedim ki sayın başkanım bu bakanı ana haberde ister misiniz yani önemlimi benim bilmediğim bir konu çünkü siz katıldınız. O da dedi ki hayır gerek yok dedi tamam bitti. TRT haberde dönsün dedik o zaman. *Nejat, TRT*

Nejat’a göre son derece normal olan bu durum aslında, bir TRT yöneticisinin bunun haber olup olmadığını kendi düşünmeden, haber yapılsın mı sorusunu bir bakan yöneltmesidir. Bakanın verdiği cevap haberin ana haberde yer almasına gerek olmadığı yönünde olduğu için günlük bültenlerde dönmesine karar verilmiştir. Bu noktada hiçbir editöryal süreç söz konusu değildir. Direkt olarak siyasetin medyaya müdahalesi görülmektedir.

Anlaşılacağı gibi siyasi alanın ekonomik alan ve medya üzerindeki kurduğu tahakküm, medya üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Siyasi alan medyaya sadece yaptırım uygulamakla kalmamakta aynı zamanda yapı içindeki faileri değiştirerek yapıyı

dönüştürmeye çabalamaktadır. Doğal olarak gündemi belirleyen de siyasi alanın kendisi olmuştur. Bu tür koşullar altında medyanın görelî özerkliğini yitirmeye başladığı söylenebilir. Bir sonraki bölümde bu durum aşama aşama ele alınmaktadır.

4.2.2. Görelî Özerkliğın Yitirilmesi

Haber üretim sürecinin işleyişindeki en temel problem, medyanın görelî özerkliğının yitirilmiş olmasıdır. Bir önceki bölümde medyanın siyaset ve ekonomi ile olan ilişkisine bakılmış ve medyanın günümüz Türkiye’inde, özellikle siyasetin tahakkümü altında yer aldığı, siyasetin ekonomi üzerindeki yaptırımlarıyla da medyanın hem siyasi hem de ekonomik yaptırımlarla mücadele etmek zorunda kaldığına değinilmişti. Bu durumda, medyanın görelî özerkliğinin sarsıldığı ve ortadan kalktığından bahsedilmişti.

Medyada görelî özerkliğın yitirilmesi bu noktada üç aşamada gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki kontrol ve denetimin amacını aşacak bir biçimde sıklaştırılmasıdır. Editöryal masanın haberin doğruluğuna ve kamu yararına uygunluğuna ilişkin denetimi iktidara ve patronaj ilişkilerine bağılı olarak değışmektedir. Bu bağlamda kontrol ve denetim mekanizmalarının tek işlevi sadece haberin doğruluğunu kontrol edip yanlış olanı düzeltme olamamaktadır. Bir sonraki aşama da bu bağlamda gerçekleşmektedir. Baskı ve sansür. Denetim ve kontrol aşamasına direnen haberciye yapı baskı ile karşılık vermekte ve haberci haberi değıştirmeye zorlanmaktadır. Eğer haber değıştirilse bile yapılamıyorsa ya bazı kısımları sansürlenmekte ya da haberci diliyle söylenecek olursa hiç görülmemektedir. Bu aşamaların sonucunda otosansür mekanizması kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Otosansür, kontrol, denetim, baskı ve sansür karşısında habercinin ürettiği kültürel ürünü korumak için, o haberi hiç yapmaması ve bazı kısımlarını görmemesidir. Otosansür mekanizmasının oluşmasıyla birlikte medyanın görelî özerkliğının yitirilmesi gerçekleşmiş olmaktadır.

4.2.2.1. Kontrol ve Denetimden, Baskı ve Sansüre

Haber üretim sürecinde, muhabir tarafından yapılan haberin yayına çıkmadan önce herhangi üst birim tarafından denetlenmesi habercilik açısından doğal bir durumdur. Editör bu anlamda muhabirin yaptığı haberi düzenlemek ve hata varsa düzeltmek görevini üstlenen kişidir. Ancak bu kontrol ve denetim haberin içeriğine müdahale etme noktasına geldiği zaman bu haberi denetlemekten ötesine geçip sansüre doğru giden bir sürece dönüşmektedir.

Görüşülen haberciler, kontrol ve denetimin haber üretim süreci içerisinde her zaman var olduğunu söylemişlerdir. Bunun sadece yazım hatası düzeltmede kaldığını söyleyen katılımcılarda olmasına rağmen genel kanı, denetim ve kontrolün düzeyinin haberin türüne görüne değiştiğini göstermektedir.

Muhabir haberini yapar. Editör müdür neyse birimin başındaki insan denetler onu yayına atar. o yayını da en üst tepedeki yöneticiler bakarlar çok kritik haberleri tabi-kuş böcek bademler ocak ayında çiçek açtı haberi değil ama, çok üst kritik haberler varsa onun içine girer bakarlar değiştirebilirler aynı kalabilir, kaldırabilirler yayınlanmayacak diyebilirler. *Ertan, TRT*

Görüldüğü üzere, Ertan kritik olmayan haberlerin normal bir denetim sürecinden geçerken, kritik haberlerin mutlaka daha üst birimler tarafından da denetlendiğinden ve onlara müdahale edilebildiğinden bahsetmektedir. Ali'nin TRT'de karar mekanizmasının işleyişini anlatırken yaptığı netameli konular vurgusu burada bir kez daha görülmektedir. Siyasi ve ekonomik haberler dışında yapılan haberlerde denetim mekanizması çok daha serbest işlemektedir. Eğer haber Ertan'ın deyimiyle kritik ise bu haber daha sıkı bir denetimden geçmektedir. Burada haberin taşıdığı önemden dolayı böyle bir denetime maruz kalmasının doğal görülebileceği söylenebilse de, asıl sorun denetim mekanizmasının haberi sadece denetlemek veya yanlışlarını düzenlemekle kalmaması, onu tamamen değiştirmeye çalışması ve yok saymasıdır.

Tabii ki bir muhabir olay yerine gider haberini yazar o yazdığı haber editöryal bir denetimden geçer. Editör haberi alır uzatır bazı yerlerini değiştirir, müdahale eder. Bu müdahaleler öyle bir noktaya geldi ki yeniden yazım noktasına kadarda geldi. İşte bizim itiraz ettiğimiz şey de bu. Haberin editöryal masada yeniden üretilmesi

yeniden yazılması. Çünkü bir muhabir olayın yerinde gördüğünü anlatıyor gördüğünü yazıyor. Ne gördüyse yazıyor. Ama editöryal masada o muhabirin yazdığı haber yeniden üretiliyor. Ve gerçekliği de. Her yeniden üretimde gerçeklikten bir şeyin kaybolmasına çarpıtılmasına, kitleleri manipüle edecek müdahalelere kadar varıyor. Yani dezenformasyona manipülasyona ve misenformasyona, haberde haber içerisinde eksik kayıp bilgiler olabiliyor. Yani bu kasıtlı olarak gerçekleştiriliyor. Gerçekleştirilirse çok vahim bir durum. Bir müdahale ile hiç bir kasıt olmadan gerçekleştirilirse, yine kötü bir durum çünkü haberdeki bir unsur yok ediyorsun sen. Yok ettiğin bu unsur olaya ilişkin izleyicinin ya da okuyucunun kafasındaki oluşacak kanıyı bilgilenmeyi etkileyecek bir müdahale. Böyle olduğu içinde o denetim mekanizması bir olayın nasıl olup bittiği hakkında insanların fikir sahibi olması konusunda olumsuz sonuçlara yol açabilecek noktalara kadar varıyor. Bu denetim böyle oluyor yani oynuyorlar. Örneğin bir muhabir gidiyor haberini yazıyor atıyor sisteme. İstihbarat şefine, yazı işlerine ya da editöre, o haberin sunumunu kitlerin önüne çıktığı şekli bir şekilde farklılaştırabiliyor. Senin gördüğün gerçeği farklı müdahale başka bir gerçeklik haline dönüştürebiliyor. *Kenan TRT*

Görüldüğü üzere, Kenan bu denetim mekanizmasının haberin gerçekliğine müdahale ettiğini ve bu şekilde haberin dezenformasyona ve manipülasyona uğratıldığını ifade etmektedir. Haberin editöryal masada olduğundan farklı bir haber haline gelmesi onun gerçekliğinin yeniden inşa edilmesidir. Buradaki müdahale kitlelerin manipüle edilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla haber muhabirin alanda yaşadığından farklı bir olayı anlatmaktadır. Haber üretim süreci içinde muhabirin kendi yaptığı haber ile editöryal masadan çıkan haber arasında ciddi bir fark oluşmaya başlamıştır.

Denetim mekanizmasının habere müdahale etmesi sansürün ve baskının oluşmasına ve yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Bu noktada denetim mekanizmasında görev alanlar ya da bu süreci denetleyen üst düzey yöneticiler için durum normalleşmektedir.

Araştırmacı: Haberin üst denetim mekanizması sizsiniz değil mi?

Nejat: Yani başkanlık olarak ben sorumluyum şu an. Benim sorumlu olduğum bir birim yok başkan yardımcısıyım başkan var. Başkan bu yetkiyi bize bıraktığı için. (sık sık telefon çalıyor görelim mi görmeyelim mi soruları geliyor) çocuklar soruyor bak her şeyi mesela girelim mi girmeyelim mi diye. O yetkiyi bana tebliğ ediyor. Ben girin dersem giriyor. Deriz ki şöyle bir şey olduğunda bunu yapın yapmayın girin girmeyin diyebiliriz. Başkanda söyleyebilir bize. Sağda solda almış olduğu bilgilerle derki hayır bunu yapmayın.

Görüldüğü gibi herhangi bir haberin denetimi ve kontrolünün yapılarak yayınlanması, haber toplantısında editöryal masada verilen bir karar olmaktan çok yetkili kişinin

onaylayıp onaylamamasına bağlı olmaktadır. Yine TRT’de editör olarak çalışan Ertan bu durumdan çok memnun olmasa bile o da bu sistemin içerisindeki işleyişe ayak uydurmuştur.

Kurgusuna şekline bakarım benim açımdan haber midir TRT açısından haber midir? Ona bakarım. TRT’nin formatına uygun bir haber midir? İçeriğine bakarım. Genelde çok değiştirmiyoruz zaten genelde de aşağıdan çok değiştirmeyi gerektirecek bir haber gelmiyor. Öyle bir şey olsa bile sorulur. ona göre sizde şöyle görelim böyle görmeyelim o format içerisinde siz formatlanıyorsunuz TRT’ye göre kuruma göre. Özeldede çalıştım ben orada formatlar vardı. Orada da patrona göre formatlanırsınız. İşte gene siyasetin duruyorsa o patron bir formatı vardır. O formata göre haber düzeltirsiniz. Hiç vermeyebilirsiniz. Ya da çok kritik bir haber gelirse mesela ben öyle yapıyorum daha üst bi yöneticiye arayıp diyorum ki böyle böyle bir haber var ne yapalım. O mesela diyor ki şöyle görelim görmeyelim ya da böyle gitsin diyebiliyor. *Ertan TRT*

Ertan’ın anlattıkları açısından en dikkat çekici ifade, “zaten genelde de aşağıdan çok değiştirecek bir haber gelmiyor” ifadesidir. Bu muhabirin, haberine müdahale olacağını bilmesinden dolayı haber yapma biçimini değiştirdiğini göstermektedir. Bu yalnızca kamuda değil özel sektörde de böyle gerçekleşmektedir. Bourdieucu deyişle habercinin habitusu alan tarafından değiştirilmektedir.

Haber akışını da belirleyen editör mekanizmasıdır...Bir mekanizmada şunu söylemek lazım baskı demeyelim ama siz istediğiniz kadar kamuoyunun bilgilendirilmesi gerektiğini düşündüğünüz bir haberi yazın montajını yapın ve Ankara’dan İstanbul’a gönderin ama o bültende yer almayacaksa onun hiç bir anlamı yoktur. Bunu da en fazla 3 gün ısrar edebilirsiniz. 4. gün size montajcının zamanını boşa harcadığınızı açıkça söylenir bu bir baskı olmaktan öte işin doğasıdır. Baskı şu noktada işin içine girer kurumun yayın politikası noktasında işin içine girer, kurumun yayın politikası noktasında da size gün içerisinde ve hafta boyunca neleri izleyip neleri izlememeniz gerektiği konusunda karşılıklı yapılan konuşmalar sırasında, bu hissettirilir, bu mesajlar verilir. Dolayısıyla her gün didaktik bi şekilde şunu yapın bunu yapın diye değil ama işin doğası içerisinde siz zaten o konuda bilgilendirilmiş olarak hareket etmeye başlarsınız. *Didem, Haber Türk*

Görüldüğü üzere, muhabirin haber üretim sürecindeki etkinliği önce editöryal masada müdahaleye uğramaktadır. Buradaki değerlendirme ölçütü yapılan haberin kamu yararını gözetmesi değildir. Didem’de anlattıklarında her ne kadar bunun yanlış olduğunu düşünse de, işin doğası olduğunu kabul etmektedir. Denetim mekanizmasındaki bu müdahalenin nedeni iktidarın baskısıdır. Muhabirler ya da haber emekçileri bu durumdan rahatsız

olmakta ve yaptıkları işten artık keyif alamamaktadır. Derya'da bu noktayı vurgulamaktadır.

Muhabirler son zamanlarda onlarda iktidarın bu baskıcı tutumundan etkilenmiş durumdadır. Kameramanlar da öyle çünkü bir tane bir şey çekiyorlar mesela özel önem atfettikleri bir şey oluyor. Onlara göre haber değeri taşıyor bana göre de taşıyor ama geliyorsunuz görüyorsunuz bir noktada geri dönüyor. O zaman şevkleri kırılıyor. Biz bir şey için uğraştık ama bundan sonra çekmeyeceğim diyor kameraman sinirleniyor filan, hani özel bir görüntü yakalıyor ama sen onu veremiyorsun. *Derya, Star TV*

Anlaşılabileceği gibi, haber sadece denetlenmekle kalmamakta aynı zamanda sahip olduğu gerçekliği de değiştirecek bir müdahaleye uğramaktadır. Bu noktada yapılan müdahale ise sansürdür. Gerek kanalın yayın politikası gerekse iktidarın baskısından kaynaklanan sansür medyanın nasıl bir baskı altında olduğunu ve görece özerkliğini nasıl yitirdiğini göstermektedir.

4.2.2.2. Baskı ve Sansürden Otosansüre

Türkiye'de medyanın görece özerkliğinin yitirilmesindeki en önemli etkenlerden biri siyasi baskının giderek artması ve bunun editöryal masada bir sansür mekanizmasına dönüşmesidir. Türkiye'de hem kamu hem özel medya sektöründe baskının ana kaynağı hem doğrudan hem de dolaylı yoldan iktidar olarak görünmektedir. Alanlar arası mücadele bölümünde de bahsedildiği gibi, doğrudan baskı iktidarın direk olarak medyaya müdahale etmesi biçiminde görünürken, dolaylı baskı ise (iktidarın ekonomik alanı kullanarak medyaya yaptırımında bulunması) özel medya kuruluşlarının sahiplerine verilen yüksek vergi cezalarından anlaşılmaktadır.

Haber üretim sürecinde yaşanan baskı kurum dışından kaynaklı olmakla birlikte dolayısıyla kurum içi baskı mekanizmasını da oluşturan bir hal almıştır. Bu baskı habercinin tarafsız olmasını da etkilemektedir. NTV'den Emre'nin yukarıda yaptığımız alıntısında da söylediği gibi bu baskı altında habercilik/gazetecilik yapmak giderek

zorlaşmakta hatta yapılamamaktadır. Emre görüşmenin devamında birçok kez siyasi makamlar tarafından tehditler aldığından da bahsetmiştir.

Ben defalarca çalıştığım alanın bakanları tarafından makamına çağırılıp tehdit edildim. Yani bunları yazmayacaksınız. Türkiye’de gazetecilik hep taraf olmakla aynı yere konuluyor yani. Hükümet kendi aleyhine yazılan her şeyle ilgili ötekileştiriyor. Kendi yanında olan gazeteciler var ve olmayanlar var. Tarafsız olmak gibi bir şey söz konusu değil hükümet için. Kendi yanında olacaksınız. Yani ciddi bir faşizm var derken bunu kastediyordum. Tarafsız olanlarda karşı tarafta olanlarda aynı muameleyi görüyor. Gazetecinin esası nedir tarafsız olmak biz tarafsızız. Tarafsızsın ve nasıl haber yaparsın örneğin: tartışma vardır kavga vardır. Bunların taraflarının konuşturursun dimi? şimdi kavganın taraflarından bir tanesi sadece kendi yandaşlarıyla çalışıyor. Burada 1-0 kaybediyorsun yani tarafsız haberciliğin bir unsuru gidiyor. Hükümet kanadından ses alamayacaksınız. Çünkü hükümet yanlış yapmış karşı taraf ta buna cevap veriyor. Hükümet kanadından cevap alamadığın zaman karşı tarafla çalışmaya başlıyorsun. Karşı tarafla çalıştığın zamanda yaftayı yiyorsun. Sende mi darbecisin ergenekoncumusun? balyozcumusun? Yoo sadece gazetecilik yapmaya çalışıyorsun aslında. Benim önemli bir bakana şu anda belediye başkanı adayı olan bir bakan söylediğim bir şey beni aynı bu ithamla suçladı. ergenekoncumusun? Ben sadece gazeteciyim dedim. Keşke benim yerimde olup siz kendinize oradan baksaydınız, biraz bizimle de bilgi paylaşıydınız. Ama yapmıyorlar yapmayacaklar da... *Emre, NTV*

Görüldüğü üzere, baskının artması habercinin tarafsız olmasını da engellemektedir. Emre’nin deyimiyle gazetecilik yapmaya çalışmaktan başka bir şey yapmayan haberci kurum dışından doğrudan müdahaleyle karşı karşıya kalmaktadır. Emre burada, iktidarın kendi aleyhine yazılan her şeyi ötekileştirdiğinden bahsetmektedir. Dolayısıyla iktidarın tarafsız olmadığı bir yerde tarafsız haberin ne derece mümkün olduğu tartışmalı bir hale gelmektedir.

Medyanın karşı karşıya kaldığı bu baskı, sadece bu döneme özgü değildir. Medyanın siyasi ve ekonomik alan ile girdiği mücadele daha öncede bahsedildiği gibi dengelerin zaman zaman değişebildiği bir alandır. İsmail bunun nedeni olarak medyanın güce olan talebinden söz eder.

Şöyle bir şey var şimdi. Türkiye’de medya hep güce, hep iktidara taliptir. Bu iktidar hükümet anlamında değil. Bu asker oluyor iş dünyası olabiliyor hükümet olabiliyor filan onun yanında konumladığı için bir türlü kendisini bu zincirden kurtaramıyor. Ya da bu zincir daha fazla düğüm yaparak devam ediyor. Bu işler bazen doğrudan olabiliyor. Haber yapılmaması ya da kullanılmaması var olan haberin kaldırılması için. *İsmail, NTV*

Anlaşılabileceği gibi, medyanın bu talebi, beraberinde baskıyı getirmektedir. Siyasi alan ve ekonomik alanla bağımlı bir ilişki kuran medya kendisini bu ilişkiden kurtaramamakta ve

yayıncılığında taviz vermek zorunda kalmaktadır. Arda, TV8'in satılmasından önce yaşanan durumu şöyle anlatmaktadır.

MNG holding üçüncü havalimanının ihalesine girdi. Ondan sonra zaten bizde değişim başladı. Patron hiç bize karışmazdı inanın ki. Sattıracaksınız bu televizyonu demeye başladı toplantılarda filan. Biz girmiyorduk ama şeyler filan giriyordu. Arkadaşlar diyor bak. Aynen şunu söylemiş mesela patron. Arkadaşlar ben bir sürü hükümet gördüm Ecevit'i gördüm Demirel'i gördüm Çiller'i gördüm Erbakan'ı gördüm. Fakat ilk defa bu kadar ciddi bir hükümet görüyorum destekliyorum biz bu adama vurmicaz. Öbürlerini vercez ama biz bu adama vurmicaz. Direk söylüyor yani böyle bir şey hepsi böyle patronların. Orda o süreçte biz çok direndik. TV8 hakaten çok direndi çünkü muhalif filan olmayı bırak gazetecilik yapamıyorsun. Mesela adam ölmüş. Gezide biz bir sürü şeyi veremediğimiz zaman içimiz ya verelim müdür. Şöyle ilginç bir şey oluyor. Siz veremiyorsunuz ama atıyorum tırnak içinde yandaş dediğiniz TV'ler veriyor. Adam veriyor. Siz veremiyorsunuz korkudan.
Arda, TV8

Görüleceği gibi, baskı bu ilişkiler içinde bir zorunluluk halini almakta ve bir korku unsuru olmaktadır. Patronun söylemi, medyanın, siyasi alanla doğrudan bağımlı bir ilişki kurduğunu göstermektedir. Ama bu ilişki beraberinde körkuyuda getirmektedir. Kurum dışı baskının kurum içi baskıya dönüştüğü bu noktada habercide patronun istemediği bir haberi yapamamaktadır. Dolayısıyla var olan bir haber bilinçli bir şekilde görülmemekte ve sansür uygulanmaktadır. Bu noktada Arda'nın gazeteciliğin yapılamadığına dair eleştirisi Emre'nin anlattıklarıyla da örtüşmektedir. Bu örnek medyada patronajın iktidarla kurduğu ilişkilerin sonucunda medyanın nasıl bir tahakküm altına girdiğini de göstermektedir. Öte yandan bu baskı beraberinde sansürü de getirmektedir. “Özgün bir mesajın tümünü veya bir kısmını bloke etmeyi, yeniden düzenlemeyi ve manipülasyonunu içeren bir süreç” (Mutlu 2008:247) olarak tanımlanan sansür sadece özel medya kuruluşlarında değil kamu medyasında da görülmektedir.

Sansür var mı tabii ki var. Artık çok başka bir şekilde işliyor. Çok ciddi bir şekilde işliyor. Yayınlamamak sansürdür. On binlerce kişi eylem için bir araya gelmiş ve siz onu yayınlamıyorsanız bu sansürdür. Birisinin bunu size söylemesine talimat vermesine gerek yok. Yayınlamamak sansürdür. Bunun en çok yaşandığı yerde TRT'dir. TRT'nin yayınlamadığı o kadar çok şey var ki. *Nihat, TRT*

Nihat, sansürün en çok yaşandığı yer olarak TRT'yi gördüğünü söylemektedir. Anlatısında bahsettiği haberde İstanbul'da yapılan Alevi Mitingi TRT'de hiçbir şekilde yer almamıştır. Burada bir olayın haber yapılması için haber değeri taşımasından daha önemli olan kurumun yayın politikası ve iktidarın baskısı olarak gözükmektedir. Dahası

TRT kendisini kamu hizmeti yayıncısı olarak değil “Devlet Kanalı” olarak görmektedir. Bu ifade birçok TRT çalışanı tarafından benimsenmiştir ve bu şekilde ifade edilmektedir. Ancak kurum dışı ve baskı konusunda konuştuğumuz üst düzey yönetici Nejat, TRT’nin gücünü devletten aldığını ve böyle bir baskı olmadığını söyler

Kurum dışında herhangi bir baskı olmaz. TRT kendi tespit eder. Ben daha önce anlattım size. Hükümet bir karar alır. Hükümet RTÜK’e söyler. Oralandan düzenleme gelir. Biz de ona uyarız. Biz devlet kanalıyız. Devlet Bahçeli’yi de görürüz Kılıçdaroğlu’nu da görürüz. Diğer muhalefeti de görürüz. En küçük partiye kadar görüyoruz seçim döneminde. Ama bu adamlar diyor ki bizi niye görmüyorsun. Ben meclisteki partileri görüyorum hocam. Başka türlü göremem. Gördüğüm zaman yolgeçen hanına döner. Adam televizyona çıkmak için herkes parti kurar. Olmaz yani bunun bi ölçüsü olmalı öyle değil mi? *Nejat, TRT*

Aslında Nejat anlatısında kurum dışı baskıdan söz etmektedir. Ama bu baskıyı normal bir şey olarak görmektedir. Hükümetin aldığı kararın RTÜK tarafından gelen düzenlemeyle TRT’de uygulamaya konulmaması sadece bürokratik bir süreç olarak görünmemekte aynı zamanda kurum dışı baskı ve sansüre meşruiyet kazandırıldığını göstermektedir. Burada kamu hizmeti yayıncılığı anlayışı tamamen çökmektedir ki bunu ileriki bölümlerde tekrar vurgulayacağız.

Nejat tarafından son derece meşru olarak görülen bu sürecin TRT’de nasıl işlediğini ise Nihat şöyle anlatır

Araştırmacı: Kurum dışından baskı gruplarından ya da siyasi partilerden herhangi bir müdahale oluyor mu?

Nihat: Kurum dışı çok ciddi her zaman müdahale var.

Araştırmacı: Bu bir rica mı yoksa zaman zaman içinde gizli saklı bir emir de olduğunu söyleyebilir misiniz?

Nihat: Hepsi de var aslında. Çaktırmadan bir emir vardır rıza vardır. Bakanın danışmanı arar çok gündem değildir ama danışman yarın bakanımız bir yere katılacak der. O TRT tarafından izlenir. Bazen yayınlanır haber, rahatsız olmuştur birileri hemen haber değişir. Yaşanmıştır bu. Bir telefon gelmiştir. Oradaki bir cümle birisini rahatsız etmiştir. O cümle ya tamamiyle çıkarılır ya da bir daha yumuşak bir formülasyonla yeniden haber yazılır ve yeniden yayınlanır. Yayından kaldırılan yayından çıkarılan haberler olmuştur müdahaleyle her düzeyde müdahale olur.

Araştırmacı: Özellikle siyasi haberlerde mi?

Nihat: Tabii ki siyasi haberlerde yani güncel aktüel tartışma konusu olan siyasi haberler. Bazen bu başbakanın konuşması. Bunu sadece bizde değil her yerde

yaşıyoruz Anadolu ajansı haberini değiştiriyor çekiyor ya da özel televizyonlar haberini değiştiriyor çekiyor. Muhabir onu iddia etmemiş yazmış başbakan söylemiş ama başbakanın o cümlesinin yarım saatte bir 1 saatte bir dönmesi bazılarını rahatsız ediyor bir bakıyorsun bir ikiden sonra haber değişmiş başbakanın başka bir cümlesi artık haberde kullanılmaya başlamış. Bu TRT’de çok sık yapılan bir şey özel kanallarda da. Her şeye rağmen bütün bu müdahaleler oluyor... TRT’nin en yumuşak karnı haberlerdir. Haber programlarda da bu tür konulara girilmediği için bu konuda müdahale olmaz. Politik müdahale vardır. Gayri resmi listeler vardır TRT’de yayına çıkarılmayacak akademisyenler yayına çıkarılmayacak gazeteciler. Programcılara söyler bunu çıkarmayacaksın. *Nihat, TRT*

Görüleceği üzere, Nihat anlatısında kurum dışı baskının hem rica hem de emir aracılığıyla geldiğini ifade etmektedir. Eğer haberde editöryal masa tarafından fark edilmeyen ve hoş gitmeyen bir durum varsa, haber yayınlandıktan sonrada sansüre uğrayabilmektedir. Bu noktada sansür haberin tamamen yayından kaldırılmasıyla ya da bir kısmının kesilmesiyle gerçekleşmektedir. Ayrıca Nihat’ın bahsettiği gibi, Başbakan’ın söylemlerinden öne çıkan bir ifade de bu anlamda değiştirilebilmektedir. Öte yandan Nihat’ın anlatılarından anlaşıldığı kadarıyla, sansür sadece haberin kendisine değil haber kaynağı ya da uzman görüşü olarak habere ya da haber programına çıkarılacak kişilerin belirlenmesinde de uygulanmaktadır.

Diğer bir taraftan, Hakan yönetimin baskıyı göğüslemesi gerektiğini ama eğer göğüslemezse, bu koşullar altında haberci olmanın cesaret gerektiren bir iş olduğunu ifade etmektedir.

Kurum dışından baskı oluyor tabii. Etki grupları var, bu etki grupları yayınlarla ilgili olarak hoşuna gitmeyen şeyleri dile getiriyorlar. Bu yönetimin sizi nasıl göğüsleyeceği önemli. Bu baskıyı nasıl göğüsleyeceği önemli. Genel müdürün özellikle. Genel müdür eğer göğüsleyebilirse bu saldırıyı, bir sorunuz yok, işinizi yapmaya devam edebiliyorsunuz. Ama göğüsleyemezse, o zaman, çok yüksek bir yerden gelirse bu iş, o zaman da işte yine biraz önceki söylediğim şeyle karşı karşıya kalıyorsunuz. Ya programı yapmıyorsunuz, ya haber yapmıyorsunuz ve benzeri şeyler yaşanıyor. Habercilik biraz da cesaret isteyen bir durum bir iş, eğer bu cesaretiniz yoksa iyi haber yapamazsınız bu defa kolay kolay. O da tabii beraberinde böyle bir desteği gerektiriyor. Destek varsa arkanızda habercilik yapabiliyorsunuz, ama yoksa sıkıntı *Hakan, TRT*

Görüleceği gibi Hakan haber üretim sürecinde üst düzey yönetimin baskı karşısında durabilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi üst düzey yönetim bu durumu baskı olarak görmemektedir. Hakan etki gruplarının

kimler olduğunu açıklamamıştır. Ama haberciliğin cesaret işi olduğunu ve destek olmadan bu işin yapılamayacağını vurgulayarak, bir haberin sansüre ne kadar kolay uğrayabileceğini göstermektedir. Fikret'in bu noktadaki anlatısı ise bir haber müdürünün bile haberine müdahale edilebildiğini göstermektedir.

Fikret: Normalde bir haberi attığımda o habere Ankara'da müdahale edecek bir sistem yok, ama bu sistem de oluşturulmuş zaman içinde. Benim imzama taşıyan habere müdahale olmaması lazım. Ama zaman zaman müdahaleler olabiliyor.

Araştırmacı: Peki bu durumda herhangi bir tepkiniz oluyor mu? Olabiliyor mu? Öyle bir mekanizma var mı?

Fikret: Benim bu tepkiyi göstermemden daha ziyade tepkiyi gösterdiğim makamın bana nasıl tepki vereceği çok önemli.

Görüldüğü üzere, sansür haber üretim süreci içerisinde giderek doğallaşmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle sansür artık haber üretim sürecinin önemli bir parçası olmuştur ve yapılan müdahaleler normal görünmektedir.

Bu doğrultuda sansür ile ilgili Arda'nın anlatısı bu sürecin nasıl gerçekleştiğini yaşanan korkuyu ve habercilerin bu konuda hiçbir müdahalede bulunmadığını şöyle anlatmaktadır.

İşyerine geldim. Ama internette görmüştüm 34 kişi. Dedim ne oldu biz veremedik mi. veremedik. Çünkü kimse vermedi. Ne oldu peki. Sordum ben haber genel yayın yönetmenine dedi dur bakalım biri verirse sende şey yaparsın. Birde vurdu filan deme dedi sınırda 34 kaçakçı öldü filan gibi bir şey yuvarla. Biraz sonra görüntüler geldi. Ajanslardan kaçış yok. 34 tane adam serilmiş çocuk. Görüyorsun yani adamları PKK'lı değil bir şey değil. İş anlaşıldı ama öğlen kimse veremedi yine. Ama nasıl içimiz içimizi yiyor herkes böyle. Birde utanıyorsunuz veremiyorsunuz 34 kişi ölüyor. Görüyorsunuz çünkü çok belirgin artık. Bomba uçak bombalamış yanlışlıkla veya değil. Ya müdür, verelim. Oğlum kimse vermiyor deli misin? Kimse veremiyor. Vermicekmiş dedi. Demek ki yukarıdan durun dedi. Ama akşama kadar, artık hiç bir şekilde sansür edemiyorsunuz. Ama akşam yavaş yavaş işte haber kanalları öğleden sonra başladı sınırda 34 kişi ama görüntüler öyle bir şey anlatıyor ki kaçışı yok. Katır sırtlarını traktörlere geri verdiler belli ki bunlar şey. Ertesi gün başladı işte o akşam verdik 34 kişi sınırda öldü işte ertesi gün F16lar nasıl vurdu yanlışlıkla mı oldu 3. gün normale döndü ama o meslek hayatımdaki en güçlü sansürdü ve insan utanıyor yani düşünün şimdi anca öğleden sonra haber kanalları verebiliyor. Öbür kanallar akşam. Nereden baksanız bir 16 saat hiç göremiyorsunuz olayı. *Arda, TV8*

Görüldüğü gibi, sansürün doğallaşmasında korkunun önemli bir rolü vardır. Kanallar başka herhangi bir kanal haberi vermeden ne diyeceğini bilememektedir. Arda bir haberci olarak deneyimlediği bu süreçte, hiçbir şekilde müdahil olamamaktadır. Görüntüler

ajanslardan gelse bile haber kanalları ve ulusal kanallar bu haberi yapamamıştır. Bu noktada haber müdürünün de bir yetkisi yoktur. Arda'nın da ifade ettiği gibi yukarıdan müdahale gelmiştir.

Dolayısıyla sansürün ulaştığı nokta o kadar ciddidir ki sadece muhabirin değil bir haber müdürünün bile haberine müdahaleyi meşrulaştırmaktadır. TRT'den Fikret'in burada, bu durumda herhangi bir tepkiniz oluyor mu sorusuna verdiği yanıt daha da dikkat çekicidir. Bu baskının her düzeyde görüldüğünü ve habercinin pozisyonu ne olursa olsun bu baskı karşısında hiyerarşik olarak kendisinden üstte olan herhangi bir yöneticinin yaptırımına uğrayabileceğini göstermektedir.

Üstat, TRT'de çalışıyorsan, bu baskıyı zaten böyle buram buram her yerde hissediyorsun yani. Yoktur demek şuna benzer: Aslında beyaz siyahtır, siyah beyazdır gibi tezat bir şey yani. Vardır. Bunun adına yönlendirme diyelim. Yani biz bile geldiğimizde aslında hangi habere nasıl bakacağımızı bilerek geliyoruz. *Fikret, TRT*

Görüldüğü üzere Fikret'in anlatısı baskıdan otosansüre geçişi adeta özetlemektedir. Baskının giderek önce kurum dışından daha sonra dolaylı olarak kurum içinden artması ile sansürün oluşması karşısında haberci çaresiz kalmaktadır. Hem özel hem kamu medyasında, haberci hangi haberin yayınlanıp yayınlanmayacağını bilir hale gelmiştir. Bu ise beraberinde otosansürü getirecektir.

4.2.2.3. Denetim, Baskı ve Sansürün Doğal bir Sonucu Olarak Otosansür

4.2.2.3.1. Otosansürün Farklı Algılanış Biçimleri

Haber üretim sürecinde görelî özerkliğin yitirilmesinin son aşaması otosansürdür. Otosansür, haber üretim sürecinde denetim ve kontrolün giderek habere müdahale etme noktasına kadar gelmesi, kurum dışı baskı ve sansürün giderek yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Mutlu'ya (2008:248) göre otosansürün nedeni, “dışsal baskılara karşı bir önlem alma çabasıdır. Böylece iletişim sektöründeki kişi veya kurumlar dış

sansürden önce kendi kendilerini sansür ederek ileride ortaya çıkabilecek sorunları önlemeye çalışırlar”. Dolayısıyla bu aşamada haber üretim süreci içinde doğrudan ya da dolaylı olarak baskı gören ve ürettiği haber sansürlenene haberci için otosansür uygulamak kaçınılmaz hale gelmektedir. Ancak saha verilerinden de anlaşılmaktadır ki haberciler otosansürü iki farklı anlamda anlamaktadır. Bunlardan ilki, kamu vicdanını yaralayacak şeyleri göstermemek olarak tanımlanan otosansürdür. Bu bağlamda tanımlanan otosansürden bahseden haberciler için bu gerekli bir mekanizmadır. İkinci olarak ise, haber üretim süreci üzerinde yukarıda sözü edilen baskı ve sansürün artması karşısında, haber yapmaktan korktuğu için haber yapamaz hale gelen habercinin anladığı otosansür kavramıdır¹⁴. Aslında, ilk olarak tanımlandığı anlamdaki kavram otosansürü tam olarak karşılamamaktadır. Çünkü Mutlu’nun da yukarıda tanımladığı gibi bu kavram sansüre karşı habercinin aldığı bir önlemdir. Diğerisi ise bu sayede habercilerin kamu vicdanının yaralayacak durumlarda kendi uyguladıkları sansürdür ki bu otosansür değildir. Ancak araştırmanın içinde bu kavram ile ilgili sorular sorulduğunda gelen iki farklı tanımlamaya ait cevaplar birlikte ele alınarak bu ayrımın neden kaynaklandığı üzerinde durulmalıdır.

İlk olarak otosansürü gerekli bir mekanizma olarak gören katılımcılar yukarıda da belirttiğimiz gibi bunun nedeni olarak kamu vicdanını yaralayan görüntülerin verilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Öncelikle TRT’den şu iki örneği göstermekte yarar var.

Otosansür mekanizması şöyle elbette devletin ve milletin faydasına olacak şeyler bizim otosansürümüzdür her zaman otosansürümüzdür yani. Devletin ve milletin bekası olan her şey bizim için otosansürdür hocam. Her kanalında bu vardır bütün dünyada vardır. Mesela bugün taciz haberlerini mozaikleterek veriyoruz niye? Sansür yapıyoruz. Milletin faydasına olan şeyler bunlar. mozaiklemezsek hiç bir ölçümüz olmaz. Yayıncılığında bir ölçüsü vardır. Terör. Terörün amacı insanları korkutmaktır ürkütmektir. Zayıf düşürmektir. Ben terörün yaptığı hadiseleri saatlerce verirsem. terörün ekmeğine yağ sürmüş olurum ne güzel. Terörde bunu istiyordu zaten. Şimdi bunu vermediğin zaman adam diyor ki niye sansürlüyorsun kardeşim? Bu nasıl Türkiye’nin TV’si diyor? Öyle bakıyoruz biz. *Nejat, TRT*

Yaa otosansür kötü bir şey gibi algılanıyor. Şimdi bunu biraz açalım. Otosansür nedir? İnsanın kendi kendine uyguladığı sansür değil mi. E şimdi bir trafik kazası olmuş, cesetler bilmemneler var ortada. Sizin onlara, ya çocuklar arkadaşlar biz bunu şey yapalım, kan revan gösteremeyelim dediniz. Sansüre girer mi? *Fikret TRT*

¹⁴ Burada habercinin haber yapmaktan korkmasının nedeni işini kaybetme korkusudur.

Anlaşılacağı gibi, her iki örnekte otosansür, kamu vicdanını yaralayacak görüntüleri vermeme olarak düşünülmektedir. Hâlbuki bu bir sansür olsa bile kavramın asıl içerdiği anlamın dışındadır. Özellikle Nejat'ın anlatısından baktığımızda “devletin ve milletin bekası olan her şey bizim için otosansürdür” ifadesi otosansür kavramının kendisini kutsallaştıran bir anlam atfetmektedir. Aynı şekilde Fikret'in anlatısında da otosansürün gerekliliği trafik kazası örneği üzerinden verilmektedir. Burada eleştirilen nokta, habere ait tüm görüntülerin mozaiklenmeden verilmesi değil, otosansür kavramının yanlış kullanılmasından dolayı, ortaya çıkan bu anlamın otosansürü meşru bir anlayış olarak tüm basın sektörüne yerleşmesi endişesidir. Dolayısıyla burada bir kavram kargaşası yaşanmaktadır.

Tabii ki yapıyor. Yani işte geliyor ajanslardan size görüntü ya da siz çekip getiriyorsunuz. Mesela intihar noktasında bizim hassasiyetimiz var. RTÜK'ün kuralları var ama RTÜK'e gelmeden biz karar masasında kendi kendimize şunu verelim bunun vermeyelim. Verelim ama bu görüntüyü kullanmadan anlatalım olayı diye genelde haber masasında. Haber tartışılırken, bültene girecekse o noktada zaten neyi nasıl verilmesi gerektiğine orada karar veriliyor. Bir de hani kafadan hiç girmeyelim dediğiniz şeyler var. Son yıllarda bol bol kasetler çıkıyor. Onlara biz kendimiz burada hiç girmedik. Girmeyiz diye de düşünüyorum kendi kanalım adına söylersem. *Funda, Fox*

Şimdi iki tür otosansür var. Siyasi olanı söylemicem o tamamen sansür. Şimdi bazı şeylerde otosansür uyguluyoruz tam olarak otosansür mü bilemiyorum ya da kontrol mekanizması. Mesela çocuklarla ilgili şeylerde hassasızdır biz. Ona otosansür demeyelim isterseniz. *Arda, TV8*

Bu örnekten de görüleceği gibi, Funda'nın anlatısında da, intihar için duyulan hassasiyetten dolayı haberin verilmemesiyle otosansür kavramı birbirine karışmaktadır. Funda bu noktada kaset¹⁵ haberlerine hiç girilmeyeceğini söylerken de aynı kavramı kullanmaktadır. Burada bir otosansürden söz edilebilir. Çünkü kanal yönetimi kaset haberlerine girerek kimseye karşı taraf olmak istemiyor olabilir. Ama yukarıda da vurgulandığı gibi otosansür, kamu vicdanını yaralayacak görüntüleri göstermemek değildir. Arda'nın anlatısında da ifadenin başındaki karışıklığa kendisi müdahale ederek bu tür bir uygulamamanın otosansür olmadığını ifade etmektedir. Bu hakikaten de

¹⁵ Özellikle iktidara ilişkin çıkan ses kayıtlarından bahsediyor.

sorumlu yayıncılık meselesiyle ilgili olarak uygulanan bir çeşit sansürdür ve manipülasyon gibi bir amacı yoktur. Böyle bir uygulama haber üretim sürecinin görece özerkliğini tehdit etmez. Ancak baskı ve sansüre dayalı korkunun getirdiği otosansür medyada görece özerkliğin yitirildiğini gösteren tehlikeli bir mekanizmadır.

Otosansür, siyasi alanın gazetecilik alanına /medyaya yaptığı baskının bir sonucu olarak oluşan sansürle birlikte habercinin sansüre uğramamak için aldığı bir önlemdir (Mutlu 2008). Bu önlem habercinin kendinden ödün vermesine sebep olmakta ve sansürü haberin içine yerleştirerek haber değerinin düşmesine ve kamu yararının hiçe sayılmasına neden olmaktadır. Her yıl 10 Ocak tarihinde kutlanan “Çalışan Gazeteciler Gününde¹⁶”, basın açıklaması yapan haber emekçileri de, gazetecilerin işlerini kaybetmemek için uyguladıkları otosansürün çok önemli bir sorun olduğunu vurgulamışlardır.

4.2.2.3.2. Baskı ve Korkudan Beslenen Otosansür

Araştırmamızda da, otosansürün ciddi boyutlara ulaştığına ilişkin görüşlerle yoğun bir şekilde karşılaşmıştır.

Otosansür her aşamada uygulanıyor. Özel kanallarda da uygulanıyor. Arkadaşlarım olduğu için biliyorum. TRT'de de uygulanıyor. Çünkü zaten haberin şimdi gündem toplantıları olur. Özel TV'lerde ise haber müdür istihbarat şefi temsilcisi de gelir. Bir gündem toplantısı yapılır. Otosansür buradan başlıyor. Bunu şöyle görelim böyle görelim bunu böyle görelim. Orada sansür başlıyor Otosansür muhabirde başlıyor. Muhabir gittiği zaman kameraman da başlıyor belki görüntü alırken. Görürken kuruluşun yayın politikasına uygun bir şey değilse ya az görür ya soft görür bazı gazete ve TV'ler bizde öyle olmaz ama tam tersinden de görebilir. İşte bunlar yaktı yaktı filan gezi olaylarında olduğu gibi. Ya da hiç görmez haberde yapılırsa hiç görünmeyebilir buda hiç bir şey söylememek bir şey söylemektir manasında, ama muhabirde başlar editörde devam eder yukarıya kadar gider. *Ertan, TRT*

¹⁶ 10.01.2014 tarihinde yapılan basın açıklaması. <http://www.gazetemetro.com/sansur-otosansur-issizlik-kader-> Erişim tarihi: 03.07.2014 19:42.

Görüldüğü gibi Ertan anlatısında otosansürün oldukça yoğun bir şekilde yaşandığından bahsetmektedir. Haber toplantısında haberin nasıl ele alınacağı konuşurken başlayan otosansür, sahada muhabirin ve kameramanın habere bakış açısını da etkilemektedir. Ertan’da TRT’de bu sürecin daha çok haberi görmeme yönünde uygulandığından bahsetmektedir.

Sansürün olduğu yerde otosansürün olmaması mümkün değil...sansürün en yoğun yaşandığı yerde otosansür daha çok yaşanır. Ama birileri de bunu söylediğinde yok biz onu öyle yapmıyoruz diyor. Bir şekilde bir olay var muhabir bir yere gidiyor sorarken metnini yazarken onu çok yoğun bir şekilde hissediyor. Eğer her şeye rağmen muhabir metnini yazar onu editörün yerine koyarsa bir oradan sesli bir şekilde uyarı alır iki hiç ona kalmadan editör onu çıkarır. Bunu bir defa yaşarsın iki defa yaşarsın 3 defa 10 defa yaşarsın muhabir kendiliğinden artık o tür alanlara girmez dolayısıyla artık o otosansür olur. *Nihat, TRT*

Görüldüğü gibi Nihat, muhabirin otosansürü sahada yoğun bir şekilde hissettiğini vurgulamaktadır. Muhabir eğer her şey rağmen haberini yazar ve onu editöryal masaya getirirse uyarı alacağını ve haberinin yayınlanmayacağını birkaç defa deneyerek öğrendiğinden artık kendiliğinden bu tür bir haber yapmamaktadır. Dolayısıyla otosansür muhabir düzeyinden başlamaktadır. TRT’den bir diğer katılımcı Kenan’da bu duruma paralel olarak şunları ifade eder;

Otosansür şu anda bizim işimizin en önemli sorunsalı bir gazetecinin de en önemli sorunsalı. Çünkü, otosansür uygulama durumunda hissettiğiniz an kaleminiz kullandığınız sözcükleri ölçüp biçiyorsunuz. Bu ölçüp biçerken de kafanızın içinde kaygılar var. Neye göre otosansür uyguluyorsunuz? Ben bunu şu şekilde yaparsam yayınlanır mı kaygısı var? Niçin? Özel sektördeyseniz bunu patronaj siyaset ilişkisini ne yönde etkiler? Patronajın çıkarlarına dokunur mu dokunmaz mı? Kamu hizmeti yayıncısıysanız şu andaki gerçeklikten bahsediyorum. Güç odaklarına yani TRT üzerindeki baskısı olan güç odaklarına siyasal iktidar tepki alır mıyım almaz mıyım oradan bakıyorsunuz. *Kenan, TRT*

Kenan burada muhabirin duyduğu kaygının otosansürün uygulanmasındaki etkilerinden bahsetmektedir. Haberci haberi yazarken artık neyin haber değeri taşıdığını araştırmaktan çok, “suya sabuna dokunmama” mantığıyla haber yapacağı konuyu seçmekte, kullanacağı sözcüklere dikkat etmektedir. Burada haberci eğer kamu sektöründeyseniz, çalıştığı alandan uzaklaştırılmak, özel sektörde ise işten atılmak korkusuyla otosansür uygulamaktadır. Bu konuya ileriki bölümlerde tekrardan değinilecektir

Özel medya kuruluşlarında da benzer bir biçimde otosansür mekanizmasının işlediği görülmektedir. Otosansürün bu anlamda nasıl işlediğine ilişkin olarak Didem oldukça didaktik bir biçimde süreci şöyle anlatır;

Otosansürü belirleyen bir kaç kriter olduğunu söyleyebilirim izninizle. Bunun birincisi kişinin kendi gazetecilik ilkeleri ve ahlakı. İkincisi kişinin siyasi görüşü, 3.sü kurumun yani haber kanalının ya da TV kanalının yayın politikaları. Bu 3 etkenle bence otosansür şekilleniyor. Dolayısıyla da oto sansür mekanizması öncelikle şudur. Zaten bültende yer alma olasılığı düşük haberi en başta elersiniz. Bazen bu siyasi anlamları da olabilir. Örneğin İHD açıklamaları için ekip göndermeyebilirsiniz. Niye? Çünkü eğer bültenlerinizde İHD'nin açıklamaları yer bulmuyorsa kurum politikaları gereği veya bazen renkli görülmediği için, bazen her konuda açıklamalar yapıyorlar diye farklı bakış açıları olduğu için İHD'yi görmezden gelebilirsiniz. Bu beraberinde otosansürde getirmiş olur aslında. Belki de izlense haber olabilecek haber değeri olabilecek bir basın açıklaması yapmaktadırlar. Baştan siz otosansürleyerek gündemi belirlemeyi kararlaştırırken, otosansür mekanizmasıyla eleme yapmış olursunuz. *Didem, Haber Türk*

İkincisi de şu siyasi görüşten kastım şu hem editörün hem de siyasi aktörün görüşü olabilir, bazen bu ikisi paralel olabilir. Bazen farklı olabilir. Farklı olduğu noktada ısrarla kendi siyasi görüşünüz doğrultusunda haber yönlendirmesi yapamazsınız. Çünkü öyle ya da böyle profesyonel bir iştir gazetecilik maaş almaktasınızdır. Ve maaş aldığınızın kurumun beklentileri kapsamında işçi işveren ilişkisi kapsamında istekleri karşılamanız gerekir. Siz emeğinizi ve ürününüzü satıyorsunuzdur. O ürün ve emeğin satılabilmesi için de karşı tarafın alıcı olması gerekir. Dolayısıyla da otosansür mekanizmasında karşı görüşlü bir kurum ve editör söz konusuysa dengeyi aramakla sonuçlanabilir, hem kendi siyasi görüşündeki haberleri hem de kurumsal beklentileri karşılamak gibi düşünülebilir. Siyasi görüşü paralel ise o noktada konu kendiliğinden daha basit çözülmüş olabilir. Editörün duyduğu otosansür kaygısı da ortadan kalkmış olur. *Didem, Haber Türk*

Görüldüğü üzere Didem bu durumu oldukça profesyonel bir açıdan değerlendirmektedir. Habercinin kendi duruşu ve ahlaki ilkelerine ek olarak siyasi görüşü bu süreçte etkili olan etmenlerdir. Üçüncü olarak ise habercinin çalıştığı kanalın yayın politikalarının belirleyiciliğinden bahseder. Burada Didem'in vurgusu ücretli bir çalışan olan habercinin de bu sebeple sürece fazla müdahil olamadığı yönündedir. Dolayısıyla haberci her zaman için bu etkenler arasında bir denge kurmak zorundadır. Ayrıca burada da sözü edilen siyasi aktörün tavrının belirleyiciliği aslında iktidarın (olası) baskısını işaret etmektedir. Didem burada haberi kültürel bir ürün olarak tanımlamaktadır. Doğal olarak böyle bir haber tanımı izlenmeyi sağlamak gibi bir işlevi de içinde barındırmaktadır. Bu da beraberinde reyting kaygısını getirmektedir. Bu noktada haberin kamu yararı gözetme

işlevi ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla haberin üretimi ticari bir amaca dayanmış olmaktadır.

Otosansürün uygulanması temelde haberde kullanılan dili bile etkilemektedir. Haber buna göre üretilmekte ve şekillenmektedir. Burada Derya'nın anlatısı dikkat çekicidir:

Tabii ki bahsedilebilir. Şimdi öncelikle her konuda seçtiğimiz dil önemli. Biz yani daha çok edilgen bir dil tercih ediyoruz...Mesela siyasi söylem çok sertleşti. Geçenlerde, örneklendirerek anlatayım: MHP'li üst düzey yöneticinin başbakana yönelik çok sert bir ifadesi vardı. Ee biz o ifadeyi haberde kullanmadık çünkü iki nedenle. Birincisi yayın yoluyla hakaret. Yani birinin söylediği ve işte 30 kişinin duyduğu fakat kameralar aracılığıyla milyonlara aktarabilecek bir olayı görüntünün içinden o bölümü ayıkladık. Çünkü yayın yoluyla hakarete giriyor. İktidar kanadından da benzer bir söz gelirse onu da bu kadar titizlikle inceler miyiz açıkçası bilmiyorum. Bu bir otosansür. *Derya, Star*

İkincisi işte haberlerin mesela birisi bir konu ile ilgili konuşulur. Özellikle bizim kanalımızda bilinmediğini varsayarak yazarız. Çok genelleşmiş bir tartışmaya değil ama. Mesela onu yazarken partilerin nasıl adımlar attıklarını filan daha kontrollü yazıyoruz. Oda bir otosansür. Çünkü biliyoruz ki artık bu tür yazılmadığından böyle olmadığında, çok fazla iktidarı eleştirip gönderme ya da dokundurma yaptığınızda, işte bir takım danışmanlarından iktidarın uyarılar geldiğini üstü kapalı da olsa bir takım işte nasıl diyim gazetecilerin iş hayatını da etkileyen ya da kanalın yönetiminde tartışılan noktalar olacağından, açıkçası bunlara dikkat ediliyor. Hatta haber kanallarında, belli muhalefetten belli isimler yayına dahi çıkartılmıyor. Çünkü yayında kontrolsüz olarak iktidar sert gönderme yapar da o taraf rahatsız olur diye. *Derya, Star*

Görüldüğü üzere Derya anlatısında önce haberde kullanılan dilin ne kadar edilgen olduğundan söz etmektedir. Bu şu açıdan önemlidir: Haber üretim sürecinde uygulanan otosansür haber metninin kendisine yansıdığı için kullanılan dil hiçbir şey söylemeyen sadece aktaran bir özellik göstermektedir. Derya bu noktada anlattığı örnekte yayıncılık açısından yayın yoluyla hakareti ekranlarına taşıyamayacağını söylese de devamında bunun iktidar kanalından gelmesi durumunda bu kadar titizlikle inceleyip incelenmeyeceği konusunda emin değildir. Çünkü bu şekilde olası bir incelemeye iktidar tarafından nasıl bir tepki geleceğini kestirememektedir. Burada duyulan korku otosansürdür. Derya'da bunu belirtmektedir. Derya anlatısının devamında, otosansürün neden uygulandığından da yine bu minvalde bahsetmektedir. Artık haber daha kontrollü

yazılmaktadır çünkü herhangi bir eleştiri durumunda iktidarın baskısı ile karşılanacağı ve bunun hem kanlın sahibini hem de o kanal da çalışan habercilerin iş hayatını etkilediği bilinmektedir. Bir önceki alt bölümde, Nihat'ın TRT'de yayına çıkacak ya da çıkmayacak uzmanların belirli olduğuna dair ifadesi, burada Derya'nın anlatısı ile de desteklenmiştir. Derya bu durumu haber kanalları üzerinden örneklendirmektedir. Böylece uzmanlara yönelik bu tür bir uygulamanın olduğuna dair ifadelerle hem kamu hem de özel medya çalışanları ile yapılan görüşmelerde rastlanmıştır.

Otosansürün uygulanma nedenlerinin temelinde baskının yarattığı korku yattığı anlaşılmaktadır. Bu günümüz Türkiye'sinde siyasi alanın ekonomik alan ve gazetecilik alanına/medyaya tahakküm kurmasından kaynaklanmaktadır.

Şimdi gerçekten iste istemez sistem otosansüre geçiyor. Hepsinde otosansür var. Hiç gerek kalmadı. Ama sansürün yoğun olması sayesinde, adamın belki de kızmayacağı şeyleri bile sansür ediyorsunuz. Korkmuş çünkü adam şimdi. Patron ne diyeceğini bilmiyor. Patron olmaz ki gazetecilikte kardeşim. Bir tane adam dese ki bu sizde ne arıyor dese ortalığı birbirine katacak. *Arda TV8*

Görüldüğü üzere, baskı ve sansürün yarattığı korku özel medya sektöründeki patronajı derinden etkilemektedir¹⁷. Korku öyle bir noktaya gelmiştir ki patron bile habere nasıl yaklaşacağını bilememektedir. Arda devamında sansür ve otosansürün bu korkuyu haklı çıkarır bir şekilde birçok habercinin nasıl işten atıldığına ilişkin sürecin nasıl işlediğini de şöyle anlatmaktadır;

Bizde oluyordu mesela Fethullah Gülen'i ağılatıyorduk. Biraz fazla ağılatmışız hemen o bize böyle yansıyor yukarıdan genel yayın yönetmeni diyor ki bizim arkadaşımıza İsmail diyor ağılatma o kadar çok kibarca söylüyor. Mesela, Kılıçdaroğlu çok fazla verdiniz biraz daha yumuşatalım. Biz bilmiyoruz onun ne olduğunu muhtemelen yukarıdan başka bir şey geliyor, bir bakıyorsunuz tasfiye olmuş adam tasfiye olmuş televizyonlardan. Önce fırça yiyor. Eğer diretirse bunlar tek tek topluyor raporlanıyor isimler. Hemen atmıyorlar eğer diretirse kesin gidiyor. Esas gezi sürecinde oldu. Gezi sürecinden sonra inanılmaz boyuta vardı. *Arda TV8*

¹⁷ Gazeteci Derya Sazak, "Batsın Böyle Gazetecilik" adlı kitabında (2014:61) Milliyet gazetesi sahibi Erdoğan Demirörenin Derya Sazak ve Namık Durukan'ın "İmralı Zabıtları" manşetinden sonra Başbakan'dan özür dilediğini anlatmıştır. Ayrıca Erdoğan Demirören'in "üzdüm mü seni patron" diyerek Başbakanı aradığı ve ağıladığına ilişkin bir ses kaydı internet sitelerinde yer almıştır. <http://t24.com.tr/haber/basbakan-rezillik-namussuzluk-dedi-milliyetin-patronu-telefonda-agladi.252758>
Erişim Tarihi: 02.11.2014, 22:36

Araştırma sırasında katılımcılar sık sık baskının doğrudan üst düzeyde hissedildiğini bunun muhabire o kadar sert yansımadağını belirtmişlerdir. Arda'nın anlatısı da bu savı destekler niteliktedir. Genel yayın yönetmeninin önerileri bu süreç daha yumuşak bir şekilde gerçekleşmektedir. Burada genel yayın yönetmenin uyguladığı otosansür kendi altında çalışan muhabiri de sansürlemektedir. Arda bu sürecin Gezi olaylarından sonra daha da arttığını belirtmiştir.

Otosansür sadece bu döneme özgü olarak değil daha önce de başka iktidar odaklarının baskılarıyla oluşmuş bir mekanizmadır. Ancak İsmail bu noktada şu an uygulanan otosansürün eskiye göre daha çok arttığından bahsetmiştir;

Benim mesleğe başladığım dönemle şu an karşılaştığımızda oto sansür süreçleri çok daha artmıştır. Yani 80lerin sonlarında başladı 90larda Kürt meselesi PKK hikâyesi ordudan gelen bir tırnak içi ikazlar neticesinde hepimiz neyi söyleyeceğimiz neyi söylemeyeceğimiz, hem bir cümleyi nasıl kuracağımızı hatta hangi önekleri ya da arka ekleri kullanacaklarını şey yaparlardı oda bildiğimiz şeydir. Ama hep şunu bilirdik hani neyi ne kadar söyleyeceğimizi neyi ne kadar göstereceğimizi nasıl bahsedeceğimizi ya da hiç bahsetmeyeceğimizi bilirdik. Dönem dönem otosansürün biçimi değişiyor. Şu anki dönemde de neyi tam yapıp yapmayacağımızı muhabirler biliyor... İşte yukarıdan aşağıya doğru gelirken bir süre sonra editöryal ya da yönetici kadro şöyle bir refleks oluşturuyor. Yani şimdi bunun yaparsak zaten bir şey gelecek. İtiraz gelecek. Artık bunla uğraşmayalım biz diyerek daha yukarıya gitmeden o haberi önü bir şekilde kesiliyor yapmayalım bunu ya da bu haberi görmeyiz biz. Bu tabii otosansür yani başı başına. Bir süre sonra doğrudan müdahalenin yerini bu alışkanlık tarzı, bu alışkanlık haline geliyor. Yukarının artık çok fazla müdahale etmesi gerekmiyor çünkü aşağısı yukarının tırnak içinde canının sıkın ya da müdahalede bulunması ihtimalini önlemek için kendince bir kalkan oluşturuyor bu şekilde otosansür devam ediyor yani. *İsmail, NTV*

İsmail'in anlatısındaki şu cümle oldukça çarpıcıdır. "Neyi ne kadar söyleyeceğimizi bilirdik". Bu otosansür mekanizmasının nasıl her zaman var olduğunu göstermek adına önemli bir ifadedir. Ancak şu an uygulanan otosansür İsmail'in de söylediği gibi daha ciddi bir şekilde gerçekleşmektedir. Üretilen habere uygulanan baskı ve sansür siyasi iktidar aracılığıyla kanal yöneticilerine oradan da editöryal kadro ve muhabirlere yansımaktadır. Bu durumda haberci, ürettiği habere itiraz edileceğini, müdahale edileceğini bildiğinden herhangi bir uyarı olmaksızın o haberi üretmemektedir. Bu anlamda haberci kendisine bir savunma mekanizması oluşturmaktadır. Ancak bu

savunma mekanizması habercinin konumunu korumasına rağmen, haberin ve habercinin değerini azaltmaktadır. Haber ve habercinin toplum içinde itibarsızlaşması bu şekilde gerçekleştirilmektedir. Otosansürün bu anlamda haberci tarafından içselleştirmesi haberci refleksinin de yitirilmesinde etkili olan nedenlerden biri olmuştur. Bu konuya bir sonraki bölümde tekrardan dönülecektir.

Bu durum karşısında bazı haberciler ise taraf olmamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Erdal anlatısında tarafsız kalmayı amaçlayan bir duruş sergilemek istediğini söylemektedir;

Çünkü bir sürü şey var mesela bir sürü kanalda hükümetin çok büyük ağırlığı var. Satın alma boyutunda ağırlıkları var işe dost muhabbetinde bakıyorlar artık. Eskiden yandaş medya falan filan gibi bir şey olurdu. Şimdi uuu yani artık yandaşa baktığında karşıda zaten bir şey yok. Ben de kendimi yandaş olmayan olarak görüyorum sadece yandaş değil. Sadece bu kadar yani. Karşıda da olmak istemiyorum anladın mı? Biraz önce söylediğim o zaten. Karşıda filanda olmak istemiyorum öyle bir derdim yok benim. Ben hala habercilikte o yeteneğimi¹⁸ kullanmak istiyorum. Yani tabii ki namusumu o kadar kaygan ve tehlikeli olarak korumak zorundayım. Başka türlü zaten burada durmamın bir manası yok... Yani teslim olmamak ama kuduz gibi saldırgan olmamakta. Tadında bırakmak. İnsanların anlayabileceği seviyede olmak. Belki biraz daha şeyler azıcık daha rahat olsa biraz daha farklı olabilir ama enteresan bir dönemden geçiyoruz zaman zaman otosansürü kendi kendimize de dikkat etmeye çalışıyoruz zaten arkasından da şeyler geliyor hükümetten açık açık muhabir arkadaşlarımıza da bizim olmasa da başka yerlerde de soruyu bile sorarken alınganlık yaratıyor ve geriliyor bilmem ne oluyor falan filan. Ama şeyde değil yani emin olun ya da bana yansımıyor.

Görüldüğü üzere, Erdal bu baskı ve sansür ortamında iki tarafta da olmak istememektedir. Yandaş olarak görülmek istememekte ama aynı zamanda bunun karşısında saldırgan bir tavır göstermekten de çekinmektedir. Erdal burada taraf olmaktan kaçınarak sadece habercilikle uğraşmak istediğini vurgulamaktadır. Gazetecilik namusu ona göre bu şekilde korunabilir. Erdal burada yaşanan dönemin normal bir dönem olmadığını da

¹⁸ Erdal görüşme sırasında kendisinden önce meslekte deneyimli olan bir gazeteciden aldığı bir tavsiyeden bahsetmektedir. Burada o tavsiyedeki niteliğe vurgu yapılmaktadır. Şöyle anlatıyordu Erdal; “bizim yine rahmetli Cevat abinin bir lafı vardı olum derdi haberi yazarken ya da yansıtarken tavşan gibi korkak olmayacaksın, tilki gibi kurnazda olmayacaksın ikisinde de ensenden tutar yakalarlar olm korkakta olsan kurnaz da olsan. Yılan gibi olacaksın derdi nasıl yani sinsi mi olamaz yani. Hayır, olum yılan kadar kaygan ve tehlikeli ve kaygan olacaksın. Haberi öyle yazacaksın ki yılan zannettekler seni ama uzandığında kendini öyle bir şey bırakacaksın ki haberin içinde elinden kayıp gideceksin ama seni uzanacak yakalayacak kadar yapacaksın onu yapmazsan seyirci senin a...a s...r seni seyretmez yarın seyretmez yani. O adam sende onu görecektir o tehlikeyi vereceksin”.

vurgulayarak iktidardan gelen baskının varlığını kabul etmektedir. Ayrıca birçok meslektaşı gibi, diğer meslektaşlarına gelen baskılardan da söz etmektedir. Yine de burada bu baskının kendine yansımadığını söylemektedir. Ancak Erdal'ın burada tarafsız kalmak adına zaman zaman çok net konuşmadığı, daha doğru bir ifadeyle temkinli yanıtlar verdiğini de belirtmek gerekir. Başka bir deyişle Erdal'ın yaşadığı taraf olmama isteği sorulan sorulara verdiği yanıtlarda da kendini hissettirmektedir.

Buraya kadar anlatılanlardan şu iki sonuca ulaşılabilir. Birincisi, Türkiye'de medyanın yapısı gerek kamu gerek özel sektörde olsun ciddi biçimde anti-demokratik bir özelliğe sahiptir. İkincisi ise bu yapı içinde habercinin, haber değeri, toplumun gerçekleri ve kamu yararını gözetmekten çok işini kaybetmeme korkusuyla yaşaması haberci refleksini kaybetme tehlikesi doğurmaktadır ki- bu refleksin hâlihazırda yitirilmiş olduğu birçok katılımcının anlatılarında mevcuttur. Dolayısıyla denetim ve kontrolün giderek baskı ve sansüre dönüşecek şekilde yaygınlaşması ve bu baskı ve sansürün getirdiği korkuya dayalı olarak ortaya çıkan otosansür mekanizması medyanın görece özerkliğini yitirdiğini göstermektedir. Görece özerkliğini yitirmiş olan medyada haber üretim sürecinin işleyişi, patronaj ve iktidar ilişkilerine bağımlı bir hale gelmiştir. Bu bağlamda kamu yararının ne ölçüde gözetildiği tartışılmalıdır.

4.2.3. Kamu Yararı İçin Haber Anlayışının Çöküşü ve Reyting Haberciliğinin Yükselişi

Bir önceki bölümde, medyanın görece özerkliğini kaybettiğinden bahsedilmişti. Dolayısıyla bu anlamda haber üretim sürecinde kamu yararının gözetilmediğine ilişkin bulgulara da rastlanmıştı. “Kamu yararı temelde kamunun, halkın bilme hakkı olarak düşünüldüğünde, neyin haber olacağına karar verilmesi ile başlayan ve neyin izleyiciye sunulduğu ana kadar olan süreci ilgilendirmektedir” (Vural 2010:111). Ancak saha görüşmeleri sonucu anlaşılmıştır ki, kamu yararı kavramı da bir önceki bölümdeki otosansür kavramı gibi farklı tanımlanmaktadır. Daha doğru bir ifadeyle, haberciler için net bir kamu yararı kavramı yoktur. Kamu yararı, haberciler için çalıştıkları kurumun

yayın politikası bağlamında şekillendirilen kavramdır. Bir başka deyişle neyin kamunun yararına olduğuna kamunun dışında bir mekanizma karar vermiş olmaktadır. Haber üretim sürecinde kamu yararının gözetilmesi bu anlamda karmaşık bir meseledir. Bu noktada neyin kamu yararına olduğu tartışılırken, reytinge dayalı haberciliğin yükselişi ise kaçınılmaz olmuştur.

Kamu yararı bu noktada hocam. Kamu yararı budur. Ben eğer o seli, zaten bende birinci haber olarak bağlanıyorum. Ama tutup ta, tamam Türkiye gitti diye 2 saat yayın yapmıyoruz. Bizim de canlı yayın aracımız var bizimde muhabirimiz var orada. Muhabire diyoruz ki çek kardeşim çizmeleri suyun içine gir diyoruz. O giriyor bunu bizde yapıyoruz ama tutup ta saatlerce yapmıyoruz. Hocam bu bir felakettir yani o evin oraya yapılması felaket. Japon TV'lerini izliyorum tsunami sonrası biz olsaydık orada yüzenleri şey içine alırdık yok gardırop yüzüyor araba yüzüyor tek tek gösterirdik o kadar çok ajitasyon yapardık ki tamam Japonya diye bir ülke yok derdik artık. Yani adamlar duyarlı 11 Eylül olayları oldu. Hiç yakın bir görüntü yok. Kamu yararı bu. Ben bu ülkede yaşıyorum yani ben bunu yaptığımda elime ne geçecek yok. Şimdi biz bu yayıncılığı yapıyoruz. Eskiden o yayıncılığı yapan insanların hepsi düştü. İşte reytingler ortada burada hocam. Canlı olarak izliyoruz hepimiz bakıyoruz durum ne diye bakıyoruz (reyting sistemini gösteriyor bilgisayardan) *Nejat, TRT*

Nejat buradaki anlatısında bir felaket haberine çok fazla yer verilmemesinin bir kamu yararı olduğunu söylemektedir. Dünyadaki yayıncılık örneklerine de dikkat çekerek ajitasyonun Türkiye'de çok sevildiğine vurgu yapmaktadır. Eskiden bunların reyting uğruna yapıldığını hâlbuki şimdi reytinglerinin daha yüksek olduğundan bahsetmektedir. Bu örnek, kamu yararına yayıncılık ve reyting haberciliği arasında ciddi bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Çünkü burada bir haberin kamu yararına olup olmadığını belirleyen Nejat'a göre reyting mekanizmasıdır.

Burada Kenan'ın anlatısı ise daha çok habercinin sorumluluğuna gönderme yapmaktadır;

Yaptığımız iş kamusal bir iş kamusal alanda faaliyet gösteriyoruz. Bu hayatın içinde kamusal alanda var. Halkta bir etki uyandırıyor. Bir şekilde onların o mesajı nasıl aldıkları onların konumlanışı ile ilgili bir şey. Biz bunu yaparken en sağlıklı bir şekilde oluşmasını düşünmeliyiz. Toplumsal hayatın herhangi bir müdahaleye el vermeyecek şekilde olan biten şekliyle algılanması yönünde bir iş yapmalıyız. Bu sonuçta bir kamu yararısıdır. Gündelik hayat normal seyrinde işler gerçekliğin en saf ve pür haliyle kitleler o gerçeklikle karşılaşır. ve herhangi bir müdahale olmadan, manipülasyon ajite bir tutum dezenformasyon bir yönlendirme bozulma olmadan onla karşılaşır. Kitlelerin gerçeklikle karşılaşma ortamlarından birisidir haberler. İşte o gerçekliği, o karşılaşmanın en tarafsız objektif şekilde gerçekleşmesi için kamu yararını en ön safta da tutmalıyız o bilinçle o duyguyla hareket etmeliyiz bu

bir. İkincisi kamu yararı derken, toplumda infial yaratmayacak panik korku gibi sonuçlara yol açmayacak bir tutumla hareket etmeliyiz. Gözetmeliyiz. Bir de halk bunun bilmesi gerekiyorsa vermeliyiz. Saklamamalıyız. O olayın bilinmesinde kamu yararı varsa biz o olayı olanca boyutlarıyla verebilmeliyiz. Telefon görüşmeleri iddianamelere yansıyan mesela kamuya yansıyan bunda kamu yararı var bunu bilmesinde biz bunu vericez. bu dinleme değil mahkeme kararıyla alınmış bir şey. Ama özel hayatını bilmesinde kamu yararı yok. Yatak odası kamu yararı değil insanların özel hayatı. Yatak odasına giremezsin. Ama sen toplumu yönetim şeklinde yanlış bir şeyler varsa yanlış bir yöntemle hukuki olmayan yollarla sen bir takım kararları uyguluyorsan yapıyorsan gazeteci bunu vericek. Kim ne düşünüyor o bunun düşünüyor o ne der? Bu ne söyler bırakacak ve olanı biteni verecek ve haberini vericek. Bunun bilinmesinde kamu yararı var. Halkın aleyhine bir durum var orada. Yasal olmayan şeyler yapılıyor ve bu halkın aleyhine sonuçlanacak olaylara neden olabilir. Kamu yararının mutlaka ve mutlaka gözetmeliyiz. Şu haberi verelim mi vermeyelim mi? orada kamu yararı varsa vereceksin kardeşim. *Kenan TRT*

Görüldüğü üzere, Kenan kamu yararının haberdeki gerçekliğin bozulmadığı zaman ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Haberin gerçekliği ancak kamu yararını gözeterek var olabilmektedir. Bilinmesi gereken ne varsa saklanmamalıdır. Özel hayatın ihlali haricinde korkmadan her şey söylenmelidir. Bu anlamda kamu yararına haber yapmak baskı ve sansürden korkmadan herhangi bir otosansür uygulamadan üretilecek haberle mümkün olmaktadır. Ancak bu bir önceki bölümde de anlatıldığı gibi çok zordur. Kenan'ın burada ikinci anlamda anlattığı kamu yararı Nejat'ın kamu yararı tanımına benzemektedir. Yine bir önceki bölüm hatırlanırsa, yanlış anlamda kullanılan otosansür kavramının bu anlamdaki kamu yararı ile karıştırıldığı görülebilir. Kamu yararına ilişkin olarak kamuyu paniğe sürükleyecek her tür açıklamadan kaçınılması gerekmektedir.

Habercilik başlı başına ele aldığımızda kamu yararını beklemek gerekemeyebilir ama. Kamuyu infiale tereddüte kaygıya düşüren haber yapmayın bu sansür anlamında değil. Şimdi diyelim gölbaşında kolera var değilimiz zaman gölbaşı halkı mesela iki tane vaka vardır. Bu sefer gölbaşında yaşayan onbin kişi paniğe kapılacak. Burada dikkatli olmak gerekiyor. Burada kamu yararı gözetmek zorundasınız. Halkı tereddüte paniğe korkuya yöneltmemek için orada gözetmek zorundasınız. Bunun dışında herhangi bir otokontrole gerek yok. Levent, TRT

Görüldüğü gibi Levent te anlatisında benzer bir durumu işaret etmektedir. Aslında buraya kadarki bütün anlatı örnekleri kamu yararını sorumlu yayıncılık ölçütü içinde ele almaktadır. Ancak kamu yararının tek ölçütü bu değildir. Nitekim Nihat kamu yararının

haberinin temelinde olması gerektiğini belirtir ve bu anlamda kamu yararının, kamu hizmeti yayıncılığı bağlamında da ele alınması gerektiğinden bahsetmektedir.

Kamu yararı... Başka bir şey olamaz ki zaten. Haberin amacı o basın özgürlüğü dediğimiz şey halkın haber ve bilgi alma hakkıdır. Yoksa tek başına gazetecinin habercinin bağımsızca özgürce çalışması değildir. Habercinin aracılık ettiği şey halkın bilgi ve haber ve bilgi alma hakkıdır. Dolayısıyla bütün sistem bunun üzerine kurulmalıdır. Başka bir şey düşünülemez. Kamu hizmeti de budur. Yayıncılık gerçekten kamu hizmetidir. Bunun temeli de herkese eşit yapılmasıdır. TRT eğer Ardahan'ın bilmemne ilçesinin bilmemne köyünde 10 kişi yaşıyorsa oradaki 10 kişiye yayını ulaştırmak zorunda. *Nihat, TRT*

Görüldüğü üzere, Nihat anlatısında kamu yararını gözeterek haber yapmanın haberin amacı olduğunu söylemektedir. Bu anlamda basın özgürlüğünün sadece gazetecinin özgürce çalışması olmadığını halkın bilgi ve haber alma hakkı olduğunu da vurgular. Dolayısıyla haberci burada sadece aracıdır. Ve haber halk için yapılmaktadır. Bu bağlamda bir kamu hizmeti yayıncısı olan TRT kamu yararını en başta gözetmesi gereken bir kurum olmalıdır. Kamu yararını gözetmeyi haberin amacı haline getirilmesi durumunda yukarıda Kenan'ın bahsettiği anlamda hiç kimseden çekinmeden yayın yapılabilir. Kamu yararına yayın yapmak haberciye de bir misyon yüklemektedir. Bu doğrultuda, İsmail'de habercinin görevinin kamunun hakkını savunmak olduğunu belirtir.

Tabii ki bu gazetecilik işi kamu işidir ve kamu yararı işidir. Sonuçta bu yaptığımız işin tırnak içinde alıcısı kamudur. Ve gazetecide kamudan yanadır ve kamunun hakkını savunmak durumundadır. dolayısıyla, bu kamunun hakkını savunurken kamunun hakkının ihlal ettikleri noktada ki haberler bizim şeyimizdir..o haberleri çıkarmak savunmak bizim görevimizdir. Yoksa iktidarın şu ya da bu iktidarın yanında konumlanıp ya da onarı bir şekilde savunmak değil. Hep şu karıştırılıyor Türkiye'de hani. Gazetecilik mesleki ve varoluş itibarıyla muhalifdir. Şöyle muhaliftir. Haberi ancak öyle bulursunuz. Öbür türlü haber bulamazsınız. Bu kötülük ya da her şeye karşı olma anlamında değil muhalif. Yani çünkü kamuyu savunmak sonuçta muhalif olmaktır. Diğer tarafın yanında durmayacağınız için. Oradan haberi yapabilirsiniz. Öbür taraftan baktığımızda o haberleri zaten, göremezsiniz.... Haberin kendisi muhaliftir. Ve kamudan yanadır. *İsmail, NTV*

Görüldüğü üzere İsmail'de kamu yararı meselesine kamunun hakkını savunmak bağlamında yaklaşmaktadır. Haber doğası gereği muhalifse, haberci de bu haberi çıkarmak ve haberin içerdiği kamu yararını savunmakla mükelleftir. Bu anlamda başka

bir kaygıyla haber yapılmaması gerekir ki görelî özerkliğini yitiren medya da bu çok mümkün değildir. Özellikle prime time habercilik yapan televizyonlarda kamu yararından daha önde bakılan şey reytingdir.

Burada Funda'nın anlatısı dikkat çekicidir;

Kesinlikle kamu yararı gözetiyoruz. Haber noktasında söyleyeyim ben. Bir siyasetçinin kaseti çıktığında, ilk ben indirdim mesela o görüntüyü, gece. Bir an heyecan yaşıyorsunuz. Süper işte harika bir şey elde ettim diyorsun filan ama sonra bir sakinleşip bir tık sonrasını düşündüğünde, bu adamın özel hayatı, hiç kimseyi ilgilendirmez yani belki ben o sabah o görüntüyü verseydim gün birincisi olurum belki de bilmiyorum. Ama sonuçta böyle bir reytinge de gerek yok. Bunun yanında tabi çocukların etkilenmemesine çalışıyoruz her ne kadar çalışmıyormuş gibi dursak ta. Aslında çalışıyoruz yani gerçekten. Bunun gibi hani kamuyu yönlendirme gibi bir güdümüz var mı evet var. *Funda, Fox*

Funda anlatısında kamu yararının gözetildiğini savunmaktadır. Ancak verdiği örnek özel hayatın gizliliğiyle ilgilidir. Devamında böyle bir reytinge gerek olmadığını belirtir ancak bunu vermek ya da vermenin bir kamu yararı içerip içermediğinden bahsetmemektedir. Fakat kamuyu yönlendirme güdüsünden bahseder. Görüşmenin devamında ise öncelikli amacın reyting olduğunu belirterek şöyle der;

Aslında bizim öncelikli amacımız reyting yani. Bizim amacımız o. Biz reyting alıyorsa haberimiz mutluyuz gururluyuz sevinçliyiz. Ama reyting almıyorsa mutsuzuz yani. Yine de reyting uğruna her şeyi yok etmemeye de çalışıyoruz. Kurumum olarak bunu çok rahat söyleyebilirim. Sonuçta bir tık daha önde yani reyting. *Funda, Fox*

Burada bu iki alıntının bölünerek verilmesinin nedeni, Funda'nın, amacın kamu yararından öte reyting olduğunu bir anda söylememesinden kaynaklanmaktadır. Reyting uğruna her şeyin yapılmadığına dair kanalını savunmaktadır. Bu yüzden bir önceki alıntıda özel hayatın gizliliğini ihlal etmediğini belirtmiş akabinde yine de reyting uğruna her şeyi yok etmemeye çalıştıklarında bahsetmiştir. Bu anlamda bir özeleştirî yapmıştır. Bu alıntı göstermektedir ki, haber üretim sürecinde kamu yararından öte düşünülen şey haberin alacağı reytingdir. ATV'de çalışan Şebnem'in anlatısı da bu durumu destekler niteliktedir.

Ona gayret ediyoruz zaten. Tabi her haber için değil. Köpek güzellik yarışması bunun ne gibi bir kamu yararı olabilir yani. Yıllar yılı bu reytinglere bakarak insanların ilgisini çeken böyle şeyler vardır bir takım, kedi köpek görmeyi insanlar

sever, tüp bebek mutlaka izlenir. Askerlik bedelli askerlik her gün yapsın her gün izlenir. Onda mutlaka bir kamu yararı vardır ama bir sürü insanı ilgilendiriyor. İlginçse yaptığın haber, seyrettirecekse kamu yararı olup olmadığını çok da irdelemez. Ama genel olarak şey genel baktığında zaten onu gözetirsin. İnsanları ilgilendiriyor mu derken o kamu yararının da şey mesela bu haber yapılmıştı 3 ay önce konuşulmuştu diyorsun işte. Olsun biz yapalım farkındalık yaratmak için yapalım. Hani falan gibi böyle müdahaleler oluyor. İnsanlar izlesin bilsinler.
Şebnem, ATV

Görüldüğü üzere Şebnem de anlatısında kamu yararının reytinge göre ölçüldüğünden bahsetmektedir. Basit anlamda haber birçok kişiyi ilgilendiriyorsa kamu yararından bahsedilebilir. Ancak haber kendini izlettirecekse kamu yararının çok ta önemli olmadığını belirtir. Burada önemli olan nokta, herhangi bir haber kamu yararı için yapılıyor olsa bile eğer reyting alamıyorsa bir değeri olmayacağı ve bültende yer almayacağı anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak haber üretim sürecinde kamu yararını gözetmenin iki etmeden dolayı ortadan kalktığı söylenebilir. Bunlardan ilki bir önceki bölümde detaylıca anlatılan medyanın görelî özerkliğini yitirmesiyle birlikte kamu yararının nasıl belirleneceği sorunundan kaynaklanmaktadır. Çünkü habercinin haber yaparken otosansür uyguladığı yerde kamu yararı kavramından bahsedilememektedir. İkincisi ise, reyting haberciliğinin önceki bölümlerde de belirtildiği gibi özellikle prime time haber yapan televizyonlarda yükselişle birlikte, kamu yararına yayın anlayışının çökmesidir.

4.2.4. Televizyon Haberciliğinde Ombudsmanlık Mekanizması Bir Çözüm Olabilir mi?

Ombudsmanlık, kamu denetçiliği anlamına gelmektedir. Araştırmada kullanıldığı bağlam ise, bazı gazetelerde bulunan ombudsman ya da okur temsilcisi köşesinin işlevlerinin Televizyon kanallarında da uygulanabilmesi olasılığını sorgulamaktır. Aslında temel problem bu bölüme kadar anlatılan haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlara ombudsmanlığın bir çözüm olup olmayacağını sorgulamaktır.

Bu doğrultuda görüülen haberciler televizyon kanallarının içinde oluşacak ombudsmanlık mekanizmasının tarafsız olamayacağı konusunda endişe taşımaktadır.

Gerekliliği hakkında bir şey söyleyemem ama olamaz bence. Bu koşullarda bu kriterlerde öyle bir şey olamaz. TRT sonuçta 10 yıldan beri yapılan şeyler üzerinden değerler yıkıldı. Tamamen iktidarın güdümüne girmiş vaziyette. TRT'nin özerkliği yok edildiği için TRT bağlamında böyle bir şey olamaz. Özel kanallar kuruluş yasalarına kriterlerine ve RTÜK yasasına aykırı bir şekilde oluşturulmaya başlandı. Şuydu o. özel kuruluşların sahibi iş adamı olamazdı. Çünkü işadamı olduğu zaman tarafsızlığını kaybediyordu. İşadamı ihale alacak iktidardaki partiden dolayısıyla tarafsız olamaz. Bunu yasaya koymuşlardı. Sonra bunu değiştirdiler biliyorsunuz. Dolayısıyla bugün özel TV sahipleri iş adamları hepsi hükümetle iş yapan iş adamları ondan bir tarafsızlık beklenmez. Dolayısıyla da siz onun başına öyle bir sistem getireceksiniz ki yine yönetimden yana iktidar kimse ondan yana bir yönetim olacaktır denetleme bağlamında. TRT'ye gelince TRT'de yapılabilir mi. yapılabilir elbette çeşitli yerlerle mekanizmalarla koordinasyonu sağlayacak beş kişilik 7 kişilik yönetim kurulu oluşturulacak sizin ifade ettiğiniz onun üstünde tabi onun üstünde bir şey olabilir. Fakat burada çok yürürlükte olamaz diye düşünüyorum. Ben size çok açık söyleyeyim Türkiye'de bu uygulanamaz. TRT içinde uygulanamaz bir şey.
Levent, TRT

Görüldüğü üzere, Levent'e göre özerkliğini kaybetmiş TRT'de böyle bir mekanizma mümkün değildir. Aynı zamanda özel kanallar içinde çok mümkün olmamaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi, medyanın ticarileşmesi ile birlikte özel kanalların mülkiyet sahipliğinin ekonomik alana geçmesi, özel kanal sahiplerinin iktidarla kurdukları yakın ilişkiler, gazetecilik alanının görece özerkliğinin yitirilmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla böyle bir yapı içinde ombudsmanlık mekanizmasının tarafsızlığı tartışılmalı olmaktadır. Bu noktada ombudsman olacak kişinin nasıl özelliklere sahip olması gerektiği tartışılmalıdır.

Bir dönem NTV denemiş aslında olmalı. Bizde de var. Okur temsilcisi seyirci temsilcisi diyoruz biz. Ama işe yaramadı. Şikâyetleri alıyor gidiyor bakıyor. Şikâyetler çok oluyor. Türkiye'yi biliyorsunuz karmaşık bir toplumsal yapı var... ama ombudsman gerçek anlamda bağımsız bir kişi olmayacak ki. ombudsman patronla çalışanlar arasında dengeleyici bir unsur olacak. Belki de patronun kuralarının temsilcisi olacak. diyecek ki kardeşim bunu vermeyin. ...ombudsmanın çok çok iyi meslekte yetenekli, ve gerçekten bir hakim kadar, dürüst ve tarafsız bir hakim kadar iyi görüp arkadaşlar bakın seyirci bundan rahatsız bunu tartışacak biri olması lazım böyle bir denge şart. Aslında bana kalırsa o dengeyi zaten editörler ve müdürler yapıyor ama. Hani olur ya o haber dengesi içinde gerekli mi gereksiz mi

çok emin değilim. şöyle olabilir ama pozitif ayrımcılık derler ya şeytanın avukatı gibi bir şey olacaksa şeytanın avukatlığını yapacaksa o kadar zekiye, mesela arkadaşlar bugün enflasyonu hiç görmediniz, trafik kazasının gördünüz hükümeti gördünüz diyebilecekse, öyle bir ombudsmanın pek fazla kalacağını düşünmüyorum. *Arda, TV8*

Görüleceği üzere, Arda da Levent'in endişelerine katılmaktadır. Ombudsmanlık hem tarafsız olabilmeli hem de gerektiğinde yapılan haberleri eleştirerek, haber merkezinin ilgilenmediği konular hakkında onları uyarabilmelidir. Arda'nın deyimiyle şeytanın avukatlığını yapabilmelidir. İsmail ise bu noktada ombudsmanlık mekanizmasının gerekliliğini anlatırken bu mekanizmanın daha sistematik bir biçimde işlemesi gerektiğini söylemektedir.

Gerekli tabii ki gerekli bence. İlla seyirciye karşı değil. İlk başlarda bir iç işleyiş ve iç düzenleme olarak ombudsmanlık müessesinin haber görüntü metin üzerinde tabii bu bir denetleme mekanizması değil. Çünkü bize dışardan seyirci eleştirileri de geliyor. Öyle bir elektronik mekanizma var. Onlar üzerinden yeni bir değerlendirme ya da kendi farkına vardığı bir takım haberleri görüntüleri yeniden ele alma için ilk başta bir iç ombudsmanlık belki daha sonra bunu bizzat seyirciyle de paylaşarak şu şu yanlış yapıldı ya da bunun yapılma nedeni budur. Ya da itiraz üzerine bu doğru bir şeydir bir iç ve dışarıya yönelik mekanizma bence gereklidir tabii ki. *İsmail, NTV*

İsmail ise burada ombudsmanlığın önce habercinin kendisini daha sonra seyirciden gelen tepkileri değerlendirmeye alması gerektiğini ifade etmektedir. Aslında böyle bir mekanizma haberi biçim olarak değerlendirmekten öte kamu yararını gözetip gözetmediğini denetlemesi bakımından önem taşımaktadır. İsmail'in anlatışında seyirciyle paylaşma olarak bahsedilende budur.

Ombudsmanlığın televizyon haberciliğinde yararlı olabileceği konusunda yukarıda ki örneklerde olduğu gibi kısmen daha olumlu bakan haberciler dışında, bunun olanaksız olduğunu söyleyen haberciler de vardır.

Ombudsmanlık mekanizması gazetelerde de yeterince uygulanabilecek bir mekanizma değildir. Dolayısıyla televizyonlarda uygulanması da zor ve güçtür. Özellikle haber kanalı her saat başı bülten demek olduğu için ombudsman olan kişinin o kanalda oturup dakika başı izlemesi gerekir ki bir sonraki bültende o hata yapılmasın. Bu da işin doğası gereği bana çok zor görünen bir şey. Pratikte bir yararı olduğunu düşünmüyorum. çünkü esas olan gazeteciler için otosansür ve baskı mekanizmalarının ortadan kaldırılacak bir yapı ve çalışma ortamı kurmaktır.. siz zaten bunu kurarsanız hata olan konularda bile azalma görülecektir. Sağlıklı çalışma

koşularında insanlar sağlıklı üretim yapacaklardır. Bu kadar basit *Didem, Haber Türk*

Didem özellikle haber kanallarında böyle bir mekanizmanın işleminin çok mümkün olmadığını ifade etmektedir. Burada Didem'in vurguladığı nokta, otosansür ve baskı mekanizmalarını ortadan kaldırmanın daha önemli olduğudur. Otosansür ve baskının olduğu yerde ombudsmanlığın buna engel olması mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla ombudsmanlık Didem'e göre Televizyon haberciliği için gereksizdir. Derya'da Didem'in dediklerine paralel olarak şunları söyler;

Ben gazetede de ombudsmanlık diye bir şey görmedim. Kimi denetliyor nerede denetliyor. bizi denetleyen RTÜK var ombudsman diyeceksek o. ben bu şeylere inanmıyorum. Gerçekten yapabilecekse buyursun gelsinler ama kimse bunu yapamaz. Çünkü bir tarafa yakın olacak ben bana yakın olan insan isterim çünkü ben çalışırım ben büyük değilim sermaye grubu ve devletin hükümetin karşısında bağımsız olabilecek, elinde yaptırım olabilecek bir kurum mu ombudsmanlık hayır değil neyi çözecek o zaman? *Derya, Star*

Daha önce gazetede de çalışan Derya böyle bir mekanizmanın gazetede bile işlemediğini dolayısıyla televizyon haberciliğinde de bunun çok olanaklı olmadığını ifade etmektedir. Derya'da ombudsmanlığın görelî özerkliğini yitirmiş gazetecilik alanında tarafsızlık problemi ile karşı karşıya kaldığını belirtmekte ve bir çalışan olarak böyle bir mekanizmanın kendi yanında olmasını istediğini söylemektedir. Ancak böyle olsa bile ombudsmanlık mekanizmasının elinde yaptırım olamayacağından dolayı yine siyasi alan ve ekonomik alan tarafından baskı altında olacaktır.

Görüldüğü gibi, televizyon haberciliğinde ombudsmanlık mekanizmasının var olması görüşülen habercilere göre ancak bağımsız ve yaptırım uygulayabilecek gücü varsa mümkün görünse de aslında son derece ütöpiktir. Çünkü görelî özerkliğini yitirmiş gazetecilik alanında bu mekanizmanın nasıl oluşturulacağı, kimin kontrol edeceği ve neye müdahale edip neye edemeyeceği tartışmalıdır. Yine de, BBC içindeki, BBC Trust mekanizması gibi kurumu içeriden denetleyen bir yapı örnek bir model olarak alınabilir.

Bu bölümde haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlara ilişkin bulgular analiz edildi. Türkiye'de medyanın/gazetecilik alanının ekonomik ve siyasi alanın tahakkümü altında olduğu ve bu tahakkümün günümüzde özellikle siyasi alan tarafından kurulduğu örnek

alıntılarla desteklendi. Siyasi alanın gazetecilik alanı üzerinde tahakkümünün getirdiği baskı ve sansürün, gazetecilik alanı içinde otosansürün yaygınlaşmasını sağladığı ve böylece gazetecilik alanının görelî özerkliğini yitirdiğinden söz edildi. Görelî özerkliğini yitirmiş gazetecilik alanında haber anlayışının değıştiğı kamu yararını gözeten haberciliğın çöktüğüne ilişkin bulgular tartışıldı. Bu noktada ombudsmanlık mekanizmasının bir çözüm yaratıp yaratamayacağı tartışıldı. Burada özellikle yapının fail üzerindeki etkisi üzerinde duruldu. Bir sonraki bölümde ise failin bu etkiler karşısında yapı içindeki konumuna ilişkin veriler üzerinde durulmuş ve bu süreçte iyi yaratıcı çalışmanın oluşup oluşmadığına ilişkin bulgulardan söz edilmiştir.

4.3. TÜRKİYE'DE HABERCİ OLMAK: HABERCİNİN EMEĞİ YARATICI EMEĞİN İYİ TÜRÜ OLABİLİR Mİ?

Bir önceki bölümde Türkiye'de haber üretim süreçlerinin işleyişindeki sorunlardan bahsedilmişti. Siyasi alan, gazetecilik alanı üzerinde ekonomik alanı da kullanarak kurduğu tahakküm ile baskı ve sansürün yerleşmesini sağlamış ve bunun sonucu oluşan korku beraberinde otosansürü getirmiştir. Gazetecilik alanının görelî özerkliği tam da bu noktada yitirilmiştir. Bu durumda kamu yararına haber yapma anlayışı yerini reyting haberciliğine bırakmıştır. Dolayısıyla bu noktaya kadar gazetecilik alanının siyasi ve ekonomik alanla olan mücadelesine odaklanılmıştır. Bu bölümde ise, bir fail olarak habercinin bu alan içinde nasıl var olabileceğı ve habercinin habitusunun bu alan içinde nasıl şekillendiğı üzerinde durulmakta ve habercinin emeğinin iyi yaratıcı emeğı oluşturup oluşturmayacağına ilişkin bulgulardan söz edilmektedir.

Haber emekçisinin sorunlarından söz ederken habercinin emeğinin nasıl tanımlandığı ve bu emeğın koşullarına ilişkin bulgulardan söz etmek gerekir. Bu doğrultuda yaratıcı emek araştırmada bu süreci analiz edebilmek için kavramsal bir araç olarak kullanılmıştır. Yaratıcı emeğın oluşumu bu noktada 3. Bölümde Hesmondalgh ve Baker'ın (2009:39) modeline referansla ele alınmıştır. Bu bağlamda bu başlık altında, haberciliğın özerkliğini

yitirmesinin¹⁹ bir örneği olarak haberci refleksinin yitirilmesi, haberciliğin itibarsızlaşması, habercinin örgütlenememesi, çalışma koşullarında bozulmalar ve habercinin niteliklerinin değişimi kategorileri ele alınmıştır.

4.3.1. Haberci Refleksinin Yitirilişi

Üretilen habere yapılan her türlü müdahale habercinin yaptığı habere giderek yabancılaşmasına yol açmaktadır (Adaklı 2005:305). Haberci zaten yabancılaştığı ürününe, bir sonraki sefer daha çok sahip çıkmak için gönülsüzce otosansür uygulamak zorunda kalmaktadır. Otosansür mekanizması içinde korkarak çekinerek haberini yazan haberci bu durumda giderek haberci refleksini kaybetmektedir. Bu durum gazetecilik alanı içinde giderek yaygınlaşmaktadır. İsmail burada haberci refleksinin yitirilmesini şöyle açıklar;

Bu tabii ki böyle şeyler getiriyor maalesef dezavantajı şu ki bir süre sonra artık haber refleksi haber üretme refleksi ve önerme refleksi azalmaya başlıyor. Bu tabii ki haberciliğin habercinin deyim yerindeyse yarım beyinle düşünmesini... Yani beyninin bir kısmını artık kullanmıyor o anlamda ya da üreticiliğini kullanmıyor. Çünkü şöyle bir şey sizin önerdiğiniz muhabirin önerdiği haber bir iki üçüncü defa geri çevrildiği zaman muhabir artık yani bunun önerilmeyeceğini, önerildiği zaman kabul edilmeyeceğini varsayarak önermiyor haberlere. O otosansüre girmeyecek hani bizim amiyane tabirle daha hafif daha bir şeye dokunmayan habermiş gibi yapıp haber olmayan haberlere yöneliyor... Ama tabii en ağırı daha siyasi konularda otosansür yapılabiliyor yani. Dolayısıyla bu önerme, önerememe süreci aslında artık hani o türlü haberleri o tarafı çok fazla düşündürmemeyi başlıyor. Bir şekilde artık gündemden de çıkıyor. Haberin gündeminden haberin öneri gündeminden de çıkabiliyor. Bu bir aslında dezavantaj, ileriye yönelik hani ileride, bu mesleği yapacaklara daha kötü örnek ve gazeteciliğin hakaten böyle yapıldığını düşünen bir kuşakta geliyor. Muhabirliğin ya da haber önerisinin böyle olduğunun düşünen kuşağında gelmesi en büyük tehlikelerden birisi. *İsmail, NTV*

¹⁹ Burada özerkliğin yitirilmesi ile gazetecilik alanının görece özerkliğini yitirmesinin haberciye olan etkisi kastedilmektedir. Bu bağlamda Haberci refleksinin yitirilmesi habercinin bağımsız haber üretmediğini gösteren bir olgudur.

Burada İsmail'in vurguladığı en önemli nokta otosansür uygulayan gazetecinin beyninin yarısıyla düşünmek zorunda kalmasıdır. Habercilik refleksi tam da bu noktada yitirilmektedir. Habercinin önerdiği haberin birçok kez reddedilmesi aynı daha önce Nihat'ın anlattığı süreçteki gibi işlemektedir. Bu haberleri daha fazla düşünmeyen haberci suya sabuna dokunmayan haber olmayan haberlere yönelmeye başlamaktadır. Çünkü o tür haberlere daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi müdahale olmamaktadır. Ancak habercinin devamlı böyle haberlere yönelmesi onun haber değeri taşıyan toplumsal olaylarda bir haberci gibi davranmasına engel olacaktır. Haberci refleksinin yitirilmesi habercinin habitusunun değişmesinde ciddi bir etkidir. 'Araştırmacı haberci' yerini 'izleyen haberciye' bırakmaktadır.

Bununla ilgili olarak İsmail'in paylaştığı endişe ise muhabirliğin böyle olduğunu düşünen bir kuşakta geliyor oluşudur. Özerkliğini yitirmiş olan gazetecilik alanının belirlediği habercinin habitusu baskı sansür ve otosansür ile birlikte değişmektedir. Yeni kuşak habercilerde bu habitusa göre şekillenecektir. Ayrıca bu noktada habercinin emeğinin iyi yaratıcı çalışma koşullarını sağlamadığı görülmektedir. Dolayısıyla habercinin ortaya koyduğu haberin kültürel bir ürün olarak niteliği de düşmektedir.

Bu nedenle haberci refleksinin yitirilmesine karşı habercilerde bu refleksi kaybetmeme mücadelesi vermektedir. Bu doğrultuda Arda'nın anlatısı çarpıcıdır;

Kaldırdı maalesef kaldırdı. Biz şimdi trafik kazalarına gitmeye cinayet haberleri yapmaya yöneltti ya da özel haber yapmaya. Çünkü hiç değilse dedik ki habercilik refleksimizi orada koruruz burada tamam bir şey yapamıyorsak hiç olmazsa orada. Ama bir kanadınızın kırık olduğunu fark ediyorsunuz. Öyle şeyler oluyor ki inanılmaz. Gözünüzün önünde tarih akıyor gidiyor ve siz müdahale edemiyorsunuz. Böyle bir dönem. *Arda, TV8*

Görüldüğü üzere, haberci gazetecilik alanı içinde var olmak ve niteliklerini kaybetmek için başka alanlarda haber yapmaya ya da özel haber peşinde koşmaya sürüklenmektedir. Çünkü diğer bir durumda sadece izleyen gazeteci olarak kalacaklardır. Arda'nın burada özeleştirisi oldukça anlamlıdır. Haberci gözünün önünde gerçekleşen tarihi sadece seyretmek zorunda kalmaktadır. Onun deyimiyle habercinin artık bir kanadı kırıktır. Habercinin habercilik refleksini yitirmesi beraberinde yukarıda söz ettiğimiz gibi haberin

ve habercinin itibarsızlaşmasına da neden olmaktadır. Bu noktada haberci olmanın itibarı her geçen gün azalmaktadır.

4.3.2. Haberciliğin İtibarsızlaştırılması

Toplum içinde haberciliğin bir meslek olarak itibarının azaldığına ilişkin kanıya katılımcıların hepsi katılmaktadır. Özellikle son on yıl içinde bu itibar nasıl bir değişime uğramıştır sorusu sorulduğunda ise bunun nedenini yukarıda anlatılan süreçlere ilişkilendiren cevaplar alınmıştır.

Aslında itibar gören bir meslekti. İnsanlar televizyonda olmak istiyorlardı. Bu işin tırnak içinde kutsal bir yanı da vardır. Halka haber ve bilgi aktarmak. Doğruyu aktarmak gerçeği aktarmak. İnsanlar TV dizilerinde gazeteci rollerini izlediklerinde bir saygınlığı vardır. Mesleğin yine aslında kendi içinde saygınlığı var ama kamuoyu nezdinde yok. Niye çünkü gazeteci olarak bilinen insanlar öyle şeylere imza attılar ki insanlar gazeteciye üçkâğıtçı gözüyle bakıyorlar, her dönemin adamı fırıldak gibi dönen. İktidarda kimse ona yamayan onun yanında olan onun kaleşörlüğünü yapan insan olarak bakıyorlar. Bütün bunlara karşı direnen duran insanlar da var ama bunu da görüyor toplum ama yine bir kesimini görüyor. *Nihat, TRT*

Görüldüğü gibi, Nihat bir meslek olarak haberciliğin bir kutsiyet taşıdığını çünkü halka doğru ve gerçek haber ve bilgi aktarma misyonu olduğundan bahseder. Hatta bu kutsiyet TV dizilerine²⁰ bile yansımıştır. Ancak baskı, sansür ve otosansürün egemen olduğu gazetecilik alanında, haberciler yaptıkları haberlerle toplumun gözünde itibarlarını kaybetmeye başlamışlardır. Bu noktada sansür ve otosansür habercinin, “her dönemin adamı”, “iktidarın kaleşörü” gibi yaftalarla anılmasına neden olmaktadır. Habercilerin içinde bunu yapan haberciler olduğu gibi, bu süreç içinde olmamak için direnen haber emekçileri de mevcuttur. Ancak toplumun tepkisi bütün habercilere yöneliktir.

Yine TRT editörlerinden Kenan, bu durumda haberciler olarak kendilerinin de sorumlu olduklarını ifade eder;

Bu mesleğin saygınlığı toplumun gözünde azalıyor net olarak söyleyeyim. Bunun birinci sorumlusu bizleriz. Gazeteciler. Çünkü mesleki etik hem meslek ilkeleri

²⁰ Sıcak Saatler Dizisinde, Mehmet Aslantuğ'un canlandırdığı Gazeteci profili bu anlamda oldukça idealize edilmiş bir figürdü. http://tr.wikipedia.org/wiki/S%C4%B1cak_Saatler Erişim Tarihi: 13.11.2014, 12:06

açısından, doğru tarafsız habercilik açısından yapmaması gereken şeyler yapıldı bu meslekte. Her türlü dezenformasyona, manipülasyona, misenformasyona alet olundu. Bu bazı gazeteciler tarafından bilinçli olarak ta yapıldı. Örneğin gezi olaylarında Christiane Amanpour'a kızan bir gazeteci, televizyoncu gazeteci hayali bir röportaj yazdı. Yapmadığı röportajı yapmış gibi uydurdu ardından altına bu bir hayal röportajdır dedi. Böyle bir şey olmaz meslekte. Bu sadece gezi olaylarına ve gezi olaylarındaki CNN'in yayınına tepkiden kaynaklanan kendi siyasal inanç düşüncelerinden kaynaklanan bir tutumdur bu gazetecilikte değil habercilikte değil. Ne olduğunu ben tanımlayamıyorum. Bu nedenle giderek kitlelerin gözünde bu mesleğin saygınlığı azalmaya başladı büyük olaylarda medyaya karşı eleştirilerde bunun en açık göstergesi. Artık haber öldü bu ülkede. Habercilikte can çekişiyor.
Kenan, TRT

Görüldüğü gibi, Kenan anlatısında, haberciliğin itibarının toplumun gözünde giderek azaldığından ve bunun birinci sırada sorumlusunun gazeteciler olarak kendilerinde olduğunu söylemektedir. Haberciliğin her türlü manipülasyon ve dezenformasyona alet olmuştur. Bu bağlamda verdiği örnek oldukça çarpıcıdır. Bir habercinin böyle bir haber yapması, altına bu hayali röportaj²¹ olduğunu belirtse bile kamuoyunun gözünde yukarıdaki alıntıda Nihat'ında belirttiği gibi, "üçkâğıtçı" durumuna düşürmektedir. Kenan bu noktada son cümlelerinde Türkiye'de haber yapmanın artık mümkün olmadığını belirtmektedir. Çünkü gazetecilerin doğru ve tarafsız haber yapılmadığına ilişkin kanı kamuoyunda gün geçtikçe daha çok taraftar bulmaktadır. Dolayısıyla habercilik gazetecilerin kendisi tarafından da itibarsızlaşmaktadır. Bu bağlamda başka bir TRT çalışanı, Ertan ise TRT'de çalışmakta olduğunu söylemekten çekindiğini ifade etmektedir.

Bugün Türkiye'de ben birçok yerde TRT'de çalışıyorum demiyorum. Kamuda çalışıyorum diyorum. Ne iş yapıyorsunuz derlerse gece bekçisiyim²² diyorum. Çünkü tepki var basına tepki var. Cepheleşmenin bu kadar olduğu, artık o kadar ayrılmış ki Türkiye, siz ne yaparsanız yapın bir şekilde birinin nasırına basıyorsunuz. *Ertan, TRT*

Ertan'ın anlatısından da anlaşılacağı gibi, basına olan tepkinin giderek artması, habercinin mesleğini söylerken dahi çekinmesine yol açmaktadır. Tarafsız olması gereken habercinin tarafsız olduğuna kimse inanmadığından dolayı, hangi kurumda çalışıyorsa

²¹ <http://www.haberler.com/takvim-in-christiane-amanpour-la-hayali-4741410-haberi/> Erişim Tarihi: 16.09.2014, 23:49

²² Gece editörü olarak çalıştığı için böyle bir ironi yapıyor.

ona göre tepki görmesine yol açmaktadır. TRT'nin burada son yıllardaki "hükümetin yayın organı" imajının iyice yerleşmesiyle beraber böyle bir tepki oluşmaktadır. Toplumsal olaylar sırasında sahada çalışan muhabirlere sadece mikrofonu üzerindeki logodan dolayı verilen tepkiler buna bir örnek olarak verilebilir.

Gazeteciliğin/haberciliğin itibarsızlaşmasında medyadaki görelî özerkliğin yitirilmesinin de etkisini yeniden vurgulamak gerekir. Bu noktada otosansürün içselleştirilmesi ve haberci refleksinin yitirilmesinin de doğrudan etkisi vardır. İsmail bu konuda şunları söyler;

İsmail: Son 20 seneden bu yana değişmeyen şeyler var o dönemde de öyleydi. Eskiden de. İlk başta koyduğumuz güç iktidarın yanında olmak, falan filan, ama son 10 senede merkez medya denen kavramın biraz yer değiştirmesi kaymasıyla birlikte, bir takım şeyler bir takım kaymalar oldu. Mesleki açıdan daha mikro bakacak olursak bence bütün bu otosansür onun bunun patron ekonomiyle ilişkilerinin filan dışında bir gazetecinin yetişmesi çok daha (zor) gazetecilik kriterleri dışında artık. Yeni yetişen arkadaşlar maalesef bu koşullar nedeniyle yaptıkları şeyi gazetecilik sanıyor ama hani evrensel anlamda onu da bir kenara koyalım. Türkiye'de iyi kötü yapılan muhabirlik refleksi gazetecilik refleksi anlayışı bakışı giderek değişiyor.

Araştırmacı: Bu doğrultuda haberciliğin itibarının da değiştiğini de söyleyebilir miyiz?

İsmail: Tabii ki söyleyebiliriz. Hep tartışmalıdır kamuoyu yoklamaları ama. İnsanlar okudukları haberlere ya da seyrettikleri haberlere ne kadar güveniyorlar. Ya da baktıkları zaman bu güvenilir bir gazetecidir ya da hakaten doğrudur diyebiliyorlar benim kafamda hakaten bir soru işareti var. çünkü öyle bir hale geldi ki, yapılan haberleri muhabir bazında yada daha üst düzey bazında, hangisinin gerçekten hani hakikati gösterdiği, hangisinin manipülasyon olduğu yada sızdırma olduğu bence okurun kafasında da seyircinin kafasında da büyük bir soru işareti. Çünkü siyasi işte o kutuplaşma medyaya da o kadar fazla nüfuz etti ki herkes sadece duymak istediğini görmek istediğini görüyor ve karşısındaki gazeteciden de bunu yapmasını bekliyor ki. En büyük hatada bu. Ama burada tırnak içinde tüketicinin yani seyirci ve okurunda payı var. Sadece gazetecinin değil. Çünkü oda farklı bir şeyi görmek istemiyor farklı bir şeyi duymak istemiyor. Duymak ve görmek istediğini görmek istediği için bu kutuplaşmada ona göre devam ediyor. Dolayısıyla orada da bir çürüme ve erozyon var.

Görüldüğü gibi, İsmail burada bir kez daha patronaj ilişkileri ve otosansür ile birlikte haberci refleksinin yitirmeye başlandığını ve bunun yeni kuşak gazeteciler tarafından da gazeteciliğin böyle yapıldığına ilişkin bir yanılgıya düşmelerine sebep olduğunu ifade etmektedir. Çünkü daha önce Özsever'in (2004) de vurguladığı gibi yeni gazetecilerin

yetişmesindeki kriterler değişmektedir. Dolayısıyla yapılan haberlerin gerçekliği ve tarafsızlığı da kamuoyunun gözünde oldukça şüpheli hale gelmiştir. Ve kamuoyunun kafası da bu konuda epey karışıktır. Ancak İsmail burada kamuoyunun payından da söz edilmesi gerektiğini vurgular. Seyirci de duymak ve görmek istediğini görmek istediği için kutuplaşma devam etmektedir. Bir önceki paragrafta, sahada çalışan muhabirlere kanal logoları yüzünden verilen tepkiler de temelde bu nedenden dolayı gerçekleşmektedir. Vatandaşın o kanalın haberlerini izlememesine rağmen, sırf o kanalı yandaş gördüğü için tepki vermesi bu yüzdendir.

Bakıyor hangi kanal, Fox diyorum. Size konuşmuyorum diyor. Tamam dedim yanı başına geçtim adam konuşuyor. Anlattı etti. Kadın bir saniye bende bir şey söyleyebilir miyim dedi hayır söyleyemezsin. Niye konuşmuyorsun ya da neden şimdi konuşmaya karar verdin. Ama siz yandaşsınız. Baktım bülten saati. Sen taksimdesin, gezi pastanesi vardır taksime yakın geçin dedim bülteni izleyin ondan sonra tepki verin. Bülten saatinde eylemdesin beni suçlayamazsın izleyememişsin. Buyrun arşive beraber bakalım. Aslında bu açıklamalara girme yükümlülüğüm de sorumluluğumda yok. Ama kendisini anlatmak zorunda hissediyorsa muhabir artık şurasındadır. Yaptım görmüyorlar suçluyorlar. *Aslı, Fox*

Görüldüğü üzere, Aslı'nın anlatısı İsmail'in söyledikleriyle de örtüşmektedir. Vatandaşın da buradaki ezbere ve sert tepkisi gazeteciliğin/haberciliğin itibarsızlaşmasını sağlayan etkilerden biridir. Haberci bu noktada kimseye yaranamamaktadır. Çünkü güvenilirliği kaybetmiştir. Vural (2010:104) haberciler üzerine yaptığı çalışmasında habercilerinde izleyicilerin televizyon haberlerine güvenmediklerini düşündüğünü belirtmiştir. Ancak yine de bu tepkinin nedeninin medyanın geldiği bu nokta olduğunu belirtmek gerekir. Emre'de benzer biçimde şunları söyler;

Eskiden müthiş bir prestij vardı gazetecinin haberciliğin. Kamerayla bir köye girdiğiniz zaman kasabaya girdiğiniz zaman ya da şehirde dolaştığınız zaman siyasetçiler kaymakam gibi vali gibi karşılanırdınız. Şimdi atıyorum en ücra köydeki vatandaşın bile umurunda değilsiniz. Belki de kanalların bu kadar yaygınlaşması ya da kendi kendini yiyip bitirmesinden kaynaklanıyor medyanın. Medya yaptığı yanlışlar yüzünden çok prestij kaybetti son dönemde. Onunda bedelini ödediğini düşünüyorum. Güvenilir olmak, yargıç için ne kadar önemliyse, haber kanalları ve diğer medya kuruluşları içinde o kadar önemlidir. Yargıç tarafsızlığını kaybetti mi bütün meslek hayatı gider. Artık hiç bir davaya giremez. Bizim televizyonlar içinde öyledir. Bir kere halk sizi sorguladıysa güvenilirlik konusunda 10 yılda yaptığınız her şeyi bir günde çöpe atarsınız. Ve toparlamak için 30 yıla ihtiyacınız vardır. O kadar acımasız izleyici kitlesi de. Bizim yaptığımız yanlışlar yüzünden, a'dan z'ye bütün medya kuruluşları itibar kaybetmiş durumda. İtibar görmemesi gereken

kurumlara yöneldi bu itibar. Yani gazeteci arkadaşlarım gezi eylemlerinde biz Halk TV de çalışıyoruz diyorlar. Al Jazeera de çalışıyoruz diyorlar. Kendileri Türkiye'nin en iyi kanallarında çalışan adamlar ve Halk TV muhabiriyiz diyorlar. Bir Halk TV itibar görüyor. Niye o dönem halk açısından doğruyu anlatmış. Aslında bize göre onlarda doğruyu anlatmadı. Tek istediğimiz şu sokağa çıkıp gördüğümüzü anlatalım. Arkadaşımıza anlatır gibi anlatalım olup biten her şeyi. *Emre, NTV*

Görüldüğü gibi Emre de sorumluluğun birincil olarak habercilerin kendisinde olduğunu belirtmektedir. Güvenilirliğini yitiren medya kamuoyu gözündeki itibarını da kaybetmek üzeredir. Emre'ye göre medya burada yaptığı hataların bedelini ödemektedir. Bu yüzden O'na göre itibar görmemesi gereken kurumlar itibar görmekteyken, ana akım medya bu itibarı yitirmiştir. Aslı'nın anlatısına paralel olarak sahada çalışan habercilerin gezi olayları sırasında vatandaştan tepki almamak için Halk TV'den geldiklerini anlatmaktadır. Bu anlamda ana akım medyanın alternatif medya karşısında itibarını kaybettiği de söylenebilmektedir. Emre'nin buradaki isyanı, kendilerine habercilik yaptırılmamasından kaynaklanmaktadır. Burada baskı ve sansür ile bu haberciliği engelleyen ise Siyasi iktidar ve onun yaptırımlarında korkan kanal yöneticileridir. Arda bu doğrultuda Emre'nin serzenişine benzer bir şekilde şunları söylemektedir;

İtibar aşınıyor. Bir yönden aşınıyor bir bakıyorsunuz öte yandan teknik olarak güçlenmiş. Gezide mesela Ethem Sarısülük vurulma anını veren bir medyaya nasıl yıpranmış dersiniz ama öte yandan Uludere olayını saklayan bir medya var yıpranmamıştır nasıl dersiniz. Tamamen dalgalı. Medya çok dalgalı bir sektör. Sosyolojik bir gözle bakacaksınız bir itibar kaybı var. Niye baskıya direnemedin işte patronaj. Kardeşim gazetecilik yapmıyorsan niye girdin bu sektöre sen hizmet erimisin? Hükümet benim açıklarımı... Açık verme. O zaman demek ki Türkiye'de her patronun bir açığı var. Her patronun affedersiniz yediği bir halt var o koz olarak kullanılacak. *Arda TV8*

Anlaşılacağı gibi, Arda'da patronajın bu süreç içinde ekonomik kaygılardan dolayı sansür ve otosansüre sebep olduğundan bahsetmektedir. Bu etken Vural'ın (2010:116-118) çalışmasında ticari kaygıların televizyon haberciliğini olumsuz yönde etkilediği yönündeki bulgusuyla örtüşmektedir. Ayrıca medyanın dalgalı bir sektör olduğunu da vurgulayan Arda'ya göre Uludere olayını saklayan medya ile Ethem Sarısülük'ün vurulma anını yayınlayan medya aynıdır. Ancak hükümetin açıklarını kendisine karşı kullanmasından sakınan medya patronlarının bu koşullar altında nasıl ve neden habercilik yaptıkları da tartışmalıdır.

Özellikle siyasi iktidardan gelen baskının, dönemin başbakanı tarafından açıkça ifade edildiği bir dönemde habercinin ve haberciliğin itibarı medya aracılığıyla yıpratılmaktadır. Didem’inde aşağıda ifade ettiği gibi son 10 yıl içinde gazetecilik çok yıpratılmış bir meslektir.

10 yıl öncesine göre çok açık söylemek adını koymak gerekir AK Parti iktidarı döneminde gazetecilik hedef haline getirilmiş ve yıpratılmış değil adeta üzerine çıkılıp tepinilmiş bir meslektir. Eskiden gazeteciler bir parça daha fazla saygı görürlerdi. Çünkü her gün ekranda kendilerine yalancı diyen bir başbakan yoktu. Ama bugün ekranda sürekli gazeteciye hedef gösteren anlayamadığım bir biçimde hedef gösteren. Neden anlayamıyorum. Çünkü medyada kendisine muhalif gazetecileri görmekte ben artık zorlanıyorum. Yani bence artık yalancı dedikleri bizzat kendi siyasi görüşünde kendisini destekleyen insanlar şeklinde düşünüyorum. Böyle bir noktaya geldi Türkiye. *Didem, Haber Türk.*

Görüleceği gibi, siyasi iktidarın, basına yönelik eleştirileri ve yalancılıkla suçlanmaları, gazeteciliğin/haberciliğin itibarını yitirmesinde etkili olan nedenlerden biridir. Özellikle, sansür ve otosansürün bu kadar yaygınlaştığı bir dönemden geçilmesine rağmen siyasi iktidarın bu tepkisi Didem tarafından anlamlandırılmamaktadır. Bu anlamda bir meslek olarak gazeteciliği/haberciliğin toplum üzerindeki etkisi ve toplumun gözündeki itibarı giderek yok olmaya başlamıştır.

4.3.3. Habercinin Örgütlenememesi: Sendikasızlaşma Problemi

4.3.3.1. Kamu ve Özel Sektörde Çalışan Habercilerin Tabi Olduğu Kanunlar

Haber emekçisinin baskı ve sansür mekanizmaları ile mücadelede zayıf kaldığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi haber emekçisinin sendikal güvencesi olmamasından kaynaklanmaktadır. Habercinin özel ya da kamu medya sektörlerinde yasal olarak sendikaya üye olmasında hiçbir engel olmamasına rağmen, sendikaya üye olan habercilerin işten çıkartıldığı sektörde herkes tarafından bilinen ve görüşmelerde dile getirilen bir gerçektir. Böylece örgütlenemeyen gazeteci için -özel sektörde- her an

çalıştığı kanaldan çıkartılma tehlikesi vardır. Kamu sektöründe çalışan haberci ise devlet memurluğu statüsünden dolayı işten çıkarmayla karşılaşmamakta ancak hakkında pasif göreve alınma, bir daha canlı yayına çıkamama, soruşturma açma, başka bir şehre sürülme gibi yaptırımlar uygulanabilmektedir. Ancak temel problem 5953 sayılı kanunun uygulanmamasından kaynaklanmaktadır.

Tabi bunda 212 sayılı yasa dediğimiz 5953 sayılı yasa uygulanmıyor. Aslında gazetecinin lehine olan yasa uygulanmıyor. İşverenler daha fazla prim ve kıdem tazminatı vermek istemediği için bu yasa uygulanmıyor. Bu yasa uygulanmadığı içinde siz fikir işçisi olarak çalıştırılmıyorsunuz. Özel sektörde sizi gazeteci olarak tanımlayan yasa bu yasa. Siz bu yasayla fikir işçisi olarak sözleşme yapmadığınız zaman basın kartı da alamıyorsunuz. 212 sayılı kanunla çalışırsanız iş güvenceniz biraz daha kıdem tazminatınız daha yüksek olduğu için kolay kolay atmıyorlar ama bunda atılmaz diye bir şey yok. Ama yüksek maliyet getirdiği için işveren yanaşmıyor. 212'ye tabi olmadığınız zaman sizi fikir işçisi olarak kabul etmiyor. Ama ceza yasalarını uygulamaya geldiğinde sizi gazeteci olarak yargılıyor. Ama sosyal güvenceye geldiğinde sizi kabul etmiyor... İşveren mutlaka mutlaka gazetecileri 212 sayılı yasaya tabi olarak çalıştırmalı böyle bir zorunluk getirilmeli yaptırımlar yok. *Şükri, TRT*

Anlaşılacağı gibi, gazetecinin yararına olan 212 sayılı yasa uygulanmamakta ve haber emekçisi bundan dolayı mağdur olmaktadır. Bu yasa ile çalışmayan haberciler, gazeteci olarak tanımlanmamaktadır ve fikir işçisi olarak görülmemektedir. Bu yasanın getirdiği maliyeti düşünen işveren böyle bir sözleşme yapmamaktadır. Herhangi bir ceza-i müeyyide durumunda ise gazeteci olarak yargılanmaktadır. Bu yasayla çalışamayan haberci daha güvencesiz koşullarda çalışmaya itilmektedir.

Yasanın uygulanmasında ki bu problem özellikle özel medya kuruluşlarında çalışan haberciyi etkilemektedir.

212 sayılı basın kanunu sürekli tırtıklanan ve hiç edilen bir kanun haline geldiği için de patronun işine gelmeyen şekilde medya sektöründe bir çalışma koşulları oluşturulmuştur. Bu her geçen günde giderek artmaktadır. Bu da beraberinde siyasi baskıyı kolaylaştıran bir sonuca yol açar. *Didem, Haber Türk*

Görüldüğü gibi bu yasanın uygulanmaması özel medya sektöründe tamamen patronajın koşullarının belirleyici olduğu bir sistem yaratmaktadır. Bu da görece özerkliğini yitiren medyanın içinde siyasi baskının da daha yoğun olmasına neden olmaktadır. Çünkü

habercinin hiçbir güvencesi yoktur. Bunun en somut örneklerinden biri araştırmamızın saha çalışmasının uygulanması devam ederken satıldığı için haber dairesi kapatılan TV8²³ kanalında yaşanmıştır.

Ben burayı kapatıyorum dediği zaman işe dönüş davası bile açamıyorsunuz haber merkezine. Tazminat verdiler ama tazminatımız az olduğu için. Ama bayram fazla mesai filan hele ki 7 yıl geriye dönerseniz muazzam rakamlar çıkıyor. Biz hepimiz mahkemelik olduk. 38 kişi mahkemeye verdik. Verenler arasında haber genel yayın yönetmeni haber müdürü editörler ve spikerler var. Vermeyen yok. Bazılarını 212 gazeteci kanunuyla çalıştırmamış. Mesela spikerimiz var o aynı zamanda editör. Patron yapmamış. Olmaz. Siz gel haber merkezinde çalış dediğin zaman ne olursa olsun 212 ile çalıştıracaksın. Ne olursa olsun. *Arda, TV8*

Arda'nın anlatısından da görüleceği gibi, kanalın satılmasıyla birlikte haber dairesinin kapatılması habercileri bir anda işsiz bırakmıştır. Kanalın eski sahibi, bazı çalışanlarını 212 sayılı yasayla çalıştırmamıştır. Bu habercinin birçok haktan maruz kalması anlamına gelmektedir. Habercinin ne bağlı olduğu bir yasa ne de sendikal güvencesi yoktur. Bu yüzden kolayca işinden olabilir. Bu doğrultuda 212 sayılı yasanın uygulanması konusunda medya içindeki sendikaların da talepleri olmaktadır. Ancak yine de 212 sayılı yasayı çok gereksiz gören bir katılımcıyla da karşılaşmıştır.

Sendikanın işlevlerine olumlu bakmıyorum. Biz sendikacılığı normla olarak teşvik ediyoruz. Herkes te sendikalı bizim burada sendikacılar maalesef böyle çalışıyor buna üzülüyoruz. Dünyada gazeteciler nasıl çalışıyor ne gibi hakları var bizde ne gibi hakları var mı? 212 diye malak bir sigorta var ne faydası var hiç bir faydası yok. Bunları gündeme getireceğine siyaset yapıyorlar. *Nejat, TRT*

Nejat sendikaların işlevlerine olumlu bakmadığını söylerken 212 sayılı yasa ile ilgili de 'malak' kelimesini kullanmaktadır. Herkesin sendikalı olduğundan bahsederek hem yönetim olarak sendikacılığa üye olmayı teşvik ettiklerini ve sendikaların başka konularla ilgilenmesi gerektiğini söylerken, Türkiye'de 1961'den beri tartışma konusu olan yasayı gereksiz bulduğunu aşağılayıcı bir ifade ile anlatmaktadır.

²³ <http://www.spotdergi.net/tv-8in-eski-calisanlari-habersiz-televizyon-tehlikeli-bir-surecin-baslangici-olabilir/> Erişim Tarihi: 12.11.2014 14:26

4.3.3.2. Medya’da Sendikalı Olmanın Önemi ve Sendikalı Olmanın Önündeki Engeller

Türkiye medyasında sendikal örgütlenmenin gazeteciler/haberciler açısından önemi büyüktür.

Basın özgürlüğünün ve halkın haber alma hakkının en önemli güvencelerinde birisidir örgütlü olmak. Eğer medya da örgütlü değilseniz sendikal anlamda, hem çok özgür bir çalışma ortamına sahip olamayabilirsiniz editöryal baskı patronaj baskısı gibi. Hem de bu da halkın haber alma hakkını etkiler. En temel anayasal haklardan biri insanların budanmış olur. Oraya kadar giden sonucu vardır medyada örgütlü olmanın. O nedenle ben medya kuruluşlarında kesinlikle kesinlikle sendikanın var olması gerektiğine inanıyorum. Gazeteciler ne yazık ki kendi ayaklarına sıktılar ve sendikayı bitirdiler. Ve ne yazık ki bugün pek çok yayın kuruluşunda gazetede sendika yok. TRT’de sendika 12 yıldır var. Bu anlamda etkili ve yararlı olduğunu düşünüyorum. Sendikaların en önemli işlevlerinden bir tanesi kurumsal denetimi sağlamasıdır. Eğer bir medya kuruluşunda sendika var ise o yayın kuruluşu yönetenlerin alacakları kararlarda ve yapacakları uygulamalarda sendikanın baskısıyla daha tutarlı adımlar atabileceklerine inanıyorum. Sendika yoksa yaşadığımız sorunları yaşıyoruz artarak geldi bugüne. Mutlaka gerekli. Halkın haber alma hakkının güvence altına alınması için şart. Hem de gazetecilerin mesleki haklarının özlük haklarının daha insani koşullar taşınabilmesi açısından da patrona karşı daha güçlü konuma gelmeleri açısından da olması gereken vazgeçilmez kurumlardan örgütlerden birisi sendikalar. Ama yok denecek kadar az güçsüz sendikalar. Özelde yok TRT de bile yönetimler sendikaları kendi yönetimleri altına almak için kendilerine yandaş olan sendikaları çalışanlar üzerinde baskı yaparak onların güçlenmesini sağlıyor. Böyle bozuk bir yapı var. Çalışanlarda buna prim veriyor. Bilmiyorlar ki yönetimin yandaş olan bir sendika yönetime karşı kendi hak hukukunu koruyamaz. Bir medya çalışanı bile bunu düşünmüyor. Korkularından, belki çok küçükte olsa koltuğumu kaybetmeyim mevkimini kaybetmeyeyim sürülmeyim edilmeyim küçük hesaplarla baskıya boyun eğiyorlar. *Kenan, TRT*

Kenan’ın anlattısından da anlaşılacağı gibi, etkili ve özerk bir sendikanın medya sektöründe yer alması, haber emekçilerinin haklarının korunmasından öte, halkın haber alma hakkının güvence altına alınması için bir zorunluluktur. Haber emekçisinin örgütlü olamaması demek kendisinin özgür bir çalışma ortamında çalışmasını da engellemektedir. Dolayısıyla gazetecilik alanının özerkliğini yitirmesiyle birlikte baskı, sansür ve otosansüre karşı mücadelede haber emekçisi tek başına kalmaktadır. Ama eğer gazetecilik alanında sendikal örgütlenme sağlıklı bir şekilde ilerlerse, haber emekçisinin hakları da güvence altına alınacaktır. Kenan burada bir özeleştiri yaparak, gazetecilerin, sendikanın gazetecilik alanı içindeki tasfiyesindeki sorumluluklarından bahsetmektedir. Bu bağlamda Türkiye Gazetecilik Sendikası 1990’lı yılların başında etkin olduğu birçok

kuruluştan uzaklaştırılmıştır (Adaklı 2006:295). Bu noktada Nihat'ın anlattıkları da dikkat çekicidir;

Özel sektörde de örgütlü bir sendika yok ki. Var ama kâğıt üzerinde. TGS hangi gazetede hangi televizyonda örgütlü. Anadolu ajansında vardı yandaş sendika getirdiler orada da üyesi kalmadı. Bizim sektörümüzdeki en büyük sorun örgütsüzlük. Örgütsüzlük olunca emek sömürsü çok oluyor. Çalışma şartları çok ağır. Ya yıpranma hakkını elimizden aldılar. İşte bu AK Parti iktidarında aldılar. Konuşa konuşa bu konuyu gündeme getire getire tekrar kabul etme noktasına geldiler. Ama bu seferde milletvekillerini katarak. Tek başına milletvekillerine getirselardı bu hakları ciddi eleştiriye uğrayacaklardı. Gazetecileri de işin içine katarak azalttılar tepkiyi. Şimdi tekrar verdiler. Zaten vardı bu hakkımız bizim. Ama bir takımında kısıtlamalar getirdiler. Bunu nasıl rahat yaptılar örgütlü bir kesim olmadığı için. Bütün bir basın sektörü örgütlü olsaydı grev yapardık kaldıramazlardı.
Nihat, TRT

Görüldüğü üzere Nihat anlatısında özel sektörde var olan sendikanın kâğıt üzerinde olduğunu ve sendikasız çalışan habercinin emeğinin sömürülmesinin daha çok olduğunu belirtmektedir. Özellikle, aşırı çalışma saatleri ve 5953 sayılı yasanın uygulanmaması buna örnek gösterilebilir. Habercinin yıpranma hakkının elinden önce alınıp sonra tekrar verilmesi ise ancak milletvekilleriyle beraber gerçekleşmiştir.²⁴ Nihat'a göre bu hakkın bu kadar kolay alınıp kısıtlanarak geri verilmesinin sebebi gazetecilik alanının tamamının örgütlü olmamasından kaynaklanmaktadır.

Gazetecilik alanı içinde var olan sendikal örgütlenmeye bakıldığında ise Nihat bu örgütlenmeyi kendisinin de üye ve yönetici pozisyonunda olduğu KESK'e bağlı Haber Sen üzerinden anlatmaktadır;

4 sendika var. Birisini saymayalım ..KESK'e bağlı Haber-Sen, Kamu-Sen'e bağlı, Türk Haber-Sen, Memur-Sen'e bağlı Birlik Haber-Sen...Türk haber sen 92'de kurulduğunda kurucuları TRT'den. Birlik Haber-Sen sonradan. Bizim TRT'ye katılım süremiz 2001. 92'den 2001'e kadar Türk Haber-Sen hiç bir faaliyet yürütmedi. Bizim ortaya çıktığımızı görür görmez onlarda çıktılar aa bizde buradayız diye. Yasa da çıktı 2002'de kamu görevlileri sendika yasası yetkili sendika biz olduk. Fakat ondan sonraki süreçlerde onlar için fark etmez her zaman iktidarın

²⁴ <http://www.milliyet.com.tr/gazeteci-ve-vekile-yipranma-hakki-yeniden-verildi/ekonomi/ekonomidetay/11.01.2013/1653996/default.htm> Erişim tarihi: 13.11.2014, 23:22

yanında oldukları için... O zaman Yücel Yener vardı. Kendine göre sosyal demokrat ..hikâye. Biz Yücel Yener'e karşı protesto eylemleri yaptık onlar yönetimi desteklerdi. Bir sendika başka bir sendikaya karşı bir hakkın korunmasına karşı bülten çıkarıyor. Birlik haber sen 3 sene önce hiç üyesi yoktu şimdi en çok üyeye sahip olan sendika. Yandaş sendika, öz yandaş sendika. Diğeri üvey yandaş sendika oldu. Onların pabucu dama atıldı. Bunların hepsi yönetim yanlısı sendika olduğu için yönetim yanlısı sendikayla ne yapabilirsiniz ki. Zaman zaman bir araya gelmek istiyoruz. Ufak tefek de olsa bazı konularda mesela İstanbul radyosunun binası konusunda kerhen bir araya geldiler. 3 sendika var geniş katılım olmasını bekliyorsunuz ama adamlar görüntüde bizim yanımızda duruyorlar ama üyelerine çıkmayın dışarı diyorlar. 2 tane bayrak alıp geliyorlar. Biz gelmişiz atıyorum 100 kişi onlar geliyor 2 kişi. TRT'ye bakışlarımız farklı. Mesela bu Türk Haber-Sen TRT yasasıyla ilgili gündem geldiğinde hükümetin kontrolünde yeniden yapılanma diye saçma bi laf ettiler. TRT yeniden yapılsın ama hükümetin kontrolünde yapılsın. Biz hükümet elini çeksin diyoruz özerk ve bağımsız olsun diyoruz. Şimdi politik olarak özerkliği bağımsızlığı kamu hizmeti yayıncılığını savunuyoruz adamlar hükümet kontrolünde bir kurum istiyorlar. Bir araya gelelimiz. *Nihat, TRT*

Nihat'ın anlatısı var olan sendikal örgütlenmelerin birbirleri ile uyumlu çalışmadığı için bir araya gelmelerinin imkânsız olduğunu göstermektedir. Ayrıca hükümete yakın sendikanın haber emekçisinin özgür çalışma ortamına hiçbir yararı da olmamaktadır. Bu Kenan'ın anlatısıyla da örtüşmektedir. Ancak Nihat'ın anlatısında ki en çarpıcı nokta, diğer sendikanın TRT'nin yeniden yapılanması sırasında, hükümetin kontrolünde bir yapılanmadan bahsedilmesidir ki bu açık bir şekilde siyasi alanın gazetecilik alanına müdahale etmesine izin vermek anlamına gelmektedir. Bu da görece özerkliğin en baştan yitirilmesi demektir.

Didem de medyada örgütlü yapının olamaması nedenini temelde gazetecilerin kendinde olduğunu belirtmektedir.

Böyle bir baskı Türk medyasında son yıllarda artarak mevcut. Öyle görünüyor ki artmaya da devam edecek. Bunun iki nedeni var birincisinde gazeteciler kendileri suçlular bizler suçluyuz. Neden çünkü örgütlü değiliz. Örgütlü olmayı başaramıyoruz. Örgütlü olmayı başaramama gerekçemiz olarak mesleğin rekabetçi koşulları her zaman bahane edilir. Ancak ben şahsen buna katılmıyorum. Asgari olarak sendikal örgütlenme rekabeti engelleyen bir örgütlenme biçimi değildir. Çalışma hayatıyla ilgilidir. Ama Türkiye'de sendikal örgütlenmeyle ilgili ideoloji anlayışlar bu örgütlenmeyi hep zor hale getiriyor. Dolayısıyla da zorlaştıkça da örgüt kendine hayat bulamıyor. Sendikal hak talepleri itibariyle dikkat çeken 2 sendika var. Sağ tandanslı o sendikalar hak arayışlarından uzak genellikle kâğıt üstünde

varlık gösteren sendikalardır. Diğer sendikalara ise gazetecinin kendisi yaşam hakkı tanımamıştır. Yani patron değil gazetecilerin kendisi. Neden? Birincisi üye olmamaktadırlar, ikincisi üyelikten çıkmaktadırlar. Yaşam hakkı tanınmamasının bir nedeni de şudur mesele rekabet değildir aslında mesele patron nezdinde kendini kıymetli kılma yarışıdır. Onun nedeni de çok basit kendi ücretini artırma yarışıdır. 90lı yıllarda Aydın Doğan'ın öne çektiği döneme bakarsak Oktay Ekşi'nin şöyle bir demecini görüyoruz. Ortada tekelleşme de yok kaygı duyulmasına da gerek yok. Sendikaya da gerek yok çünkü patronumuz bize büyük hakları veriyor diye. Ama gazeteciler örgütlenmeyi başarabilir mi benim şahsi kanaatim bu çok zor,,. Çünkü herkes kendi ücretini yükseltme peşinde bir gayret içinde olduğu için ideolojik konumlanmalar mesleki hareket etmekten ön planda olduğu için bu başarılması zor. İkinci olarak ta siyaset ve patronaj arasında ki yakın ilişki Türkiye'de çalışma hayatı koşulları ve çalışma hayatının düzenlenmesini de belirlemiştir en başından beri. Yasalarla çizilmiş ve uygulanabilir olmayan çalışma koşulları nedeniyle her gazeteci iş güvencesi olmadan çalıştığının hissetmektedir. Mesleki örgütlenme yok iş güvencesi yok. Bu da sizi her denileni daha kolay yapan birisi konumuna sokar mevcut tabloda Türkiye'de yaşanan budur. Bunun üzerine de mevcut siyasi iktidarın siyasi hedefleri ve iktidarın gitgide otoriterleşen yapısıyla birlikte, Türkiye için karamsar bir dönemden geçtiğimizi ben çok rahatlıkla söyleyebilirim. *Didem, Haber Türk*

Didem anlatısında sendikal örgütlenmenin yetersiz oluşunda suçun gazeteciler olarak kendilerinde olduğundan söz etmektedir. Sendikal örgütlenmenin Türkiye'de ideolojik olarak anlamlandırıldığını ve mesleğin rekabetçi koşullarının bununla bir ilgisi olmadığını belirtmektedir. Gazeteciler sendikaya üye olmamaktadır. Çünkü sendikalı olanın işten çıkarılacağı ile ilgili bir algı vardır ve somut olaylarla bu algı bir gerçeğe dönüşmüştür. Bu sebeple üye olan da üyelikten çıkmaktadır. Çünkü bununla ilgili olarak işvereninden baskı görmektedir ki bunu anlatan katılımcıların ifadelerine aşağıda yer verilmiştir. Didem'in bahsettiği Oktay Ekşi'nin demeci, Adaklı'nın (2006) yukarıda bahsettiği 2001 krizini ve işten çıkartılmaları hatırlatmıştır. Bu anlamda hem siyasetin hem patronajın sendikal örgütlenmeye karşı olduğu açıkça görülebilmektedir. Dolayısıyla sendikaya üye olmak isteyen haberciyi uyararak ya da tehdit ederek vazgeçirmek gazetecilik alanında sıkça karşılaşılan bir durum olmuştur.

Sendika hayır yok. Çünkü buna da imkân yok özel sektörde. Çünkü olduğu vakit % 50'yi geçtiği vakit özel sektörde toplu sözleşme masasına oturulur. Ama asla hiç bir yerde hiç bir kurumda % 50'yi geçmesine izin vermiyorlar. Bir şekilde sendikalıysanız bir süre sonra işten çıkartılıyorsunuz ya da sayı oraya yükseldiğinde farklı gerekçelerle bu sendikalı diye değil, sendikalı diye işten çıkarsa zaten olay ama ceza da alır. Ama bir açığını buluyor çıkartıyor işte. ya da işte yöneticiler üzerinden telkin. Sendikalıymışın bak işten çıkaracaklar ben bunu istemiyorum sen şu sendikadan ayrıl. Bana hiç olmadı. oda iyi niyetli bir yaklaşım bu arada. O insan sendikadan ayrılın diye değil yöneticinin yaptığı, o insan işinden olmasın diye bu

tarz şeyler. *Derya, Star*

Görüldüğü üzere, sendikaya üye olma konusunda hiçbir yasal engel bulunmamasına rağmen, haberci patronaj tarafından iyi veya kötü bir şekilde uyarılarak sendikaya üye olması ya da üyeyse sendikadan ayrılması ‘tavsiye’ edilmektedir. Eğer bu tavsiyeye uyulmazsa bir şekilde habercinin açığı bulunup işten atılmaktadır. Ama hiçbir işten çıkarma sendikaya üye olduğu için yapılmamaktadır. Derya anlatısında, sendikadan çıkmazsan işten çıkaracaklar uyarısını iyi niyetli bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. Ancak sonuç olarak bu da bir tür baskıdır. Bourdieu’nun deyiimiyle de sembolik şiddettir. (Bourdieu 2006:186)

Bu durum habercilerin sendikalı olmaktan korkmasına sebep olmaktadır. Funda bu korkuyu şöyle anlatır;

Sendikalıları işten atıyorlar. Benim sendikalı olan arkadaşlarımda var işten atılma dışında bir kazanımları da olmadı bugüne kadar. Şöyle şeyler olabiliyor. Sizi işten atarlarsa dava açıyorsunuz o dava üzerinden. Orada bir şeyler kazanıyorsanız kazanıyorsunuz ama sendikaya üye olayım diye bir şey benim aklımdan hiç geçmedi. Bizde öyle bir şey hiç yaşanmadı ama. Sendikaya üye olduğunuz için atılırsınız ama. Böyle bir kabul var. Böyle bir hakkınız var mı var. Bu hakkı kullanabiliyor musunuz hayır. *Funda, Fox*

Funda anlatısında sendikalı olanların işten atıldığından bahsetmektedir. Bunu arkadaşlarının yaşadıklarından da deneyimlemiştir. Hatta satır altında, sendikal örgütlenmenin hiçbir işe yaramadığından bahsetmektedir. Bu yüzden de sendikaya üye olmayı hiç düşünmemiştir. Dolayısıyla sendikaya üye olma hakkı vardır ama bu hakkın kullanılmasında problem vardır. Ancak sendikal örgütlenmenin güçlenmesi ve sendikaya üye olmanın gerekliliği birçok haberci tarafından vurgulanmıştır.

Örgütlü bir toplum olmak gerekiyor. Öncelikle sendika olmalı. Hatta sendikaya üye değilseniz gazetecilik yapmamalısınız. Bizde de belki bu zorunluluk getirilmeli. Gazeteciliğin izne tabi olmaması gerekiyor. Sendika olmalı. Bunun zorunluluğunun da yasal olarak yapılması gerekiyor. *Şükri, TRT*

Yani mutlaka olması gerekiyor. Sendika olmalı ama sendika da gerçek bir sendika olmalı. Yani öyle bizim şu anda izlediğimiz gibi, ya dünyada da genelde böyle durum var ama sendika olmazsa olmaz, yani mutlaka olmalı, ama gerçek sendikalar olmalı bunlar ve bir yaptırım olması gerekiyor, güçlerinin olması gerekiyor.

Bunun da yasal çerçeveye oturtulması gerekiyor. Çok güçlü yaptırımları olan sendikalar ancak başarılı olabilirler. Avrupa’da çok fazla bu, Amerika’da çok fazla. Biz de onlar gibi bir şey yapabilirsek o zaman müthiş bir şey olur. *Hakan, TRT*

Tabii gerekli. Çünkü şey bu iş yarının belli değil. Şimdi ben habere gidiyorum döndüğümde işten çıkartılmış olabilirim. Yaşadığımız şeyler bunlar. *Şebnem, ATV*

Her alanda olması gerekiyor sendikanın. Yarın yalnız kalmamak için olmalı. Şu an ben memnunum patronumdan ama yarın nerede ne olacağım belli değil ki. Veya yarın ne olacağı belli değil onun tavrının aslında bütün dengeler karşılıklı. Mutlaka olmalı. *Erdal, Kanal D*

Görüldüğü gibi, haberciler için sendikal örgütlenme baskı ve sansüre karşı mücadele edebilmeleri için gereklidir. Gazetecilik alanının görece özerkliğini bu kadar kolay bir şekilde yitirmesinin nedeni bunu engelleyecek sendikal bir örgütlenmenin olmaması, var olan sendikalarında ya yeteri kadar güçlü olamaması ya da yetkili olan sendikanın siyasi iktidara olan yakınlığından kaynaklanmaktadır. Haber üretim sürecinin işleyişinde sendikal güvence, habercinin işini kaybetme kaygısı taşımadan işine odaklanabilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla sendikal örgütlenme güçlenirse, doğrudan baskı ve sansürle mücadele ederken bir fail olarak haberciyi de alanda güçlendirecektir.

4.3.4. Habercilerin Çalışma Koşullarındaki Sorunlar

4.3.4.1. Uzun Çalışma Saatleri

Çalışma saatlerine ilişkin sorular sorulduğunda görüşülen habercilerin hepsi, haberciliğin saatinin olmadığını ve habercilerin işinin hiç bitmediğini ifade etmektedirler. Ancak yine de bir mesai kavramından kurumsal olarak söz edilebilmektedir. Kamu ve özel medya sektöründe çalışan habercilerin çalışma saatleri ve koşulları ise birbirinden farklılık göstermektedir. TRT’de çalışan haberciler haftanın 5 günü çalışmaktadır. Ancak kullandıkları izinin bazen bir gününü hafta içinde kullanabildikleri gibi, hafta sonu bir gün de çalışabilmektedirler. Özel sektörde ise haftanın 6 günü çalışılmaktadır. Çalışma saatleri ile ilgili en önemli verilerden biri, TRT’nin haberciler için tıpkı bir memur gibi

mesai saatlerini düzenlemesi ve mesai saatleri içerisinde TRT'nin dışında bulunulmaması gibi bir kural getirmesidir.

Gidiyorsan çok uzun süre kalma mutlak öğlenleyin gel imzayı at. 9-18 muhabirliği. Yayıncılık memuriyet gibi yapılır mı? Bu bütün TRT'de çalışanlar için geçerli. Haber üretimini 9-18 mesaisi içine sığdıramazsın. Akşam evinde otururken, eşinle, abinle, amcanla, dayınla, yengenle hatta eşinle muhabbet ederken otururken bile haber konusu çıkar. Sen ertesi gün onu haber olarak önerirsin. Evindeki sohbet mesaiye dahil edilebilir mi edilemez. Habercinin mesaisi yayıncının mesaisi 24 saattir. Telefonda biriyle görüşürken bile haber konusu oluşturabilirsin habercilik böyle bir şeydir. Ama adamlar 9-18'e sıkıştırmışlar mesaiyi. Ama burada 24 saat haber üretiliyor kardeşim bunun farkında değil misin? *Nihat, TRT*

TRT'nin bu uygulaması haberciyi bir memur gibi masa başına bağlamakta ve sokağa çıkıp haber yapmasını sınırlandırmaktadır. Çünkü imza atma uygulaması habercilerin haber yapmak için çalıştığı zamanı bölmektedir. Oysa haber bu mesai saatlerine sığdırılabilecek şekilde işleyen durağan değil dinamik bir olgudur. Bu uygulamanın dışında akşam 18:00'den sonra da işi bitmediği için çalışan haberciler elbette mevcuttur. Ancak buradaki önemli nokta gün içinde zamanın yönetim tarafından belirlenmesi ve tabir-i caizse yoklama uygulamasıdır.

Özel kanallarda ise görüşülen haberciler, aşağı yukarı günde 11 saat çalıştıklarını ve çalışma saatlerini kendilerinin düzenleyemediklerini belirtmişlerdir. Prime time habercilik yapan haberciler için çoğunlukla ana haber bülteni bittiği zaman başka yapılacak bir iş yoksa işten çıkılabilmektedir. Haber kanalında çalışan haberciler için ise haber devamlı sürdüğü için bu süre daha belirsizdir. Ancak genel olarak görüşülen tüm haberciler, daha önce de belirtildiği gibi haberciliğin mesaisinin hiç bitmediğini ve bu işi yapmaya ilk başlayanlara meslekte bunun söylendiğini belirtmişlerdir.

Kendimiz düzenleyemiyoruz. Ben sabah sekizde geliyorum. Akşam sekiz sekiz buçuk gibi evde oluyorum. Yaklaşık bir on iki saat çalışıyorum. Bu muhabir arkadaşlarımızda biraz daha geç oluyor. Onlar dokuz-dokuz buçuk civarında geliyorlar akşamda bültenimizin bitiş saatinde çıkıyorlar. Onların saatlerinde ben bir düzenlemeye gidebiliyorum mesela işleri oluyor geç gelecekler izin alıyorlar bunu idare ediyoruz ama benim de doğrudan bağlı olduğum biri var. Genellikle geç kalacaksam oradan şey yapıyorum. Ama büyük şeylerle gündemi şöyle ayarladık filan gibi. Çalışma saatleri biraz açıkçası ağır. Mesai yok. *Derya, Star TV*

Ağır tabii aslında insan işi değil bu iş. Günlerce eve uğrayamadığınız zaman oluyor. Özellikle sahadaysanız... Muhabir arkadaşlarımı biliyorum ben çok yakın bir zamanda. Bir muhabir arkadaşım adliye önüne gece 3’de gitmişti ertesi gün gece 11’de aradığımda hala oradaydı. Hani bu kadar insan var neden değiştiremiyorsun diye sorulabilir. Değiştiremiyorsun çünkü öbürleri de başka yerde bekliyor. Ve mecbursun beklemeye. *Funda, FOX*

Çalışma saati diye bir şey yok. Bunu bilerek bu mesleğe başlıyorsunuz. Mesleğe ilk başlayanlara bile bu işte mesai yoktur denir. *Emre, NTV*

Görüldüğü gibi habercilerin çalışma koşulları özellikle sahadaki muhabirleri etkileyecek düzeyde ağırdır. Mesai yoktur ve bir haberci haberin peşinde o haber sonuçlanana kadar beklemektedir. Bu koşulların ağır olduğu konusunda hemfikir olan haberciler yine de haberci olmanın koşullarının böyle olduğunu belirtmektedirler. Haftada 6 gün günde 11 saat çalıştığını söyleyen Şebnem (ATV), bu çalışma saatleri yaptığınız işi nasıl etkiliyor sorusuna şöyle cevap vermektedir; “Bünye alıyor herhalde buna. İnsanların çok yorgun oldukları zamanlarda vardır ama bir habere gidersin ayılırsın”

Ancak bu noktada böyle bir kabulün, haberciliğin emeğinin sömürülmesine yol açma tehlikesi vardır. Nihat ta bunu şöyle anlatır;

Bizim mesleğe bir kutsiyet atfedilmiş. Bu belirli noktalarda doğru ama bu belli noktalarda gönüllü bir sömürüye yol açıyor. Ben gönüllü bir sömürü noktasına gelmiş kutsiyeti reddediyorum. Kabul etmiyorum. Tamam, gazeteciliğin saati yoktur. Akşam arkadaşlarınızla sohbet ederken bir konu çıkar siz onun üstüne gidersiniz. Dolayısıyla habercilik 9-18 yapılacak meslek değil. Ama bu şu demek değildir. Patron beni 24 saat çalıştıracak ben de bunu kabul edicem demek değildir. Gazeteciliğin hakları var 7/24 çalışamaz gazeteci. Hafta sonu tatili yapmak zorunda belli bir saatten sonra kendisine ayırmak zorunda ailesi var. Yaşamı var maalesef Türkiye’de bu çok uygulanmıyor. En eğitilmiş kesim basın sektörüdür. En çok emek sömürüsünün yapıldığı bir en örgütsüz kesim iki en çok emek sömürüsü. Emek sömürüsünün yapılmasının nedeni ciddi mana da örgütsüzlük var. Bu hem özel medyada hem de kamuda örgütsüz olunca insanlar o çalışma saatleri konusunda patronun belirlediği koşullarda çalışmak zorunda kalıyor. Adam iş bitmeden gitmeyeceksin diyor. Tamam, o zaman fazla mesaimi alayım. Tatilimi yapmak durumundayım. Şu an Türkiye’de gazeteciler 6 gün çalışıyorlar. İki gün tatil yapan gazeteci yok. TRT’de öyle. Bu çok kötü bir şey ama kamu sendikalarının çok yaptırım olmadığı için bir yaptırımınız da yok... 10 saatten aşağı çalışan gazeteci yok. *Nihat, TRT*

Görüleceği gibi, Nihat anlatısında haberciliğin kendisine atfedilen bu kutsiyet nedeniyle

sömürülmesine karşı çıkmaktadır. Çünkü bu kutsiyet emek sömürüsünün simgesel şiddete dönüşmesine yol açmaktadır. Haberciler yoğun çalışmaktadır ancak bunun bir sömürüye dönme tehlikesi mevcuttur. Patronajın çalışma saatlerini belirlemesi bu anlamda haberciye uygulanan simgesel şiddetin bir tezahürüdür. Ayrıca burada fazla mesai almak ta habercinin hakkıdır. 5953 sayılı Basın İş Kanununda bu ifade edilmiştir²⁵. Nihat bu sömürünün nedeni olarak sendikasızlaşmayı görmektedir. Dolayısıyla sendikasız olmanın habercinin çalışma koşullarını doğrudan etkilediği görülmektedir.

4.3.4.2. Çalışma Koşullarının Habercilerin Özel Yaşamına Olan Etkisi

Yoğun çalışma saatleri habercilerin özel yaşamlarını da etkilemektedir. Bu noktada haberciler özel yaşantılarını iş hayatlarına göre düzenlemek zorunda kalmaktadır.

Bunun yeri zamanı yoktur. Böyle bir meslek hakkaten. Bu ama özel hayatı şöyle etkiliyor. çıkıp bu akşam atıyorum yemeğe gidebilecekken yada ertesi sabah ailenizle bir tatile gidebilecekken bir hafta bilmem nereye gidebiliyorsunuz. O bütün düzeniniz şey yapabiliyor. Aile ilişkinizi ya da... Bir süre sonra buna alışıyorlar. Bu iyi bir şey mi kötü bir şey mi bilmiyorum. Ya da çok riskli yerlere gidebiliyorsunuz.
İsmail, NTV

Görüleceği gibi habercinin özel hayatı işine bağlıdır. Bir son dakika gelişmesi habercinin özel hayatına dair yaptığı planların hepsini boşa çıkarmaktadır. Bu habercinin her an her şeye hazırlıklı olması gerektirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla böyle bir yaşam tarzının habercinin özel yaşantısını doğrudan etkilediği görülmektedir. Bu noktada görüşmeciler medya sektöründe çalışan biriyle evlenmenin habercinin özel yaşamı açısından daha iyi olacağını belirtmişlerdir.

Evliyim bir çocuğum var. Özel yaşantımı çok olumlu etkilemiyor tabii ki. Bir kere kendinize çok zaman ayıramıyorsunuz işe ev hayatı, işle sosyal hayat tamamen bütünleşmiş durumda. Daha çok belirleyici olan iş oluyor. Bir kızım var şimdi okula gidiyor. 8 buçuk 9 civarı uyumuş oluyor akşam eve gittiğimde, ananesinde kalıyor zaten. Bende kalmıyor hafta içi görmeyebiliyorum. Ya da uykudayken görebiliyorum. Eşimde bu işi yapıyor kameraman. O yüzden biraz daha anlayışlı ama başka sektörden biriyle evli olsaydım daha zor olurdu. Çünkü ben kadının o erkek. Basında çalışan kadın. Farklı bir sektörde çalışınca daha kolay kabul

²⁵ "Fazla çalışmalara ait ücretin, mütaakıp ücret tediyesiyle birlikte ödenmesi mecburidir. Fazla çalışma ücretlerinin gününde verilmemesi halinde, her geçen gün için % 5 fazlasıyla ödenir." Ek Madde 1.

edilebiliyor ama. Kadın bu işi yapınca biraz daha zor oluyor. *Derya, Star.*

Şebnem: Başka bir şey yapamıyorsun tabi. Bu bir iş değil bizim için yaşam şekli gibi bir şey oluyor. Hele birde çocuk varsa eve gidiyorsun yemek yiyorsun sofrayı kaldırıyorsun ertesi günün yemeğini yapıyorsun yatıyorsun uyuyorsun bir gün pazar gününde de işte. Bu iş özel hayata izin vermiyor.

Araştırmacı: Bu bağlamda eşinizin kameraman olması avantaj mı?

Şebnem: Tabi geceleyin bir telefon geliyor size 2’de 3’de hazırlan bilmem nereye gidiyorsun. Şimdi eşim benim bir avukat olsa öğretmen olsa, kim kalkıp ta. Ben aynı anda bavul hazırladığımız biliyorum. Telefon gelip birbirimizi görmediğimizi, ben bavulla gelip onun gittiğini biliyorum mesela. Dolayısıyla başka meslekten biri bunu anlayamaz. Biz günde 11 saat çalışıyoruz ama bu 11 saati 3-5 saat gibi yaşıyoruz. Eşinde o sektörden olunca seni anlayabiliyor en azından.

Bir gazetecinin çalışma koşulu gerçekten ağır. İşin yoğunluğuna göre aileye ayıracağı zaman kısıtlanıyor. Zaman zaman bu yüzden aile düzenlerinin bozulduğu bile oluyor. Eşim örneğin çocuk olduktan sonra bir süre mesleğe ara vermek durumunda kaldı. Piyasadaki çalışma koşulları işten çıkarmaların yoğun olduğu bir dönemdi ara verdiği dönem. Tekrar mesleğe dönmesi zor oldu mümkün olmadı. Bir kaç teklif geldi. Benim çalışma durumum o tekliflerle uyuşmadı. Böyle sorunlar yaşanıyor meslekte. Ya meslekten ödün veriyorsunuz ya da aile yaşamından ödün veriyorsunuz hayata nereden baktığımızla alakalı bir şey. *Kenan, TRT*

Herkesi etkiliyor. Parlamento muhabirisin izliyorsun. Sabah 9’da girmişsin akşam 9 olmuş komisyonun toplantısı bitmemiş. 9’da bitti diyelim geldin yemek yiceksin. Tamam, bunun karşılığında fazla mesai alıyorsun. Ama bu fazla mesai senin eşinle çocuğunla geçirdiğin vakti telafi etmiyor ki. Gazetecinin insan olduğu unutuluyor. Maalesef bunları kendi meslektaşlarımız da unutuyor. Haftada bir gün izin günde 9 10 saat mesaiyle insanlıktan çıkıyor gazeteci. Gazetecilerin çoğu ya evlenmiş boşanmıştır ya da evlenmemiştir. Bu sektörde ikinci üçüncü evlilikler çoktur. Ancak aynı sektörden olursan birbirini anlıyorsun o zaman. *Nihat, TRT*

Görüldüğü gibi habercilerin iş yaşamı, özel yaşantılarını ciddi bir biçimde etkilemektedir. Haberciler bu noktada medya sektöründe çalışan ya da en azından bu işin temposunu anlayabilecek kişilerle evlenmeyi tercih etmektedir. Derya anlatısında bir kadın haberci olmanın zorluklarına dikkat çekerken, ataerkil toplum anlayışının kadının çalışma yaşantısındaki etkisine de değinmektedir. Şebnemin de anlattıkları bu noktada Derya ile örtüşmektedir. Kenan ise anlatısında bu çalışma koşulları nedeniyle eşinin çocukları doğduktan sonra çalışmaya ara verdiğini ve daha sonra yeniden piyasada iş bulmakta zorlandığını ifade etmektedir. Dolayısıyla haberci burada özel yaşamı ve iş yaşamı arasında bir ikilemde kalmaktadır. Nihat ise bu noktada gazetecinin/habercinin insan olduğunun unutulduğunu söylemektedir. Daha önce yukarıda habercinin emeğinin

sömürüldüğüne ilişkin düşüncelerini burada çalışma saatleri üzerinden yinelemektedir. Öte yandan Nihat'ta habercilerin aynı sektörden evlilik yapma durumunda eşlerin birbirlerini daha iyi anlayacağını söylemesi diğer katılımcıların görüşleriyle örtüşmektedir.

Anlaşılacağı gibi, habercilerin çalışma koşulları ağırdır. Ağır çalışma saatlerinin düzeltilmesi, TRT'deki gibi masa başına bağlı olarak uygulanan 9.00-18.00 mesai ise haberciliğin yapısına uygun değildir. Ancak diğer durumda haberciliğe bir meslek olarak atfedilen kutsiyetin emeğin sömürsünü etkilediği görülmektedir. Ağır çalışma saatleri ve bunun özel yaşamı olumsuz etkilemesi, habercinin işine de yansımaktadır.

4.3.4.3. Güvencesiz Çalışma ve Risk

Haberci olmanın getirdiği birçok riskten söz edilebilir. Bunun başında güvencesiz çalışma, çalışma saatlerinin aşırılığı ve özel yaşamın bu koşullardan etkilenmesinden söz edilebilir. Ancak şimdiye kadar aktarılan bulgular çerçevesinde bunun öteki boyutlarını da hesaba katmak gerekir. Özerkliğini kaybeden gazetecilik alanında habercinin, habercilik yapmak fakat yaptığı haber yüzünden işten atılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığından önceki bölümlerde bahsedilmişti. Yeni kapitalizm ya da neo-liberalizm koşullarında haberci olmak, şimdiye kadar güvencesi koşullar altında çalışan habercinin koşullarının daha da çok zorlaştırmaktadır. Çünkü medya patronları artık gazeteciler değil işadamlarıdır. Bir başka deyişle medya ticarileşmiştir (Adaklı 2008) (Kejanlıoğlu 2004). Dolayısıyla medya çalışanları da artık birer özel şirket çalışanıdır. Daha önce yukarıda da belirttiğimiz gibi araştırmanın saha çalışması kısmı devam ederken TV8 kanalının el değişmesi sonucu haber dairesinin tamamının işten çıkartılması bu güvencesiz çalışma sorununun en somut örneklerinden biridir. Bu süreçte işten atılmak ve bununla baş etmek haberci için çok zordur. Habercilerin bu noktada en çok söylediği ifade, bir gün sabah işe geldiğinizde kartınız artık turnikeden geçmeniz izin vermiyordur.

Özel sektör inanılmaz acımasız. İstanbul'da çok olur. Ankara'da daha insanidir bu. Gelirsiniz turnikeden kartınızı sokarsınız turnike çalışmaz. Güvenlik sizi içeri almaz işten çıkarıldığınız anlarsınız. Eşyayı almak istiyorum dersiniz de her gün gittiğiniz iş yerine güvenlik eşliğinde gidip oradan bir şey çıkarmayın diye eşyalarınızı toplar çıkarsınız. Çok arkadaşımın başına gelmiş bir olay bu. *Derya, Star*

Görüldüğü üzere, işten atılma riski özel sektörde çalışan haberciler için her an vardır ve birden iş yeri olarak benimsediği çalıştığı kanalda yabancı muamelesi görmektedir. Derya'ya işten çıkarıldığı dönemin nasıl geçtiği sorusu sorulduğunda işe şu cevapla karşılaşmıştır.

Ben kendimi uçurumdan düşmüş gibi hissetmişim. Haber bile izlemek istemiyordum. Çünkü birden, her şeyin hâkimiyken bilgi olarak ya da çok şeye hâkimken elinizden her şey alınmıştı. Bir kere manevi anlamda inanılmaz bir çöküş yaşadım ben. Mesela bir kitap yazım çalışmam vardı. Belki de kitabıma o boşlukta yazabilirdim ama yazamadım çünkü konsantre olamıyordum. Sürekli neden işsiz kaldım bu bana yapılır mı? Bu olur mu çünkü kendimi başarılı olarak da gören biriyim bunu saklama yani. Hiç bu konuda mütevazıda değilim. Niye ben neden bir yerde hata mı yaptım? Başka biri beni almıyor? Niye hani teklif gelmiyor gibi birçok detayı da düşünmüşümdür açıkçası. İkinci manada hepimizin bir derdi var. Geçim derdi diye bir şey var. Yaşam kalitesinin düşmesi diye bir şey söz konusu değil sıfırlanması söz konusu. Çünkü tazminatlarını ne zaman verecekler zaten bütün insanlar biz ücretli çalışanlar için gelirin kadar giderin oluyor. Çocuk okutuyoruz bebeğimiz oluyor. hiç bir şey olmasa evi kira oluyor. Kirayı bir ay ödeyememek bile ağır bir yük insan için. Eşi çalışmıyor olabiliyor. Bence gazeteciler, hiç bu detayları düşünmeyen insanlar olmalı bağımsız olabilmek için. *Derya, Star*

Haberci için işini kaybetmek dolayısıyla hem maddi hem de manevi sorunları beraberinde getirmektedir. Derya'da aynı böyle düşünmekte ve yazmayı planladığı kitabına konsantre olamamaktadır. Dahası haber bile izleyemediğini ifade ederek sürecin kendisini yabancılaştırdığını belirtmektedir.

Burada habercinin maddi olarak yaşadığı bir kayıpta söz konusudur. Haberci evli olabilir eşi çalışmayabilir ya da kirasının ödeyemeyebilir durumuna gelmektedir. Bu da haberci yaşam kalitesini düşürmemekte Derya'nın deyimiyle adeta sıfırlamaktadır. Derya bu koşullar altında, geçim sıkıntısını ve işten atılma korkusunun yaşayarak habercilik yapmanın çok olanaklı olmadığını da vurgulamaktadır. Bu durum habercinin işini kaybetmesinde yaşandığı gibi, zaman zaman maaşlarının alamayan haberciler içinde

benzer bir düzlemde işlemektedir. Burada Şebnem kameraman olan eşinin başına gelenlerden söz eder.

Bunlar bizim kafamızı taktığımız değil kanıksadığımız şeyler zaten buna kafanı takarsan çalışamazsın. 3 sene de 4 sene de bir böyle bir risk olur. Ekip değişir. Hepimiz yaşadık. Sonra iş bulursun bulmazsın. Benim eşim 1,5 sene işsiz kaldı. Sıkıntımı sıkıntı. Ben çalışıyordum idare ettik. Genel anlamda hayatına baktığında güvende hissetmiyorsun kendini. 7 yıldır evliyiz hiç yeltenmedim mesela 1,5 sene işsiz kaldı 10 ayda maaşlarını alamadılar.. Bizim ev gitmişti mesela krediyle aldığım eve. Tabi o rahatsız ediyor insanı ama kimseye yansımıyor. Herkes işini aşkla yaptığı için. Ancak maaşını alamazsan işine yansıyor. Benim eşim her gün eve mutsuz geldi 10 ay. Haklılarda insan kira ödüyor çocuğu okula gidiyor. Sen onu şevkle bir ay çalıştırırsın 2 ay çalıştırırsın. Evlerine haciz gelen insanlar oldu. Evine haciz gelmiş çocuğuna para verememişsin gideyim ay ne güzel haber yapayım diyemezsin. Belli bir seneyi devirmiş insanlar mesleki doyuma da ulaşmış başka kaygıları oluyor. Belli bir zamandan sonra sıkıntı oluyor insanların işine yansıyor. Elbette yansıyor. *Şebnem, ATV*

Şebnem anlatısında, bu durumu kanıksadıklarından bahsetmektedir. Bu oldukça önemli bir tehlikedir. Aynı bir önceki bölümde haberciliğe atfedilen kutsiyet meselesi bunu da kapsamaktadır. Her yeni gelen haber müdürünün kendi ekibiyle çalışma isteği doğal karşılanmaktadır. Oysaki bu reelde birçok kişiyi işsiz bırakmaktadır. Şebnem'in eşi de böyle bir durumda işsiz kalmış ve belli bir sürede maaşını alamamıştır. Bu süreç Şebnem ve eşinin krediyle aldıkları evin elden gitmesine neden olmuştur. Şebnem bu noktada habercinin bu mesleği ne kadar severek yaparsa yapsın yine de maaşının alamadığı sürece aynı şevkle yapamayacağını belirtmiştir. Derya'nın da söylediği gibi, haberci bunları düşündüğü zaman habercilik yapamamaktadır. Öte yandan düşünmemeye çalıştığında ise bir çalışan olarak haklarına yabancılaşma tehlikesi altındadır.

Haberci olabilmek için bazı haklarından fedakârlık etmek habercinin yaşadığı en önemli sorunlardan birisidir. Örneğin sendikasızlaşma bölümünde de anlatıldığı gibi, kişi burada kanal ile sözleşme yaparken çoğu zaman 5953 sayılı basın iş kanununa (diğer adıyla 212 sayılı yasa) tâbi olmaya dikkat etmemektedir. Funda burada haberciliğe ilk başladığı dönemleri anlatarak bu süreci örneklendirmektedir;

Ben 7 yıl bir gün bile sigortam yatmadan çalıştım. Eskiden çok daha kötüydü. Gelirsiniz bir kuruma sizi işe alır. Ama sadece sizi işe almıştır. Siz gelip

gidiyorsunuzdur, size maaş vereceği belli midir değil midir? Sizi sigorta yapacağı bellimidir değil midir. Ve de karın tokluğuna çalışırsınız hele de bu işi çok yapmak istiyorsanız. Bir taraftan da onu yakaladıysa karşınızda ki kişi giderseniz gelirsiniz sürünürsünüz filan. Evet, ben öyle bir süreçten geçtim. Son yıllarda yasalarla da değişen bir süreç var. Biraz daha koşullarımız iyileşti. Yani ama böyle çalışan, kapılarda yatıp stajyer olamayan insanlar vardı. Ve o stajyerlerinden nasıl çalıştıklarını hakkaten hep beraber gördük biliyoruz. Şimdi biraz yasaların getirisi, biraz ne biliyim insan hakkına biraz daha değer veren yöneticilerin gelmesiyle birlikte birazcık daha bir tık daha iyi. Gene de olması gerek noktada değil. Geliyorsunuz adam diyor ki. Altı ay sigorta yapıyorum. Altı ay sonra adam diyor ki yenilemiyorum sözleşmeni. Ve gidiyorsunuz. Böyle şeyler yaşanmadı mı yaşandı. Bir garantinizi hiç bir zaman yok. Hani bizde daha kolay bazı şeyler. Patronunuzun canı sıkılır ve gönderir sizi bu kadar basit neden bana yan baktın. *Funda Fox*

Funda'nın anlatısında da anlaşıldığı gibi, süreç patronaj açısından oldukça keyfi bir şekilde ilerlemektedir. Mesleğe başlamak adına ücret almamayı göze alan habercilerin hiçbir güvencesi de yoktur. Habercinin şansı tabiri caizse iyi bir patrona rastlamasına bağlıdır. Bu işin karın tokluğuna ada yapılabilmesinin yaygın bir anlayış olarak gazetecilik alanı içine yerleşmesi habercinin emeğinin sömürülmesinin de yolunu açmaktadır. Oysa bu noktada bir yasal düzenlemeye ihtiyaç olduğu aşikârdır.

Bu doğrultuda televizyon haberciliği yapan biri için en büyük risk nedir sorusuna genel de verilen cevaplar işini kaybetme üzerine yoğunlaşmaktadır. Ancak burada haberciler işini kaybetmeyi sadece maddi anlamda düşünmemektedir. Onlar için habercilik yapamamak zaman zaman daha büyük bir kâbustur. Özellikle siyasi alanın gazetecilik alanına bu kadar hâkim olduğu bir dönemde bir daha gazetecilik yapamama riski de mevcuttur.

En büyük risk hükümet aleyhinde bir söylemde bulunmak pot kırmak ya da başbakana yanlış bir soru sormak. Türkiye'nin en cesur gazetecilerinden bir tanesiyim ama adam siyasetin karşısında durman bitme sebebin. Karşısında olman yeterli sebep karşısındaki herkes darbeci onlar için. Karşı taraf. Onu eleştirmen onun için bir anlam ifade etmiyor düşmansın sen. Medyaya düşman gibi bakan bir anlayış var karşında. Bu ortamda gazetecilik sadece, yazı yazmaktır metin yazarlığıdır devlet memurluğudur. Bizim işimiz bu değil aslında. Ama buna zorlanıyoruz. Mesleği hayata göre değil de hayatı mesleğe göre yaşıyoruz. *Emre, NTV*

Görüldüğü üzere, Emre'de bu riskten bahsetmektedir. Siyasi iktidar karşısında yapılacak bir hata bu anlamda habercinin mesleki hayatını tehlikeye atmaktadır. Bu doğrultuda

İsmail’de işten atılan habercinin bir daha mesleğe dönememe ihtimalinden söz eder;

Eskiden mesleki dayanışması daha yoğun olan bir sektördü burası farklı yerlerde çalışıyor olsanız bile. Mesela birisi işsiz kalırdı birileri ya o işsiz bir şey yapalım ya da burada bir yer var bir yerlere yerleştirelim falan filan. Şimdi bu kayboldu. Bu çok üzücü. Ben çok kişiden dinliyorum. Bir şekilde işten atılıyor bilmemne oluyor 6 ay telefonum çalmadı diyor. Bu çok insanları yaralayan bir şey. aileleri var. İş bu noktaya geldi bir kısmı dönemeyecekte.. Birde bu insan mesleği insani bir meslek. İkincisi bir gazetecinin varlığı görüntüsü ve haberi imzasızdır. Bu olmadığı zaman meslek çok nankör iki günde unutturuluyor. İsterseniz dünyanın en önemli haberini yapın yarın yoksunuz yani biraz öyle bir noktaya geldi. Dolayısıyla çok parlak değil.
İsmail, NTV

Anlaşılacağı gibi, habercinin işini kaybetmesi bir anda olabilmekte ve bir daha medya sektöründe iş bulması imkânsız hale gelmektedir. Bu oldukça büyük bir risktir. Çünkü habercilik yapmak görüşmecilerin hemen hepsinin katıldığı gibi onlar için bir yaşam tarzıdır. Bu noktada haberciler arası dayanışma da çok mümkün olmamaktadır. İşten atılan haberci için başka bir kanala ya da kuruma girmesi için aracılık etmek siyasi alanın gazetecilik alanı üzerindeki tahakkümüyle çok mümkün değildir. Bu anlamda haberciliği bir daha yapamama endişesi ile ilgili birkaç alıntıdan daha söz edersek;

İşten atılma riskidir. Ama yapacağınız işi oynattığınız kalemi en çok etkileyecek olan budur. Habercilik parayla yapılacak bir iş değildir. Haber atlatmanın verdiği adrenalin o zevk o gurur hiç bir şeyde alamazsınız onu. Ya da haber atladığınız zaman ki o bunalım kendinizi kötü hissetmenizi giderecek hiç bir şeyde yoktur.
Ertan, TRT

Dünyadaki en büyük risk bir gün bir kenarda durmak. Yani bu işin içerisinde olmamak en büyük risk. Çünkü o zaman beslenemeyeceğiniz, çok doyum aldığınız işten uzak kalmak en büyük risk bence. Yani hayatın sürdürülmesi falan filan değil de, bu çok sevdiğiniz işi yapamıyor olmak en büyük risk. *Hakan TRT*

Görüleceği üzere görüşülen haberciler için bu mesleğin dışında kalmak onların tanımladığı anlamda en yüksek risktir. Bu bağlamda bazı görüşmecilerin risk sorusuna haber atlamak cevabının verdiğinin de belirtilmesi gerekir. Birinci alıntıda Ertan’ın anlattığı tam da bundan bahsetmektedir. Dolayısıyla Hakan’ın dediği gibi, bu işin içerisinde olamamak en büyük risktir. Burada görüşülen habercilerin mesleklerine duydukları aidiyetim kanallarından bağımsız olarak çok yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, güvencesiz çalışma haberciler için çok önemli bir sorundur. Bu sorun hem maddi olarak habercinin mesleğini yapmasına engel olmakta hem de onu manevi anlamda yıpratarak, işini kaybetme ve işe yaramama korkusuyla baş başa bırakmaktadır. Bu anlamda haberciler de, Televizyon haberciliği yapan biri için en yüksek risk nedir sorusuna bu iki açıdan cevap vermişlerdir.

4.3.4.4. Habercinin Niteliklerinin Değişimi

Araştırmanın habercinin hangi niteliklere sahip olması gerektiğine ilişkin sorusu, zaman zaman habercilerin idealize ettiği nitelikleri göstermenin de ötesinde, -yeni kuşak gazetecilerin nasıl gazeteciler olacaklarına ilişkin kaygıları da içinde barındıran bir biçimde- sansür ve otosansür ortamında gazeteci/haberci olmayı farklı şekilde anladıklarına ilişkin sıkıntıları da içermekteydi. Otosansürün anlatıldığı bölümde, İsmail'in . “Muhabirliğin ya da haber önerisinin böyle olduğunu düşünen kuşağında gelmesi en büyük tehlikelerden birisi” kaygısı bu noktada çarpıcı bir ifadedir. Bu yüzden haberci nasıl olmalı sorusuna verilen cevaplardan bazıları şöyledir:

Birincisi meraklı olacak. İkincisi atak olacak. Üçüncüsü son derece cesur olacak cesareti olacak. Dördüncüsü medeni cesarete sahip olacak. Hiç bir tabuya sahip olmayacak. Vatan millet sakarya tamam dini konular hassas. Ama haber konusunda tabusu olmayacak. Gazeteci her şeyi bilmez her şeyi bilmek zorunda değil ama her şeyi öğrenmek zorunda. Hukuk bilgisi olacak. En basitinden tutuklu ile hükümlü arasındaki farkı bilecek. Sosyoloji bilecek psikoloji bilecek. Psikoloji çok önemli. Ne olursa olsun bir hayata bakışı felsefesi olacak. Ama bu onun elini kolunu bağlayacak şekilde olmayacak. Benimde ideolojim var. Ama elim kolumu bağlamaz o. gazetecilik böyle bir şey. 76 milyona bir şey söylüyorsun. Bak sen bunu görmüyorsun o yüzden şey...en önemlisi titiz olacak dikkatli olacak. mümkünse işe en erken gelip en geç çıkacak çok sürüncel belki ama bu iş çok meşakkatli iş bunu bilecek. Günde 3 tane habere gidilir mi demicek mesela. ne kadar çok habere giderse o onun için aslında bir kazanım deneyim. hayatta hiç bir şey deneyimle. her şeyi parayla satın alabilirsin ama tecrübeyi parayla satın alamazsın. İlkeli olacak. Gerekirse müdürüne hayır diyebilecek. Kendini geliştirecek, sinemaya gidecek kitap okuyacak. Son gelişmeleri takip edecek. Roman okuyacak. Bunların hepsi hayatın kazanımları. Halkın arasın karışacak. *Arda, TV8*

Gelince ceketi şuraya çıkartacaksın solcuysan solcu sağcıysan sağcısın bilmem neciysen necisin. Akşam insanları düşüneceksin insanlara sahtekârlık yapmamayı düşüneceksin insanların yuh dedirttirmemeyi düşüneceksin. sövmicekler sana.

sürekli onlarla empati halinde olacaksın. Adam gibi karşı tarafın söz hakkını vereceksin, iki taraflı göreceksin hatta her taraflı göreceksin. *Erdal, Kanal D*

Özgür, bağlantısız mümkün olabilirse ve önyargısız, *Hakan, TRT*

Dünya görüşü çok önemli. Siyasi görüşü önemli, analitik düşünme gücü bakış açısı önemli. bunlara sahip olacak ki adam gibi habercilik yapsın. Aydın olmalı kafası çalışmalı. yazdığı haberi hedef kitleye ulaşması için elinden gelen çabayı göstermeli. Haberi yazarken de TV için olması, kurgusu çok önemli. Eğer bunlara sahip değilse gerçekten bir şeyler yapması çok mümkün değil. *Levent, TRT*

Empati kurmak. empati kurmazsan olmaz. *Ash, Fox*

Görüldüğü üzere verilen cevaplar haberciye bir takım nitelikler yüklemektedir. Haberci, meraklı, ilgili bilgili, genel kültüre sahip, işten kaçmayan, tarafsız, gerekirse patronuna karşı durabilen, empati kuran, aydın bir kimse olmalıdır. Bu bağlamda habercilik aynı zamanda halkla birebir de ilişki kurmaktır ve kamu yararını gözetmeyi de içermektedir.

Görüşülen haberciler bu doğrultuda haberci olmanın ve haber üretmenin yaratıcı bir yönü olduğunu vurgulamaktadır.

Şimdi burada biraz iş muhabirlere düşüyor. Çok hani sıradan bir yer daha güzel hale gelebiliyor. İşleyişten işleyişe bakıştan bakışa nasıl? Diyelim bir kadın cinayeti var. Peki bu neden olmuş. Tüm bunlar çok komplikeymiş gibi gözükse de haberi biz haberi daha onlar düze geçer biz daha inceleriz. Bir takım detaylarla o haber çok farklı bir hale gelebilir. 5n1k dediğimiz kuralını da içeren bir şeydir ama çoğu zaman bunlar es geçilebiliyor. Mesela bir siyasi aktöre bir soru sorarsınız o bir şey söyler. Bu sizi tatmin etmez sonra gidersiniz özelde efendim ne demek istediniz. Bakarsınız altından derin bir şey çıkabilir. Bunlar önemli detaylardır. Tek başına muhabir değil kameramanın yaptığı şeyler de çok önemli... Mesela ben bir haberde Başbakanı takip ederken Başbakanın kürsüsünün içine ekstra jammer gibi onun gibi bir kalkan yerleştirildiğini fark ettim. Kürsü kalkanı Kameraman arkadaşım bunun üzerine çalıştı. Bende bunun anonsunu çektim. Orada hiç kimsenin yapmadığı görmediği haberi gördük. İşte kürsü kalkıyor başbakan gelmeden hazırlanıp oraya koyuluyor. İş bittikten sonra kürsünün içinden çıkarılıyor. Bir malzeme gibi bir şeyin içine konuluyor ama bu hakikaten. Bu herkesin gözü önünde oluyor da o kadar hengâme ve kalabalık içinde çalışıyoruz ki ve korumalar da bunu o kadar belli etmiyorlar ki. Hani biz biraz göreve erkene gittiğimiz için mesela bunu fark edebildik. Bu tür şeylerle öne çıkabiliyorsunuz. *Derya, TRT*

Anlaşılabileceği gibi Derya haberciliğin bir ekip işi olduğunu vurgulamaktadır. Bu doğrultuda haberci haberdeki detaylara dikkat etmelidir. Derya bu tür detayların çoğu zaman gözden kaçabildiğini belirtmektedir. Habercinin bu noktada yaratıcılığı bu detayların derinine inmesiyle ortaya çıkabilmektedir. Derya'nın anlattığı örnekte de bu

net bir şekilde görülebilmektedir. Bu anlamda haberci diğer meslektaşları arasında da öne çıkabilmektedir.

TRT'den Nihat ise haber üretim sürecinde yaratıcılığın önemine vurgu yaparken bunun aynı zamanda habercinin bu süreçte kendi etkisini hissettirmesiyle de ilişkili olduğunu ifade etmektedir.

Haber üretmekte tabii ki yaratıcı bir yön var. Siz var olan bir şeyi bir habere dönüştürüyorsunuz. Birde muhabir olarak bir şeyin haber yapılması gerektiğini düşünüyorsunuz. Onun kamunun gündemine getirilmesi gerektiğini tartışılması gerektiğini düşünüyorsunuz. Dolayısıyla bir üretim süreci var. Üretim sürecinde asıl olan muhabirin olması lazım. TRT de baktığımız zaman böyle bir süreç yok maalesef. Muhabir birinci öncelikli değil. Muhabir belirlenmiş gündemin editörün ya da yönetimin talimatıyla işleyen kişi. Bu yeni bir şey değil. Yıllardır vardı ama en çokta bu dönemde. Bunu hissediyorsunuz. Doğrudan talimatla. Aslında haber toplantılarının gündem toplantılarının yaratıcı tartışma süreçlerinin en önemli aşaması olması gerekiyor ama pek öyle olmaz. Haber pek tartışılmaz... Bu noktada muhabirin yaratıcılık süreci törpüleniyor. *Nihat, TRT*

Anlaşılabileceği gibi, Nihat muhabirin bu süreçte yaratıcılığının onu beslediğini belirtmekte ancak bu sürecin törpülediğinden bahsetmektedir. Nihat'a göre asıl üretim sürecinde olması gereken muhabirin kendisiyken özellikle TRT'de muhabir birinci derecede önemli değildir. Bu bağlamda gündem toplantılarının da böyle bir işleyişi yoktur. Dolayısıyla muhabirin ya da habercinin niteliklerini ortaya koyacağı bir alan ortadan kalkmaktadır.

Bu doğrultuda Ertan da muhabirlerin özellikle siyasi alan tarafından haber üretim sürecinin dışında bırakıldığını ifade etmektedir.

Bu işin direk muhatabı muhabirdir. Şimdi onu kaldırıyorlar Türkiye'de. Köşe yazarı ya da Ankara temsilcisi haberciliği başladı. Muhabir bir arabanın tekerlekleridir. O yolun asfaltını sıcaklığını soğukunu kasisini buzunu darbesini hisseden tekerlektir muhabirdir kameramandır alanda çalışanlardır. Oralardan gelip editör oluyorsa olması gereken de odur. O bakış açısına sahip olur zaten, muhabirin ne yaptığını nasıl eziyet çektiğini o işi nasıl kotardığını bilir. Ama şimdi Türkiye'de öyle bir gazetecilik başladı. Eskiden Demirel götürürdü muhabir. Bir bakan köşe yazarını arıyor ona haber veriyor. Ankara temsilcisini arıyor ona haber veriyor. Bir yere giderken artık onları götürüyor. Muhabiri ortadan kaldırıyorlar aslında çünkü şeye ihtiyaç duymuyor. Muhabirin işlevi kalmıyor. muhabir ne yapacak araştırmacı gazetecilik olacak demi..öyle bir şeye ihtiyacımız yok çünkü halk onu istemiyor diyor. İkincisi zaten o bilgiyi almasına gerek yok ben bakandan alıyorum diyor. Muhabir sistemi kalkıyor en tehlikelisi de bu aslında. Sistem tamamen kalkacak

demiyorum ama eskiden her gazete ve televizyonda alanlar vardı o alana bakan 2-3 insan vardır. Onlar kendi aralarında paslaşıyorlardı geniş bir muhabir kitlesi vardır o insanlar azalıyor yavaş yavaş. *Ertan, TRT*

Görüldüğü gibi, muhabir haber üretim sürecinin dışında bırakılmaya çalışılmaktadır. Böylece Ertan'ın da ifade ettiği gibi muhabirin bir işlevi kalmamaktadır. Siyasi alanın haberleri daha çok üst düzey habercilerle paylaşımları bu bağlamda muhabirlere iş bırakmamaktadır. Hâlbuki Ertan'ın araba lastiği benzetmesi, muhabirin haber üretim sürecinde ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca muhabirlik sisteminin tehlikede olması, habercilik için oldukça önemli bir problemdir. Haber kanallarında son zamanlarda artan işten çıkartılmalar ve Ankara bürolarındaki küçülmeler bu problemi somut olarak göstermektedir. Dolayısıyla haberciliğin olması gereken yaratıcı yönü de bu süreçte gerçekleşmemektedir.

Önceki bölümlerde habercinin, haberci refleksini kaybettiğini ve toplum içinde bir meslek olarak haberciliğin itibarını kaybettiği anlatılmıştı. Haberci işini kaybetmemek için boyun eğmek zorunda kaldığı baskı sansür ve kendi uyguladığı otosansür ile haberci olmanın gerektirdiği nitelikleri de bu anlamda kaybetmekte ve kamuoyunun gözünde itibarsızlaşmaktadır.

Bu bölümde görece özerkliğini yitirmiş gazetecilik alanında habercinin bir fail olarak bu koşullardan nasıl etkilendiği, habercinin habitusunun nasıl değişime uğradığı ve bu noktada yaratıcı emeğin iyi türünün oluşup oluşmayacağına ilişkin kategorilere ait bulgulardan bahsedildi. Habercinin haberci olma refleksini kaybettiği bu noktada toplum içindeki itibarını da yitirdiğinden söz edildi. Sendikal anlamda örgütlenemeyen habercinin bu yüzden aşır çalışma saatleri, güvencesiz çalışması ve özel yaşamında yaşadığı bozulmalardan daha çok etkilendiği anlatıldı. Bu noktada son olarak ta haberci olmanın gerektirdiği niteliklerin idealize edilmesine rağmen değişmeye başladığı belirtildi.

Bir sonraki bölümde gazetecilik alanının yaşadığı bu sorunların sonucu olarak kamuoyundan aldığı tepkiler, araştırmanın uygulandığı dönemde gerçekleşen Gezi parkı olaylarının medyaya etkisi üzerinden incelenmektedir.

4.4. MEDYAYA KARŞI TEPKİLERE HABERCİLERİN BAKIŞI: GEZİ PARKI OLAYLARI ÖRNEĞİ

Medyaya karşı gelen tepkilere ilişkin sorular katılımcılara yöneltildiğinde neredeyse bütün katılımcılar söz konusu tepkileri Gezi Parkı olayları üzerinden örneklendirerek anlatmıştır. Bu nedenle bu bölümde Gezi Parkı olayları sırasında medyaya karşı kamuoyunda oluşan tepkilere habercilerin verdiği yanıtlara ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Görüşülen habercilerin hemen hemen hepsi Gezi Parkı olayları ortaya çıktığı anda hemen tepki vermediklerini belirtmişlerdir. Haberci refleksinin yitirilmesi bölümünde de anlatıldığı gibi, bu gazetecilik alanının görelî özerkliğini yitirmesiyle baskı ve otosansür mekanizmaları altında çalışmak zorunda kalan habercinin bu koşullar karşısında nasıl haber yapacağına bilememesinin şaşkınlığından kaynaklanmaktadır.

İlk başta ilk şokta insanlar ne olduğunu anlayamadığı için hepimiz bir noluyor lan dedik? Bu bir şey mi gerçekten bireysel bir hareket mi birileri mi yapıyor? Hemen alıp da saldırıp halk hareketi diye gösterip de şeyin de gazabının üzerimize çekmeyelim. Bir tedirginliğe kapıldık. İşte penguen çıktı, penguen kanallarına çıktı bazı kanalların adı filan. Fakat sonrasında gerçekten haksızlık yapıldığına inanıyorum herkes hakkıyla verdi hâlâ da devam ediyor savunması şeyi. Hükümetin hala öfkesi de devam ediyor. Ben nasıl vereceğimizi bilemiyorum yani. Oradan fazlası artık başka bir şeylere hizmet etmek olurdu belki. Aman beraber örgütlenelim hükümeti yıkalım olurdu yani buradan sonrası. *Erdal, Kanal D.*

Görüldüğü gibi, Erdal olaylar ilk başladığında haberi nasıl göreceklarını bilemediklerini ifade etmektedir. Görelî özerkliğin yitirilmesi bölümünde de anlatıldığı gibi, baskı, sansür ve otosansürün etkisi altında kalan haberci haberi nasıl ele alacağı konusunda bir şaşkınlık içindedir. Bir yanda işini kaybetme korkusu bir yanda haberci sorumluluğu arasında kalan haberci hiçbir şey söylememeye karar vermiştir. CNN Türk kanalında yayınlanan penguen belgeseli de böyle bir bunalım anında ortaya çıkmış bir karar pekâlâ olabilir. Dolayısıyla bu tepkiler kanallar sonraki günlerde Gezi Parkı haberlerine bültenlerinde daha fazla yer vermelerine rağmen devam etmiştir. Ancak yine de haberciler Gezi Parkı olaylarını nasıl ele almaları gerektiği konusunda kaygı

duymaktadır. Çünkü siyasi iktidarın olaylara yönelik öfkesi dinmemiştir.

Gezi Parkı olayları sırasında medyaya olan tepki NTV önünde yapılan protestoyla²⁶ somut bir şekilde yansıtılmasına rağmen, kamuoyunun özellikle sokakta muhabirlere olan tepkisi devam etmiştir. Haberciler bu konuda medyaya gösterilen tepkileri kurumsal anlamda doğru bulmalarına rağmen sahada çalışan habercilere gösterilen tepkiler ise onlara göre yanlıştır. Yine de bazı haberciler, ilk şokun atlatılmasından sonra bu haberlerin gösterildiğini ifade etmişlerdir.

Zaten NTV'yi filan bastılar İstanbul'da kapıyı bastılar yani. Onlar için çok zor dönem oldu biraz haksızlık yapıldı. İlk şoktan sonra çünkü medya... Gerekliği kadar değildi kardeşim eleştirisi olabilir. Ama haberin hakkını verdi gerçekten. Evet yani fazlasıyla verdi. Hep birinci haberdi. Eylemcileri de fazlasıyla verdi yer. Başbakanlığa gelip kapıda çıkıp sünen adamlarda yer verdi. Bunlara da yer verildi hiç bir şey görmezlikten gelinmedi. Ben hiç TRT'yi seyretmiyorum ama özel kanallarda pek olmadı bu. Hatta artık hükümetin elinde kontrolünde dediğimiz bazı kanallarda bile ATV'de Star da bile mecburen verildi yani görüldü. Habercilik adına görüldü. Belki birinde öbür tarafa % 30 verildi. Bu tarafa %70 verildi. Bu tarafa 50 50 ile verildi. *Erdal, Kanal D*

Görüldüğü gibi Erdal, burada medyanın bütün bunlara rağmen haberin hakkını verdiğini söylemektedir. Erdal'ın bu anlatılarına Derya'da (Star TV) katılmakta ve medyaya gelen tepkilerin genelleştirildiğinden şikâyet etmektedir.

Derya: Şimdi bizim özelde kanalımıza çok fazla tepki gelmedi. Ama biz bir sermaye grubunun çatısı altında yaşıyoruz ve bu sermaye grubunun diğer kanallarına çok fazla tepki vardı onlarla aynı sermaye grubuna ait olduğumuz bilen insanlar bize de aynı muameleyi yaptılar (NTV'yi kastediyor). Ama yine de seçmiyorlar, aramızda gezi eylemlerini başından beri gören, evrensel gazetesi muhabirine de aynı şey yapıyor. Tanımadan, çünkü oda bir gazeteci grubu arasında elinde teyp var ya da başka bir şey var. Özellikle ana akım medya üzerinden tüm kesime yöneltilmiş bir tepki vardı.

Araştırmacı: Bu anlamda özellikle saha da çalışan habercilere yapılan bir haksızlık söz konusu mu?

Derya: Kesinlikle öyle çünkü. Birincisi karar mekanizması kesinlikle alanda çalışan muhabir ya da kameramanlar değil. Onlar ellerinden geleni yapıyor bir sürü görüntü çekiyorlar. Sabaha kadar çalışan o eylemler de görev yapan arkadaşlarımız oldu burada. Diğer kanalda vermeyip görüntülerini bize veren siz sunabiliyorsunuz diyen arkadaşlar vardı. Veriyorduk hakikaten mesela orda çok büyük küfür hakaret

²⁶ 03.06.2013 tarihinde yapılan Protesto NTV tarafından canlı yayınlandı.

olmadığı sürece bir sansürümüz yok. Sadece sloganlarda küfür ve hakaret olduğu takdirde onları veremiyoruz. Veremiyoruz değil bu zaten verilmiyor.

Görüldüğü üzere, Derya anlatısında medyaya gelen tepkilerin genelleştirildiğini ve aslında aynı sermaye grubunun başka bir kanalına olan tepkinin kendilerine gösterildiğini söylemektedir. Bu noktada sahada çalışan habercilere ilişkin bir haksızlık yapıldığını düşünüyor musunuz sorusuna ise karar mekanizmasının sahada çalışan muhabirler olmadığını söyleyerek haberciye yapılan bir haksızlıktan bahsetmektedir. Bu noktada Derya da Erdal gibi Gezi Parkı olayları sırasında bütün bunlara rağmen haber yapabildiklerini vurgulamıştır. Hatta ismini vermediği diğer kanallarda çalışan habercilerden görüntü aldıklarını ifade etmiştir. Ancak NTV'den Emre ise bu konuda daha farklı düşünmektedir. Gezi Parkı olayları sırasında habercilik yapamadığını ve bu yüzden farklı strateji geliştirmek zorunda kaldığını ifade etmektedir. Ana akım medyaya olan tepkiler nedeniyle kamuoyunun yöneldiği alternatif medya olarak Halk TV ve olaylar sırasında haberleşmek ve bilgi almak için kullanılan sosyal medya platformu *Twitter*'ın bu noktadaki etkisi hakkında Emre şunları söyler;

Ben gezi parkı eylemlerinde tez konusu olabilecek bir habercilik yaptım. Twitter üzerinden yayıncılık. Çünkü ben napıyorum? Twitter yanlış haber veren bir yer. Duyduklarını yazıyorlar. Ben televizyonumda yayımlayamıyorum ama her şeye hâkimim. Nerelere ulaşacağımı biliyorum. Mesela dediler ki 10 kişi ölmüş 7 kişi yaralanmış. Yok arkadaşlar böyle bir şey. Böyle böyle böyle durum var. İşte napıyordum. TV de yayımlayamıyorum ama müdahale sayısı yaralı sayısı, nerede ne olmuş, nerede orantısız güç kullanılmış. Polisin kırmızıçizgileri neler? Gezi parkında neye müdahale edebilirler? Suç işlemeyen ama sadece sesini yükselten vatandaş ne yapabilirler ne yapamazlar. Bunlara kadar yazıyorum twitterda. Asla taraf değil siyasi değil sadece fotoğraf. Bizim istediğimiz alanda da bu aslında. Yani benim o twitterda yaptığım yanlış yönlendirmeyi önlemek adına. Kitlelerin daha fazla tahrik olmasının önüne geçmek adına yaptığımı televizyonda yapmak istiyorum. Ama ne oldu gezi parkının bir kare yayımlayamadık. Ya da hiç bir kanal yayımlayamadı. Ama biz yayınlasaydık, ucundan azıcık yayınlasaydık, insanlar Halk TV izlemeyecekti. Dünyanın en kötü yayıncılığıyla 1 numaradalar şu anda. İktidarın bunu görememesi, çok acayip bir şey. Anlaşılmaz bir şey...yani mutlaka ki bu ortamda otosansür olacaktır. *Emre, NTV*

Görüldüğü gibi Emre, Erdal ve Derya'nın aksine haber yapmanın çok mümkün olmadığını ve bu nedenle kendisinin de sosyal medya üzerinden habercilik yaptığını belirtmiştir. Bu noktada Emre'nin kendi ifade ettiği amacı sosyal medyanın yanlış bilgi

yaymasının önüne geçmektir. Emre burada alternatif bir medya olarak Halk TV'nin çok kötü yayıncılık yaptığını ama bir numara olduklarını, bunun nedeninde kendilerinin haberleri yayınlamadıklarını belirtmektedir. Bu noktada aynı sermaye grubunun çalışanları olan Derya ve Emre'nin anlattıkları birbirleriyle çelişmektedir.

Gezi parkı olayları sırasında çalıştığı kanaldan ayrılmak zorunda kalan Didem ise bu süreci şöyle anlatmaktadır.

Tırnak içinde kanala haksızlık yapıldığını düşünmüyorum. Ama kanaldaki çalışanlara haksızlık yapıldığını düşünüyorum. Neden? Çünkü ben editör olarak Kuşulu parka gönderdiğim ekibin hayatı tehlikesinden endişe duydum sürekli. Çünkü Haber Türk mikrofonu taşıdıkları için tehdit edildiler. Mikrofondaki başlığı çıkartarak çalışmak zorunda kaldılar. Zaman zaman canlı yayın sırasında taciz edildiler. Bunun haksızlık olduğunun düşünüyorum. Çünkü öncelikle herkesin şunu anlaması gerekir. Hangi kurumda olursa olsun gazeteler o kurumun çalışanıdır. İşçi ve işveren ilişkisi kuralları geçerlidir. Ama kuruma haksızlık boyutunda şunun söyleyebilirim. Kuruma haksızlık yapıldığının düşünmüyorum. ama bir başka yönden bir başkası haksızlık yapıldı diyebilecektir... Ama ben neden böyle düşünüyorum. Haber Türk'ün yayın politikası, gezi parkı süresince çok dikkat çekici bir şekilde ve çok hızla değişmiştir. Haber yapılamama noktasına geldiği için kuruma haksızlık yapılmamıştır. Örneğin Haber Türk Ethem Sarısülük haberlerini günlerce görmemiş duyurmamış ve paylaşmamıştır. Ankara büroda Ankara editörü bizzat haberleştirmesine rağmen. Dolayısıyla haber kanalı izlediği için haber görmeyi bekleyen vatandaşların tepkisini haklı görüyorum ben Haber Türk'e yönelik olarak. Ama şunu da söylemek lazım Haber Türk te şunu söyleyecektir ya da başka birim konumdan bakan biri. Biz bir özel yayın kuruluşuyuz kendi yayın politikamız var. Bu yayın politikasıyla hareket ediyoruz. Bu doğrudur. Ancak yayın politikası ana ekseninde yayınlayacağınız haberleri hangi haberleri daha çok süre vereceğini belirler ama siz üstelik haber kanlı vasfıyla bazı haberleri tamamen görmezlikten geliyorsanız burada bir sıkıntı vardır.

Bu ayrılma sürecimin bir parçası oldu. Çünkü ben bir haber kanlı editörü olarak görev yapıyordum, beklentimde tüm o patronaj tüm o kurum ilkeleri yayın politikaları siyasi faktörler çerçevesinde olsa da haber üretebilmek ve yayınlatabilmeyi beklentim. Bunun minimize edildiği bir durumla karşı karşıya kaldım. En azından editör olarak sorunlu bir noktada çalışmanın yanlış olduğu kanaatine vardım. Bununla birlikte kurum içi bazı değişmelerde bu sürece paralel bir şekilde yaşanmaya başlandığının görülünce ben ayrılmaya karar verdim. Bu noktada kurumada teşekkür etmem gerekir. Karşılıklı bir anlayışla biz ayrıldık. Hem onlar için hem de benim için doğru bir karar olduğunu düşünüyorum. *Didem, Haber Türk*

Didem'in anlatısı süreci tek başına özetlemektedir. Kanalların yayınlamadığı haberler üzerinden aldığı tepkiler, sahada çalışan habercilere yöneltilmektedir. Ve haberciler daha önce de vurgulandığı gibi mikrofonlarındaki kanal logolarını çıkartarak çalışmak zorunda kalmışlardır. Hatta Halk TV'de çalışıyorum demek zorunda kalan muhabirlerde vardır.

Didem burada o zaman çalıştığı kurumuna yönelik eleştirileri ise haklı bulmaktadır. Çünkü Gezi Parkı olayları sırasında kurumunun yayın politikasının değiştiğini düşünmektedir. Birçok haber habercilik deyimiyle görülmemiştir. Hatta Ankara bürosunda yapılan Ethem Sarısülük haberi bile yayınlanmamıştır. Habercilik yapamadığın düşünen Didem bu nedenle kanaldan ayrılmaya karar vermiştir.

Görüldüğü üzere, Gezi Parkı olayları sırasında medyaya karşı gösterilen tepkiler aynı zamanda haber üretim sürecinin sorunları olarak anlatılanların somut bir yansıması olmaktadır. Siyasi alanın gazetecilik alanı üzerindeki mutlak tahakkümünün yarattığı sansür, gazetecilik alanının ekonomik alana doğrudan bağımlı olması sebebiyle karşılaştığı yaptırımlar ve görece özerkliğini yitirmesi bu bağlamda görülmektedir. Bu baskılar nedeniyle kamu yararına haber yapılması bir kenara bırakılmış ve haberci refleksi yitirilmiştir. Böyle bir durumda kalan haberci ya işini kaybetmeme uğruna susmuş ya bu yüzden işinden olmuş ya da kendi isteğiyle istifa etmiştir. Bu nedenle Gezi parkı olayları Türkiye’de medyaya olan güvensizliğin somutlaşması bakımından ve haber üretim sürecinin işleyişindeki aksaklıkları göstermesi bakımından oldukça iyi bir örnektir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırmamızda, Türkiye’de kamu sektörü ve özel sektördeki televizyon kanallarında haber üretim süreçlerinin işleyişi ve bu işleyiş içerisindeki haber emekçilerinin rolleri analiz edilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak kamu ve özel televizyon kanallarında haber üretim sürecinin işleyişi ve haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlar daha sonra ise habercinin bir fail olarak bu süreçteki rolü analiz edilmiştir.

İlk olarak haber üretim sürecinin işleyişinde TRT ve özel kanalların yapısı anlatılmıştır. Bourdieucu bağlamda gazetecilik alanı olarak tanımlanan alan ve alanın yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmamız bu bağlamda gazetecilik alanında, yalnızca televizyon gazeteciliği alanına odaklanmış ve geleneksel ya da ana akım medya olarak tabir edilen televizyon kanallarındaki haber üretim süreçlerinin işleyişine odaklanmıştır.

Bir kamu kanalı olarak TRT aynı zamanda kamu hizmeti yayıncısıdır. Ancak TRT’ye yapılan en önemli eleştirilerden biri iktidarın kanalı olarak yayın yapması üzerinedir. Bu eleştiri kamuoyunda yaygın olarak dile getirilmekle birlikte, katılımcılar tarafından da ifade edilmiştir. Bu noktada TRT kamu hizmeti yayıncısı olmasına rağmen tarafsız olamamaktadır.

TRT haberciliğinde katı bir bürokratik anlayış egemendir. Bu özellikle kanalın Ankara merkezinde çok belirgin biçimde görülmektedir. Gerek merkez binasında yapılan görüşmeler esnasında yapılan gözlemler gerekse katılım fırsatı bulunan haber toplantılarında bu işleyişi görülebilmektedir. Bu noktada üst düzey yönetici Nejat, başkanın olmadığı her zamanda yetkinin kendisinde olduğundan ve bir haberin yayınlanıp yayınlanmamasındaki son kararı kendisinin verdiğinden bahsetmiştir. Görüşülen haberciler de bu sürecin böyle geliştiğini doğrulamıştır.

Diğer yandan TRT’nin İstanbul’daki haber dairesinin ise daha küçük olduğu ancak, katı bürokratik ilişkilerden daha uzak bir yapı sergilediği gözlemlenmiştir. Buradaki habercilerin ana haber bültenleri sırasındaki heyecanı ve birbirleriyle olan ilişkilerdeki samimiyeti dikkati çekmiştir. Öte yandan haber müdürünün çalışanlara olan yaklaşımı, katı bir ast üst ilişkisine dayanmamaktadır. Ona göre bütün çalışanlar arkadaşıdır. Bunlar

İstanbul merkezinin çok daha küçük bir yapıya sahip olmasıyla açıklanabilse de yine de TRT'nin katı bürokratik işleyişi düşünüldüğünde önemlidir.

TRT'de son karar veren mekanizma her zaman için Ankara'daki yönetimdir. Bu noktada katılımcılar yapılan haberlerin mutlaka Ankara'nın denetiminden geçtiğini ifade etmektedir. Daha açık bir ifadeyle, Ankara'daki yönetimin onay vermediği hiçbir haber bültende yayınlanmamaktadır.

Bir kamu kuruluşu olarak TRT'de çalışan haberciler devlet memuru statüsündedir. Aslında gazeteci olarak birer fikir işçisidirler ancak resmi olarak devlet memurudurlar. Ama bir ceza ile karşılaştıklarında fikir işçisi olarak yargılandıklarını Şükrü habercinin örgütlenememesi bölümünde ifade etmiştir. Ancak bu statü TRT'de çalışan habercilerin kolay kolay işten atılamayacağı anlamına gelmektedir. TRT'de yaptırımlar görev yerini değiştirmek (bölüm değişikliği) başka bir ile görev için uzun süre göndermek ya da başka bir ile tayinini çıkarmak (habercilerin ifadesiyle sürülme) şeklinde uygulanmaktadır.

TRT'de çalışan habercilerin araştırma yapılan dönemde karşılaştıkları en büyük sıkıntı ise 9:00-18:00 arası uygulanan mesaidir. Bu durum aslında devlet memuru statüsünün en bağlayıcı taraflarından biridir. Haberciler meslekleri gereği haber üretmek için sokakta olmaları gerekirken öğlen imza atma uygulamasıyla karşılaşmaktadır. Bu habercilerin haber kaynaklarıyla olan ilişkisini de etkilemektedir. TRT'den Nihat, haber kaynaklarıyla ilişkiler ve uzun çalışma saatleri bölümlerinde bu etkilerden söz etmektedir.

Özel kanallardaki işleyiş ise haber kanalı ve prime time yayın yapan ulusal kanal ayrımı yapılarak analiz edilmiştir. Özel kanalların merkezi TRT'nin aksine İstanbul'dadır ve süreç TRT'nin tam tersi yönde işlemektedir. Bu doğrultuda özel kanallarda son karar verici İstanbul'daki yönetimdir. Ankara büroları oldukça küçüktür ve çalışan sayısı çok azdır. Aynı şirketler grubuna ait televizyon kanalları ve gazeteler aynı binada yer almaktadır.

Özel kanallar ticari kuruluşlardır. Bu bağlamda iletişimin eleştirel ekonomi politiği kuramı açısından bakıldığında meta üreten kuruluşlardır ve amaçları kâr elde etmektir (Golding ve Murdock:1997). Bu bağlamda reklam gelirleri ve yüksek reytingler Bourdieu'nün Televizyon Üzerine çalışmasında (2000) bahsettiği gibi oldukça önemlidir.

Çalışanların iş güvencesi yoktur ve her an işten çıkarılma kaygısıyla çalışmaktadırlar. 5953 sayılı Basın İş Kanunu'na ya da 212 sayılı yasaya tabi olarak yapılması gereken sözleşmeleri birçok kanal tarafından yapılmamaktadır.

Haber kanalları sürekli haber yayını yaptıkları ve saat başı bülten yayınladıkları için, diğer özel kanallara kıyasla daha hızlı olmak zorundadırlar. Ayrıca görüşülen habercilerin de belirttiği gibi saat başı bülten haber çeşitliliğinin artırılmasını gerektirdiğinden bu hız haberci için ağır bir yük getirmektedir. Reyting kaygısı düşünülmeden yayın yapılmaktadır. Ancak bazı haberler siyasi alandan tepki aldığında o haberlerin yapılmaması söz konusudur.

Prime time habercilik yapan ulusal kanalların ise tek bir ana haber bülteni vardır. Haberin sunumunda görsellik ses gibi unsurlar çok önemlidir. Reyting sistemi oldukça belirleyicidir. Öyle ki her haberin reytingini gösteren reyting sistemi vardır²⁷. Ve hangi haberin reytingi daha iyiyse o tür haberler yapılmaktadır. Fox TV'den Funda'nın reyting haberciliğinin yükselişi bölümünde alıntılanan ifadesinde de belirttiği gibi bu halkın tercihidir.

Anlaşılacağı gibi araştırma alanı ve bu alandaki kamu ve özel televizyon kanallarındaki koşullar bu şekilde değerlendirilebilir. Haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlar alanın burada anlatılan özelliklerine bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Bourdieu'nün alan teorisi çerçevesinde medya ya da gazetecilik alanı, hem siyasi hem de ekonomik alanın baskısı altındadır. Ancak araştırmamız çerçevesinde günümüz Türkiye'sinde bu baskının özellikle siyasi alandan geldiği görülmektedir. Bu bağlamda kullanılan siyasi alan kavramıyla siyasi iktidardan bahsedilmektedir. Siyasi alan ekonomik alana yaptırımlar aracılığıyla tahakküm kurmuş gazetecilik alanına da bu şekilde ister doğrudan ister dolaylı yoldan baskı uygulamaktadır. Doğrudan baskı bir siyasi aktörün bir medya kuruluşuna ya da bir haberciyi doğrudan temasını kapsarken dolaylı baskı ise, siyasi alanın ekonomik alanı kullanarak ticari bir kuruluş olan medyaya uyguladığı yaptırımları kapsamaktadır. Bu yaptırımlara ilişkin en somut örnek birçok katılımcının da ısrarla vurguladığı Doğan grubuna verilen vergi cezasıdır. Siyasi alan bu

²⁷ Fox kanalında bu sistem katılımcı tarafından araştırmacıya gösterilmiştir.

bağlamda ekonomik yaptırımlar uygulayarak gazetecilik alanı üzerinde baskı yaratmaktadır. Bu bağlamda siyasi alan, gazetecilik alanını kısıtlamaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’de haber anlayışı araştırmacı gazetecilikten tamamıyla sıyrılıp izleyici gazeteciliğine dönüşmüştür. Katılımcıların da ifade ettiği gibi gündemi belirleyen siyasilerdir. Haberciler en çok siyasilerin açıklamaları ve onların temaslarını haberleştirmektedir. Bu noktada kamu ve özel kanallar arasında hiçbir fark yoktur. Hem TRT hem de diğer özel kanallar –ki özellikle haber kanalları- hemen hemen iktidarın bütün siyasi aktörlerinin etkinliklerine aynı anda canlı bağlantı yapmakta ya da o etkinliği mutlaka haberleştirmektedir. TRT’den üst düzey yönetici Nejat, kendisiyle yapılan görüşmenin dışında bunu kinayeli bir dille ifade etmiştir. *“Hadi ben devlet kanalıyım da onlara ne oluyor?”*.

Dolayısıyla bu baskılar sonucu gazetecilik alanı artık görece özerkliğini yitirmiştir. Bourdieu’nün alan teorisinin en önemli vurgularından biri olan kavram özerkliğidir. Bourdieu’ye göre görece özerkliğin ortadan kalkmasıyla gazetecilik alanında bir heteronomiden söz edilmektedir. Bu hem alanı hem de alanda çalışan failin habitusunu etkilemektedir.

Gazetecilik alanının görece özerkliğini yitirmesi bu bağlamda araştırmamızda üç aşamada anlatılmıştır. İlk olarak haber üretim sürecinde yer alan ve bir haberin doğruluğunu, yapılan olası yanlışları düzeltme işlevinde olan denetim mekanizması bir baskı ve sansür mekanizmasına dönüşmüştür. Haberin yeniden yazılmasına kadar ilerleyen süreçte, sakıncalı bulunan haberlere müdahale edilmekte hatta hiç yapılmamaktadır. Hem kamu hem de özel sektörde çalışan habercilerin bu noktada hiçbir söz hakkı yoktur. Bu bağlamda haberi sansüre uğrayan ya da tamamen reddedilen haberci yeni bir haber üretirken daha dikkatli olmaya zorlanmaktadır.

Bu süreç ikinci bir aşama olan baskı ve sansürün yerleşmesini ve otosansür için gerekli zeminin hazırlanmasını da sağlamış olur. Haberci bir haberi nasıl yapması ve nasıl yapmaması gerektiğine hatta neyi haber yapı neyi haber yapmaması gerektiğine ilişkin olarak gerek kurum içinden gerekse kurum dışından uyarılmaktadır. Bu doğrultuda siyasi alandan bizzat uyarı aldığı ifade eden Emre’nin anlatısı (Baskı ve Sansür bölümü) önemlidir. Haberci baskıdan ve sansürden dolayı habercilik yapamamaktadır. Baskı ve

sansür gazetecilik alanından siyasi alanın yaptırımlarından korkmak ve medya patronu için para cezası ile karşılaşmamak haberci için ise işten atılmamak kaygısının yerleşmesiyle birlikte haber üretim süreci içinde sansür normalleşmektedir. Siyasi alana bağımlı olan gazetecilik alanı için sansüre ve baskıya karşı gelmek bu noktada olanaklı olmamaktadır. Dolayısıyla bu bağımlılık sansürün hem doğal bir süreç olarak ya da Bourdieu’cü bir ifadeyle bir doxa olarak görülmesine neden olmaktadır. Çünkü haberci artık bunların olması gerektiğini ve bunun doğal olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla sansür de bu anlamda bir doxadır.

Baskı ve sansürün sonucu olarak ortaya çıkan üçüncü aşama ise otosansürdür. Otosansür sansürün doğal görüldüğü gazetecilik alanında habercinin kendini korumak için, yaptığı haberin yayına çıkması için, siyasi alanın bir tepkisiyle karşılaşmamak için uygulamak zorunda olduğu bir süreçtir. Otosansürün bazı haberciler tarafından kamu vicdanını yaralayacak görüntülerin verilmemesinde uygulanan bir mekanizma olarak tanımlanması bir kavram kargaşasıdır. Bu bahsedilen bir özdenetimdir. Oysa otosansürde haberci bunu istemeden yapmaktadır. Haberci otosansürü uygulamak zorunda bırakılmıştır çünkü işini kaybetme kaygısı vardır. Bu kaygı günümüz Türkiye’inde sadece işten atıldığı için değil bir daha habercilik yapamama tehlikesinden de kaynaklanmaktadır. Görüşülen haberciler böyle bir ihtimalin gerçekleşebileceğinden bahsetmiştir. Haberciler otosansürün gittikçe yayıldığından ve bunu uygulamak zorunda kaldıklarından söz etmişlerdir. Artık haberci neyin haber olup olmayacağını bilmekte ve ona göre haber yapmaktadırlar. Otosansür haberciler tarafından içselleştirilmiştir.

Otosansürün içselleşmesiyle birlikte, gazetecilik alanı baskı ve sansürün yoğun bir şekilde hissedildiği siyasi iktidarı eleştiren herhangi bir haberin yapılamadığı, siyasi alanın baskısına karşı koyacak herhangi bir etmenin bulunmadığı bir yapıya dönüşmüştür. Dolayısıyla gazetecilik alanı görece özerkliğini tamamen yitirmiştir.

Haliyle bu noktada gazetecilik alanı için kamu yararını gözetmek gibi bir ilke de artık söz konusu değildir. “Halk için ilginç olan halkı ilgilendiren haberleri ve olayları toplama” (Mutlu 2008:109) anlamına gelen gazetecilik mesleği bu anlamda özelliğini kaybetmiştir. Kamu yararı bu anlamda bazı haberciler tarafından otosansür kavramının algılanışında olduğu gibi farklı algılanmaktadır. Kamu yararı halkın ne izleyeceğine ilişkin kararı

habercinin kendi ilkelerine veya kurumun ilkelerine göre vermesi değildir. Kamu yararı halkın ya da kamuoyunun bilmesi gerekenleri, ülkede olan olayları ondan saklamamaktır.

Böylece kamu yararı için haber yapma anlayışı çökerken reyting haberciliği yükselmeye başlamıştır. Reytinge dayalı habercilik kamu yararını gözetmeden sadece en yüksek reyting alan habere ve o tür haberlere yönelmektedir. Prime time habercilik yapan kanallarda haberin reytingi önemlidir. Bu kanallarda çalışan haberciler de buna göre haber yaptıklarını reytingin birinci amaç olduğunu belirtmişlerdir. TRT bile haberlerin reytingine dikkat etmektedir. Yapılan görüşmede Nejat reytingin önemini birçok kez vurgulamıştır.

Gazetecilik alanında bahsedilen bu sorunların çözülmesi için bir ombudsmanlık mekanizması önerilmesi haberciler tarafından sadece kâğıt üzerinde bir çözüm olarak görülmüştür. Böyle bir ombudsmanın geniş yetkilere sahip olması ve siyasi iktidara bağımlı olmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ombudsmanın tarafsız olması en önemli niteliğidir. Ancak özellikle özel sektörde çalışan haberciler bu mekanizmanın patronaja karşı kendi çıkarlarını savunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca ombudsmanlık mekanizmasının televizyonlardaki işleyişi de sorunludur ve pratikte işlevinin ne olacağı bilinmemektedir. Bu açıdan uygulanması çok mümkün gözükmemektedir.

Gazetecilik alanında haber üretim sürecinde yaşanan bu sorunlar gazetecilik alanının heteronom yapısından kaynaklanmaktadır ve faili de etkilemektedir. Bu noktada bir fail olarak kültürel bir ürün üreten habercinin bu süreç içindeki etkinliği ortadan kalkmaktadır.

Özellikle özel kanalda çalışan haberciler neoliberal politikaların etkisi ile ticari bir şirkete dönüşen medya içinde neoliberal özne olmaya yönlendirilmektedir. Esnek çalışan iş değiştirebilen sadece kendisi için çalışan ve Foucault'nun yönetimsellik kavramına referansla kendini bir şirket gibi yöneten bireyler gibi olmaları sistem tarafından istenmektedir. Neo-liberalizm bu anlamda sadece medyayı değil her türlü kurumu etkilemektedir. Sennett bu düzeni yeni kapitalizm olarak adlandırmaktadır. Yeni kapitalizmin esnek çalışmayla özgürlük vaadi ile neoliberal özne ya da *homo economicus* bu bağlamda birbirleriyle örtüşmektedir. Ancak bu anlayışın medyaya ya da gazeteci

alanına olan etkisi, haberciliğin yapısıyla tamamen çelişmektedir. Araştırmamız örneğinde Türkiye’de gazetecilik alanında çalışan habercilerin esnek çalışması mümkün değildir. Haberci kolayca işten çıkartılabilmekte fakat aynı kolaylıkla iş bulamamaktadır. Ayrıca diğer sektörlerdeki hizmet içi eğitim gibi fırsatlar gazetecilik alanı için geçerli değildir. Daha açık bir ifadeyle habercinin alacağı herhangi bir eğitim ona yükselme garantisi vermemektedir. Özellikle TRT’de ki kadrolaşmalara ilişkin bulgular ele alındığında, gazetecilikle ilgili olmayan kişilerin üst düzey yöneticiliklere getirilmesi bu durumu göstermektedir. Dolayısıyla gazeteciler/haberciler kuralları neo-liberalizme ya da yeni kapitalizme göre koyulmuş gazetecilik alanının içinde haber üretmeye çalışmaktadır.

Bu doğrultuda habercinin nasıl bir emek türü ortaya koyduğu da araştırılmıştır. Hesmondalgh ve Baker’ın yaratıcı emek kavramı bu bağlamda habercilere uygulandığında yaratıcı emeğin iyi türü olarak kavramsallaştırılan özelliklerin haberciliğin çalışma koşullarında sağlanamadığı görülmektedir. Araştırmamız çerçevesinde, haberci refleksinin yitirilmesi, haberciliğin itibarsızlaşması, haberciliğin örgütlenememesi ve çalışma koşullarındaki bozulmalar yaratıcı emeğin iyi türünün oluşmadığını gösteren etkenler olmuştur.

Baskı sansür ve otosansürün yerleşmesiyle birlikte görelî özerkliğini yitiren gazetecilik alanı içinde haberci, haberci refleksini kaybetmiştir. Özerkliğin olmadığı bir alanda bağımlılığı artan haberci için haber üretim sürecinde özerk hareket etmek mümkün değildir. Dolayısıyla haberci haber üretim sürecinin dışında kalmıştır. Siyasi alan gazetecilik alanı üzerinde kurduğu tahakküm aracılığıyla habercinin habercilik refleksini ortadan kaldırmıştır. Bu durum beraberinde gazetecilik alanına karşı kamuoyunun güvensizliğini getirmiştir. Bir meslek olarak habercilik ve haberin kendisi itibarsızlaştırılmıştır. İtibar görmediğini hisseden haberci için yaptığı işin değeri de azalmaktadır. Bu bağlamda hem kamuoyu hem de siyasi iktidar habercilere yalancı gözüyle bakmaktadır. Özellikle siyasi alanın kamuoyunun önünde yaptığı itibarsızlaştırma bu açıdan haberciliği iyice değersizleştirmektedir.

Haberciliğin bu etkilere karşı kendini koruyamamasının nedeni ise gazetecilik alanında sendikal örgütlenmenin yeteri kadar güçlü olmamasında kaynaklanmaktadır. Sendikal

örgütlenme habercinin haklarını savunup onu özelde patronaj kamu da ise üst düzey yönetimin keyfi yaptırımlarına karşı koruyabilir. Ancak sendikaya üye olmanın önünde yasal bir engel olmamasına rağmen özellikle özel sektörde sendikaya üye olmak işten atılmak anlamına gelmektedir. Siyasi iktidarın fikirlerine uygun olarak oluşmuş sendikalar gazetecilik alanında çalışan habercileri kendi sendikalarına üye yapmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla sendikal hak haberci için vardır ancak bu hak muhalif bir sendika için geçerli değildir. Öte yandan özel kuruluşlarda hiçbir sendika var olamamaktadır. Hesmondalgh ve Baker'ın (2009:222-224) çalışmasında da sendikanın önemi belirtilmiştir. Ancak ilgi çekici olan nokta sendikaya üye olmaktan korkmak ve bununla beraber çalışanlar arasında düşük düzeyde sendikal örgütlenme unsurlarının araştırmamızla örtüşmesidir. Her iki durumda da medya çalışanları ve haberciler işlerini kaybetme kaygısı taşımaktadır.

Sendikal örgütlenmenin gazetecilik alanında gerçekleşmemesi siyasi alanın ve patronajın sendikaya karşı olmasından kaynaklansa da haberciler de bu süreçte sendikalarına yeterince sahip çıkamamaktadır. Ancak burada habercinin işini kaybetmek istememesi hissettiği korku ve kaygıyı beslemektedir.

Dolayısıyla bütün bu koşullar habercinin çalışma koşullarındaki sorunları da açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Habercinin çalışma koşullarındaki en temel sorunlardan biri de aşırı ve uzun çalışma saatleridir. Haberciler çalışma saatlerini kendileri düzenleyemedikleri gibi bazen de TRT'de olduğu gibi mesai saatleri içinde çalışmaya zorlanmaktadır. Habercinin mesaisi olmaz anlayışı habercilik açısından idealize edilmiş bir davranış olsa da bu zaman zaman kanalın kendisi ve yönetici tarafından bir gönüllü sömürü ilişkisine dönüştürülebilmektedir. Ancak Bourdieu'nün de belirttiği gibi (2006:186) egemenlik ve boyun eğme ilişkilerinin sevgi ilişkilerine, yani gönüllü bir sömürü ilişkisine dönüşmesi simgesel şiddettir. Bu bağlamda haberciliğin kutsal bir meslek olarak algısı haberciye uygulanan simgesel şiddeti açık bir şekilde göstermektedir. Aynı şekilde habercilik yapmayı çok istediği için sözleşmesini Basın İş Kanununa göre hazırlatmayan haberci de, sendikal hakkını kullanmayan habercide bu gönüllü sömürü ilişkisi içine girmektedir. Bu bağlamda Derya'nın sendikal örgütlenme bölümündeki anlatısında "sendikalıymışsın işten çıkartılmanı istemiyorum sen

sendikadan ayrıl” uyarısı iyi niyetli bir yaklaşım olarak ifade ettiği bu durumda yönetici tarafından uygulanan bir simgesel şiddet söz konusudur.

Habercinin çalışma yaşamındaki bu yoğunluk özel yaşamını da etkilemektedir. Bu bağlamda habercilerin zamanının önemli bir kısmını alan işleri, ailelerine daha az zaman ayırmalarına sebep olmaktadır. Görüşülen haberciler bu yoğun çalışma temposu nedeniyle medya sektöründe boşanmaların çok olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca onlara göre bir haberci için en ideal evlilik aynı sektörden biriyle evlenmesidir. Aksi takdirde başka sektörden birinin kendilerini anlayamayacaklarını düşünmektedirler.

Habercilerin çalışma koşullarındaki bu sorunlara ek olarak güvencesiz çalışma problemlerinden de bahsetmek gerekir. Özel sektörde çalışan haberciler bu problemle sıklıkla yüz yüze gelmektedir. Bir sabah işe gittiklerinde turnikeden geçerken kartın okunmaması kaygısı görüşülen haberciler tarafından sıklıkla anlatılmıştır. Özel medya kuruluşları bu konu da çok acımasızdır. Araştırmanın saha çalışması kısmı uygulandığı zamanlarda sahibi değişen TV8 kanalında işten çıkartılan haberciler bunun en somut örneği olmuştur. Ancak medyada işten çıkartılmalar hızla devam etmektedir. 2014’ün ilk altı ayında 319 kişi işten çıkartılmıştır²⁸. Doğan medya grubunda da geçtiğimiz Ekim ayında Kanal D ve CNN Türk ofisleri birleştirilmiş ve 10 kişi işten çıkartılmıştır²⁹.

Güvencesiz çalışan haberci işten çıkartılma kaygısıyla baş etmek zorundadır. Sennett’e göre yeni kapitalizmde korkunun yerini kaygı almıştır. Çünkü “Kaygı olabilecek şeylerle, korku ise olacağı bilinen şeylerle ilgilidir” (2009a:43). Bu doğrultuda işten çıkartılabilme ihtimali kişiyi başarısızlıkla karşı karşıya bırakmaktadır. Dolayısıyla bu maddi ve manevi olarak haberciyi zorlamaktadır. Manevi olarak bu Sennett’e göre (2006:64-66) işe yaramazlık kabusudur. Haberci kendini işe yaramaz ve başarısız hissetmektedir. Bir habercinin kariyeri ne kadar iyi olursa olsun bir anda medya sektöründe bir daha hiç var olamama kaygısını duymaya başlamıştır. Yukarıda bahsedildiği gibi gazetecilik alanının

²⁸ <http://www.gazetemetro.com/6-ayda-319-gazeteci-issiz-kaldi/> Erişim tarihi: 03.07.2014 19:45.

²⁹ <http://www.evrensel.net/haber/94623/dogan-medyada-isten-cikarma#.VE1vpPmsVhw> Erişim tarihi: 27.10.2014 00:04.

yarattığı bu güvencesizlik bu kaygıyı beslemektedir. Haberci için artık en büyük risk işini kaybetmekten öte işini bir daha hiç yapamama tehlikesidir.

Bu koşullar altında çalışan habercilerin niteliğinde de bir değişim söz konusudur. Haberci bu koşullar altında zaten haber üretim sürecinin dışında bırakılmaya çalışılmaktadır. Buna direnen haberciler, haber üretme sürecinin içinde var olabilmek için çalışmaya devam etmektedir. Daha deneyimli haberciler yeni nesil habercilerin, bu çalışma koşullarına uyum sağlayıp, haberciliğin sansür ve otosansürle yapıldığını düşünmesinden endişe etmektedir. Bourdieucü bir ifadeyle deneyimli haberciler, haberciliğin habitusundaki değişimlerin gazetecilik alanını tamamen dönüştürdüğünden ve bu alan içinde sansür ve otosansürü birer doxa olarak kabul eden yeni faillerin ortaya çıkacağından kaygılanmaktadır.

Dolayısıyla haberci refleksini yitirmiş haberci yaratıcılığını da haber üretim sürecinde sınırlı yerlerde gösterebilmektedir. Araştırmacı gazetecilik anlayışının iyice kaybolması bu anlamda gazeteciyi Sennett'in bir işi o işin kendisi için yapmak olarak tanımladığı zanaatçılık (2009a:76) kavramından uzaklaştırmaktadır. Yeni kapitalizme karşı habercide zanaatçılıkla karşı koyabilecektir. Bu anlamda haberci için zanaatçılık, her koşulda haberini, haber yapmak için yapmaktır. Haber yapmakta halkı bilgilendirmek demektir. Ancak gazetecilik alanının heteronom yapısı buna izin vermemektedir.

Anlaşılacağı gibi haber üretim sürecinin işleyişindeki bozulmalar, doğrudan bir meslek olarak haberciliğin niteliğini de etkilemektedir. Bu noktada hem ortaya konan kültürel bir ürün olarak haberin niteliği, hem onu üreten habercinin niteliği bozulmaktadır. Habercinin emeği bu anlamda Hesmondalgh ve Baker'in (2009) bahsettiği anlamda yaratıcı emeğin iyi türü olarak ortaya çıkamamaktadır. Çünkü gazetecilik alanının görece özerkliğini yitirmesi alanın yapısını ve faillerin habitusunun değişimine yol açmaktadır. Bu doğrultuda yaratıcı çalışmanın iyi türü de gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla yeni kuşak haberciler, Özsever'in aktardığı gibi (2004:149) sermaye sahibinin çıkarlarının yanı sıra siyasi iktidar ve bürokrasiyle olan ilişkilerde de önemli roller üstlenmek zorunda kalacaklardır. Habercilik, haber üretme sürecinin dışında kalmıştır.

Haber üretim sürecinde yaşanan bu sorunların somut bir şekilde görülmesi ise Gezi Parkı olayları sırasında gerçekleşmiştir. Araştırmamızın saha çalışması kısmını da etkileyen Gezi Parkı olayları özellikle gazetecilik alanına karşı olan tepkilerin görülmesi açısından oldukça önemlidir. Görüşülen haberciler medyaya yönelik tepkileri örneklendirirken Gezi Parkı olaylarını anlatmışlardır. Gezi parkı olayları sırasında, olayları nasıl vereceğini bilemeyen medya bu konuda sessiz kalmakla eleştirilmiştir. Aslında haberci refleksini yitirmiş olan haberciler bu durumda tepkisiz kalmıştır. Haberciliğin itibarının kamuoyunun gözünde neredeyse hiç olmadığı görülmüştür. Birçok haberci ilk şoktan sonra Gezi Parkı haberlerini yaptıklarını ve bültenlerinde en çok ağırlığı bu olaylara verdiklerini belirtse de bu kamuoyu için tatmin edici olmamıştır. Özellikle sahada çalışan haberciler mikrofonlarındaki kanal logolarını gizleyerek haber yapmak zorunda kalmışlardır. Bu noktada sahada çalışan haberciler gazetecilik alanının siyasi alana zorunlu bağı yüzünden kuruma karşı tepkileri bireysel olarak göğüslemek zorunda bırakılmışlardır. Sansür ve otosansürün gazetecilik alanına nasıl yerleştiği bu örneklerle bir kez daha anlaşılmıştır. Dolayısıyla Gezi Parkı olayları sırasında medyaya (gazetecilik alanına) yönelik tepkiler haber üretim sürecinde anlatılan bütün sorunların somut bir örneği olmuştur. Bu bağlamda Gezi Parkı olayları Türkiye’de medyaya karşı bir güven kırılmasına sebep olmuştur.

Sonuç olarak haber üretim sürecinde yaşanan sorunlar ile haberci olmak arasındaki ilişki aşağıdaki haritada özetlenebilir.

Haritada haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlar ile haberci olmak arasındaki ilişki anlatılmaktadır. Bu bağlamda haber üretim işleyişindeki sorunlar gazetecilik alanın yapısal sorunlarını gösterirken, haberci olmak kategorisi ise failin bu yapısal sorunlar karşısında yaşadığı sorunları göstermektedir. Haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlar içinde yer alan kategoriler kırmızı renkle, haberci olmak kategorisi ise mavi renkle gösterilmiştir. Her bir kategorinin kendi alt kategorileriyle olan ilişkisi aynı renk ve aynı yöne doğru okla gösterilmiştir. Aynı renk kategorilerin kendi içlerinde birbirleriyle olan ilişkileri çift yönlü mor renkli oklarla gösterilirken, haber üretim süreci ve haberci olmak kategorilerinin birbirleriyle ilişkili olan alt kategorileri yeşil renkli çift yönlü oklarla gösterilmiştir. Tek yönlü oklar alt kategorileri çift yönlü oklar ise kategoriler arasındaki ilişkileri anlatmaktadır.

Bu bağlamda bakılacak olursa, gazetecilik alanının görece özerkliğini yitirmesinin üç aşaması olarak anlatılan sansür ve baskı, denetim kontrol ve otosansürün birbirleriyle olan ilişkileri görülmektedir. Aynı zamanda bu üç kategori medya siyaset ekonomi ilişkisi kategorisiyle de karşılıklı ilişki içindedir. Siyasi alanın gündemi belirlemesi alt kategorisi denetim ve kontrol kategorisiyle siyasi alanın medyaya olan baskısı ise sansür ve baskı kategorisi ile ilişkilidir. Haritadan da anlaşılacağı gibi medya siyaset ekonomi ilişkisi görece özerkliğin yitirilmesini ve reytingin yükselişi doğrudan etkilerken, reytingle olan ilişki üzerinden dolaylı olarak kamu yararını etkilemektedir. Dolayısıyla medya siyaset ekonomi ilişkisi bu bağlamda haber üretim sürecinin işleyişindeki sorunlarda belirleyicidir. Ayrıca, bu ilişkiler sendikasılaşma ve haberciliğin itibarsızlaşmasını da etkilerken dolaylı olarak otosansür üzerinden habercilik refleksi de etkilemektedir. Bunun anlamı daha öncede belirtildiği gibi, otosansürün uygulanmasının haberci refleksinin yitirilmesine sebep olmasıdır. Sendikasılaşma kategorisi ile ilişkili olarak birçok kategorinin (sansür ve baskı, denetim, medya siyaset ekonomi ilişkisi ve ekonomik yaptırımlar) ilişkili olması sendikasılaşmanın üzerinde güçlü bir baskı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu baskı habercinin niteliklerinde değişime ve güvencesiz çalışmaya da neden olmaktadır.

Türkiye’de kamu ve özel sektördeki televizyon kanallarında haber üretim sürecinin işleyişine bakıldığında siyasi alanın gazetecilik alanı üzerinde kurduğu tahakküm net bir şekilde görülebilir. Bu açıdan haber üretim süreci gerek kamu gerek özel sektörde baskı, sansür ve otosansürden bağımsız işleyememektedir. Türkiye’de genel anlamda bu durum gazetecilik alanının sorunuudur. Bu bağlamda Türkiye’de basın özgürlüğünün ciddi bir şekilde sınırlandırıldığı görülebilir.

Ticarileşmiş medya 1990’ların sonlarına doğru daha çok sermaye gruplarının etkisi altında iken, son on yılda siyasi alanın ekonomik alan üzerinde tahakküm kurmasıyla siyasi alanın da doğrudan etkisi altına girmiştir. Cook (2005) ve Bennett’in (2012) çalışmaları Amerikan medyasında da siyasi alanın etkisini göstermektedir. Bu bakımdan dünya siyasetinde benzer eğilimlerin olduğu söylenebilir. Ancak Türkiye örneğinde medya üzerindeki bu baskının daha yoğun hissedildiğini belirtmek gerekir.

Türkiye’de medya, baskı sansür ve otosansür altında giderek bir içe kapanma yaşamaktadır. Haberci işini kaybetme kaygısıyla istediği her haberi yapamamaktadır. Bu anlamda otosansür açık bir şekilde gerçekleşmektedir. Sansür ve otosansürün içselleştirilmesi Türkiye’de gazeteciliğin, haberciliğin değersizleşmesine, itibarını yitirmesine sebep olmaktadır.

Kamu ve özel sektör açısından bakıldığında habercilerin çalışma koşulları hariç işleyişteki hiçbir sorun bu iki alan içinde farklılaşmamaktadır. Ancak özel medya kuruluşlarına olan baskı siyasi ve ekonomik alandan gelirken, TRT’ye uygulanan baskının ise yalnızca siyasi olduğunu belirtmek gerekir. TRT bir kamu kuruluşu olarak kamu hizmeti yayıncısıdır. Ve bu yüzden özerk bir yapıya sahip olmalıdır. Ancak özerk bir yapı TRT’yi devlet kanalı ya da iktidarın sesi olarak tanımlanmaktan kurtarabilecektir. Fakat TRT içindeki yapılanma ve siyasi alanın bu anlamdaki müdahaleleri işten

çıkarmalar ve yeni atamalar TRT'nin özerkliğini ortadan kaldırmıştır. Bu durumdan medya barometresi³⁰ raporunda da bahsedilmektedir (2014:10-11).

Özel medya kuruluşlarının neoliberal politikalar ile birlikte ticarileşmesi, onları Golding ve Murdock'ın deyimiyle meta üretilip dağıtan yapılar olarak tanımlamaktadır. Bu Bourdieucu anlamda kültürel ürün olarak tanımlanabilir. Bu yüzden buradaki amaç her ne olursa olsun ürünü satmaktır. Reyting mekanizması da bunun için vardır. Reyting mekanizması kamu yararına yayın yapma anlayışının tersine en çok izlenenin iyi olduğuna dair anlayışla işlemektedir. Televizyonda yer alan dizi veya şov programlarının reyting yüzünden yayından kaldırılması acımasız bir şekilde devam ederken, haberin reytinge göre üretilmesi onun değerini düşürmektedir. Bu bağlamda bir dizi ne kadar kurguysa haber de o kadar kurgusal bir yapıya sahiptir.

Yeni kapitalizm koşullarında neoliberal politikalarla birlikte gittikçe artan rekabet ticari bir kuruluş olarak medyada çalışan habercileri de etkilemektedir. Sennett'in deyimiyle yeni kapitalizmin kişilerin artık bedenlerini bırakıp ruhlarına saldırısı onları birer neoliberal özneye dönüştürmektedir. Ancak fikir işçisi olan haberci için bu yapıda mücadele etmek daha zordur. Çünkü haber bir gerçekliğe dayanmaktadır. Dışarıda olup biten olaylar gerçekten yaşanmaktadır. Haberci bunları aktarmakla sorumludur.

Fakat güvencesiz çalışan haberciler her an işten çıkartılma kaygısı ve bir daha habercilik yapamama korkusuyla baş başadır. Yeni kapitalizm ve neo-liberal politikaların beraberinde getirdiği esnekliğin bu anlamda medya sektöründe işlemesi imkânsızdır. Çünkü medya ya da gazetecilik alanı daha önce de belirtildiği gibi doğrudan siyasi alanın tahakkümü altındadır. Başka bir ifadeyle haberci için farklı televizyon veya gazetelerde çalışmak mümkün değildir. Siyasi alana bağımlı gazetecilik alanında ideolojik duruşlar ekseninde taraf olmak çok önemlidir. Bu yüzden haberci/gazeteci kendi alanının koşullarına uymayan bu oyunu oynamak zorundadır. Dolayısıyla günümüz Türkiye'sinde habercinin ve haberciliğin konumunun oldukça sıkıntılı olduğu aşikârdır.

³⁰ <http://www.festuerkei.org/media/pdf/Publikationen%202014/Tuerkiye%20Medya%20Barometresi%20-%20Tuerkce%20-%20Web.pdf>

Sonuç olarak Türkiye’de haber üretim sürecinin işleyişine ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri şöyle sıralanabilir.

Öncelikle haberciler üzerinde kurum içi ya da kurum dışından gelen siyasi veya ekonomik baskılara karşı haberciler yasal güvence ile korunmalıdır. Dolayısıyla Haber üretim sürecinin işleyişinde baskı ve sansüre karşı durabilmek ve otosansürü engellemek için habercinin güvenceli koşullarda çalışması şarttır. Bu bağlamda gazetecilik alanında sendikal örgütlenmenin yaygınlaşması sağlanmalıdır. Habercinin güvenceli koşullar altında çalışıyor olması onun bu tür baskılar karşısında daha dirençli durmasını sağlayacaktır. Bu doğrultuda hem özel hem kamu da çalışan habercilerle Basın İş Kanununa göre sözleşme yapılmalıdır. 212 sayılı yasadaki düzeltmeler uygulanmalıdır. Böylelikle haberci fikir işçisi olarak kabul edilecek ve yasal olarak güvende hissedecektir. Habercinin kendini güvende hissetmesi, basın özgürlüğünü siyasi alan ve ekonomik alan karşısında savunabilmesi anlamına gelecektir.

TRT’nin bir kamu hizmeti yayıncısı olduğu kamuoyu tarafından sıklıkla vurgulanmalıdır. Siyasi alan hiçbir şekilde TRT’nin özerkliğine müdahale etmemelidir. TRT ancak bu şekilde tarafsız yayıncılık yapabilir.

Gazetelerde yaygın olarak kullanılan ombudsmanlık Televizyon gazeteciliği için çok olanaklı gözükmemektedir. Televizyon haberciliğini denetleyen bağımsız bir kurum oluşturulması ile birlikte haberlerin tarafsızlığı denetlenebilir. Ama bu kurumun ekonomik ve siyasi alandan ne derece bağımsız olabileceği tartışmalıdır. Ancak gazetecilerden oluşan bir iç denetim mekanizması her kanal için ayrı ayrı daha işlevsel olabilir. BBC’yi denetleyen Ofcom gibi bağımsız bir oluşum bu bağlamda hem TRT’yi hem de diğer özel kanalları denetleyebilir.

Haber üretim sürecindeki bu sorunlar, haberciliğin toplum için var olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Ticari amaçla yapılan habercilik haberciliği kendi özünden uzaklaştırmaktadır. Bir zanaatkâr inceliğiyle çalışması gereken haberci için haber değersizleşmiştir. Haberciliğin itibarı azalmıştır. Haberciler haber yapmak için çabaladıkça siyasi baskıya kurum içi denetlemelere takılmaktadır. Bu noktada yukarıda ki öneriler getirilmiştir.

Siyasi alanın ve ekonomik alanın müdahalelerinden görece bağımsız bir gazetecilik alanında basın özgürlüğünden daha net bir şekilde bahsedilebilecektir. Bu şekilde özgür bir medyanın oluşumu demokrasinin işleyişinin de daha sağlıklı bir şekilde ilerlemesini sağlayacaktır.

İnternetin ve yeni medya teknolojilerinin gelişmesi haberlerin daha çok sosyal medyadan veya haber sitelerinden takip edildiğini göstermektedir. Ancak televizyon hiçbir zaman önemini yitirmeyen bir iletişim aracı olarak varlığını sürdürmektedir. Televizyon gazeteciliğinin ortadan kalkması haberlerin daha az sansüre uğrayacağı anlamına gelmemektedir. Televizyon haberciliği, gazeteciliğin ciddi bir şekilde icra edildiği bir alan olarak gazetecilik alanının itibarını sağlayan bir alandır. Bu anlamda gerek haberciler gerek kamuoyu tarafından sahiplenilmelidir.

KAYNAKÇA

- ADAKLI, Gülseren (2006) “Türkiye’de Medya Endüstrisi” Ütopya yay. Ankara.
- ASLAN, Kemal (2014) “İkna Ekranları” Anahtar Kitaplar, İstanbul.
- BENSON, Rodney ve NEVEU Erik (2005) “Bourdieu And Journalistic Field”, Polity Press, UK.
- BERG, Bruce, L. (2007) “Qualitative Research Methods For The Social Science” Pearson International Edition, USA.
- BERGER, Arthur A, (2000) “Media and Communication Research Methods” Sage Publications, USA.
- BANKS, Mark ve HESMONDALGH, David (2009) Looking For Work in Creative Industries Policy, *International Journal of Cultural Policy* Vol. 15, No. 4, November 2009, 415–430.
- BARAN, Aylin Görgün, ve ÖZSÖZ Cihad (2011) *Pratik, Kültür, Sermaye, Habitus ve Alan Teorileriyle Pierre Bourdieu Sosyolojisi* “Sosyolojide Yakın Dönem Gelişmeler” içinde. AÖF yay. Eskişehir.
- BENNETT, Lance W. (2012) “News, The Politics Of Illusion” Pearson Education, USA.
- BOURDIEU, Pierre (1997) “Televizyon Üzerine”, Çev. Turhan Ilgaz, YKY, İstanbul.
- BOURDIEU, Pierre (2005) *The Political Field, The Social Science Field and The Journalistic Field*, “Bourdieu And Journalistic Field” içinde, (ed) Rodney Benson ve Erik Neveu, Polity Press, UK.
- BOURDIEU, Pierre (2006) Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı, Çev. N. Kamil Sevil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- BOURDIEU, Pierre ve WACQUANT, Loic J.D. (2003) *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, Çev. Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BOURDIEU, Pierre (2013) “Bilimin Toplumsal Kullanımları” Çev. Levent Ünsaldı, Heretik yay. Ankara.
- CHAMPAGNE, Patrick (2005) *The Double Dependency: The Journalistic Field Between Politics and Markets*, “Bourdieu And Journalistic Field” içinde, (ed) Rodney Benson ve Erik Neveu, Polity Press, UK.
- COOK, Timothy (2005) “Governing With The News” The University of Chicago Press, Chicago.
- ÇAPLI, Bülent (2002) “Medya ve Etik” İmge yay., Ankara.
- ÇÖLAŞAN, Emin (2007) “Kovulduk Ey Halkım Unutma Bizi 'Bir Medya Belgeseli’”, Bilgi yay. Ankara.
- DARDOT, Pierre & LAVAL, Christian (2012) “Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme” Çev. F.Taylan, Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul.
- DURSUN, Çiler (2014) “Tv Haberlerinde İdeoloji”, İmge yay., Ankara.
- DÜNDAR, Uğur (2012) “İyi Uykular Sayın Seyirciler” Bilgi yay. Ankara.
- FOUCAULT, Michel (2008) “The Birth of Biopolitics Lectures At The Collège De France, 1978–79”, Palgrave Macmillan, New York.
- GARNHAM, Nicholas (2001) “Bir Kültürel Materyalizm Teorisine Doğru”, Çev. Sevilay Çelenk, Praksis Dergisi, Sayı 4, 126-143.
- GEÇER, Ekmel (2013) “Türkiye Medyasını Anlamak”, Kolektif Kitap, İstanbul.
- GOLDING Peter ve MURDOCK Graham (1997) “The Political Economy of the Media I-II” Edward Elgar Publishing, USA.
- GOLDING Peter ve MURDOCK Graham (2014) *Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik* “Medya Kültür Siyaset” içinde Çev. Beybin Kejanlıoğlu, Der. Süleyman İrvan, Pharmakon yay, Ankara.

- GÜRBÜZ, Gizem (2010) “Geleneksel ve Yeni Medyada Haber Üretim Tarzı” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- HASSAN Robert & THOMAS Julian (2006) “The New Media Theory Reader” Open University McGraw-Hill Press, New York.
- HERMAN, Edward S. ve McCHESNEY Robert W. (1997) “The Global Media: The New Missionaries of Corporate Capitalism” Continuum Books, New York.
- HESMONDALGH, David (2006) “Bourdieu, The Media and Cultural Production” Media Culture & Society 28, 211-231.
- HESMONDALGH, David ve BAKER, Sarah (2009) “Creative Labour: Media Work in Three Cultural Industries” Taylor & Francis. UK.
- HESMONDALGH, David ve BAKER, Sarah (2011) *Toward a Political Economy of Labour in the Media Industries*, “The Handbook of Political Economy of Communications” içinde (ed) Janet Wasko, Graham Murdock, Helana Sousa, Blackwell Pub., UK.
- HOFFMAN Max ve WERZ Michael (2013) “Freedom of The Press and Expression in Turkey” Center for American Progress, <http://cdn.americanprogress.org/wp-content/uploads/2013/05/TurkeyPressFreedom.pdf>, Erişim tarihi: 24.12.2014
- HORKHEIMER, Max ve ADORNO, Theodor W. (1996) “*Aydınlanmanın Diyalektiği II*,” Çev. O. Özgül, Kabalcı Yay., İstanbul.
- JEANNENEY, Jean-Noel (2009) “Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi” Çev. Esra Atuk, YKY, İstanbul
- KARADUMAN, Murad (2009) ““Yeni İletişim Teknolojileri Bağlamında Haber Üretim Süreci Ve Haberin Yapısı: Doğan ve Doğu Grubu Örneği” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İzmir.
- KAYA, Raşit (2009) “Türkiye’de İktidar Yumağı” İmge yay. Ankara.

- KEANE, John (2010) “Medya ve Demokrasi”, Çev. Haluk Şahin, Ayrıntı, İstanbul.
- KEJANLIOĞLU, Beybin (2004) “Türkiye’de Medyanın Dönüşümü” İmge yay. Ankara.
- KUYUCU, Micheal (2012) “Türkiye’de Medya Ekonomisi”, Esen Kitap, İstanbul.
- KÜÇÜKÖZYİĞİT, Uğur (2014) “Haber Üretim Sürecinde ‘Haber Kararı’ ve Karar Aşamasında Öne Çıkan Faktörler” Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.
- KÜMBETOĞLU, Belkıs. (2012) “Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma” Bağlam Yay, İstanbul.
- LAZZARATO, Maurizio (1996) *Immaterial Labor*, “Radical Thought in Italy A Potential Politics” içinde (ed) Paulo Virno ve Micheal Hardt, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- MCCHESENEY Robert (2006) “21.Yüzyılda İletişim Politikaları Medyanın Sorunu”, Çev. Çiğdem Çıdamlı, Kalkedon yay. İstanbul.
- MOSCO, Vincent (2009) “The Political Economy of Communication” Sage pub. London.
- MUTLU, Erol (2008) “İletişim Sözlüğü” Ayraç yay., Ankara.
- MÜCEN, Barış (2007) *Sabitfikirlerle Yüzleşen Bilimsel Tutum*, Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi, Der. Güney Çeğin vd., İletişim Yayınları, İstanbul.
- NEUMAN, Lawrence W. (2007) “Toplumsal Araştırma Yöntemleri”, Çev. Sedef Özge, Yayınodası, İstanbul.
- OLGUN, Cem Koray (2009) “Ana Haber Bültenlerinde İdeoloji ve Söylem: NTV ve Show TV Karşılaştırması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- ÖZSEVER, Atilla (2004) “Tekelsiz Medyada Örgütsüz Gazeteci” ” İmge yay. Ankara
- PAPPER, Bob (2012) “The RTDNA Annual Survey Shows Significant Changes in the Business of TV News” *Electronic News* vol:6, s.20-35, Sage Publishing

- PARK, David W. (2009) “Pierre Bourdieu’s ‘Habitus’ and the Political Economy of the Media”, Democratic Communique vol 23 no:1
- PUNCH, Keith (2005), “Sosyal Araştırmalara Giriş”, Çev D. Bayrak, H. B. Aslan, Z. Akyüz, Siyasal kitabevi, Ankara.
- READ, Jason (2012) “*Homo Economicus*’un Bir Soykütüğü: Neo-liberalizm ve Öznelliğin Üretimi” Çev. Ş Öztürk, *Cogito Dergisi Michel Foucault Özel Sayısı* içinde, syf .82-96 YKY, sayı 70-71. İstanbul.
- SENNETT, Richard (2008) “Karakter Aşınması” Çev. B. Yıldırım Ayrıntı yay. İstanbul
- SENNETT, Richard (2009a) “Yeni Kapitalizmin Kültürü” Çev. A. Onacak Ayrıntı yay. İstanbul
- SENNETT, Richard (2009b) “Zanaatkâr” Çev. M. Pekdemir Ayrıntı yay. İstanbul
- SWARTZ, David (2013) “Kültür ve İktidar” Pierre Bourdieu’nün Sosyolojisi” Çev. Elçin Gen, İletişim Yay., İstanbul.
- TATLİCAN, Ümit ve ÇEĞİN, Güney (2007) *Bourdieu ve Giddens: Habitus ve Yapının İkiliği*, Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi, Der. Güney Çeğin vd., İletişim Yayınları, İstanbul.
- VURAL, İzlem (2010) “Televizyon Dünyasının Habercileri Bile...” Derin yay. İstanbul

Çevrimiçi Kaynaklar

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, Erişim tarihi: 22.12.2014 15:20
- The State of News Media Report (2014), <http://www.journalism.org/packages/state-of-the-news-media-2014/>, Erişim tarihi: 23.12.2014.
- 2954 sayılı TRT Kanunu <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2954.pdf>, Erişim tarihi: 04.11.14 19:33

Medya Barometresi Raporu (2014), <http://www.festuerkei.org/media/pdf/Publikationen%202014/Tuerkiye%20Medya%20Barometresi%20-%20Tuerkce%20-%20Web.pdf>,

Erişim tarihi: 26.12.2014 23:10.

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/162863/Bavul_patladi_O_yazi_makineyle_yazilmis.html, Erişim tarihi: 17.12.2014 23:03

<http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/sirketler/02/18/dogan.holdinge.rekor.ceza/514295.0/>, Erişim tarihi: 15.10.2014 11:25.

http://www.radikal.com.tr/turkiye/maliye_dogan_yayin_holdinge_37_milyar_tl_rekor_vergi_cezasi_kesti-953649, Erişim tarihi: 15.10.2014 11:30.

<http://ekonomi.haberturk.com/para/haber/631766-dogan-940-milyona-anlasti-5-milyarlik-borcunu-sildi>, Erişim tarihi: 15.10.2014 14:00

<http://www.gazetometro.com/sansur-otosansur-issizlik-kader-> Erişim tarihi: 03.07.2014 19:42.

<http://t24.com.tr/haber/basbakan-rezillik-namussuzluk-dedi-milliyetin-patronu-telefonda-agladi,252758>, Erişim tarihi: 02.11.2014, 22:36

http://tr.wikipedia.org/wiki/S%C4%B1cak_Saatler, Erişim tarihi: 13.11.2014, 12:06

<http://www.haberler.com/takvim-in-christiane-amanpour-la-hayali-4741410-haberi/>, Erişim tarihi: 16.09.2014, 23:49

<http://www.spotdergi.net/tv-8in-eski-calisanlari-habersiz-televizyon-tehlikeli-bir-surecin-baslangici-olabilir/>, Erişim tarihi: 12.11.2014 14:26

<http://www.milliyet.com.tr/gazeteci-ve-vekile-yipranma-hakki-yeniden-verildi/ekonomi/ekonomidetay/11.01.2013/1653996/default.htm>, Erişim tarihi:

13.11.2014, 23:22

EK-1 GÖRÜŞME SORULARI

Bu görüşme formu, “Türkiye’de Haber Üretim Süreçlerinin Kamu Ve Özel Haber Kanalları Arasında Karşılaştırmalı Bir Analizi” konulu Doktora tezi için hazırlanmıştır. Görüşmecilere tarafımdan uygulanacaktır. Görüşmeciler ancak onay verirse ses kayıt cihazı kullanılacaktır. Görüşmecilerin isimleri çalışmada hiçbir şekilde yer almayacaktır.

Ar. Gör Cem Koray Olgun Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, cemkorayolgun@hacettepe.edu.tr

- 1) Bir haberin gündemde yer alıp almayacağına nasıl karar veriliyor?
- 2) Bir olayın haber yapılıp yapılmayacağına nasıl karar veriyorsunuz? Farklı türden haber yaparken nelere dikkat ediliyor?
- 3) Haber yaparken Otosansür yapılıyor mu? Yapılıyorsa hangi aşamada yapılıyor? Detaylandırır mısınız?
- 4) Haber yaparken herhangi bir üst birim tarafından denetleniyor musunuz?
- 5) Yaptığınız haberin bültene çıkıp çıkmaması konusunda ne kadar ısrarcı olursunuz?
- 6) Yaptığınız haberi haber yayına girmeden görüyor musunuz? Haber bu noktada bir değişime uğruyor mu? Uğruyorsa nasıl bir değişime uğruyor? Örnek verir misiniz?
- 7) Habere fazla müdahale olduğu zaman neler hissediyorsunuz bu sizi rahatsız ediyor mu? Yaptığınız habere yapılan bir müdahale haberin değerini nasıl etkiliyor?
- 8) Kurum dışından (baskı gruplarından ya da siyasi partilerden) bir müdahale oluyor mu? Böyle bir müdahale olduğu zaman ne hissediyorsunuz? Bu tür müdahale hangi tür haberlerde söz konusu oluyor?
- 9) Sizce haber üretmek /haber yapmakta yaratıcı bir yön var mı? Var ise neden vardır? Yok, ise neden yoktur? Bu yaratıcı yön haber değerini etkiliyor mu?
- 10) Yaptığınız haber toplumun gerçeklerini yansıtıyor mu? Öncelikli amacınız bu mu?

- 11) Haberin konusuyla ilgili olarak haberin her yönüne yer verebiliyor musunuz? Veremiyorsanız neden?
- 12) Kendi haberinizin doğru bir haber olduğunu neye göre değerlendiriyorsunuz?
- 13) Haber kaynakları ile ilişkilerinizi nasıl düzenliyorsunuz? Sosyal yaşantınız da haber kaynaklarınız ile görüşüyor musunuz? (nasıl ilişki kurarsınız)
- 14) Ortaya koyduğunuz haberin kamu yararı yarattığını düşünüyor musunuz? Evet, ise Neden? Hayır, ise Neden?
- 15) Ombudsmanlık gazetecilikte yaygın, Televizyon haberciliği için böyle bir mekanizma sizce gerekli mi?
- 16) Yaptığımız haberlere izleyiciler tarafından verilen tepkileri nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 17) Gezi parkı olayları süresince ana akım medyaya ve özelde kanalınıza olan tepkileri nasıl yorumluyorsunuz? Ana akım haberciliğe bir haksızlık yapıldığını düşünüyor musunuz?
- 18) Habere konu olan olayın etkisi altında kaldığınız oluyor mu? Bu etki haberin yapımında bir sorun yaratıyor mu? Bu noktada yaptığımız habere yabancılaştığımızı söyleyebilir misiniz?
- 19) Bir habercinin hangi niteliklere sahip olması beklenir? Haberci olmak bu işin okulunu okumayı gerektirir mi? Bu işin okulunu okumanın herhangi bir avantajını ya da dezavantajını görüyor musunuz?
- 20) Sizce Habercilik toplum içerisinde itibar gören bir meslek mi? Bu itibar geçmişe göre değişti mi? 10 yıl öncesine göre bir karşılaştırma yaparsanız televizyon haberciliğinde neler değişti?
- 21) Yeni medya teknolojilerinin giderek gelişiyor olması sizi de bu gelişmelere uyum sağlamak zorunda bırakıyor mu? Bu bağlamda internet gazeteciliği hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce Televizyon gazeteciliğinin önemi internet gazeteciliği karşısında azalıyor mu?
- 22) Haftada kaç gün/günde kaç saat çalışıyorsunuz? Çalışma koşullarınız nasıl? Çalışma saatlerini kendiniz düzenleyebiliyor musunuz?
- 23) Bu çalışma saatleri yaptığımız işi nasıl etkiliyor? Aşırı Çalıştığınızı düşünüyor musunuz? Aşırı Çalışma saatleri özel hayatınızı nasıl etkiliyor?

- 24) Güvenceli koşullar altında çalıştığınızı düşünüyor musunuz? Sendikalı mısınız?
Sendikalı olarak çalışmak iř gvencenizi arttırır mı? Medya içerisinde sendikaların var olması gerektiğini düşünüyor musunuz?
- 25) Size göre TV haberciliği yapan biri için en büyük (Yüksek) risk nedir?

EK-2 GÖRÜŞÜLEN HABERCİLERİN PROFİLİ

İsim	Görüşme Tarihi	Pozisyon	Çalıştığı Kurum	(Haberci olarak) Çalışma süresi	Eğitim Durumu
Nejat	11.10.2013	Üst Düzey Yönetici	TRT	24 yıl	İletişim
Fazıl	21.09.2013	Muhabir	TRT	10 yıl	İletişim
Aynur	21.09.2013	Muhabir	TRT	22 yıl	İletişim
Hakan	29.11.2013	Editör	TRT	22 yıl	Hidrojeoloji mühendisliği
Levent	28.11.2013	Editör/ Haber müdürü	TRT	40 yıl	Basın Yayın
Hulki	17.11.2013	Muhabir	TRT	40 yıl	Basın Yayın
Ertan	14.11.2013	Editör (gece)	TRT	22 yıl	İletişim
Mithat	28.11.2013	Muhabir	TRT	-	İletişim
Ali	28.11.2013	Muhabir	TRT	22 yıl	İletişim
Nihat	08.11.2013	Muhabir	TRT	25 yıl	İletişim
Fikret	06.02.2014	Haber müdürü	TRT	22 yıl	Mühendislik Fakültesi
Şükrü	04.02.2014	Editör	TRT	28 yıl	İletişim (Doktora)
Kenan	06.02.2014	Editör	TRT	22 yıl	İletişim (Doktora)
Didem	13.11.2013	Editör	Haber Türk	15 yıl	İletişim
Şebnem	12.11.2013	Muhabir	ATV	15 yıl	İletişim
Funda	08.02.2014	Editör	FOX	10 yıl (aralıklarla)	Mesleki Eğitim
Aslı	08.02.2014	Muhabir	FOX	10 yıl	İletişim
Erdal	02.12.2013	Haber Müdürü	Kanal D	24 yıl	Ekonomi
Emre	04.12.2013	Muhabir	NTV	15 yıl	İletişim
İsmail	04.02.2014	Haber Müdürü	NTV	28 yıl	İletişim
Feyyaz	13.11.2013	Muhabir	STAR	10 yıl	İletişim
Derya	20.11.2013	Haber Müdürü	STAR	14 yıl	İletişim
Arda	07.02.2014	Muhabir	TV8	25 yıl	Sosyoloji

Turnitin Orijinallik Raporu

**TÜRKİYE'DE KAMU VE ÖZEL
TELEVİZYON KANALLARINDA HABER
ÜRETİM SÜREÇLERİNİN İŞLEYİŞİ** Cem
Koray Olgun tarafından

**TÜRKİYE'DE KAMU VE ÖZEL
TELEVİZYON KANALLARINDA HABER
ÜRETİM SÜREÇLERİNİN İŞLEYİŞİ**
(Sosyoloji Dr) den

Benzerlik Endeksi %2	Kaynağa göre Benzerlik	
	İnternet Sources:	%2
	Yayınlar:	%0
	Öğrenci Ödevleri:	%1

kaynaklar:

- 11-Şub-2015 11:23 EET' de işleme
kondu
NUMARA: 504128327
Kelime Sayısı: 49239
- 1** < 1% match (28-Şub-2012 tarihli internet)
<http://evvel.org/ilgi/3-dalga/page/2>
- 2** < 1% match (13-Ara-2013 tarihli internet)
http://www.erimsever.com/Mevlana/Minyatür/LeylaMecnun/TEZ/FuzulininLeylaVeMecnun_ResimliOrnekleri_Ti
- 3** < 1% match (19-Ağu-2014 tarihli öğrenci ödevleri)
[Submitted to Yeditepe University on 2014-08-19](#)
- 4** < 1% match (16-Tem-2012 tarihli internet)
<http://www.bmo.org.tr/wp-content/uploads/2011/08/AnketSonucRaporuv2.pdf>
- 5** < 1% match (01-May-2012 tarihli internet)
<http://bilgildunya.net/2010/11/bourdieu-ile-televizyonun-uzerine-icinc-ve-alina-bakis/>
- 6** < 1% match (21-Oca-2013 tarihli internet)
<http://www.manas.edu.kg/sbe/tezler/2011a/Toktokan%20AYTALIYEVA.pdf>
- 7** < 1% match (23-Ara-2014 tarihli internet)
<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/24771/NurettinBELTEKIN.pdf>
- 8** < 1% match (11-Kas-2014 tarihli internet)
<http://www.rspodai.com.tr/terminoloji/index/basla:150>
- 9** < 1% match (04-Nis-2014 tarihli internet)
<http://sosyalpolitikainfo.files.wordpress.com/2010/06/aktug-is-ve-sosyal-sigorta-kanunlari-ve-ilgili-mevzuat.pdf>
- 10** < 1% match (03-Eyl-2011 tarihli internet)
<http://www.beykon.org/2007/M.K.San.doc>
- 11** < 1% match (11-Oca-2015 tarihli internet)
<http://www.sosyolojikongresi.org/ekitap/Cilt%202.pdf>
- 12** < 1% match (11-Haz-2012 tarihli internet)
<http://www.trt.net.tr/medya/dosya/2008/11/26/4d9b2964-488e-428b-b0f7->

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 19/01/2015

Tez Başlığı: Türkiye'de Kamu ve Özel Televizyon Kanallarında Haber Üretim Süreçlerinin İşleyişi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Cem Koray OLGUN
Öğrenci No: N08244926
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Sosyoloji
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

Tarih ve İmza

19.01.2015

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIOLOGY TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 19/01/2015

Thesis Title : Functioning of The News Production Process in Private and Public TV Channels in Turkey

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Cem Koray OLGUN

Student No: N08244926

Department: Sociology

Program: Sociology

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

Date and Signature

19.01.2015

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN